

Analele Dobrogei

Revista Societății Culturale Dobrogene

Director: C. Brătescu

SUMARUL:

- C. Brătescu:** Istoria, obiectul și metoda geografiei.
Gr. Sălceanu: Napoleon II (V. Hugo).
D. Stoicescu: Delavrancea la Enigea.
I. Georgescu: 15 ani de transhumanță în Țările Române (1782—1797).
A. Pricopie: Ad Faunum (Horatius); Un cântec trist (A. Hérold); Copila mea (V. Hugo); Un suflet dacă plânge (H. Heine); Și dacă eu le știu vorbirea (H. Heine).
D. Stoicescu: Nurle.
V. Morfel: Balta Ialomiței. Contribuțiuni la cunoașterea părții de N. a ei.
Ion Conea: Tăcere.
Gr. Sălceanu: Clavirul; În cafenea; Vreau zgomot, vreau lumină, vreau mișcare.
Dr. I. Lepși: Coasta de argint.
A. Pricopie: Noaptea (Eichendorff); Inelul sfărâmat (Eichendorff).
V. Morfel: O operă de artă (Cehov).
C. Brătescu: Pecenegii. Pagini de istorie medievală de Georgios Kedrenos.
V. Morfel: Din graiul dobrogean.
I. Georgescu: Un martir al datoriei către țară: episc. Demetriu Radu.
G. Duma: Balada Zafirului (M. Zamacois).
C. Brătescu: Nolle numiri de sate din Dobrogea-Veche.

RECENZII:

- Sals:** Ionescu Dobrogianu: Spicuirii și tălmăcirii din Herodot.
 Ion Neicu: O infiltrație românească în Dobrogea-Veche. Colonizarea Dobrogei-Noi cu Macedo-Români.
Miaci: Abbé Th. Moreux: La science mystérieuse des Pharaons.
C. Brătescu: Tabla Materiiilor pe anii I—IV (1920—23).

Cernăuți 1925

Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”

Manuscrisele se trimit d-lui **C. Brătescu**, profesor universitar, Cernăuți.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

ISTORIA, OBIECTUL ȘI METODA GEOGRAFIEI

Cuvântare inaugurală a cursului de geografie dela Universitatea
din Cernăuți, în ziua de 1 Decembrie 1924

I.

*Domnule Ministru,
Domnilor Colegi,
Onorat Auditoriu,*

Catedra de geografie de la această Universitate, ocupată până la războiul european de înaintașii mei, distinșii profesori *Böhm* și *Löwl von Lenkenthal*, cari au ilustrat-o mai ales prin știința lor geologică, și suplinită după război de colegul nostru, geologul *Penneke*, — mi-a fost încredințată anul acesta în urma unui raport elogios, prea elogios poate, asupra activității mele geografice și etnografice. Colegilor Facultății de științe dela această Universitate, cari m'au onorat cu asemenea apreciere, le exprim de la început, pe această cale, sentimentele mele de înaltă grațitudine.

Scopul urmărit a fost acela de a se crea și în Cernăuți un centru de activitate geografică alături de celelalte mai vechi din orașele București, Iași și Cluj. Am primit cu bucurie această însărcinare, cedând nu numai îndemnul însuflețit de înalte preocupări culturale și patriotice al D-lor I. Nistor, Ministrul Bucovinei, I. Simionescu, profesor în Iași și mai ales al d-lui S. Mehedinți, fostul meu profesor dela Universitatea din București, creatorul geografiei moderne și al generației nouă de geografi din țara noastră, ci și unui îndemn mai intim, sufletesc, de iubire față de această frumoasă provincie românească, precum și de obligație față de cultură noastră națională.

Am părăsit, așa dar, cu inima strânsă pământul natal al Dobrogei, unde pornisem la realizarea unui frumos program de activitate culturală, spre a răspunde tuturor acestor îndemnuri și a începe o nouă activitate în Bucovina. Trecutul meu nu s'a simțit de loc strein față de noua misiune ce mi s'a încredințat.

Inviorat la izvorul de curată simțire caldă și sănătoasă pentru pământul și neamul românesc, pe care în anii de pregătire ni-o împărtășiau profesorii N. Iorga, S. Mehedinți, precum și răposatul și pe veci neuitatul D. Onciul, ale cărui rămășițe pământești odihnesc acum aproape de vatra părinților săi, — am venit cu evlavie în suflet în anul 1904 în Bucovina, unde se serbau 400 ani dela moartea lui Ștefan cel Mare, ca să-mi plec genuchii și să mă închin la mormântul marelui Voevod. Într'o vacanță următoare, însoțit de colegul meu, filologul G. Giuglea, am străbătut pe jos aproape toată jumătatea de sud a Bucovinei, adunând material de studiu, unul în ramura filologiei, celălalt în cele geografice și etnografice. Această iubire timpurie pentru Bucovina m'a și îndemnat ca în ajunul războiului european să încep alcătuirea unei hărți etnografice a acestei țărișoare, spre a produce material care să servească la trezirea unei mai vii conștiințe naționale în neamul nostru. Munca aceasta s'a dovedit apoi a fi utilă, căci în anul 1918, când a fost să se susțină drepturile noastre etnice asupra acestei provincii, harta etnografică a Bucovinei, ca și a Dobrogei, tipărite de Serviciul Geografic al Armatei, au avut onorea de a fi consultate în vederea conferinței păcii de la Paris.

Astăzi cărările vieții mă îndreaptă din nou spre țara codrilor de fagi; de astădată însă ca profesor de geografie la această Universitate și ca îndrumător al tineretului universitar. Chemarea este foarte înaltă și destul de grea, dar cu atât mai necesară, cu cât în domeniul geografiei Bucovina este încă o țară puțin cunoscută și aproape neexplorată.

Onorat auditoriu,

S'a afirmat adeseori că geografia este o știință nouă.

Afirmarea aceasta rămâne în marginele adevărului, dacă privim geografia ca o disciplină științifică, al cărei obiect este stabilirea de relații între masele celor patru învelișuri ale planetei noastre. Ca atare ea datează din sec. XIX. Și nici nu era cu putință să se nască mai de vreme: în primul rând geografia modernă este în funcțiune de *experiența spațiului*, iar cunoștința întregii oikumene și mai apoi a întregii planete nu s'a putut realiza de cât în ultimul timp; apoi de *nașterea și progresul științelor ajutătoare*, a căror sinteză, dintr' un punct de vedere special, o face geografia.

Totuși, această disciplină a noastră, urmărită în primele ei începuturi, este foarte veche. Ea începe, dacă voiți, cu Homer, marele rapsod al antiquității și anume ca *descriere* mai mult sau mai puțin credincioasă a locurilor, ca *experiență a spațiului* cunoscut, ca *concepție cosmografică*. De sigur, orizontul geografic

al contemporanilor săi era foarte limitat, chiar după numeroasele explorări pe mare ale Fenicienilor cari, pentru lumea hellenică, încă mai mult continentală, aveau tainele lor profesionale. Pentru aceea cunoștințele geografice ale antiquității până pe la anul 600 a. Cr. apar învăluite în ceața de aur a miturilor, de și în tot răstimpul acesta s'au petrecut fapte care au contribuit mult la scoaterea geografiei din lumea legendei spre a-i da un caracter mai pozitiv.

Pela 900 a. Cr. Fenicienii fundară pe coasta de N. a Africei orașul Cartagina; în preajma anului 800 țărmurile egeice ale Asiei mici fură colonizate mai intens de Ionieni, Aeolieni și Dorienei; peste un secol aceeași soartă o are Italia meridională și Sicilia; pe la 600 Milesienii pun temeliile orașelor comerciale din M. Neagră, devenită Pontul ospitalier, Ὠκεανός din ἄλσος; între 650 și 600 se fundară coloniile grecești Naukratis în Egipt, Cyrene în Libia și altele în apusul Mediteranei; în fine Fenicienii, din porunca Faraonului Neco II, plutesc, se spune, împrejurul Africei pe la anul 610.

Această experiență a spațiului, mărginită la țărmurile Mediteranei, nu era însă îndestulătoare spre a trezi în mințile gânditoare ale contemporanilor o concepție mai reală asupra pământului și universului. La Homer, ca și la urmașii săi, uscatul e un disc ocolit de fluviul Ocean și se împarte în două țărături: al zilei și al nopții; în mijlocul său se înalță Olimpul, pe când în mijlocul mării interne din uscat se ridică insula Ogygia. Mai târziu Thales din Milet concepe uscatul ca un cilindru ce plutește pe ape întocmai ca un dop de plută, pe când cerul e o boltă ce înconjoară pământul precum coaja înconjoară oul.

De sigur, geografia poate fi începută și mai de departe de cât dela Grecii lui Homer. Reprezentări asupra cerului și pământului se cunosc și la Egiptenii din valea Nilului, patria geometriei, precum și la popoarele din valea Mesopotamiei, patria astronomiei, și la Chinezii cari au cultivat în special geografia regională, topografia; însă știința europeană a rămas streină de ele până aproape de vremea noastră și ea pornește, mai în toate ramurile sale, dela reprezentanții gândirii aceluiași popor, așa de mic la număr, dar așa de vioi la inteligență, cari sunt Hellenii din jurul mării Egee.

Între anul 600 și epoca lui Dariu al lui Histaspe, obiectul geografiei începe a se afirma. Progresul acesta depinde de expedițiile războinice ale vremii, de explorările navigatorilor și de speculațiile filosofice. În urma campaniei marelui rege persan în potriva Scyților pe la vadul dunărean al Isăcei, țărmurile de N. ale M. Negre ajung mai bine cunoscute. Din îndemnul acestui rege, Skylax din Caryanda face o călătorie pe M. Roșie și Oc. Indian până la fl. Indus. De altă parte cartaginezul Hanno

(a. 500?) cercetează coasta de apus a Africii până aproape de equator și-și notează descoperirile într'un periplu, pe când compatriotul său Himilco (a. 470 a. Cr.) stăbate oceanul dealungul Europei până la insulele Britanice.

Geografia mai pozitivă începe sub forma de *hartă*. Nevoia aceasta, de a fixa prin semne convenționale conturul și poziția locurilor, pentru a avea sub ochi o reprezentarea în mic a spațiului cunoscut, este de altfel firească și o găsim până și la Polinesienii Oc. Pacific cari, pe bețe sculptate, își fac hărțile lor rudimentare.

Progresele geografiei se evidențiază nu numai prin extinderea orizontului geografic, dar și prin faptul că acum se pun bazele geografiei generale. Thales din Milet, discipolul său Anaximandru, autorul hărții pomenite și Hecateu, inauguratorul periegeșelor, se preocupă, ca filosofi, în deosebi de forma, dimensiunile și poziția pământului în spațiu, chestiuni capitale, fără cunoașterea cărora multe din fenomenele geografice ar rămânea neexplicate. Mai târziu Aristot le va relua și rezuma, iar Eratosthene și Alexandrinii le vor lărgi, atacând cele mai grele probleme din fizica globului. Astfel, prin poeți, logografi, navigatori și filosofi se fac începuturile geografiei, mai întâi ca cunoștință a spațiului explorat, mai apoi ca speculație filosofică asupra corpului ceresc pe care locuim.

Cealaltă latură a geografiei, *chorografia*, sau *geografia regională*, nu începe de cât cu Herodot. Marele polyhistor grec se poate socoti ca primul geograf conștient de obiectul său. El este și un neobosit călător. Sosit în urma unui mare războiu, care a pus pe scenă popoare mai îndepărtate Herodot urmărește cu un interes viu evenimentele istorice din jurul basinului răsăritean al Mediteranei; iar curiositatea inteligentă a spiritului său îl îndeamnă să atace și probleme de geografie fizică, precum sunt: revărsările Nilului, anumite fenomene climaterice, forma uscatului, legătura mărilor, etc., pe lângă descrieri amănunțite ale locurilor despre care vorbește în legătură cu evenimentele politice. Herodot este în primul rând un istoric și de aceea el dă o mai mare atenție elementului uman, laturei etnografice.

Astfel diferențiată dela început în *geografie generală*, care primește ajutor dela filosofie, astronomie și matematică și în *chorografie*, care se dezvoltă paralel cu lărgirea orizontului geografic prin călători, navigatori și expediții războinice, precum și cu progresele istoriografiei, — disciplina noastră evoluează în tot cursul antichității sub aceste două fețe, care merg paralel și izolat, fără a se contopi. Și tocmai aci stă deosebirea capitală între *geografia veche* și cea modernă.

Nu e, de sigur, fără folos să arătăm în ce stadiu se aflau cunoștințele geografice ale antichității la sfârșitul acestei perioade,

în urma progreselor realizate dela Herodot până la căderea Romei (476 d. Chr.)

și mai întâi ca orizont geografic.

Spațiul mai bine cunoscut a fost lărgit spre orient de expedițiile greco-macedonene, iar spre occident de cucerirea romană. Xenofon cu cei 10.000 ai săi înaintează până la Eufrat, iar Alexandru Macedon străbate cuceritor peninsula Balcanică până la Geții de la gurile Dunărei, Asia până în India și Africa până la oaza lui Amon. Generalii săi continuă expedițiile și explorările în Orient până la Gange și Malaca. În partea opusă, Romanii, prin luptele lor cu Cartaginezii, cunosc mai bine nordul Africei și peninsula Iberică. Expedițiile lui Iulius Caesar în Galia și Britania lărgesc orizontul spre vestul Europei; iar mai târziu, luptele Romanilor cu Germanii, sub Tiberiu, dincolo de Rin; luptele lui Traian cu Dacii în nordul Dunărei de jos și luptele cu Marcomanii mai spre apus, fac ca Europa peninsulară, până la gâtul dintre Baltica și M. Neagră, să intre în lumina mai vie a istoriei.

Paralel cu aceste mari expediții războinice se înfăptuiesc și explorările pe uscat și apă ale unor călători, cari au contribuit nu cu puțin la progresul geografiei regionale. Un Ktesias străbate, pe la 400 a. Cr., Asiria, Persia și India; Skylax plutește, pe la 348, de jur împrejurul Mediteranei, dând o descriere a coastelor și apoi trece și în Ocean până la insula Kerne; Pytheas din Marsilia ajunge până la insulele Cassiteride și Thule, de unde observă lumina polară; Hieron, Archias și Androstenes navigă în jurul Arabiei (anno 330); Patrocle în Oc. Indian; istoricul Polybius (146 a. Cr.) străbate Alpii, Galia, Spania, Egiptul, Libia și însoțește flota romană pe coastele de apus ale Africei; Strabo, cel mai mare geograf al antichității, colindă cele trei continente între Italia, Asia Mică și Etiopia; apoi numeroși alți călători străbat distanțe mai mici și dau la iveală *periple* și descrieri, care toate contribue la înbogățirea și pozitivarea cunoștințelor geografice.

Mai departe anticii n'au mers. *Orizontul lor geografic* a rămas limitat între Gibraltar și Ganges de o parte, între insulele Britanice și Etiopia de alta; sau, mai bine, împrejurul Mediteranei, în jurul căreia s'a dezvoltat toată civilizația antichității. Cu o asemenea experiență a spațiului însă era peste putință să se creeze o geografie în înțelesul modern al cuvântului, adecă o știință a marilor relații planetare dintre învelișuri, când regiunile ecuatoriale și polare de o parte, iar de alta cea mai mare întindere din globul pământesc au rămas în afară de lumea explorată.

Totuși, ajunsă în pragul evului mediu, geografia antică poate oferi o moștenire, care însemnează un câștig însemnat pentru știință.

În primul rând, cel puțin pentru o parte dintre cugetători, se stabilește definitiv *forma sferică a pământului*. După rătăcirile și dibuirile dela început, care asemănau planeta cu un disc, un cilindru, o piramidă, sau un con, acest adevăr îl afirmă Pythagoreii, iar Aristot îl dovedește cu argumente fizice și astronomice. Dikearchos pela 310 a. Cr., Eratosthenes pe la 270 a. Cr. și Ptolemaeu pe la 160 d. Cr., nu fac de cât să clădească mai departe pe temelia pusă de înaintașii lor. Singuri Epicureii (a. 300 a. Cr.) se întorc la vechea greșală a concepției uscatului asemenea unui disc plutitor pe ape.

Al doilea fapt stabilit de antichitate este *mișcarea de rotație a pământului*. La Aristot, ca și la cei mai mulți dintre filosofi și geografi, pământul stă încă neclintit în centrul universului, iar cerul cu stelele se învârtește împrejurul lui; însă Heraclide din Pont, fără a rectifica concepția geocentrică a înaintașilor, recunoaște pământului o mișcare de rotație, pe care o îndeplinește dela apus la răsărit. Și mai puțini adepți avu teoria heliocentrică susținută de Aristarch din Samos (280 a. Cr.), după care soarele și stelele stau nemișcate, iar pământul, pe lângă rotația împrejurul osiei sale, mai îndeplinește o *mișcare de revoluție* în jurul soarelui, pe un drum circular și oblic. Părăsită de urmașii săi, ideea aceasta justă a fost reluată târziu de tot de Copernic, care o încetățeni definitiv în știință.

Un alt fapt câștigat sunt procedeele pentru *determinarea dimensiunilor globului pământesc*, iar meritul primei măsurători îl are Eratosthenes, eruditul bibliotecar din Alexandria Egiptului, care pe valea Nilului, a calculat lungimea unui arc de meridian după unghiul de incidență al razei solare. Un procedeu tot așa de just îl folosi Posidonius, măsurând unghiurile făcute de o stea observată în momentul culminației sale, din două localități așezate pe același meridian.

Mai departe, — îmbrăcarea globului pământesc într'o *rețea de paralele și meridiane* și *determinarea poziției locurilor prin grade de longitudine și latitudine*, este iarăși un câștig al antichității. Scopul urmărit a fost construirea unor hărți mai exacte. Cea mai veche hartă cunoscută, precum s'a mai spus, este aceea a lui Anaximandru, din sec. VI. A doua se atribuie lui Hecateu din Milet. Dicaearchos trase cel dintâi pe pământ un paralel, așa numita „diafragmă“, dusă prin Coloanele lui Hercule (Gibraltar), Sicilia și munții Taurus. Necesitatea determinării locurilor prin coordonate astronomice o recunoscu însă cel dintâi Eratosthenes; dar Hipparch este primul autor al unei rețele de grade, al cărei prim meridian trecea prin Rhodos și primul autor al unei proiecțiuni stereografice. Însă meritul cel mai mare în așa numita geografie matematică îl are Ptolemaeus (sec. II. d. Cr.),

care descoperi o nouă metodă, întemeiată pe o proiecție geometrică mai precisă, cea conică, după care să se deseneze harta globului. Opera sa rămâne în tot cursul evului mediu cea mai răspândită carte de geografie antică și cu el geografia generală își atinge cea mai înaltă treaptă a evoluției sale în antichitate, peste care numai epoca modernă va putea păși mai departe. Dacă pentru determinarea latitudinii anticilor au rămas la metoda precisă întrebuințată de Eratosthene, în schimb, pentru determinarea longitudinii, ei folosiră procedee mai puțin precise, precum ar fi observarea eclipsei de lună din două puncte așezate pe meridiane diferite.

În sfârșit, o sumă de alte probleme de geografie fizică precum: *teoria zonelor climaterice*, în care lucrează un Polybius, un Poseidonius și alții; *explicarea vânturilor etesiene și a föhnului* din Thesalia, pe care o încearcă Theophrast; *contrastul între clima mediteranee și oceanică*, de care se ocupă Minucius Felix; *influența reliefului asupra cliimei și a cliimei asupra sănătății*, cu care se preocupă Strabo și mai ales Hippocrate; *chestiunea continuității mărilor, originea fluviilor și explicarea revărsărilor*, subiect de predilecție pentru Herodot; ba chiar și *constatarea alizeelor și musonilor* în oceanul Indian, folosite de navigatorul Hippalos și a *mareelor* pe coastele Indiei, observate în timpul expediției lui Alexandru cel Mare, dar și de îndrăznețul navigator Pytheas din Marsilia, care le și pune în raport de cauzalitate cu atracția lunii, apoi *explicarea, mai mult catastrofală, a modificării continentelor prin scufundare* — Atlantida lui Plato — *ca și prin eroziune și sedimentare*, chestiuni ce preocupă pe Strabo și Seneca și multe alte probleme din *geografia vegetală și animală*, explicate prin climă, tereh, latitudine (Aristot, Strabo, Ptolemaeu, Vitruvius etc.), de și uneori tratate alături de experiență, sunt puse totuși de unii scriitori în nota justă a realității; dar mai ales *sfortarea spiritului omenesc de a positiva cunoștințele și dragostea nobilă de știință*, dusă în unele cazuri până la sacrificiu, cum este cazul cu Plinius cel Bătrân, care moare studiind erupția Vezuviului (79 d. Cr.), constituie o moștenire dintre cele mai frumoase, pe care o lasă antichitatea epocii următoare.

Evul Mediu însă nu s'a arătat vrednic de această moștenire. El reprezintă și în geografie, ca și în alte științe, o *decadență* și un *regres*. Singuri Arabii, ajunși prin califate la o mare înflorire politică, mai continuă preocupările științifice ale antichității. În geografia generală ei pornesc dela Ptolemaeu, pe care adesea îl înțeleg greșit; în colo ei ne dau descrieri de călătorii și geografii descriptive, în care elementul omenesc, amănuntele etnografice și datele istorice ocupă primul loc. Mai vrednici de pomenit sunt: Massudi-din Bagdat, în sec. X; Edrisi, marocanul

dela curtea regelui Roger al Siciliei în sec. XII și neobositul călător Ibn Batutah, în sec. XIV, dela cari ne-au rămas știri și asupra Țării noastre în părțile ei din spre Mare. Evul Mediu nu cunoaște de cât câțiva călători creștini de însemnătate. Între ei vom cita pe călugărul minorit Rubruquis, trimis de regele Franței în misiune la Tătari, imediat după marea invazie a acestora la 1241 și căruia îi datorăm și noi prețioasa știre asupra Vlahiei lui Asan; și mai ales pe venețianul Marco Polo care, în sec. XIII, a străbătut Mongolia, unde a stat zece ani, China, Indochina și insulele Mediteranei Asiatice, fără însă să ne poată transmite vreo determinare, măcar aproximativă, a poziției locurilor, fiind cu totul strein de procedeele astronomice. Dela Bizantini abia dacă merită a fi pomenite zădărniciile unui Cosmas Indicoplevstes, care, — părăsind „teoria barbară“ a formei sferice a pământului, pe care el o atribuie zămintei omenirii din vremea turnului lui Babel, transmisă prin Chaldeenii și Egipteni la filosofii greci, — se întoarce la concepția pământului asemenea cu acoperișul dreptunghiular al unei case; și geografia, scrisă pe la 1250, a unui Nicephorus Blemmides, în care găsim argumente juste pentru forma sferică a planetei noastre. În domeniul etnografiei, precum Arabii simțiau o firească înclinare către basm, tot asemenea creștinii medievali arătau o deosebită predilecție pentru supranatural. Pentru aceea cărțile vremii sunt pline de inchipiri despre Amazoane războinice, Căpcâni și Ciclopi, Antropofagi și oameni cu picioare de cai, Gymnosofiști și oameni într'un picior, zmei, balauri, basilisci cu două capete etc., cari acopăr hărțile medievale cu imaginile lor răsărite par'că dintr'un vis urât.

În sfârșit vine *Renașterea*.

Această strălucită perioadă a civilizației omenești a promovat geografia aproape dintr'un salt la o înălțime la care n'au putut-o ridica secole de explorări asidue. Pentru știința noastră, ea se caracterizează prin următoarele progrese:

Mai întâi orizontul geografic, care rămăsese limitat la o întindere de aproape 60° latitudine și la 100 de longitudine, îmbrățișază acum aproape întregul glob.

Cristofor Columb descopere între 1492—98 lumea nouă care, prin călătoriile și descrierile lui Amerigo Vespucci, urma să se numească America; *Ferdinand Cortez* pătrunde în inima Mexicului; *Cabot* cercetează regiunile nordice dinspre Terra-Nova și Labrador, iar *Vasco de Gama*, urmând lui Bartolomeo Diaz, îndeplinește periplul Africei întregi și ajunge până în India; în fine *Maggelan*, pe la 1519, întreprinde ocolul lumii, pe care abia tovarășii săi avură norocul a-l înfăptui și probează definitiv, prin acest fapt material, forma sferică a planetei. Între 1492 și 1523, deci în 30 ani numai, orizontul geografic cuprinde tot pământul. Cu o asemenea experiență a spațiului se putea

păși acum la constatarea și stabilirea marilor relații planetare. Totuși, deocamdată se făcuseră numai observări felurite asupra adâncimii mărilor, asupra curenților marini, asupra mareelor și se încercă explicarea lor cauzală.

De altă parte, invenția lui Gutenberg dădea posibilitate tipăririi unor numeroase hărți, începându-se cu acelea ale lui Ptolemeu și în această direcție s'au distins mai ales Olandezii. Cităm ca autori pe *Mercator*, autorul unui sistem nou de proiecțiune a suprafeței sferice pe o suprafață plană și *Ortelius*, care cu *Theatrum orbis* inaugurează, dela 1570 înainte, marile colecții cartografice moderne. Paralel cu aceasta, întrebuințarea busolei în navigație permite corăbiilor să construească *portulane* mult mai exacte decât hărțile lui Ptolemeu, realizate mai ales prin transformarea distanțelor în grade de longitudine și latitudine; iar întrebuințarea telescopului de *Galilei* înlesnește stabilirea latitudinii cu mai multă precizie. În fine, *Copernic* scoate pământul din centrul universului, înlocuind concepția geocentrică cu cea heliocentrică și, dându-i o mișcare de revoluție și rotație, pune prin aceasta însăși bazele climatologiei. Căci, după cum necunoașterea întregii planete nu putea duce la stabilirea marilor relații cauzale între învelișurile acestui corp ceresc, tot așa necunoașterea mișcării de revoluție a pământului nu putea duce la explicarea reală a succesiunii anotimpurilor și a zonelor de climă.

Cu toate acestea geografia în această perioadă rămâne în urma științelor ajutătoare. Operele geografice sunt încă așa numitele *Cosmografii*: povestiri pline de miraculos. Între ele vrednică de pomenit este cosmografia lui *Sebastian Münster*. Această operă uriașă, care ajunsese la a 44-a ediție (între 1544—1650), — dovadă de interesul crescând al cititorilor pentru geografie, — rătăcește cu fiecare ediție nouă tradiția cea bună a spiritului pozitiv și se încarcă cu povestiri miraculoase, relatate de exploratori, spre a ajunge în cele din urmă o grămadă informă de adevăruri și legende. Abia în sec. XVII *Varenius*, un premergător și un inspirator al lui *Humboldt*, ne dăruiește o *Geographia generalis*, în care vedem pentru prima oară reunite într'un corp de doctrină cunoștințele pozitive ale geografiei. Acest geograf se înalță cu opera sa cu mult deasupra antichității și întrece veacul său prin justetea surprinzătoare a observărilor sale. Însă geografia sa nu era în gustul vremii și de aceea rămase fără mare influență, mai ales că modul său de expunere prin teoreme era înoptriva tradiției moștenite. Prin urmare evul mediu și renașterea rămân fără o operă geografică la înălțimea descoperirilor și invențiilor.

În sec. XVII și XVIII se dezvoltă mai mult geografia veche sau istorică în legătură cu cartografia; iar în geografia mate-

matică se disting mai ales Francezii, cari măsoară un arc de meridian între Paris și Amiens, apoi în Peru și în Laponia, stabilind definitiv forma pământului, turtită la poli și umflată la ecuator, precum și dimensiunile sale. Tot în Franța *Casini* construște prima hartă topografică pe scara 1 : 86.000, imitată mai apoi și în celelalte țări. În afară de contribuția lui *Halley*, care dete prima hartă a vânturilor și schiță teoria alizeelor; în afară de *Snellius*, care aplică procedeul triangulației la ridicări topografice și de *Pascal*, care folosește barometrul inventat de Toricelli, pentru ca mai târziu să servească la măsurarea înălțimilor, acești doi secoli se mai disting și prin nașterea unei științe nouă : *geologia*. Ea avu ca reprezentanți de seamă pe *Buffon*, *Hutton* și *Leopold von Buch*. Aceștia dau o nouă față studiilor asupra pământului și cu ei se pun în circulație cele două teorii, a plutonismului și neptunismului, prin care se încearcă a se explica originea scoarței terestre. O bună bucată de vreme geologia va înlocui geografia fizică cu care se află într'o relație așa de strânsă.

Și atât. Dar nu apare nici un geograf care să coordoneze toate aceste date în spiritul lui *Varenius*. Geografia nu renaște de cât odată cu *Alexander von Humboldt* și *Karl Ritter*.

Aceste două spirite superioare au pus bazele geografiei moderne. *Alexander von Humboldt* este în primul rând un mare explorator, un observator fin și pătrunzător al naturii, un naturalist. Străbate în călătoriile sale științifice o mare parte din fața planetei, dela regiunile equinoctiale ale Americii până în stepile Asiei centrale și, întemeiat pe fisionomia plantelor și relațiile lor cu solul și clima, pune temelile geografiei botanice. El scoate în evidență contrastul între țărmurile orientale și occidentale ale continentelor, urmărind distribuția temperaturii pe fața globului și construind prima hartă de isoterme; în fine, el este creatorul metodelor de cercetare în toate ramurile geografiei fizice. El este cel dintâi care, cu o intuiție genială, stabilește marile relații planetare între învelișuri și pune în evidență două mari principii în studiul naturii : principiul *cauzalității* și principiul *coordonării*. De la el încetează paralelismul fără atingere între chorografie și geografia generală. Cu *Alexander von Humboldt* geografia modernă este întemeiată.

Karl Ritter este un istoric și un filosof și, ca atare, el pornește dela *Herder*, ale cărui concepții teleologice au avut o însemnată influență asupra operei sale. Nu e nici naturalist, — și lacuna aceasta se resimte în opera sa —, nici călător în genul lui *Humboldt*. El este un învățat de cabinet, un profesor și un pedagog, care redă în chip dogmatic ceea ce *Humboldt* a aplicat numai; care clarifică în formule și formulează principii în vederea alcătuirii unui sistem de cugetare geografică;

este un maestru care adună în jurul său discipoli. Influența sa în Germania a fost foarte mare, mult mai mare de cât a lui Humboldt, care a rămas mai ales în lumea naturaliștilor. Superior lui Humboldt în latura didactică, el este inferior lui prin experiența mai redusă a spațiului geografic, prin lacunele educației sale științifice, prin teleologismul său, prin imposibilitatea de a aplica pretutindeni principiul cauzalității în geografia sa, care rămâne descriptivă și fără relații cu faptele istorice sau sociale.

Humboldt și cu Ritter sunt cei doi stâlpi ai geografiei moderne.

Ce-a urmat după dânsii până în vremea noastră nu e de cât continuarea, clarificarea, desăvârșirea principiilor și metodelor preconizate de acești uriași ai științei geografice. În domeniul experienței, orizontul geografic se întinde până în inima continentelor neexplorate și până la punctele ideale ale polilor; iar în domeniul cugetării și metodei, un *Oscar Peschel*, un *Friedrich Ratzel*, creatorul antropogeografiei, un *Ed. Suess*, un *F. von Richthoffen* în țările germane, un *Vidal de la Blache*, șeful școlii franceze, un *Davis* în America și o legiune de alți învățați, nu fac de cât să desăvârșească fericitele începuturi ale celor doi mari fondatori ai disciplinei noastre.

Geografia ajunge o știință.

Ea urmărește în primul rând un fenomen în toată întinderea sa pe glob, îl compară cu fenomenele analoage și îi cercetează apoi cauzele acestei distribuții. Atâta vreme cât un cercetător se va mulțumi să studieze un singur exemplar de plantă, de animal sau om, de rocă sau formă de teren etc, el va face pur și simplu botanică, zoologie, antropologie, geologie etc; dar, de îndată ce va privi fenomenul în toată întinderea sa planetară, ca formațiune vegetală, ca răspândire animală, ca modelare caracteristică a scoarței pământeste, — și va cerceta cauzele acestei răspândiri în legătură cu clima, cu solul, cu celelalte viețuitoare, — din acel moment el face geografie. Se ajunge astfel la hartă și la granițe. Se stabilește d. ex. o graniță a măslinului și portocalului în sudul Europei, o graniță a viței de vie mai la nord, o graniță a pădurei de conifere spre tundră, o graniță a codrilor equatoriali spre savane, o graniță a palmierului în regiunile tropicale și așa m. d., apoi se pune în legătură această graniță cu o anumită isotermă, în orice caz cu clima și, din acel moment s'a făcut trecerea dela botanica propriu zisă la geografia botanică. În acelaș sens se vorbește și de o geografie zoologică, care stabilește regiuni de răspândire ale aceluiaș sau acelorași animale, explicându-le prin climă, prin migrări, prin formele străvechi ale continentelor. Ba chiar se vorbește și de o geografie medicală, care fixează prin granițe răspândirea aceluiași boli.

O bună bucată de vreme geografia fizică s'a confundat cu geologia, grație obiectului studiat, care e același: scoarța terestră. Totuși, între aceste două discipline este o deosebire fundamentală din punct de vedere al prisme prin care se privește obiectul. Pe când geologul, ca petrograf, urmărește să cunoască tot felul de pietre și idealul său e atins dacă poate aduna în muzeu câte un mic exemplar din fie ce rocă, — geograful se interesează mai mult de rezistența rocilor la eroziune; și pe când geologul caută să se cufunde cât mai adânc în scoarța pământescă, cu scopul de a cunoaște până la mazăle alcătuirea ei petrografică, stratigrafică și tectonică, — geograful se urcă cât mai sus pe înălțimile dominante, de unde să poată cuprinde cu ochii orizonturi cât mai largi, spre a-și da seama de aspectul suprafeței terestre, care este locul de contact între cele patru învelișuri și unde se petrec toate fenomenele geografice. Se pare că aci este greutatea cea mai mare pentru cei ce vin de la alte ramuri de știință către geografie: anume câștigarea acestui punct de vedere special din care privește geografia aceeași natură pe care o studiază și botanistul și zoologul și geologul. Nu devine geograf cineva de cât numai din momentul ce și-a asimilat în cugetarea sa acest fel special de a privi pământul și din momentul ce îl poate aplica în lucrările sale de cabinet și pe teren. Rezultatul final este stabilirea marilor relații și armonii planetare, prezentarea pământului ca un corp organizat.

II.

De'ndată ce acest corp ceresc s'a desfăcut din soare și, prin mișcarea de rotație, și-a căpătat o formă aproape sferică, el ardea în spațiu ca un glob de materie topită, întocmai ca un soare mic; însă, prin acțiunea frigului spațial, în curs de milioane de ani, el și-a pierdut încetul cu încetul strălucirea, s'a învînețit, s'a întunecat și în cele din urmă magma, încă fierbinte, a prins o coajă la suprafață. Din acel moment s'a format primul înveliș al globului pământesc: *scoarța terestră*, sau *litosfera*. Mai târziu aburii, cari încărcău atmosfera tulbură a planetei, s'au condensat și au acoperit întreg globul cu un ocean universal; deci al doilea înveliș, al apelor: *hidrosfera*. De-asupra rămase aerul mai senin; al treilea înveliș: *atmosfera*. În cele din urmă apărură viețuitoarele: plantele, animalele, omul, adică al patrulea înveliș: *biosfera*. Aceste patru învelișuri stau într'o relație așa de strânsă, încât e peste putință să se petreacă o modificare cât de slabă într'unul din ele, fără să aibă răsunet în toate celelalte. Pământul, prin continuă răcire, își modifică neîncetat aceste învelișuri, iar modificările acestea geografia le atribuie la patru

mari izvoare de energie : 1. căldura centrală, 2. căldura solară, 3. mișcarea de rotație și 4. marea, determinate și ele la rândul lor de atracția combinată a soarelui și a lunii.

Însăși această înșirare a celor patru învelișuri ale planetei ne arată care vor fi științele ajutătoare ale geografiei. Geograful studiază clima unei regiuni sau a globului întreg ; pentru aceasta el trebuie să folosească rezultatele *fizicei*, *chimiei* și ale *meteorologiei* ; pentru studiul mărilor și oceanelor, vremurile mai nouă au creat o știință specială : *oceanografia* ; în studiul scoarței terestre, cu ajutorul geologiei, s'a creat ramura *morfologiei* ; pornind dela *botanică* și *zoologie* s'a ajuns la *geografia vegetală* și *animală* ; cu ajutorul *antropologiei*, *sociologiei* și *istoriei* se ajunge la *etnografie* și *antropogeografie*. Iată o sumă de ramuri în care geograful poate fi activ, dar pe care trebuie să le cuprindă în bloc, spre a-și putea da seama în orice moment de raporturile între ele. Altcum, realitatea geografică, uneori destul de complexă, n'ar putea fi înțeleasă și știința noastră ar rămânea pur descriptivă, fără a fi explicativă. În plus, geograful trebuie să fie familiarizat și cu oarecare cultură filosofică, căci el studiază fenomenele nu numai în toată întinderea lor în spațiu, dar și în evoluția lor în timp ; iar spiritul său cercetător trebuie să cunoască și istoria cugetării umane, spre a putea discerne în izvoarele trecutului acele concepții teologice sau metafizice, care l-ar putea abate din drumul limpede și drept al gândirii pozitive. În acest sens, geografia este o știință de sinteză a numeroase alte discipline științifice, iar geograful este la adăpost de acea unilateralitate primejdioasă a spiritului, care-l împiedică a se înălța la o cultură generală.

Am afirmat că rezultatul final al studiilor geografice este prezentarea planetei noastre ca un corp organizat. Punctul de vedere al biologului, care studiază la orice ființă organele anatomice cu forma și particularitățile lor, precum și funcțiunile lor, poate interveni și în geografie cu mult succes și eu însumi l-am aplicat într'un studiu asupra deltei dunărene, ajungând la rezultate mulțumitoare. Într'adevăr, ce sunt munții, câldările glaciare, vulcanii, șesurile, dunele de nisip, văile cu terasele lor, insulele, grindurile, lacurile, etc. etc. decât organe ale acestui corp ceresc care e pământul nostru, dacă le privim static ; și iarăși, ce sunt vânturile care circulă cu destulă regulă, unele pela fața pământului, altele în sens invers pe deasupra ; curenții marini, râurile și fluviile care duc pe jos spre mări și oceane ceea ce vânturile au dus spre continent pe sus, — ce sunt toate aceste forme de mișcare, pe care le putem desena pe hartă cu contururi și direcții precise, de cât funcțiuni ale organismului pământesc asemenea cu circulația sângelui sau cu respirația dintr'un corp organizat ? Există o anatomie și o fiziologie a

planetei, după cum există și la orice corp organizat. După ce ai ajuns să te familiarizezi cu toate aceste forme, așa de variate și le-ai clasificat pe categorii după agenții care le-au produs, — observarea feței pământului, — cu agerimea ochiului care distinge formele și cu agerimea minții care citește în ele trecutul, nașterea și evoluția lor, — devine una dintre preocupările spiritului care răsplătește din belșug. Geografia este astfel o știință de *contemplare* și de *cugetare* într'un vast domeniu de cunoștințe foarte variate.

În ultimele decenii preocupările geografilor s'au îndreptat mai ales în două direcții de cercetare: cea *morfologică* și cea *antropogeografică*.

În prima direcție cităm ca nume reprezentative pe germanul *Penk*, pe americanul *Davis* și pe francezul *De Martonne*. Morfologia germană rămăsese mai mult descriptivă, statică; cu *Davis* ea devine o știință a evoluției formelor, o știință influențată de o concepție biologică; ea devine mai mult dinamică; cu *De Martonne* problema specială a platformelor terțiare se ridică într'o lumină deosebită. În a doua direcție însă, dela *Ratzel* încoace nu mai vedem altă personalitate creatoare, care să se ridice la aceeași înălțime.

În scurt, obiectul morfologiei se prezintă astfel:

Grație frigului spațial, planeta noastră pierde căldură neconținut și, conform unei legi fizice, ea se contractă. Coaja sa aspră și tare însă nu poate rămânea ca o haină largă împrejurul miezului central, ci se adaptează, aderează la sămbure, se deformează: ici se ridică în aer, dând naștere întinderilor continentale sau munților, dincolo se scufundă, formând depresiunile continentale, oceanice, sau marine.

Contractarea miezului intern al planetei, prin urmare, ridică în aer *blocuri informe* ale coajei terestre, în intervale mari de timp, și desenează marile contururi geografice ale uscatului. Odată blocul înălțat, intervin apoi *agenții* celuilalt izvor de energie, ai *Soarelui*, cari încep să sculpeze, să modeleze, să cizeleze. Intervin adecă variațiile de temperatură, vânturile, ploile, apele curgătoare, valurile, ghețarii etc., care creează ceea ce numim, sub atâția termeni, formele scoarței terestre. Astfel își iau naștere: văile de eroziune fluvială, terasele fluviale, marine și lacustre, văile și căldările glaciare, morenele, grindurile, dunele continentale, marine și fluviale, perisipurile, falezele, fenomenele carstice etc., etc. atâtea sute și mii de forme, care dau varietate și frumusețe planetei noastre. Câtă vreme scoarța terestră stă liniștită, iar agenții soarelui își pot continua până la capăt opera lor de eroziune sau sedimentare, avem un *ciclu*. Ținta finală a oricărui ciclu este nivelarea asperităților globului și readucerea lui la o formă cât mai apropiată de cea sferică.

După agentul special care modelează, avem un *ciclu de eroziune normală*, îndeplinit mai ales de apele curgătoare; un *ciclu de eroziune glaciară*, un *ciclu de modelare eolică*, un *ciclu de activitate marină* și un *ciclu de descompunere chimico-mecanică*. De îndată ce forțele interne ale planetei se trezesc și aduc o schimbare în raporturile de altitudine ale marilor blocuri terestre, începe un nou ciclu: de eroziune în cazul când scoarța se înalță; de sedimentare, în cazul când se scufundă.

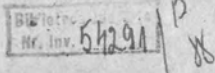
În multe ținuturi ale planetei — și în țara noastră sunt exemple destule — formele terestre actuale sunt rezultatul a două sau mai multe cicluri de activitate, pe care ochiul deprins al geografului trebuie să le distingă și, ajutat de cunoștințele geologice, să le determine vârsta. Ajungem astfel la noțiunea de *stadiu*. Ajuns într'un punct dominant de unde privirea să poată cuprinde orizonturi cât mai largi, geograful contemplă mai întâi peisagiul, îi distinge trăsăturile principale și cele secundare, îi studiază textura, încearcă a da o descriere limpede a caracterelor acestui peisagiu și apoi trece mai departe la descoperirea agenților cari au modelat ținutul, pentru ca, în cele din urmă, să distingă caracterul de tinerețe, maturitate, sau bătrânețe al său, adică *stadiul de evoluție*. Cum vedem, o concepție biologică în toată accepțiunea cea mai curată a noțiunii.

Dacă la agenții soarelui mai adăogim și izvorul de energie centrală, care creează formele vulcanice; mișcarea de rotație, căreia i se datorește deviarea spre dreapta în emisferul nordic, spre stânga în emisferul sădic, a elementelor mobile cum sunt vânturile, curenții marini și râurile; apoi atracția combinată a soarelui și lunii, grație cărora se nasc marea (fluxul și refluxul), care influențează asupra estuarelor, deltelor, țărmurilor, ca și asupra activității omenești, — am împlinit acest tablou luminos al tuturor forțelor naturale, pe care le cercetează geografia, ca să-și explice formele scoarței terestre.

Este evident că, în această înșirare de cauze și efecte, geograful nu trebuie să uite *clima* ținutului studiat, după care variază pe întinsul globului formele de teren și nici influența *învelișului organic* fără de care înțelegerea deplină a formelor terestre ar prezenta lacune.

Astfel terenul este pregătit pentru a doua mare ramură a geografiei, *antropogeografia*.

Aceasta studiază relația între pământ și om. Este clar pentru orișicine că natura nu îngăduie omenirii să ducă peste tot același fel de viață. Intinderile ierboase îl determină spre viața păstorească; codrii equatoriali și pădurile de conifere din latitudinile înalte spre viața de vânătoare; un sol moale și o climă în care avem o succesiune favorabilă de anotimpuri, spre viața agricolă; bogățiile miniere spre o viață industrială; mulțimea

golfurilor și caracterul insular al țării spre o viață de navigație etc. Cu cât populațiile sunt mai primitive, cu atât determinismul geografic al lui Ratzel este mai evident. Numai în țările temperate, de civilizație mai înaintată, voința conștientă a omului intervine ca să mai tempereze acest determinism, pe care în timpul din urmă sociologii și istoricii încearcă a-l reduce la justele lui proporții. Omul nu este numai un rob al naturii, dar și un stăpânitor al ei: pentru aceea vedem și cazuri recente în care un ținut, lipsit cu totul de bogății minerale, poate totuși desvolta o activitate industrială intensă, grație ușurinței mijloacelor moderne de circulație, și poate creea o densitate mai mare de populație. Totuși nici aci nu trebuie exagerat; căci, oricât de puternică, de conștientă și de organizată ar fi voința omului civilizat, totuși, în ultima analiză, el tot trebuie să se mlădieze condițiilor geografice ale regiunii. Însăși istoria popoarelor europene este în funcție și de natura geografică a țării lor. De aceea cercetătorul trebuie să distingă prin analiză ceea ce e geografic de ceea ce este numai istoric în manifestările omenesti, ceea ce e datorit influenței naturii de ceea ce se poate atribui voinței organizate.

Iată, Domnilor, în scurte cuvinte, câteva din problemele capitale ale geografiei moderne, așa cum această disciplină s'a alcătuit după veacuri de activitate multiplă.

În țara noastră avem un câmp vast de cercetări și studii în domeniul științei noastre. *Chorografia*, sau geografia regională, care urmărește înlănțuirea fenomenelor geografice pe o întindere limitată a planetei, este, în unele privințe, mult mai grea de cât geografia generală și în studiul unei țări, a unei regiuni, se vedește astăzi mai curând maestrul de cât în considerațiile asupra întregului glob. Pentru aceea și la această Universitate studiul României va fi termenul final al activității geografice. De la înaltele creste alpine ale Carpaților și până la Mare, morfologul poate afla aproape întreaga serie de forme terestre ale zonei temperate; iar într'o varietate așa de mare a naturii și antropogeograful poate afla condiții felurite de existență ale elementului uman. România ne oferă astfel un teren de experiență geografică cum rar se poate întâlni un al doilea în Europa.

Drept în inima țării avem podișul Transilvaniei, cu o altitudine mijlocie de 500 m peste nivelul mării. De jur împrejur el este înconjurat de cununa munților, cari se ridică față'n față întocmai ca zidurile unei cetăți, în care porțile ar fi închise prin trecători. Numeroase probleme de geografie fizică și umană se leagă de aceste înălțimi, unde de vre-o două decenii geograful francez De Martonne urmărește în special studiul platformelor terțiare. Caracterele alpine ale lor, urmele activității glaciare, fenomenele carstice, studiul văilor, succesiunea zonelor

de vegetație, viața păstorească, agricolă și industrială, trecutul poporului român în munți etc. etc. — iată o sumă de probleme care așteaptă pe viitorii geografi, spre a fi *aprofundate*, pentru cunoașterea mai amănunțită a patriei. — Urmează apoi depresiunile intra și extracarpatiche, centre de mai mare desime a populației și unități morfologice care au avut un rol istoric însemnat; apoi cununa dealurilor, codrul sau podgoria, adevăratul leagăn al poporului românesc, unde elementul uman se poate urmări până în timpurile preistorice; mai la margine șesurile largi, stepele bogate în cereale și brăzdate de luncile mai umede ale râurilor; în fine apele mari: Dunărea, Tisa, Nistrul, Marea Neagră, ca șanțurile de apărare ale cetății Carpaților, unde studiul meandrelor la suprafață sau a celor adâncite, studiul faliilor și al teraselor, al țărmurilor și limanelor, ne oferă o mare bogăție de aspecte morfologice și antropogeografice, ca obiect de studii nouă, sau ca aplicare la cunoștințele câștigate prin studiul geografiei generale. Relațiile între cele patru învelișuri ale planetei și constatarea armoniilor planetare se pot urmări astăzi și pe un spațiu mai restrâns de cât întregul glob terestru; iar cercetarea pământului și poporului nostru în hotarele sale fizice și etnice, ne va duce la afirmarea marelui simetrii și armonii a acestui pământ, la înțelegerea unității neamului nostru, ca și la înțelegerea necesității ca pe întreg acest pământ al Daciei antice să ființeze unul și același organism politic. În felul acesta studiul geografiei este un admirabil mijloc de educație națională a tineretului.

Sufletul tinerimii are nevoie să se oțelească printr'o disciplină științifică, în vederea activității viitoare, nu numai de oameni de cultură, dar și de cetățeni ai acestui stat. Un popor fără un crez național este un popor pierdut, o masă amorfă care nu poate oferi de cât material de prelucrat pentru națiunile cristalizate în jurul unui asemenea crez; o turmă zoologică, cufundată în viața organică și lipsită de ceea ce dă noblețe ființei unui popor; un trib, o seminție, dar nu o națiune. Lipsa unui asemenea crez este, și din alt punct de vedere, o pagubă pentru omenire, o deviere dela căile evoluției umane, care, prin diferențiere, reușește a crea specii distincte, națiuni cu o limbă a parte și o cultură a parte în aceasta grădina etnografică a planetei. Pentru aceea studiul țării noastre va forma preocuparea statornică a acestei catedre, alături de chestiunile generale impuse de program.

Domnilor,

În epoca renașterii noastre dela începutul sec. XIX, un poet afirma cu multă însuflețire „că ori ce neam începe întâi

prin poezie ființa de-și pricepe". Ieșiți din faza începuturilor, astăzi putem afirma că un neam își pricepe ființa și se cristalizează conștient prin studiul geografiei, al istoriei și al limbii sale. Fără această trilogie de științe, educația unei națiuni nu se poate face. Iată dar însemnătatea acestei catedre la această Universitate. Ea este cu atât mai necesară, cu cât ne găsim la o margine de țară unde, înțocmai ca la țărmurile mărilor furtunoase, elementele se frământă mai neodihnit; iar biruința rămâne de partea unde cultura și organizarea e mai mare.

Domnilor studenți,

Cursul de geografie dela această Universitate se va preda într'un ciclu de trei ani. În trei ani însă nimeni nu poate pătrunde prea adânc în studiul unei specialități. În acești trei ani de prelegeri nu se pun decât jaloanele științei noastre; nu se face decât familiarizarea în oarecare măsură cu obiectul și metoda geografiei. Pentru aceia dintre D-voastră cari urmăriți nu numai formarea unei cariere lucrative, asigurarea existenței prin profesorat, studiul pentru pâine, acel „Brotstudium“ cum îl numesc Germanii, — frecventarea regulată a cursurilor nu e suficientă. D-voastră trebuie să ajungeți și lucrători în această specialitate. În lunga carieră dăscălească pe care o veți îmbrățișa, sunteți datori culturii românești, în afară de activitatea pedagogică și o activitate științifică în cuprinsul regiunii în care veți fi activi. Sunteți datori să pășiți spre monografii. Iar pentru pregătirea D-voastră și în această direcție, e nevoie să urmați *Seminarul de geografie*. În seminar își face studentul adevărata sa ucenicie: căci, în definitiv, materia prelegerilor se poate urmări și după bibliografia ce vi se dă; dar metoda de cercetare, formarea spiritului critic, câștigarea curajului sănătos și siguranța în afirmarea unui adevăr urmărit, acestea nu se capătă de cât în seminar. La prelegeri sunteți numai auditori pasivi, niște aparate de înregistrare; la seminar însă forțele active ale spiritului D-voastră intră în joc. Acolo vă puteți căli acest spirit și puteți căpăta pentru tot restul vieții dragostea de muncă și acea nobilă deprindere de a fi neconținut în urmărirea unui adevăr. Nu oameni liniștiți și mulțumiți cu asimilarea unui curs și a câtorva manuale, ci suflete frământate de problemele specialității D-voastră, de la care nici peripețiile vieții de mai târziu să nu vă abată, — iată ceea ce doresc să scoată din D-voastră seminarul de geografie.

Aceste lucrări de seminar, în afară de folosul aprofundării specialității, mai au încă un folos de un ordin general, omenesc. Există o categorie de intelectuali, chiar și printre dascălîime, cari în viața lor n'au încercat să-și fixeze o cugetare proprie într'un

rând, să descopere o fărâmă de adevăr, să scrie o pagină de gândire și de simțire onestă, — și totuși, tocmai aceștia se improvizează în critici, pe atât de disprețuitori pe cât sunt de superficiali, ai activității creatoare a aproapelui; sau, în cele mai multe cazuri, rămân amorfi în fața manifestărilor culturii, care trec pe sub ochii lor. Aceștia nu au nici măcar meritul de a tresări la frumusețea unui gând intruchipat, la noutatea unui adevăr descoperit, fiindcă nu pot ști ce e nou și ce nu. Ei nu au cultul adevărului și al muncii pentru adevăr și nu pot fi acele albine creatoare, care-și umplu mereu fagurii cu miere; ei sunt, spre marea pagubă a culturii noastre, elemente a căror evoluție s'a oprit din mers. Cu ei nu se pot alcătui societăți culturale în provincii și sunt un veșnic prilej de mahnire pentru cei cari se străduiesc pentru progres. — De 'ndată însă ce vor începe a lucra și a produce, spiritul lor se va înviora, și, simțind greutatea creațiunii serioase, critica lor superficială va deveni o critică echilibrată. Această deprindere frumoasă în mare măsură se capătă în seminar.

Dar nici seminarul singur încă nu e suficient. Ați văzut din expunerea de mai nainte că progresul științei noastre se datorește în primul rând experienței spațiului, deci călătoriilor. *Excursiile geografice*, al treilea punct din programul de activitate al acestei catedre, vor înlesni, în fine, exemplificarea și aplicarea pe teren a cunoștințelor câștigate din prelegeri și seminar. Ele se vor înfăptui mai întâi în Bucovina și vecinătăți, în scopul nu numai de a deprinde tineretul universitar cu lucrările pe teren și cu observarea naturii, dar și de a scoate această frumoasă provincie românească din uitarea în care a fost părăsită. Într'adevăr, din punct de vedere morfologic, catedra de geografie dela această Universitate n'a dat nici un studiu. Acum trei ani în urmă, când excursiunea seminarului de geografie din Cluj a străbătut, sub conducerea D-lui De Martonne, și acest colț de țară, lacuna aceasta a fost observată cu regret. Prin urmare și pe tărâmul manifestărilor originale este mult de lucru și studenții mai răsăriți își pot lua subiectele de doctorat din cuprinsul acestei țărișoare.

Domnilor,

În cele spuse până acum vi s'a arătat cu destulă claritate istoria, obiectul și metoda geografiei, precum și rostul acestei catedre la această Universitate. Prin urmare aș putea încheia.

În clipa rară însă, când cineva pășește pentru prima oară treptele unei catedre universitare, — de unde se deschid perspective așa de frumoase de manifestare științifică, dar și obligații și răspunderi ce se cer pe deplin conștiente, — sufletul se

simte stăpănit de simțiri felurite. Dintre toate însă floarea albă a recunoștinței își leagă creștetul luminos mai deasupra. Fie-mi dară îngăduit ca aci și acum să-mi îndeplinesc o plăcută datorie de conștiință față de acei dascăli, al căror cuvânt l-am sorbit în anii mei de pregătire cu toată evlavia discipolului însetat de învățătură. Gândul meu se îndreaptă însă cu cea mai mare recunoștință către acel pedagog neîntrecut, care în ramura specialității noastre va trece drept creatorul geografiei moderne în România: către *S. Mehedinți*. Cugetarea sa limpede, energică și frumoasă și acțiunea sa de îndrumător al tineretului universitar, căruia, prin scris și grai, dar mai ales prin puterea exemplului, a știut să-i sădească în suflet sentimentul valorii etice și etnice a vieții, — îl așază printre cei mai distinși „învățători“ ai neamului. Pentru aceea socot că cel care în ceasurile sale de îndoială și-a înviorat adesea sufletul la cuvântul lui măestrat și prin influența sa bine făcătoare, ca și prin sprijinul său moral și-a limpezit mai ușor cărările vieții, — nu are alt mijloc mai bun de a-și arăta recunoștința, de cât continuând, în cercul său de activitate, munca de specialitate cu acelaș sentiment superior al datoriei, pe care s'a obișnuit a-l admira la îndrumătorul său.

Prof. Dr. C. Brătescu

NAPOLEON II

de Victor Hugo.

I.

*Ce an măreț! O! clipe de gloriei neuitate!
Popoare fără număr sub cer îngenunchiate
Te așteptau să vii!
Simțeau sub ele state străbune tremurând
Și se uitau spre Luvrul de tunete vuind
Ca muntele Sinai!*

*Norodul, ca și calul ce-așteaptă 'ncovoiat
Stăpânu-i să se urce pe spatele-i plecat,
Vestea apropierea visatei mântuirii:
Spunea că mâini se naște moștenitorul care,
Mai mare decât Roma, ca Cezarul mai mare,
Va hotărâ destinul întregii omeniri.*

*Și cum vorbeau, tot cerul s'a luminat deodată
Și'n fața tuturor a ieși slăvitul tată
Senin și fericit;
Cuprins de 'nșiorare, norodul a tăcut;
Căci brațele-i întinse atunci i-au dăruit
Copilul nou născut.
De respirarea-i caldă tot templul a vibrat;
Drapele cucerite sub bolți au tremurat
Cum tremură o mare de spice 'n vijelie;
Și strigătu-i, ce-o doică știa să-l împlânzească,
Făcu să isbucnească
Atâtea mișcări de tunuri în semn de veselie.*

*Iar el își descrețise sprincenele 'ncruntate
Și brațele-i, deapururi pe piept încrucișate,
S'au desfăcut în fine
Spre-a mbrățișa copilul atât de mult visat.
Și nările atunci i s'au umflat
De 'ncredere în sine.*

*Cu ochii fieși și lacomi el își privi odorul.
 Și, după ce-i văzură cu toți moștenitorul,
 Ca vulturul ce-ajunge pe culmi amețitoare
 Strigă s'audă 'n juru-i străvechile popoare :*
 — De-acum, al meu, al meu e viitorul !

II.

— Nu, viitorul nu-i al tău !
 E numai al lui Dumnezeu.
 Viața 'n fiecare ceas
 Ne spune-un jalnic bun rămas.
 Și gloriile militare,
 Coroanele strălucitoare,
 Victoriile repurtate
 Și-ambițiile săturate,
 Stau cât o vrabie pe casă
 Și zboară iute și ne lasă !

*Nu, nimeni nu e 'n stare, cu forța sau cu ura,
 Să-ți descleșteze pumnul sau să-ți deschidă gura,
 O ! spectru ce oriunde mascat ne urmărești
 Și mâine te numești !*

*O, mâine, mâine ! O, minune !
 Ce mare e secretul tău !
 Sămânța omul azi o pune
 Și mâini o coace Dumnezeu.
 O, mâini, e-un fulger într'un nor,
 E demascatul trădător,
 E-un turn zdrobit de o ghiulea,
 Paris schimbat în Babylon,
 O, mâini, e lemnul unui tron
 Ce azi e numai catifea !*

*O, mâini, e calul care te lasă 'n stepa ninsă ...
 O, mâine, Impărate, e Moscova aprinsă
 Prin care urlă vântul ;
 E garda 'mprăștiată, e foamea, disperarea,
 O, mâine-i Waterloo, Elena, e uitarea,
 O, mâine e mormântul !*

*Tu poți pătrunde prin orașe
 Căci nimenea nu-ți stă în cale,
 Desnozi războaie uriașe
 Cu ascuțișul spădei tale.*

*Inchizi Tamisa cu un zid.
Victoria șovăitoare
O faci să prindă drag de-ai tăi.
Și orice porți ți-se deschid
Și steaua călăuzitoare
E stema pintenilor tăi !*

*Poți fi stăpân pe toate ; poți fi atât de mare
Cât poate fi o frunte, de muritor sub soare.
Și mâna ta, o, Sire, o, mâna ta de fier
Clădește și dărâmă în voia fantaziei,
Răpește Europa și Asia de-i ceri
Dar nici de cum pe „măine“ din sânul veșniciei !*

III.

*Cum se răzbună soarta ! Abia îi dăruise
Copilului coroana, întâia jucărie,
Abia îl destinase domniei viitoare
Și fruntea lui regală abia de i-o zărise
Mulțimea minunată, că poate să devie
Un copilăș de-o șchioapă un om atât de mare, —
Când sute de războaie cucerise
Spre gloria acestui nou venit
Ce gânguria în leagăn și-abia-l împrejmuisie
Cu ziduri uriașe de piatră ; când cioplise
Cu barda lui o lume așa cum a gândit ;*

*Când, spre a-i stinge setea, s'a pus în pragul Franței
Un vas cu vinul dulce al speranței,
Când nu gustase încă din cupa-i aurită, —
De un cazac sălbatec odrasla-i fu răpită.*

IV.

*Da, vulturu 'ntr'o seară prea sus s'a ridicat
Și aripele-i vântul nebun le-a sfâșiat ;
În cuibul lui dușmanii voioși se aruncară,
Din pradă cât putură cu dinții înșfăcară :
Pe vultur Englitera și-Austria pe pui.*

V.

*Dreptatea ta-i grozavă, o, Domane ! Cum s'au stîns !
Ai început cu omul temut, de neînvinș,*

L-ai ridicat în slavă ca 'n urmă să-l supui
Și să-l arunci în groapa de oase 'ntunecată.
În zece ani țeșut-ai un giulgi și pentru tată
Și pentru fiul lui !

Și glorie și-orgoliu se spulberă în vânt !
Ci omul vrea să lase măcar ceva la poartă
Dar moartea e mai tare !
Căci totul se întoarce de unde a plecat :
În aier piere fumul, cenușa în pământ
Și numele 'n uitare !

Gr. Sălceanu

DELAVRANCEA LA ENIGEA

— Norocul softalei —

Părintele lui Geaba-Efendi se vede a fi fost mare amator de taxiduri și taclale.

Odată venind dela Adam-Clissi, m'am oprit la un prieten din Enigea, pe care nu-l văzusem demult. Cum stam de vorbă în largul pridvor al casei admirând priveliștea unei părți de câmp cu niște orz nalt și gras, presărat de maci roșii și-a unui colț din sat, cât se vedea deacelea, cu o spuză de copii mărunți și arși de soare, ce se'ntrecea la „pelivăanii“, — prietenul aduse vorba de-o amintire ce-i era scumpă, anume că chiar acoloa în pridvor a stat de multe ori de vorbă cu Delavrancea ca musafir al său.

Era un musafir tuturor plăcut. Toată casa era în mișcare cât era el la noi. Pentru copii era o petrecere fără sfârșit și nici caii, nici căinii, nici pisicile n'aveau odihnă.

— Oamenii mari au altfel de inimă, o pun în toate, o dau tuturor . . .

— Adevărat! El, când cobora din trăsură, zicea: „Frate Vasilache, sunt necăjit, sunt obosit!“ Și de unde? Nimeni nu era mai voios ca el, — nu mai avea astâmpăr, se potrivea tuturor și cu toți căuta să sporească zarva.

Dar nu numai cu casa mea se'ntâmpla așa. Satul întreg era în mișcare. La cafenea toți se'nghesuiau împrejurul lui. Cum e obiceiul la noi, bătrânii turci sunt stâlpii cafenelei. Ei bine, bătrânii se certau pentru el cu cei tineri. Câte nu știa să le spue? Ce de taclale turcești și cu ce patos! Așa le știa ori le iscodea că-i mira pe toți.

Odată a spus una despre o softa, de care-au făcut haz și cei mai habotnici dintre turci. Am să ți-o spun și dumitale.

Adieri din răsărit clătinau orzul așa de lin, macii îl învârstau așa de plăcut — o mare verde pe care pluteau roze. Copiii gălăgioși dispăruseră, — îi chemase în mijlocul satului toba și clarinetul daulgiului.

Era liniște. Cele două feligene de cafea tocmai apăruseră aromând împrejur și plăcerea de a-mi închipui cum ar fi povestit

Delavrancea mă făcu să rog chiar pe prieten să înceapă. Și el povesti:

A fost odată în Stambul o softa — un seminarist sau candidatul la o slujbă bisericească, cum am zice noi — care rodea de foc cartea și cânta pe toate glasurile din Coran. Deprins cu toate științele și cântând ca o privighetoare, mucezea totuși de mulți ani în ungherile unei medresii — un fel de mănăstire turcească.

Aștepta el să-i vie rândul între cei ce suiau scara să guste din bunătățile lumii, căci era sărac foarte, — dar rândul nu-i mai venea. Nimeni nu-l lua în seamă, nimeni nu întreba de el, nimeni nu-l poftea la baeramul vieții, — el n'avea pe nimeni.

Amărât și-a zis: Luminăția sa Sultanul! El stă în fruntea tuturor, la el e cheea norocului, să mă plâng lui! Ajcătui dar o jalbă de suferința sa și căută s'o dea Sultanului.

Intr'o zi Sultanul venea cu alaiul dela plimbare. Tocmai își făcuse poftă de mâncare și se gândea la pilaf, un pilaf de coadă de berbec, de berbec caramaniu!

Softaua tocmai atunci dăduse jalba unui ciubucciu s'o dea sultanului.

Citind sultanul, înțelese de ce e vorba și că softalei nu-i lipsea decât norocul. Trase calemul din brâu și scris pe jalbă:

„Norocul este ca o coadă de berbec, —
fericit cine o prinde în pilaful său!“

Și trecu jalba ciubucciuului.

Ciubucciuul o napoie softalei, iar acesta citind scrisul luminăției sale și mai mult se întristă: ce-așteptase el și ce-i căzuse! Dar ajungând în medresie se mai liniști și începu a-și zice: nu se poate sultanul să nu fi pus ceva în vorbele astea!

Suci, învărti vorbele prin mintea lui doar s'o scutura ceva din ele. Câtva timp nimic! Apoi deodată, o minune. În cele din urmă închee mulțumit: Dacă muntele nu vine la Mohamed, merge Mohamed la munte!

— Unde-o fi softaua? Unde-o fi? Se întrebau toți câți se împiedicaseră de el în medresie. Softaua nicăeri. Pierise într'o bună zi fără ca cineva să fi luat seama cum și ce fel.

Tot atunci în mahalaua evreiască din Stambul se pripășise un tânăr necunoscut, care se amesteca stăruitor în forfoteala evreimei și căuta să deprindă tot ce l-ar fi apropiat și amestecat cu evreei: portul, tunsura, pașii, gesturile, vorba, — mai cu seamă felul de-a vorbi turcește al evreilor . . .

Era chiar softaua. Se pregătea să iasă în calea norocului.

După vreo lună, orice evreu din mahala ar fi jurat că e de-ai lor și l-ar fi tras de mânecă să ia parte la minin; și orice turc, chiar dintre cei ce l-au cunoscut înainte, n'ar fi putut jura că el a fost vre-odată turc.

Când se simți gata, merse de-a dreptul la Șeicul Isleam, șeful credinței și dreptății mahomedane — cum ar fi la noi mitropolitul căptușit cu un ministru de justiție. Ingenuchie înaintea Șeicului și măcinând cuvintele ca evreii, zise:

— A vrut D-zeu cu mine! A pătruns în mintea și'n inima mea și m'a purtat de mână până aici înaintea nălțimei tale să-ți cer binecuvântatea: vreau să mă turcesc!

Șeicul Islam privi înmărmurit la ingenuchiat. Așa lucru nu i se întâmplase să vadă în viața lui: un evreu . . . turc . . . Nu-și credea ochilor.

— Da, sunt un biet evreu, întări el, mă chiamă Avrum!

— Bine fiule, să-ți facem loc între credincioși. Zi după mine:

„La il lahà illa allah!
Mohamet resul ul' lah!“

Presupusul Avrum rosti crezul turcesc, în care recunoștea că „nu e decât un singur D-zeu — Alah și profetul său e Mahomet“, cu o mină așa de evlavioasă și cu un ton așa de ferm în cât Șeicul Isleam nu râse de străbăturile lui evreiești, ci-l bătu pe umeri încântat.

Devenise Ibraim! Era turc acum. Evreul devine turc mai lesne ca alții . . .

În palatul Șeicului Isleam fu mare sărbătoare în ziua aceea Ibraim fu îmbăiat și îmbrăcat în haine frumoase și pus între meseni. Șeicul Isleam era mândru de fiul său sufletesc și vorbea de el ca și cum însuși l-ar fi convertit. Toți musafirii dăruiră pe cel turcit. Norocul luase în brațe pe bietul softa. Toată casa primi porunci să-l servească și să nu supere cu nimic pe omul cu care D-zeu săvârșise așa minune. Șeicul destină anume și o parte din palat pentru Ibraim al său.

Softaua trăia acum bine. Căuta să fie plăcut tuturor, dar sta retras ca om ocupat cu cele sfinte.

Peste câțva timp, într'o seară, slujitorii palatului auziră venind din odăile lui Ibraim un cântec din Coran așa de melodios, cu atâta artă și evlavie cântat, cum nu mai auziseră.

— Cine să cânte cu atâta măiestrie?

— Turcitul de-abia îndrugă 2—3 rugăciuni!

Alergară acolo, dar nu găsiră decât pe Ibraim. Cânta cu atâta foc, fără carte, fără note. Gâttelejul lui era parcă trâmbița de aur a Coranului. Slujitorii căzură în genuchi.

După ce se desmeticiră ei, cercetară pe Ibraim, unde și când a învățat să cânte așa de frumos și de unde cunoaște el Coranul?

— Alah a făcut minune cu mine, el s'a coborât cu lumină în mintea mea și cu mâna lui a atins strunele gâtului meu, răspunse Ibraim. Și parcă strâmba, incolțea și sforăia și mai urât ca un evreu, cuvintele turcești.

— Mărite doamne, numai că minunea ta este! Altfel de unde să știe și să poată arătarea asta, turc de eri de-alaltăeri! Oameni cari de mici țin Coranul în mână și tot n'ajung să cânte așa, iar acesta, turc de-o lună, fost evreu!

Minune a lui Alah, minune cerească! Toți o crezură. O crezu însuși Șeicul Isleam, căci Ibraim cânta din ce în ce mai des și cu o voce mai plină, mai caldă — se mai îngrășase.

Svonul despre minunea întâmplată se duse în tot Stambulul. Ibraim devenise omul sfânt de care cineva nu se putea apropia decât cu daruri și cu temeneli. Palatul Șeicului era loc de pelerinaj. Slugile îngrijau de Ibraim ca de-un idol, căci darurile pelerinilor atingeau și mâinile lor. Pașalele, chiar alergară să-l vadă și să-i aducă daruri. Toți spuneau că e un trimis al lui Alah.

Auzind și sultanul, spuse că merge și el să vadă minunea.

Șeicul Isleam era vrăjit de cinstea că sultanul însuși va păși pragul palatului său pentru Ibraim și, după poruncă, palatul luci ca pentru cea mai mare sărbătoare.

Venind sultanul, bătu și el temeneaua evlavios în fața lui Ibraim, ca în fața trimisului lui Alah și la un semn al sultanului, rămaseră singuri ca pentru un sfat de taină.

Sultanul se plecă iar, ca spre un om al lui Alah și-l întrebă asupra soartei sale și-a împărăției.

De pe sofaua pe care sta nestingherit, Ibraim răspunse cu glas profetic:

— „Răspunsul este de mult scris aici!“ Și foarte liniștit scoase jalba sa, pe care sultanul cu câteva luni înainte scrisese chiar cu calemul luminăției sale. Ibraim i-o arătă și citi drept răspuns asupra soartei sultanului și a împărăției:

„Norocul este ca o coadă de berbec, —
fericit cine-o prinde în pilaful său!“

— Mare șiret! Și sultanul răsese vesel și-l îmbrățișă spunându-i că lucrul trebuie să rămână între ei, ceea ce softaua înțelese că e spre binele său.

În urmă, minunat de cele ce eșise din cuvintele sale și mândru de talentele softalei, Sultanul îl făcu mai mare peste

cea mai mare medresie din Stambul, iar după moartea Șeicului Islem îl puse pe Ibraim în loc.

Și-o fi zis sultanul: Acolo trebuie înșelător, nu glumă!

Mai auzisem povestea norocului softalei, ba o și citisem între anecdotele citate de Osman-bey într'o carte (Les Imams et les Derviches) apărută la Paris pe când Delavrancea era student (1881), — dar am ascultat-o din nou cu plăcere. Prietenul o știa dela Delavrancea, care o povestise chiar acolo!

Stoicescu D.

15 ANI DE TRANSHUMANȚĂ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE (1782—1797).

„Trăește cine iubește pri-
begia și schimbarea“.

Wotan

I.

Despre migrațiuni în general și despre migrațiunile păstoreșt (transhumanță) la Români în particular.

Din locurile cu populație deasă și cu posibilități de câștig reduse vedem mișcându-se oamenii întreprinzători spre locurile cu populație rară sau cu posibilități de traiu și de câștig mai mari.

E fenomenul universal cunoscut prin numele de migrațiune.

Din Franța de Sud, an de an, trec câte 20.000 de lucrători Pirineii și se duc în Spania, unde îndeplinesc toate lucrările agricole, mai ales pe timpul secerișului.

În Italia vedem același fenomen. Locuitorii din munții Abruzzi coboară pe timpul lucrărilor agricole în „campagna romana“.

Tot asemenea vin, în fiecare vară, mii de secerători germani din regiunile păduroase și stâncoase, dar improdective ale Württembergului și Odenwaldului, în bogata vale a Rinului.

În țările din nemijlocită apropiere e tot la fel.

Muzicanții cehi vara sunt pribegi; iarna stau acasă, vânzându-și de alte ocupațiuni. Vânzătorii de sârmă slovaci de asemenea își câștigă existența, cutreierând multă lume cu marfa lor.

În Galiția e aceeași mișcare dela munte la șes, pe care am constatat-o în celelalte țeri.

Fenomenul însă nu e numai european; el se repetă și în alte părți ale globului.

Astfel e bine cunoscut curentul de emigrațiune al Europe-
nilor spre lumea nouă a Americii, și acela al muncitorilor chi-
nezi spre Indii.

În aceste din urmă cazuri e vorba de milioane de oameni, de mari mișcări populare, determinate de profunde cauze eco-
nomice¹⁾.

¹⁾ Vezi *Johann Hintz*, *Das wandernde Siebenbürgen. Eine statistische Studie.* Kronstadt. Verlag der Handels- und Gewerbekammer, 1876, pag. 3—4.

Ceea ce aiurea se întâmplă, uneori, în stil mai mare, se întâmplă și la noi, în stil mai mic.

Cine nu știe, cum umblă Moșii noștri „cu cercuri și cu ciubare“ și „cu teocuri de reșină în țară după fâină“, vorba cântecului ?

Și cine nu-și dă seama că, dela un capăt al Carpaților și până la celalalt, păstorii noștri, adunând oile în strungă, mulgându-le, strecurându-le laptele, fierbându-l, închegându-l, făcându-l caș, urdă, jintiță, zăr și altele, ei au lucrat sute și sute de ani la însăși închegarea limbii și a neamului nostru românesc ? În fiecare toamnă coborau, ca negurile din munte, turmele de oi ale Brețcanilor, Săcelenilor și ale altor Mocani Bărbăr...băr-băr și băști... rea... până îți lua auzul și-ți uluia vederile forfota oilor, lătratul dulăilor și nechezatul cailor încărcăți cu târhat. Veniau spre munte, ori coborau „la câmp“ toți băetanii satelor, îndată ce se sburau de pe lângă casa părintească. Porniau la ciobănit, cu simbrie, începând dela o oaie cu un mișl pe an.

— Unde e Vlad, mătușă, că nu l-am mai văzut dela Sântă-Mărie ?

— La oi, lica mătușii. Peste Prut, încolo... spre Bugeac...

Este, deci, adevăr pipăit până în zilele noastre că, de atâtea ori, unul și acelaș om, într'un răstimp scurt, călca tot pământul din vârful Carpaților până departe în vadurile Tisei, Dunării, Nistrului, iar uneori chiar dincolo de Nistru și de Balcani până în Caucas și Crimeia.

Mocanii și Tuțuenii noștri, cari au cutreerat cu turmele lor întinderi de pământ atât de mari ori s'au așezat, acum de curând, în Bărăgan și în Dobrogea, sunt adevărații „descălăcători de țară, dătători de legi și datini“, ca și Sacea sau Tatul, ori ca și Basarabii și Mușatinii de pe vremuri.

Marele nostru poet Mihail Eminescu a avut o intuiție în adevăr genială când a înfățișat vechea descălăcare a țărilor românești sub forma unor cete de păstori, povățuite de bătrâni, apărate de ostași și întocmite sub juzi :

*Din largi cărări de codru, din munți cu vârful nouri
Eșit-a Dragoș-Vodă, împlânzitor de bouri.
Mulțimea curgătoare s'a fost întins pe vale
Și buciumele sună și oile-s pe cale.
Nainte merg moșnegii cu pletele bogate
Țiind toege albe în mâinile uscate.
Astfel eșiau tot rânduri, venind de sub verzi ramuri,
Copii — ciobani de turme, moșnegi — păstori de neamuri¹⁾.*

¹⁾ Vezi S. Mehedinți, Politica de vorbe și omul politic, București, Vieța Românească, 1920, pag. 181-2.

Aceste neîntrerupte mișcări de populație, de o parte și de alta a Carpaților, au contribuit, în adevăr, mai mult decât oricare alt factor, la întemeierea țărilor și țărișoarelor române, precum și la unificarea noastră lingvistică, socială și politică.

Ar fi o problemă din cele mai interesante și capitale urmărirea transhumației din cea mai adâncă vechime, dela începutul neamului românesc, din epoca romană sau chiar preromană, și până în zilele noastre. Ea ar conduce, de bună seamă, la lămurirea atâtor probleme, rămase nelămurite din istoria limbii și a neamului nostru.

Până când vom putea urmări această însemnată problemă pe o întindere mai mare și cu mijloace de informațiune mai multiplă, să o privim deocamdată, așa cum ni se oglindește ea în documentele a 15 ani dela sfârșitul veacului al XVIII-lea.

E vorba de „Corespondența diplomatică și rapoartele consulare austriace 1782—1797“, publicate de d. *Ion I. Nistor* în vol. XIX, partea I a colecției Eudoxiu de Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, București, 1922.

II.

Importanța transhumației românești în lumina documentelor.

Cetind cele câteva sute de scrisori și rapoarte din acești 15 ani, constatăm mai mult importanța capitală a transhumației în țările române.

Aproape jumătate din ele se referă la această problemă sau la problemele economice și comerciale în legătură cu ea.

De soluționarea norocoasă sau nenorocoasă a acestei probleme vedem că atârnă soarta nu numai a câtorva păstori, sau a câtorva proprietari de vite, ci și a altor sute de mii și, poate, milioane de locuitori.

De aceea vedem că ea formă subiectul cel mai important al tratatelor internaționale dintre Turcia și Austria de pe vremuri, precum și pe acela al firmanelor împărătești sau al regulamentelor și poruncilor domnești, iar alteleori chiar și al atâtor procese și discuții interesante.

Documentul cel mai cuprinzător și reprezentativ, în această privință, este acela referitor la privilegiile păstorilor transilvăneni (No. CLXXXII pag. 204) garantate de cele două împărății.

Cel dintâiu document de natura aceasta pare a fi fost firmanul sultanului *Mustafa*. Acesta a fost și cel mai avantajos pentru păstorii transilvăneni. El fixa numai opt aspri taxă de pășunat de capul de vită.

Mai pe urmă prințul *Al. Ipsilanti* (1774—1782 și 1796—1797) a ridicat taxa dela 8 la 12 aspri de fiecare oaie și 33 de aspri de vitele mari.

Fiindcă firmanul lui Mustafa era atât de avantajos, el era des citat de păstorii ardeleni. Cei mari și tari din Țara Românească, însă, aveau tot interesul ca acest firman să se abroge sau să se dea uitării. De aceea l-au făcut pierdut și, când Mocanii amintiau de el, ei le cereau originalul.

Documentele acestor 15 ani sunt dovadă de numeroasele încercări făcute de acești păstori pentru aflarea firmanului original, precum și pentru reconfirmarea vechilor lor drepturi în baza acestui firman¹⁾.

Odată reafiat acest firman, deși numai în copie și în traducere, el a servit ca îndreptar pentru atâtea alte acte și documente ulterioare și, fiind foarte resumativ și reprezentativ, el merită să fie cunoscut și analizat mai de aproape, în legătură, firește, cu celelalte acte și documente ce sivesc pentru o mai deplină înțelegere și apreciere a lui.

III.

Libertatea persoanei și a comerțului.

Cel dintăiu punct al firmanului din chestiune prevedea absoluta și deplina libertate a păstorilor transilvăneni, atât pentru persoanele, cât și pentru negoțul lor.

Autoritatea, dela care a emanat acest „privilegiu“, pare a-și fi dat seama de importanța și necesitatea acestei libertăți.

¹⁾ Se întâmplase cu ei, ceea ce s'a întâmplat, mai nou, cu Românii din părțile Năsăudului, cari aparținuseră, pe vremuri, regimentului al II-lea de graniță. Fiindcă, la întemeierea regimentului, erau consemnate comunele aparținătoare lui, cu religiunea și ocupația locuitorilor, a fost firesc ca, și la desființarea lui, să se prevadă administrarea averilor grănițerești în beneficiul exclusiv al foștilor grănițeri. Străinii, pripășiți mai târziu în aceste comune, mai cu seamă din părțile Galției, nu aveau nici un drept să beneficieze de veniturile fondurilor grănițerești. Administrația fondurilor acestora din Năsăud a și refuzat să acorde ajutoare acestor străini. Totuș guvernul din Budapesta, făcând pierdut documentul original al întemeierii regimentului nu numai pe cel aflător în țară, ci și pe acela din arhiva ministerului de războiu din Viena, a forțat pe cei de la administrația fondurilor să acorde burse și ajutoare școlare tuturor locuitorilor din aceste sate, nu numai Românilor uniți și celor ortodocși, adevărații grănițeri de pe vremuri. — Acelaș lucru se întâmplă și cu diploma a doua, dată de împăratul Leopold I, la 1701, în favoarea Românilor ardeleni, uniți cu biserica Romei. Se știe, doar, că și această diplomă, care admitea egala îndreptățire cu celelalte confesiuni și naționalități din țară a Românilor ardeleni, încă dispăruse din arhiva guvernului Transilvaniei. Cum se repetă istoria!

În adevăr, păstorii, lăsându-și casa și familia iubită, înfruntând primejdiile necunoscutului și de atâtea ori intemperiele vremii, cutreierând cu turmele lor ținuturi depărtate, își asigură nu numai existența lor și a turmelor lor, ci aduc totodată și atâtea venituri însemnate și nesperate foarte multor proprietari.

Câte tragedii înfiorătoare, neînregistrate nici măcar în două rânduri de scrisoare, nu ne evocă în memorie raportul din 12 Februarie 1783 dela București al agentului consular Metzburg către cancelarul austriac Kaunitz, în care se spune pur și simplu că de 40 de ani nu s'a mai pomenit o iarnă atât de grea ca aceea. Cu o zi înainte îi venise vestea că au murit pe câmp deschis, îngropați de viscol, 2 păstori, 3 câini și 600 de oi, deși termometrul arăta abia 9 grade sub zero.

Unde mai punem apoi jafurile hoților și ale atâtor triburi sălbatice, cu care aveau să lupte păstorii! La 28 Septembrie 1797 Michael von Merckelius scrie din București lui Herbert Rathkeal că păstorul ardelean Dumitru Popa fusese jăfuit de niște bandiți turci la Zimnicea (în original „Semnize“) și despăgubit cu abia 200 floreni, rămânând să i se achite restul de despăgubire după prinderea hoților, adică... la Sfântul-Așteaptă.

Și până bine de curând au rămas și sunt în de obște cunoscute bașbuzuciile Cerchezilor din Dobrogea și Bulgaria asupra păstorilor noștri și a turmelor lor.

Relativ la numărul și traficul acestor păstori, documentele din acești 15 ani nu ne dau prea multe indicațiuni. Într'o scrisoare a lui Stefan Raicevich din București, 2 Decembrie 1783, către Kaunitz, se spune că păstorii transilvăneni, an de an, aduc în cele două Principate, cam 50.000 de vite.

Comparată această cifră cu altele, o aflăm foarte redusă. 87 de ani mai târziu, conform statisticei maghiare din 1870, acești păstori aveau cel puțin 1.000.000 de oi, 300.000 de cai și de viței și tot atâția porci și, după cum ne încredințează Hintz op. cit. pag. 31, aceste cifre nu reprezintă nici a patra parte din ce cuprindea odinioară această transumanță.

La fel spunea, cu 20 de ani mai înainte, în 1850 Ion Ionescu dela Brad în a sa „Excursiune agricolă în Dobrogea“ (vezi „Analele Dobrogei“, Constanța 1922, a. III. No. 1 pag. 179).

Și e firesc să fie așa, fiindcă, pe măsură ce s'a reglementat proprietatea particulară în țările române, s'a întins și terenul de agricultură, reducându-se, în aceeași proporție, locul de pășunat.

Cu cât ne coborâm, deci, mai adânc în vechime, cu atât trebuie să admitem un curent de migrațiuni păstorești mai puternic și, deci, și un număr mai mare de turme de vite.

IV.

Păstorii transilvăneni în raport cu micii slujbași.

„Se va da poruncă vătavilor de plaiu, ispravnicilor și altor slujbași să trateze pe păstori ca pe niște prieteni și vecini, și să nu-î mai înjure și bată ca în trecut“.

Așa spune punctul al doilea din privilegiile păstorilor transilvăneni, punct care e întregit și prin alte stipulații ale aceluiași firman.

Căți și unde erau acești vătavi de plaiu, ne arată o poruncă a lui Mihai Vodă Suțu, dată din București 29 Septembrie (9 Octombrie) 1792 în chestia acelorași păstori.

În total, ei erau 17 și se aflau în următoarele puncte :

Pe plaiul muntelui spre Jupânic,

„	„	„	„	Vulcan	} spre Vulcan,
„	„	„	„	Novaci	
„	„	„	„	Hurez	
„	„	„	„	Cozia	} spre Turnu-Roșu,
„	„	„	„	Loviște	
„	„	„	„	Arif	
„	„	„	„	Dâmbovița	} spre Bran,
„	„	„	„	Nucșoara	
„	„	„	„	Sub Ialomița	
„	„	„	„	Ialomița	} la trecătoarea Buzău.
„	„	„	„	Prahova pe Timiș,	
„	„	„	„	Teleajen către Șanț,	
„	„	„	„	Buzău	} la trecătoarea Buzău.
„	„	„	„	Slânic	
„	„	„	„	Pârscov	
„	„	„	„	Râmnic	

Acești vătavi de plaiu, fiind așezați în regiuni atât de importante, pe unde trebuia să se facă toată comunicația între cele două țeri, erau în măsură de a putea abuza de puterea lor. Și uneori și abuzau.

Asifel, între plângerile prezentate lui Raicevich la București în ziua de 1 Maiu 1784 de păstorii transilvăneni, era și următoarea: Mergând și venind dela munte, vătavii de plaiu, mai ales vătavul Mihaiu din Câmpina, iau de toată turma 1 piastru și 20 parale, asemenea și de cai, lucru ne mai pomenit până acum.

În aceleași plângeri, păstorii transilvăneni mai spun că, altă dată, aveau voie să ducă sare și chiag la munte, — acum îi opresc vătavii sub cuvânt că le exportă în Transilvania.

Mai departe spun iarăș că, altă dată, aveau voie să exporte lâna mieilor, — acum vătavul de plaiu din Ialomița le ia toată lâna cu puterea și plătește cât, cum și când îi place.

Nu știau păstorii nici cu ce drept le ia de toată turma 2^{1/2} piastri Turcul care e în Râmnic (Vâlcea).

Împotriva acestor abuzuri, săvârșite de vătavii de plaiu, încă s'au luat măsuri după războiul ruso-turc din 1789. Astfel la 26 Iunie 1792 M. Merkelius scrie din București guvernului provincial al Transilvaniei că s'a hotărît să se dea bilete de liberă circulație din partea agenturei cesaro-crăești pe seama tuturor negustorilor și, deci, și a păstorilor, de cari bilete vor trebui să țină seamă și vătavii de plaiu. Negustorii cesaro-crăești, însă, să fie cu băgare de seamă și să nu trimită sub numele lor mărfuri de ale cetățenilor turci. — Pentru înlesnirea neguțătorilor din Oltenia, un supus cesaro-crăesc va ținea un asemenea patent la caimacamul din Craiova.

Alte plângeri sunt împotriva vameșilor, ispravnicilor, căpitanilor de paștiri, ai vadurilor Dunării, a celor de poștă, a zapciilor, a logofeților, precum și a altor slujbași.

Vameșii luau vamă din tot ce privia turmele; luau chiar și pentru pieile vitelor ce muriau iarna în principate.

Pentru a ne da seama mai bine de aceste vămuiuri, pe care nu le făceau numai vameșii, ci și logofeții, căpitanii de paștiri și uneori și câte un vătav, ca Lupul, de care pomenește agentul consular austriac Merkelius într'un raport al său din Iași, dela 4 August 1796, către divanul domnesc, e potrivit să înșirăm aici aceste impozite și vămuiuri, așa cum le găsim în numitul raport:

a) dela fiecare om și vită, când merge sau vine în Moldova, sub titlu de căpitanie, 1 para;

b) de fiecare car, încărcat sau gol, sub nume de pârcălăbie, 20 de parale;

c) căpitanul, ia din fiecare car 1 funt (? în originalul german cetim „Laab“) de brânză; vameșul asemenea;

d) căpitanul, la întoarcere, ia din fiecare turmă doi miei; vameșul unul;

e) când vin păstorii călări la turme primăvara, plătesc de fiecare cal de călărit 40 denari (în originalul nemțesc: „Koniza — Gebühr“ = darea calului);

f) li se confiscă săul dela oile moarte sub cuvânt că exportul e prohibit, iar ei arestați;

g) după ce li se iau atâtea taxe și vâmi, nu li se liberează nici măcar un bilet sau o chitanță, sub cuvânt că n'au nevoie de ele;

h) păstorilor li se ia vamă și pentru vestmintele absolut indispensabile persoanei lor și, anume, sau în bani și ovăs sau în brânză și caș.

Și fiindcă am amintit aici abuzurile acestor funcționari, credem că e nimerit să arătăm și măsurile ce s'au luat pentru îndreptarea lor. Într'o poruncă domnească din Iași 27 Iulie

(7 August) 1796 cetim să nu se ia: a) de om și de vită decât 1 para; b) de car 1 funt („Laab“?) de caș; c) de fiecare turmă 2 miei. Atât și nimic mai mult!

Ce sume storceau acești slujbași prin aceste taxe și vămuri, astăzi e greu să fixăm. În 1793 cetim că un căpitan, cu numele Lazar Fundul, a jăfuit pe păstori, iar doi ani mai târziu, în 1795, căpitanul Dumitrache Ispir (în original „Izbir“) a făcut acelaș lucru. Aproximativ cei doi căpitani au încasat 483 piastri, 60 de cași și 123 de miei.

Căpitaniii poștelor, deosebit de aceștia, le prindeau caii și boii la carele lor de transport, înapoiindu-li-i stâlciți sau ne mai înapoiindu-i de loc, cum spun păstorii transilvăneni că s'a întâmplat în anul, când au prezintat ei plângerile lui Raicevich, la 1 Maiu 1784, în București.

Tot între măsurile păgubitoare luate de slujbașii țării trebuie să considerăm prohibirea exportului de lână, care lovia direct în interesele vitale ale păstorilor. Astfel cefim într'un raport al lui Merckelius din București dela 28 Octombore 1797 către Herbert-Rathkeal că, sub diferite pretexte, s'a oprit exportul de lână, de piei, de ceară ș. a. În 22 Oct. Merckelius a fost în audiență la Vodă C. Hangerliul (1797—1799). Acesta chemând de față cu cel dintâiu pe spătarul „Cadga“ (poate Canta[cuzino]?) i-a spus să permită exportul în cantități mai mici; așa 200—300 piei de boi și 1000—1500 piei de capră. Făcându-se, pe urmă, permisul de export, în loc de 9 piastri cheltueli de cancelarie, slujbașii, sub diferite titluri, au încasat 92 piastri și 28 parale.

Fiind vorba de exportul de lână, nu va fi fără interes să amintim că Țara Românească, dimpreună cu „Turcia vecină“ produceau anual 1,000.000 de ocale de lână, precum scrie din București la 27 Maiu 1794 acelaș Merckelius.

Când se opria, deci, exportul de lână, de ceară sau de alte materii prime, cu gânduri ascunse de a păgubi pe producenți și de a îmbogăți în mod rapid pe unii Greci din preajma tronului, se lovia dureros nu numai în asociațiile de păstori transilvăneni ci și în interesele vitale ale Țării însăși.

Asemenea lovituri erau destul de dese. Astfel la 10 Sept. 1797 scrie Merckelius că, deși se prohibise exportul de ceară, totuș marele postelnic Sutzu exportase prin pasul Turnu-Roșu 30.000 de ocale de ceară.

Când izbucnia câte un războiu, era și mai rău.

Atunci pendularea obișnuită a păstorilor dela munte la baltă și invers, înceta aproape cu desăvârșire.

Astfel vedem pe oierii ardeleni trimițând delegați la Metz-burg, consulul austriac din București, în anul 1787, după izbucnirea războiului ruso-turc, să întrebe dacă mai pot ierna cu

turmele la baltă; dacă nu e primejdie să li le răpiască Turcii, fiindcă în Ardeal sunt în primejdia de a pieri de foame.

În anul următor (1788) Merkelius scrie din Sibiiu la 18 Septembrie lui Kaunitz în ce mizerie se găsesec păstorii de vite din Ardeal, cari se mângăiau cel puțin cu speranța că le vor putea ierna în Moldova, deși nu în condiții atât de avantajoase ca în Muntenia.

Dacă se întâmpla, cu toate acestea, să vină și în timpul războiului turme de oi în Țara Românească, stăpânirea le dijmua fără de nici o despăgubire. Astfel Merkelius raportează din Brașov la 5 Iunie 1788 lui Kaunitz că oamenii prințului N. Mavrogheni (1786—90) luau cu puterea tot din zece oi una, fără de nici o despăgubire, și țineau în arest pe supușii împăratului din Viena. Cei mai mulți nu dau nici certificate despre aceste rechiziționări. Totuș unii liberau asemenea certificate, recunoscând că le fac din ordinul prințului. Iar când agentul consular interveni la principe în interesul compatrioților săi, acesta-i spunea cu emfază: „Eu sunt tot atât de mare cât și împăratul și nu mă tem de nimeni decât singur de Dumnezeu“ (Ich bin eben so gross als der römische Kaiser und fürchte mich vor niemanden als Gott allein).

Tot provocat de războiu trebuie să considerăm și procesul dintre păstorii dela Pojana și Rod, comune românești în scaunul Miercurea Sibiiului, și dintre locuitorii din Novaci de lângă Târgu-Jiu, despre care scrie M. Merkelius din București la 30 Maiu 1792, lui Herbert-Rathkeal.

Lucrul s'ar fi întâmplat astfel: După înaintarea trupelor împărătești în Țara Românească la 1790 veniră unii oieri din numitele două comune, atăcară pe Novăceni și le răpiră 550 de oi și 34 de vite mari, fiindcă aceștia cu un an mai înainte (1789) le-au răpit lor, cu ajutorul Turcilor, 3550 de oi și 13 cai¹⁾. Împotriva acestei samavolnicii reclamară supușii români la administrația provincială din Craiova, fiind president al divanului căpitanul Eperieschi. Printr'o hotărâre a acestui divan, păstorii ardeleni fură condamnați să restituie toate animalele răpite, fiindcă Novăcenii au dovedit prin jurăminte că ei au fost numai călăuze luate cu forța de trupele turcești de rechiziție, dar de beneficiat n'au beneficiat nimic din prada de războiu luată dela Ardeleni. După această sentință, păstorii ardeleni se făcură nevăzuți. Iarna, însă, iar veniră cu oile prin Țară spre baltă. Atunci Novăcenii, cu hotărârea dela Craiova în mână, au prins pe Ardeleni, cerând nu numai animalele răpite, ci și prășila lor din cei trei ani din

¹⁾ Răpiri de acestea de vite se întâmplaseră și mai înainte. Despre una de 5000 de oi și 100 de cai furați tot în regiunea aceasta vezi *N. Iorga*, *Istoria comerțului românesc, Vălenii de munte*, 1915, I, 198.

urmă¹⁾. Și fiindcă divanul din Craiova voia, în adevăr, să-i amendeze pe păstori ardeleni, cu suma considerabilă de 8000 de lei, aceștia apelară la divanul dela București. Intervenind aici Merkelius, a izbutit să convingă pe Domn să reducă amenda la 320 de lei. Pentru această nevisată izbândă, Ardelenii mulțumiră lui Merkelius cu mâinile ridicate.

V.

Raporturile cu proprietarii.

Altă serie de neajunsuri și mizerii îndurau păstori transilvăneni dela proprietarii moșilor.

Antagonismul dintre agricultori și păstori e, de altfel, foarte vechiu și nu constituie o specialitate pur românească²⁾.

Între plângerile, amintite mai înainte că au fost prezentate de oierii din Ardeal lui Raicevich, se spune că proprietarii de moșii cari, altă dată, se mulțumiau cu 1 miel de fiecare turmă, acum cer tot câte 6 și 8 miei.

Când luau bani acești proprietari, luau dela fiecare păstor câte 4 și 5 piastri, cum lua egumenul dela Slobozia, ne spun

¹⁾ O judecată asemănătoare acesteia găsim și în povestea lui moș *Sânache Spătaru* din Cerașu, județul Prahova: „Avea o judecată grea la o parte dă loc: scăpase un mocan oile într'o vile și le-a prins al cu vila și le-a închis. S'acusa al cu vila ci-a zis? A zis că să le la dă controbont (contrabandă), să le cotropească pă toate. Acusa s'a dus împăratu la'nfi-țoșare; nu s'a putut despica lesne judecata, hin-că lera grea. Mocanu nu să mulțumia așa să la oile dă controbont. Așa s'a dat cu idilea (ideea) împăratu, s'a gândit așa: „la să lau pă noru-mea la judecată, să văd la ce grăește”. Merseră cu dinsa la judecată. Dăpăce a mers la judecată, la a'n-ceput a vorbi. P'al cu vila a'ntrabat acolo ce-a stricat oile, dac'a intrat pîn vile. Și ăla a zis: „A mîncat frunza dă pă viță și strugurii. — Dac'a mîncat frunza și strugurii, vița n'a mîncat-o? — N'a mîncat-o, pă viță”. Așa nemîncîndă vița, uite ce-a zis la acolea: Vița face alț struguri la anu; să lu rodul dă la oi ce-a rodit oile n'tr'o vară; oile tace alț miei d'alt an; vița face alț struguri. Și s'a mulțumit și mocanu și al cu vila dă judecata nurilor împăratului.

D'acia n'colo au iuat-o tot pă dinsa la judecată apoi; la știa ce să vorbească. N'a mai urit-o'mpăratu, a ținut sama dă la. „era neam dă boier, d'ăia știa ce să vorbească. Neamu dă olar știa să facă numa la oale; nu să judece”. (*Graiul nostru*, texte din toate părțile locuite de Români, publicate de I. A. Candrea, *Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia*, vol. I. România, București, Socec, 1906—1907 pag. 181).

²⁾ Fiind vorba de transhumanță, e nemerit să reținem următoarele date din o geografie mai recentă: *Creșterea vitelor*. Spania în 1919 avea 3,970.000 capre și 19,330.000 oi, ce constituiau bogăția principală a țării ca a tuturor țărilor mediteraneene de altfel.

Se știe ce renume au oile de merinos din Spania. Petrecând iarna în valea Ebrului, în Andalusia, în Mancha, în provinciile Valencia și Estremadura, turmele compuse fiecare din câte 10.000 oi plecau primăvara sub con-

aceleași plângeri păstorești. Alteori îi și bătea numitul egumen cu arnăuții și țiganii mănăstirii.

Mult rău le făceau și cu gropile și șanțurile făcute vara pentru strângerea cerealelor, pe care însă iarna uitau să le astupe. Trecând peste aceste gropi acoperite de zăpadă, se înnecau nu odată cu turme cu tot. De aceea firmanul relativ la privilegiile păstorilor ardeleni prevede că, fiind vrednici acești păstori de tot sprijinul și ajutorul guvernului, e de dorit să se impună proprietarilor și arendatorilor de moșii să închidă sau să însemneze cu ceva gropile de grâne rămase neastupate, pentru a nu se prăbuși în ele caii și oile.

Dificultăți însemnate le făceau și proprietarii munților, cari le închiriau pășunatul cu prețuri din ce în ce mai urcate.

Neguțătorii greci din Constantinopol, anume, aveau monopolul „cabanli“, asupra munților și pășunilor din Țara Românească, ridicând prețul pășunatului după bunul lor plac.

Alteori erau procese chiar pentru titlul de proprietate al unor anume munți, precum erau la 1792 locuitorii din Râjnov, de lângă Brașov, cu boerii de țară: Constantin Crețulescul, tânărul Dudescul, Gligori Chrysoscoleo, Paleologu și Mănăstirea Sinai. Toți acești proprietari, au reclamat pe Râjnoveni la Vodă că ei, sub durata ultimului războiu, ar fi răpit, fără de nici un drept, munții lor: Baiul, Colțul Morarului, Poiana Treistei și Valea Cerbului (în original e „Valea Cercului“), pe cari i-au stăpânit

ducerea câte unui păstor asistat de argați („rabadanes“). Ei traversau Spania dela Nord la Sud, dela Est la Vest pe drumuri croite largi de 80 m. („candadas reales“), unite prin nenumărate „veredos“, „cordeles“, „descansaderos“, și mergeau să petreacă vara în munții Segoviei, Avilei, Cuencei, Aragoniei, Sierra Nevadaei, și chiar în Cantabri; apoi la sfârșitul lui Septembrie, ei reveniau la punctul de plecare, parcurgând câteodată mai bine de 1000 km.

Această transhumanță nu se întâmplă fără de mari inconveniente pentru vegetația culturilor și arbuștilor. Înainte de 1836, puternica corporație Mesta (marile case princiare și comunitățile religioase asociate) usurpase pentru aceste turme astfel de privilegii, încât orice cultură în realitate era interzisă în zona de trecere. „Păstorii făceau pustiu înaintea lor“.

La 1837 însă privilegiul Mesta fu abolit. Numărul transhumanțelor se reduce repede, încât ei reprezintă astăzi abia o zecime din ce era odată. Drumurile pastorale cotropite de cultivatori („labradores“) dispărură în multe părți. *Totuși condițiile climatului fac transhumanța încă indispensabilă pentru unele provincii (Avila, Segovia, Ternel, Salamanca, Leon, Badajoz). Dela începutul sec. XX însă transportul turmelor se făcea cu trenul. Oi, cai, cătări și păstori dobândesc foarte repede și ieftin pășune, unde „leones“, păstorii din munții Leon-ului, trăesc încă cu dobitoacele lor în căsuțe de pietre seci, sub coperiș de mușchiu, se culcă pe pat de iarbă, se nutresc cu lapte, caș și pâne neagră. „Calea ferată a rezolvat problema mult timp insolubilă: de a utiliza iarna pășunile stpei, landelor și llanoselor, iar vara pășunile munților fără de a strica cultura terenurilor fertile“.*

(Nouvelle géographie universelle par Ernest Granger Librairie Hachette, 160 cartes, 852 gravures pp. 146—9).

de aproape 70 de ani. Ordonându-se anchetă la fața locului, în lipsă de documente, câțiva „Valahi“ bătrâni au mărturisit că numiții boeri folosesc de 60 de ani, neîntrerupt, munții amintiți.

În legătură cu acestea trebuie urmărite taxele prevăzute pentru oierit și ierbărit, precum și alte dări impuse păstorilor de vite.

Firmanul sultanului Mustafa, precum am mai amintit, prevedea 8 aspri vieritul și 24 de aspri ierbăritul (pășunatul vitelor mari), cu clausula de a nu se mai lua nimic, sub nici un pretext. — Raicevich într'o scrisoare din București, 24 Octombrie 1783 către Kaunitz vorbește de o convenție cu principele Țării Românești, în baza căreia păstoria nu sunt datori să plătească altă vamă decât trei la sută 3⁰/₁₀.

Prințul *Alexandru Ipsilanti*, (1774—1782 și 1796—1797) însă, printr'un hrisov a obligat pe păstori să dea de oaie 12 aspri, iar de vita mare 33. Aceste din urmă taxe s'au încasat de cele mai multe ori.

Mihaiu Vodă Suțu, (1783—1786; 1791—1793; 1801—1802) în porunca ce a dat din București, la 9 Noembrie 1784, face deosebire între ierbăritul sau văcăritul păstorilor din Țara Bârsei și acela al altor păstori. Aceștia vor trebui să plătească „conform datinei vechi“ (?) [„selon ancien usage“, zice versiunea franceză a documentului] 66 de aspri. Aceia (Bârsanii), însă, conform unui privilegiu ce-l aveau în mână, nu vor plăti decât 33 de aspri de vită (cal, bou, vacă sau bivoli). — Porunca aceasta scutea cu desăvârșire de aceste taxe pe neguțătorii cari aduceau mărfuri pe cai și rămâneau în țară.

Acelaș *Mihaiu Vodă Suțu*, într'o altă poruncă domnească dată din București la 29 August (9 Septembrie) 1792 către arendașii oieritului în Țara Românească spune să nu ia dela supușii austriaci mai mult de 33 de aspri de vita mare taxă de ierbărit, iar de vitele tinere, între 1—3 ani, să ia tot pentru două cât pentru una mare.

VI.

Raporturi cu neguțătorii din Constanța.

Fiind Dobrogea una din provinciile cele mai căutate de păstoria noastră în nesfârșitele lor rătăcirii după pășune, e firesc să fi avut și să aibă și cu această provincie o serie întreagă de legături. Actele și documentele acestor 15 ani nu ne spun mult în privința aceasta. Ele, însă, ne fac să bănuim cât de strânse

și puternice au trebuit să fie, în toate timpurile, legăturile păstorilor ardeleni cu această țărișoară așa de bogată în pășuni¹⁾.

Firmanul sultanului relativ la privilegiile acestor păstori încă prevede oarecari înlesniri pentru dânșii și în această regiune.

Astfel punctul al 4-lea al firmanului spune lămurit, împotriva unor neguțatori interesați din Constanța, că nu se va fixa înainte prețul brânzei, pe care păstorii producători vor fi liberi să o vândă acestor neguțatori, după învoială, resevăndu-și, bine înțeles, cantitatea necesară mai întâiu lor și familiilor lor.

Punctul următor (al cincilea) prevede fixarea înainte a cantității sau a timpului de consemnare a cașului și brânzii.

Ce arată aceste hotărâri ale firmanului?

Arată că, și atunci, anume neguțatori interesați interveniau la administrație să „maximeze” prețul brânzei pentru a o putea vinde mai pe urmă cu prețuri urcate.

Procedura obișnuită a speculanților de oricând și de ori și unde.

Al doilea, că se faceau abuzuri numeroase și la consemnarea sau rechiziționarea brânzei pe seama autorităților, ținând pe producători în loc și pricinuindu-le diferite pagube pe căi lăturănice, pentruca aceștia să fie nevoiți a-și da marfa din mână în seama speculatorilor.

De câte ori nu s'au repetat fapte de acestea în cursul sbuciumatelor noastre istorii?

VII.

Raporturile păstorilor transilvăneni cu stăpânirea turcească și cu Voevozii români.

În cele precedente am văzut care erau raporturile cu Turcii în timp de războiu.

În timp de pace încă nu erau cu mult mai bune.

La 9 Maiu 1783, Raicevich scrie din București lui Kaunitz despre sosirea gelepilor, adică a neguțătorilor, mai cu seamă greci, însărcinați, cu alimentarea saraiului și a ienicerilor din Constantinopol cu berbeci. În capul acestor neguțatori să găsește faimosul excroc grec Chibritci. El avea o ordonanță de plată de 80.000 de piastri, plătibili de Domnul Munteniei. Cum însă vistieria țării era goală, Domnul a poruncit ispravnicilor să impună, peste birul obișnuit, alți 5 piastri de fiecare familie. Acest suprabir, însă, nu se putea încasa imediat. De aceea Domnul Țării în același ordin îndruma pe ispravnici să rețină pe

¹⁾ Vezi și *Al P. Arbore*: O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea, *Analele Dobrogei* III, 2 pag. 268. și urm. unde se vede influența Mocanilor în toponimia provinciei.

păstorii ardeleni cu turmele pe locul unde se vor afla, până ce se vor aduna banii necesari, adică, până când, temându-se păstorii să nu le piară toate vitele de foame și de boală, se vor învoi să le dea mai mult numai de pomană. Din această cauză, păstorii aveau pierderi enorme. Li se îmbolnăveau oile și muriau cu zecile și cu sutele, nici folos dela cele sănătoase, rămase în vieță, nu puteau să mai aibă (lapte, caș, brânză ș. a.) Agentul consular a intervenit la Domnul Țării să nu mai fie reținuți păstorii cu turmele lor, nici să nu li se rechiziționeze oile cele mai bune, capabile încă de prăsilă, pentru prețuri derizorii. Domnul a răspuns că el l-a cunoscut pe Chibritci că e om rău, de aceea s'a împotrivit venirii lui în țară. Marele vizir, însă, i l-a trimis cu sila. Deci, el (Domnul) nu poate face nimic, fiind vorba de rechiziționări așa de importante. Raicevich, după ce amintește cum a înțeles el să-și facă datoria, mai spune că, chiar în ultimul moment, i-au venit mai mulți păstori din părțile Sibiului, cari i-au declarat că se tem, pe drumul ce au să facă spre casă, de vexațiuni din partea acestor gelepi. El i-a mângâiat că are să vină și el la Galați, de unde plecau cele mai multe turme îndărăt spre Transilvania, iar până atunci ei toți să spună că sunt supușii Maestății Sale cesaro-crăești și vor fi lăsați în pace.

Dar păstorii nu erau lăsați în pace. Ei erau nevoiți să stea de vorbă cu gelepii și beilicicii. (Beilicciu = slujbaș însărcinat cu strângerea beilicului; beilic = oieritul. Despre beilic vezi și I. Ionescu dela Brad loc. cit. pag. 178). Astfel vedem pe oierii din Țara Bârsei legătuindu-se înaintea agenției cesaro-crăești din București la 20 Maiu 1792 că, „de bună voia lor și nesiliți de nimeni“, decât doar de asprimea iernii din 1789, precum și de aceea a războiului, au aflat de bine să vândă oile, în deosebire de prețurile din țară, de hatârul înaltei porți otomane, pentru următoarele prețuri :

oaia cu miel	4.00 Lei
berbecele mare	3.30 „
oaia stearpă	3.30 „
cârlanul (berbecele de an)	2.30 „

În acelaș an, oile de beilic s'au furnisat cu următoarele prețuri :

oaia cu miel	2.30 Lei
berbece mare	2.30 „
oaie fără miel	2.10 „
berbece de doi ani	2.10 „
cârlan (de un an)	1.30 „

Ciobanii, cari au semnat acest act, au fost: Ion Manole din Săcele; George Babaș detto; Giurdea Știrci (în original

„Stirici“) din Sibiiu; Oprea Știreci detto; Toma Tatul detto; Andreiu Vulcanu detto; Coman Vlad detto; Oprea Tatul detto.

Uneori beilicciii răpiau oile păstorilor în mod arbitrar, cum s'a întâmplat în acelaș an (1792), când aceștia îi reclamară prin agentul consular Merkelius la Vodă, iar acesta, citându-i la sine prin cîohodari (camerierii palatului), pe toți șase i-a pedepsit în mod exemplar, făcându-i să plătească toată paguba făcută oierilor din părțile Sibiiului și ale Miercurii și, anume, nu în natură, ci în bani, precum au cerut păgubașii înșiși, în total suma de 1400 Lei.

Dar nu numai păstorii erau păgubiți și aduși în impasuri. Uneori păgubiau și aduceau și ei în impas pe alții. În această privință, e interesant raportul cancelistului Andreiu Gaudi din București, 25 Octombrie 1793, despre conflictul dintre păstorii ardeleni și gelepii turci. La 17 Octombrie a acestui an, el s'a dus în satul Slujitorul, județul Ialomița, unde în ziua următoare (18 Oct.) a chemat la sfat pe cei mai bătrâni dintre păstori. Ei erau: Ieremia Țirca, Dumitru Perșoi, Radu Petcu, Constantin Moldovan, Davidu Popii, Ion Boncota ș. a. Intrebați pentru ce refuză să vînză cele 3000 de oi gelepilor, mai ales că reprezentanții lor au făgăduit aceasta prințului *Al. Moruzzi* (1793—6; 1799—801), făcând chiar un acord în această privință, ei au răspuns:

1. că gelepul Fette a cerut oi alese din toate turmele;
2. că la cererea gelepilor n'a fost față nici un funcționar al agenției împărătești, numai subofițerul Szabo, care nu s'a împotrivit cu destulă energie gelepilor și beilicciilor;
3. că, în fine, acordul făcut cu Vodă nu vor să-l respecte oierii cei mai de frunte.

Acum, însă, în prezența lui Gaudi, ei sunt învoiți să respecte acordul încheiat oral cu Măria Sa Vodă și să predea oile făgăduite în locurile determinate: Meteleu, Glodan, Slobozia, Săpunar și alte locuri, unde vor fi turmele mai aproape. Gaudi a mai spus gelepului Constandin că el n'are voie să aleagă oi din turmele supușilor cesaro-crăești, ci să primească pe cele oferite de aceștia, conform înțelegerii avute cu Vodă. După mai multe schimburi de idei, la 19 Octombrie Gaudi s'a dus la Meteleu, unde, din cele 1125 oi prezintate de oierii ardeleni, gelepul a refuzat 120, sub cuvânt că nu sunt bune pentru Constantinopol. La 21 Oct. a fost la Glodan, la 23 la Săpunari, unde s'au predat și plătit alte 300 de oi de acelaș gelep Constandin. Pentru celelalte afaceri mai mărunte Gaudi lasă în locul său pe caporalul Szabo.

Un acord similar, ca cel citat de cancelistul Gaudi, au încheiat păstorii transilvăneni cu gelepii din Constantinopol la

București în 24 Aprilie (5 Maiu) 1794, înaintea Domnului Țării, precum și a consulului Merkelius. Acordul era ca tot din o sută de oi să vînză trei, cu următoarele prețuri:

oaia țigae cu miel	Lei 3.25	Parale
berbecele mare cu lână	3.25	"
oaia stearpă cu lână	2.30	"
cârlanul (berbecele tânăr)	1.35	"
Berbecii și oile cu miei bărsani netunse	3.15	"
oaia stearpă " "	2.10	"
cârlanul " "	1.25	"

Invoiala a fost semnată și de gelepul Nicola Saidtsu (poate Saegiul?), care ordonă să se respecte stipulațiile acestui act de toți oamenii săi. Dintre oierii ardeleni iscălesc: din partea Săcelenilor: Irimie Cirtea, Stan Pană, Iuon Tomoșoiul, Radu Barbu, Neculai Rusu și Zaharia Urs; din partea Brănenilor: Stan Nan; din partea Sibienilor: Toma și Oprea Tatu din Sebiș; Bucur Opran și Iuon Hondoran din Poiana; Bucur Vidrighin, Iacob Popa și Bucur Ghiustea din Reșinar.

Angajamentele, odată, luate, ei înțelegeau să le țină cu sfințenie.

Mai mult! Ei au dovedit nu odată că au inimă simțitoare pentru nevoile și durerile țării, care-i adăpostia cu atâta ospitalitate.

Când țara era în strămtoare, ei de bună voie ridicau taxele pentru a veni în ajutorul ei cu generositate, precum spune un raport din 1792 (. . . in dem dermaligen bedrängten Zustand des Landes gegen dasselbe grossmüthig herbeyzulassen).

VIII.

Încercări austriace de a împiedica așezările păstorilor și ale altor locuitori din Ardeal în Principate.

Mulți păstori ardeleni, schimbându-și mereu patria cu a turmelor pășune, îndrăgiau atât de mult noua țară, încât se așezau cu totul aici, aducându-și cu ei și familiile de peste munți.

Autoritățile austriace, firește, încercau să împiedice cu toate mijloacele posibile îndreptarea spre „țară“ a Ardelenilor.

De aceea vedem pe consulii din București și din Iași dând imediat alarma la guvernul central din Viena, la cel provincial din Ardeal, precum și la comandamentul trupelor din Transilvania, să ia toate măsurile necesare pentru împiedicarea acestui curent.

Cei mai mulți Ardeleni, deci, când veniau în „țară“, veniau prin „vama cucului“, neștiuți și nevăzuți de autoritățile cesaro-

crăești, și când se așezau aicea, se așezau cu rizicul de a-și pierde tot avutul lor de dincolo.

Că uneori acești „mocani“ și „țuțueni“, așezați în țară, dau mult de lucru divanurilor, ispravnicilor Ungurenilor — slujbași anume însărcinați cu aranjarea afacerilor lor — și uneori chiar Domnilor înșiși, e prea adevărat. Și fiindcă în mâinile lor erau bogății și interese mari, de tot soiul, nici că se putea altfel.

E caracteristic, din acest punct de vedere, procesul lui Ilie Oprea din Săliștea Sibiului cu Ilinca, văduva vameșului Ilie, proces care a durat mai bine de zece ani de zile. Mai întâiu a reclamat-o Oprea pe văduva Ilinca, la divanul din Craiova, în 15 Iunie 1782, să-i plătească 700 Lei interese pentru cele 16 pungi de bani date cu ocazia împărțirii turmelor de oi. Această reclamațiune, după o cercetare temeinică și minuțioasă, s'a găsit cu desăvârșire falsă. La 19 Noembrie, însă, a aceluiaș an, Oprea reclamă pe Ilinca la divanul domnesc din București, dar reclamația din nou a fost găsită fără de nici un temeiu serios. Ocupându-se la 14 Decembrie 1782 însuși Domnul Caragea de această chestiune s'a constatat din o scrisoare a reclamantului din Iunie 1781, prezintată de către inculpată, din care se vedea limpede că, după încheerea tuturor socotelilor avute de cei doi tovarăși, anume de vameșul Vasile și Ilie Oprea, cel din urmă mai rămânea dator cu câțiva galbeni celui dintâiu, datorie pe care se obliga să și-o achite în curând. Oprea n'a tăgăduit scrisoarea. Domnul i-a iertat toate datoriile către Ilinca afară de 100 Lei. La 19 Martie 1783 Ilie Oprea a dat și un înscris că n'are dreptate și nu va mai pretinde nimic dela ea. După trei ani, însă, la 26 Sept. 1786, sub stăpânirea lui Mavrogheni, reia procesul, tot la divanul din Craiova, împotriva Ilincăi, cerându-i acum simbrie de 400 Lei, fără interese. A fost osândit, firește, și de astă dată, ca un om de nimic, călcător de drept și de dreptate. La 6 Octombrie 1786, el aduse pe Ilinca din nou înaintea divanului domnesc al lui Mavrogheni, cu care ocaziune procesul se judecă și de agenția cesaro-crăiască și de divan. Reclamantul a fost aflat falș și mincinos. Prințul Mavrogheni încheie procesul, cu observarea că, dacă Oprea mai înnoește procesul, va fi îndatorat să plătească tot ce trece de cele 16 pungi de bani în acest proces și despre care a dat înscris. În 1790, după înaintarea trupelor imperiale, acest Oprea a fost prins și osândit ca spion turc, de feldmareșalul austriac Prințul de Coburg, prin divanul țării și ținut în ocnă timp de 11 luni. La 6 Februar 1792, el are un alt proces cu mazilitul Tufecchi-bașa Mavrodin. În acuză el spunea că acest Mavrodin l-a acuzat pe nedrept, ca să-l înfunde în ocnă și să se îmbogățească, pe urmă, cu avutul său. Oprea mai spunea, de astă dată, că el a legat de gâtul a trei oi 260 de ducați imperiali, pe cari i i-a luat

acest Mavrodin. Cercetându-se amănunțit și cazul acesta, s'a constatat că Mavrodin n'are nici o vină. Dacă i-a luat odată 38 de oi și 20 de miei, i l-a luat din ordinul unor ofițeri superiori. La 23 Februaru acelaș an, Oprea își modifica reclamația înaintea Domnului Șutu în sensul că el ar fi legat ducații nu de gâtul a trei, ci numai al unei singure oi. Cercetându-se serios cazul în prezența Măriei Sale a Domnului, a episcopilor, a boerilor din divan și chiar a agentului cesaro-crăesc Merkelius, s'a aflat neîntemeiată atât învinuirea adusă lui Mavrodin cât și istoria cu ducații, fiindcă însuși fostul său stăpân Mihăilă a spus că Oprea totdeauna a fost om sărac, fără de nici un ban. Mai departe s'a dovedit că acest Oprea e un om atât de rău și de stricat, încât ar fi meritat să stea în ocnă toată vieața. Generalul comandant, însă, din milă, i-a redus esențial pedeapsa. Procesul verbal al acestei ședințe e semnat de Mihaiu-Vodă Șutu Domnul și de Răducanu secretarul divanului.

Dintr'un act, atașat la extrasele relativ la procesele interminabile ale lui Oprea, act semnat de medelnicerul Drăghici Grecean, clucerul Dumitrachi și al doilea vistier Pascal, se mai vede că numitul Oprea, dela un timp încoace, nu se mai întorcea primăvara acasă, în Ardeal, ci s'a oprit „în satul Cojeni din Valahia”. Și ca el vor fi făcut și mulți alții. Isbucnind mai apoi războiul ruso-turc, el s'a refugiat în bălțile Dunării, din jos de Giurgiu, în satul Costeni, până la apropierea trupelor austriace, când el ar fi plecat în delegație la București să înlesnească venirea în țară a tuturor consătenilor săi.

Și dacă a avut gânduri și preocupări de acestea și un om rău, certat cu toată lumea și hărțuit de autorități, cum a fost Ilie Oprea din Săliște, ne putem închipui cum vor fi fost oamenii de ispravă, aceia despre cari Românul zice că tac și fac.

Nu e mirare, deci, că vigilența austro-ungară era împinsă uneori până la nebunie. Se amestecau până și în chestiunile intime ale supușilor, oprindu-i să se căsătorească dincoace de Carpați, fără încuviințarea agenturei, sub pedeapsa pierderii dreptului la avutul din Ardeal pentru copiii născuți din aceste căsătorii.

Chiar când Voevodul își da uneori cuvântul că nu va primi pe Ardelenii, cari se anunțau că vor veni în număr mare, consulul tot nu se încredea, fiindcă, precum scrie Merkelius lui Kaunitz la 11 Ianuarie 1788, aici, în Principate sunt boeri și alții cari îl fac pe Vodă să se abată și dela hotărârea odată luată.

Și dacă Secuții și Sașii încă au ajuns să numescă Principatele și în particular Muntenia „țară” („auch die Székler und Sachsen nennen Rumänien kurzweg: „Czara”. *Hintz* loc. cit. pag. 38), care va să zică: centru și izvor de vieață și bogăție, cu atât mai mult aveau dreptul și datoria să o numiască și

socotească astfel păstorii ardeleni, fiii cei dintâi ai acestui pământ, cari din timpuri imemorabile, dela plămădirea neamului nostru și, poate, chiar din timpuri anterioare epocii romane, urmau același ritm, balansând toamna din munții Ardealului spre bălțile și câmpiile dunărene, iar primăvara, după topirea zăpezilor, făcând calea'ntoarsă, dela șes spre pășunile mătăsoase ale înălțimilor carpatine.

Această mișcare, fiind însuși ritmul vieții noastre, și ducând în chip firesc la închegarea noastră ca neam și țară, nu e mirare că n'au putut-o împiedica niște străini, pripășiți printre noi, cu toate mijloacele artificiale ce le sta la îndemână.

IX.

Incheiere.

Resumând cele de până aici, constatăm următoarele :

Transhumanța în țările române e un crâmpeiu din cele mai însemnate ale ritmului vieții. Ea nu e numai un fenomen social sau economic, ca în atâtea alte țări, ci e însuși fermentul vieții noastre naționale și politice. Ea a avut consecințe atât de grave, încât au fost nevoite să se ocupe de ea și s'o reglementeze prin tratate internaționale marile puteri străine de pe vremuri. Cu toate greutățile depărtării și ale necunoscutului, cu toate intemperiiile vremii, precum și cu toate micile și marile răutăți și mizerii ale slujbașilor de tot soiul, ba chiar și ale proprietarilor, comerțanților și, de atâtea ori, și în ciuda obstacolelor puse de trei sau patru stăpâniri vrăjmașe, păstorii ardeleni nu numai veniau în „țară“ și se întorceau îndărăt, ca niște umbre rătăcitoare, ci, ori de câte ori aveau prilejul, ei își făceau aici și așezări statornice, legându-și soarta lor pentru vecie de soarta pământului pe care trăiau, calitatea cea mai prețioasă a acestui popor, pe care o exprimă și zicătoarea: „Apa trece, pietrele rămân“.

Ioan Georgescu
profesor, Constanța.

AD FAUNUM

— HORATIUS —

Zeule Faun, tu amantul multor nimfe ușoare,
Dacă'n ori ce an în cinste-ți o capră tăia-voi
Și voiu risipi pe altarul tău tămâie și vin cu-a
Venerei cupă,

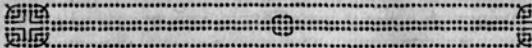
Vin' te rog, tu, pașnic zeu, pe-ogoarele mele
Și pe 'ntinsele câmpii ce sunt scăldate 'n lumină,
Iar nainte de-a pleca, privește turma din grajd și
Bine-cuvânt-o.

Când Decembre-aduce ziua care ție merită-i,
Zburdă turmele și fug pe'ntinsa pășune, —
Satul tot serbează stând în câmp de vorbă pe lângă
Boii lor leneși.

Lupul rătăcește printre mielușeii sburdalnici;
Codru'n freamăt cerne'n calea ta sălbatecă frunză,
Iar plugarul bate de trei ori ogorul pe care
Des îl blestemă.

Trad. de Mihail Pricopie

UN CÂNTEC TRIST

de ANDRÉE HÉROLD

Un cântec trist și solitar
Străbate-a toamnei trudă;
Sub cerurile ce tresar
Plâng arborii cu frunza udă,

Și florile'n câmpie mor. —
Spre țara unui alt Aprile
Popoare 'ntregi de păsări sbor,
Sbor spre căldura altor zile,

Când gândurile te-au răpus,
Tu, inimă, cu 'nfrigurare
Mai cauți, tristă călătoare,
Cântarea ce-ți plăcu nespus ?

Al vieții cântec ce muri
Nu 'nvie 'n aste zile grele
Și râsul nu va risipi
Perdeaua lacrimilor mele...

Trad. de Mihail Pricopie

COPILA MEA

— V. HUGO —

*Copila mea ! Vezi tu ? Eu sorții m'am supus ;
Fă tot așa. De lume stând îndepărtată,
Să n'aștepți fericiri, să n'aștepți nici triumf,
Fii resemnată !*

*Fii bună, blândă și-ți ridică fruntea sus.
Cum soarele-și revarsă tot farmecu'n April
Tu cată, draga mea, și sufletu'n priviri
Resfrângeți-l.*

*Puțini în lumea noastră sunt învingători,
Căci vremea ce la toți e neplăcută
O umbră e, iar viața asta, draga mea
Din ea-i făcută.*

*Când soarta ni-i dușmană, crud o blestemăm ;
Iar când simțim dureri, dăm vina pe destin ;
O lips' avem oricând, și dac' avem ceva,
E prea puțin.*

*Și-acest puțin ni-l dă speranța doar
Pe care o nutrim : sau aur, sau mărire,
Un nume, un surâs, o vorbă spusă blând
Sau o privire.*

*Iubește, dacă vrei plăcerea s'o cunoști :
Un strop pierdut de rouă într'un pustiu întins !
In ori ce suflet e-un abis ; pustiu'n el
E-adânc și 'ntins.*

*Vezi tu, cugetătorii sunt niște Dumnezei, —
Eroi a căror minți pe lumi întregi domină;
Al vieței noastre drum de tot întunecat
Ei îl lumină.*

*Ei sunt aceia cari-au ridicat
In zările senine și cerești pământul.
Și lor, un pic de-odihnă dulce, ca la toți,
Le dă mormântul.*

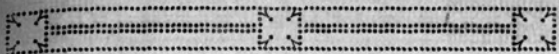
*Nu vezi? Chiar ceru 'ntreg, văzând la noi dureri,
Cuprins de milă e, și din nălțimi eterne
In picuri roua, tot ce are el mai scump,
Plângând și-o cerne.*

*Să-ți poi speranța 'n Cel de sus; lumina lui
Să-ți lumineze 'n veci tremurătorul pas.
Aceasta-i legea care-asupra 'ntregei lumi
A mai rămas.*

*Să te supui și tu acestei sfinte legi;
Aici stă pacea din visatele povești:
Să nu urăști, copila mea, — pe toți să-i plângi,
De nu-i iubști.*

Trad. de Mihail Pricopie

UN SUFLET DACĂ PLÂNGE

— H. HEINE —

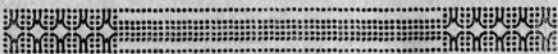
Un suflet dacă plânge
Îl răd sus mii de stele,
Pe cerurile 'nalte
Clipind vorbesc și ele:

— „Iubesc sărmanii oameni!
Iubesc cu stăruință...
Dar cât de mult se nșeală
De mór în suferință.

„Noi nu simțim iubirea
De vieți omorătoare...
Suntem de-aceia poate
În véci nemuritoare.

Trad. de Mihail Pricopie

ȘI DACĂ EU LE ȘTIU VORBIREA

— H. HEINE —

Văzduhu-i clar. Pe ceruri stele
Tremurătoare strălucesc,
De mii de ani privesc pământul
Cu lumea lui, și 'ncet grăiesc.

Căci au și stelele-o vorbire,
Un grai, ceresc de 'nalt și sfânt,
Pe care însă nu-l pricepe
Un filolog de pe pământ:

Iar dacă eu le știu vorbirea
Și dacă 'n veci n'o pot uita,
E pentru c'am avut ca dascăl:
Și ochii, și gurița ta.

Trad. de Mihail Pricopie

NURIÈ.

Eram la hatipul Ibraim.

În grădina bogată în caiși, meri și iarbă verde din fața casei, ascunsă de privirile oamenilor uliței prin ziduri nalte de piatră și lut, ne așezasem pe covoare și beam cafea, fumam și discutam.

Cu un hatip inteligent și umblat prin lume ca Hagi Ibraim, câte nu se pot discuta? Buzele lui atinseseră piatra sfântă dela Meca și ochii lui văzuseră ruinele-minuni dela Teba!

Despre Meca nu-i plăcea să vorbească unui ghiaur ca mine, dar despre Egipt aduse vorba. Spunea că are de-acolo niște pene de struț-frumusețe și regreta că soția sa nu le poate purta.

— Credința, obiceiul... zise hatipul mângâindu-și barba resemnat.

Orice-ați spune voi mahomedanii, un lucru rămâne adevărat: Coranul a fost aspru cu femeile... insinuez eu.

— Aspru? Da, ca și natura! Acolo vorbește stăpânul neînduplecat și etern al lumii, care are grijă mai cu seamă de cei ce se vor naște și înaintea căruia noi, cei de azi, suntem ca pulberea trecutului. El vrea un cuib liniștit pentru cei ce vin!... sfârși hatipul serios.

Rămaserăm un moment tăcuți, — nici nu se putea altfel: tăcerea e singurul ecou ce-l lasă vocea adevărilor mari. Dar cum nu venisem la Hagi Ibraim să mă convertesc, reluai glumeț:

— Cum rămâne cu ruga lui Hafis, pe care-l admiri: „Alah, de vrei să ne dai un semn al puterii și milei, — dă porunci, femeile s'arunce feregeaua¹⁾!” Nu-i așa că Orientul e nemulțumit? În această rugă nu strigă însăși natura?

¹⁾ Feregeaua e vâlul pe care-l purtau mahomedanele pe față.

— Astea sunt glume, — ruga se talmăcește așa : „Alah, dă-ne minte și nouă și femeilor, ca să nu mai fie nevoe de feregea ! spuse Hagi Ibraim cu haz.

Cineva ne intrerupse convorbirea deschizând portița grădinei. Doi tineri mahomedani intrară, un flăcău și o fată, palizi și tăcuți. Fata se descoperi îndrăzneată, dar rămase pe loc câțiva pași de noi. Tânărul înaintă spre hatip, își făcu temeneua și-i spuse scurt, ca într'un fel de raport :

— Am răpit fata asta și voiu să o iau în căsătorie !

Hatipul, parcă obicinuit cu asemenea lucruri, surâse binevoitor și-l întrebă de vechili-baba — marturi. Întrebarea hatipului lăsă pe tânăr cam incurcat.

(La căsătoriile mahomedane se cer vechili-baba, reprezentanții părinților fetei și tânărului, cari dau consimțământul și mărturie pentru publicitatea actului.)

Când Hagi Ibraim deschise ochii mari și întrebători asupra fetei, aceasta rosti cu tărie :

— Nu pot să iau pe acest tâlhar !

La această isbucnire neașteptată pentru mine, hatipul mă privi cu un surâs semnificativ, ca și cum mi-ar fi spus : „Să vezi cum are să zică : da !“

El începu cu ton blând o predică părintească în care preamăria pe bărbat ca pe elementul superior al acestei lumi. Că numai prin bărbat, femeea se apropie de Alah ; că femeea singură, pe lume, e ca o floare rătăcită într'o pustie de nisip ; că femeea e datoare să fie a unui bărbat, pe care să-l urmeze la casa lui și să-l fie, prin bucuriile căminului, legat de ea . . .

Fata nu răspunse nimic, dar două șiruri de lacrimi răs-pundeau cu prișos că acea predică nu-i împacă inima.

Hagi Ibraim nu disperă. Începu să-i laude pe flăcău : tinerețe, iubire, muncă, belșug, neamuri de cinste . . .

— Destul, efendi, isbucni iar fata, nu pot să fiu a acestui tâlhar. El m'a răpit fără voie mamei, dar și fără voia mea. A venit înarmat cu pistoale și iatagan, m'a smuls din casă cu tovarășii lui lovind pe mama, ca și cum ar fi furat o pungă cu bani. A voit apoi să mă aibă amenințându-mă cu iataganul. Iată de aci mi-e părul smuls . . .

Fata își plecă capul și arătă o șuviță de păr încurcată, rătăcită ca o streină în frumoasa coroană a capului, care se răs-vrătise vie, protestând odată cu stăpâna contra acestui sacrilegiu.

— A, numai atât te oprește să zici „da”? reluă Hagi Ibraim cu volubilitate. Să știi, Nurie, că și mama ta și vecina și multe din femeile pe care le cunoști, la timpul lor au fost și ele răpite și asta nu a fost piedică la fericirea lor. Este pe lumea asta un prag peste care o femeie trece purtată pe sus, — atât și nimic alt.

— Dacă aș fi un cal, câine, o vietate pe care cineva o fură și ar putea s'o îmblânzească cu traiu bun și mângâeri și ar face-o să uite că ea n'a voit toate acestea, da! Dar uită-te la mine: sunt om, trăesc, simt. Eu nu voi uita cine e alături de mine. De ce mi-aș face un chin din viața întreagă și cuib de ură din inima mea?

Hagi Ibraim rămase gânditor, căutând parcă într'altă lume o deslegare.

Cât despre mine, conflictul mi se păru tragic și sufletul meu, cu toată predica lui Hagi Ibraim, luă partea fetei cu interes. Va fi fost sau nu, — această Nurie devenise frumoasă și puternică; porunca sufletului.

În decorul verde al grădinei părea că personifică natura ce striga oamenilor să deschidă ochii, să n'o degradeze, amestecând ce nu poate fi amestecat, înjosind ce nu poate fi înjosit, până la meschinele lor ambiții și măruntele lor socoteli.

Privii la ea atent. Totul era făcut pentru iubire; și ochii negri sclipitori, acum noroși și sălbateci și obrajii rotunzi și buzele simpatic arcuite și sânul din care isbucnia atâta furtună și toată fapturna ei, ce vibra atât de armonic cu sufletul în revoltă... Socoteam: ce-ar fi în iubire!

Hatip efendi, deschide ochii! Intervenii eu. Trebuie să vezi că orice încercare e zadarnică: ceva vital protestează în ea! Oare nu se poate interpreta altfel obiceiul acesta al răpirei? Te știu meșter...

— Ai dreptate! Și îndărătnicia poate veni dela Alah!... — Șopti hatipul cu un zâmbet șiret.

Apoi întorcându-se și prinzând într'o privire rece pe tânărul ce încă aștepta hotărârea, rosti ca din carte:

— Pentru că fără voia ei ai răpit fata, să știi, nu te pot căsători cu ea. Pentru că fără voia ei... Înțelegi?

Tânărul contrariat deschise ochii mari, apoi tăcut plecă murmurând ceva, o înjurătură sau amenințare. Fata își ridică mâinele acoperindu-și obrajii, și buzele ei inviorate șoptiră o rugăciune. Mi s'a părut că aud: Alah e mare...

— Da, strigai eu, convins, repetând cuvintele hatipului: Alah e mare!... Pentru el cei de azi sunt ca pulberea trecutului! El vrea un cuib liniștit pentru cei ce vin!...

D. Stoicescu

BALTA IALOMIȚEI

Contribuțiuni la cunoașterea părții de nord a ei

După ce „marele fluviu“ ajunge la Silistra, scapă într'o luncă largă, atât de largă, încât apele sale se împrăstie în o mulțime de gârle și brațe care, înconjurând ostroavele lungărețe, își poartă apele spre cele două ramuri: *Borcea*, mai mică, mărginind Bărăganul și *Dunărea propriu zisă*, care curge pe sub malul înalt al Dobrogei. În dreptul orașelului Hârșova aceste două brațe se unesc și închid astfel între ele așa zisa *Baltă a Ialomiței*.

Imens rezervoriu de bogăție naturală, frumusețe cu nimic mai prejos decât piscurile Carpaților din care pornesc spre vale, doinind, limpezi isvoare, ținut românesc încă dela începutul vieții noastre istorice, Balta Ialomiței merită — hotărât — să fie studiată cu atențiune. Geolog, geograf, istoric, poet, biolog, arheolog, sau economist, ea îți oferă cu nepărtinire un câmp vast de studiu. A o cuprinde și a o cerceta sub toate aspectele sub care se prezintă nu este însă de competența mea și de aceea, în cele ce urmează, mă voiu mărgini a face doar umile incursiuni care, de vor avea măcar darul de a îndemna pe valoroșii noștri specialiști să confere acestui colț din patrie mai multă atențiune. mă vor răsplăti cu prisosință de munca mea — dealtfel plăcută,

După cum arată și titlul, lucrarea aceasta are de scop *cunoașterea părții de nord a bălții, adică a porțiunii cuprinsă între drumul de fier și confluența Borcei cu Dunărea*. Cu toate acestea, pentru a întări unele fapte generale, voiu cita și din lucrările ce privesc sudul Bălții Ialomița, ba chiar și Balta Brăilei.

Descrierea fizică.

Balta Ialomiței are între *Fetești* și *Cernavoda* o lățime de 13,5 Km. De aici începe să se lățească mereu până când între *Pârțani* și *Boascic*, socotind și terenul inundabil de dincolo de *Borcea*, capătă o lățime de 16 km. pentru ca, îngustându-se, să ajungă la 9,5 Km. între *Făcăeni* și *Topalu*. Apoi lățimea se micșorează din ce în ce până la Hârșova, atingând doar între *Vlădeni* și *Ghizdărești* vre-o 13 Km. (socotind iarăși și balta de

dincolo de Borcea, unde se află marele *Ezer al Vlădenilor* unit cu *Mocirla*).

În cercetarea fizică a bălții vom enumera și vom vorbi, pe scurt, despre:

1. Ostroave;
2. Lacuri, iazuri, benturi, ezere, privaluri;
3. Popine, pomostele și grinduri.

Ostroavele. Cele mai multe sunt în Dunărea-Vechă. Forma lor, în mod obișnuit, este lungăreată, din cauză că apa Dunărei, curgând repede, le roade coastele și „chiscul”, iar aluviunile sunt depuse de curent spre „coada ostrovului”. Roaderia aceasta face ca pozițiunea ostrovului față de malurile înalte ale Dobrogei sau față de câmpia munteană să se schimbe. Deplasarea se poate urmări în timp scurt și cu precizie; de aceea cu drept cuvânt s'a zis că ostroavele „călătoresc”. Tot eroziunea face ca ostrovul să se termine cu maluri abrupte — *potmoluri* — înalte de 3—4 m. spre chisc, pe când coada este o *renie* nisipoasă și lungă.

În fiecare an renia crește, dar vechimea adausurilor se cunoaște ușor după vegetație. Așa renia dintr'un an oarecare este lipsită complet de vegetație, cea cu un an mai veche este acoperită cu iarbă, cea de trei ani are lăstar de salcie și așa mai departe, până dăm de pădurea de salcie bătrână.

Unele ostroave dispar, altele apar, altele își măresc suprafața. Și aceste fenomene au loc într'un timp scurt. Un exemplu dintr'o sută: toți bătrânii din Topalu vorbesc de un ostrov, care se numia „*Luchii*” (= Lupii). Era situat în mijlocul Dunărei. Azi nu mai există din el nici un petec. În schimb ostrovul *Atârnați* și-a mărit suprafața, iar mai în jos de *Balaban* — în dreptul căruia erau Lupii — un ostrov „încearcă” să iasă la iveală. Când scad apele, iese un „prund” care începe să fie acoperit de iarbă, dar când Dunărea își ridică nivelul, este iarăși inundat. Cu timpul însă el va rămâne la suprafața apei și se va acoperi de sălcii.

Cum vedem, *conturul ostroavelor este în continuă schimbare*. O hartă veche de 20 ani nu se mai potrivește de loc cu realitatea. Așa harta statului major ridicată între 1880—1884, arată în chiscul *Balabanului* o movilă de 12 m. înălțime și depărtată de malul Dunărei cu 500 m. Astăzi — după 40 de ani — n'a rămas nici urmă.

Ostroavele mici de pe lângă malul Dobrogei s'au mai născut și din ruperea și spălarea capurilor, care înaintează în văltoarea apei și prin depunerea mărului la o depărtare nu prea mare de depozitul lutos.

Când vin marile inundații, cum a fost cea din anul 1897, cele mai multe ostroave sunt acoperite de apă. Rămân totuși uscate părțile mai înalte numite grinduri. Creșterea apei este uneori foarte repede. Animalele, îngrozite, se adună pe tăpșane. Frica de moarte împrietenește animalele cele mai diferite: cai, vulpi, iepuri, etc. Vânătorul nu mai are nevoie să străbată zeci de kilometri după vânat, nu mai are nevoie nici de pușcă; ciomagul îi ajunge. Dar apa continuă să crească și peste o zi — două, acolo unde mișuna viața, nu mai vezi decât o pânză gălbuie de apă. Zăporul curge acum vuind printre sălcii, rupând crengi și dărâmand copacii, odată cu malurile surpate.

Inundația, pe lângă partea rea, anume aceia că înneacă animale, distruge pădurea și privează vitele de pășune, are și o parte bună. Apa măloasă, care acopere ostroavele, joacă acelaș rol pentru semănături ca și revărsarea Nilului pentru câmpia Egiptului.

Apoi, totodată, apa încărcată cu pește umple toate jepșile și mărește considerabil producția peștelui din acel an.

Contra inundației oamenii fac „pomostele“, adică ridică movile de pământ unde adăpostesc vitele, stupii, etc. Pentru stupi se mai obișnuiește să se facă „pătule“ pe pari înfiți în pământ, adevărate locuințe lacustre.

Cele mai de seamă ostroave din albia Dunărei, începând dela Cernavoda, sunt următoarele: *Troina-Mare*, dincolo de care este o *Troină* mai mică, în fața satului Seimenii Mici, apoi *Seimenii-Mari* în fața satului cu acelaș nume, *Ostrovelul*, *Ostrovul Țării*, foarte îngust și lung — dela Seimenii-Mari până la Boascic. Urmează apoi *Ostrovul Boascicului*, *Zăvalul*, marele ostrov *Balaban*, care se desparte de *Alionte* prin brațul Balaban, care seacă adesea cu desăvârșire, *Atârnații*, *Zătoaca*, *Ghizdărești* și alte multe.

Borcea e săracă în ostroave. Cel mai însemnat este *Ostrovul Borcei* între satele Bordușani și Lăteni.

Lacuri, iazuri, benturi, ezere, privaluri. Balta Ialomitei este în această privință o adevărată „deltă internă“ a Dunărei. Dacă Marea Neagră ar înainta până dincolo de Hârșova, atunci balta nu s'ar deosebi absolut cu nimic de delta actuală.

Dacă despre ostroave am spus că suprafața și conturul lor sunt într'o continuă schimbare, cu atât mai mult trebuie să repetăm această afirmare pentru jepși, iazuri, benturi și ezere. Suprafața lor depinde de nivelul Dunărei. Dacă acesta scade mult, atunci gropile în care s'au cuibărit lacurile seacă, fundul se usucă și se poate ara.

Aceste ochiuri de apă sunt adesea unite prin gârle și privaluri și au ieșire la Dunăre sau Borcea. Ele sunt pline cu

pește și furnizează consumului cantități foarte mari. Pescuitul este însă adesea ori împiedicat de stuful care crește foarte des și de plaghia care acoperă suprafața apei. Lacurile adânci și acoperite de plaghie se numesc *benturi*. Ele sunt și mai mici.

Plaghia sau *scochina* se formează astfel: papura, țipirigul și trestia, putrezind, rămâne plută la suprafață și continuă să putrezească. Vântul aduce praf și-l depune pe insulă. O creangă de salcie ruptă de vânt, căzând și înfigându-se în resturile putrezirei, prinde rădăcină, așa că insula se acoperă și de copaci pe lângă ierburile care cresc pe ea din abundență. În anul următor, papura nu-și mai vără rădăcina tocmai în fundul bentului ci se fixează pe insulă. Vântul poartă de colo-colo această lume călătoare, dedesubtul căreia trăiește o alta tot așa de plină de viață: lumea peștilor nesortiți stomacurilor noastre.

Fundul jepșilor este totdeauna nămolos și aceasta împiedică și mai mult pescuitul, căci nimeni nu riscă să se afunde până la piept în noroiul cleios. În schimb crapul o duce foarte bine, căci își poate săpa „spălături”. O spălătură este o groapă unde se adună crapul când este urmărit. De multe ori s'a întâmplat că pescarii dând într'o spălătură, s'au dus până la brâu în pește.

Când nivelul Dunărei scade, apa jepșilor începe să se scurgă prin privaluri. Atunci se fac garduri de șipci sau nuiele la gura privalului și peștele este astfel oprit și destinat să satisfacă foamea celor muji.

Cele mai de seamă benturi, jepși și ezere sunt următoarele: *Ezerul cel mare* și *Lacul Rotund* continuat cu *Băboaietele* la nordul liniei ferate. Ambele își scurg apa prin privalul *Bătlanului*. Apoi, în fața satului Seimeni-Mari sunt: *Mistreața*, *Pietroaietele*, *Strâmbetele*, *Știucoaia*, *Știuca*, *Toana*, *Lățimea*, *Tinosul*, *Sinchetroiul mic*, *Sinchetroiul mare*, *Porculeasa*, etc. toate pline cu pește. Ele comunică între ele prin numeroase privaluri, dintre care cităm: *Perlatul*, *Cracul*, *Brigăreasa*, etc.

Mai la nord, dela Boască și până la Coadă Balabanului sunt trei lacuri mari: *Iazul Căbăl*, cel mai mare din balta Ialomitei, *Ezerul Iorga* și *Ezerul cu Butuci*. În jurul lor sunt altele mai mici: *Bentul Cegani*, *Cucuta*, *Bentul Rățoiul*, *Pârlițura*, *Leșa*, *Gâtul Stânei*, *Iorga* și altele. Privalurile mai însemnate sunt: *Vărsătura*, *Lungul*, *Cega*, *Veriga lui Cârjan*, *Veriga lui Borjoacă*, *Vaca*, *Alăpețul*, etc. etc. Dincolo de Borcea sunt vre-o trei lacuri.

Între Calachioi și Topalu sunt lacuri mici, deasemenea pline cu pește. Enumerăm: *Japșa Batiștea*, *Ezerul Cazacului*, *Ezerul Coimățul*, *Fântânele*, *Strâmba*, *Butoiul*. Iar mai în sus: *Ezerul Frumos*, *Brunciu*, *Buzea*, *Ciocanul mic*, *Ciocanul mare*, *Japșa Lungă*, *Japșa Lată*, *Moșia*, *Cătina* etc. Privalele mai de seamă sunt: *Mateca*, *Gherghinul*, *Repejorul*, marele prival *Săltava*

(lung de peste 30 Km.) *Săltăvița*, *privalul Calului*, *Căbelețul*, *Zărnoaia*, *Vâlga*, *Rogoazele*, *Cămenița*, *Moșia*, *Pleașul*, *Robul*, etc. Jepșile sunt foarte bogate în pește. Aici sunt marile cherhanale: *Lăteanca* și *Făcăeni*. Unele privaluri sunt așa de mari, încât s'au construit peste ele poduri fixe (*Săltava*).

Dincolo de *Borcea* sunt deasemenea câteva lacuri: *Ezerul Vlădenilor*, *Mocirla*, *Căfinul* și *Lacul lui Mușat*, care își scurg apele prin privaluri scurte, sunt cele mai însemnate.

Popine, pomostele și grinduri. Popinele sunt resturi din vechile terase ale Dunărei, martorii scufundării regiunii Dunărei de jos, care începe după depunerea loessului. Origina lor a fost ingenios pusă în lumină de către Dl. Prof. Dr. C. Brătescu¹⁾.

În *Balta Ialomitei* sunt următoarele popine sau grădiști: *Siliștea Trămșanii*, *Siliștea Grădiștei*, *Grădiștea Coslogenilor* și *Grindul Dichisenilor* care, fiind la sudul liniei ferate, ies din cadrul acestor contribuțiuni. În *balta* cuprinsă între podul *Regele Carol I* și confluența Dunărei cu *Borcea* întâlnim o singură popină, numită *Pochina*, în fața satului *Bordușani*, o movilă rotundă, înaltă de 27,3 m. E un rest dintr'o terasă mai înaltă și mai veche de cât terasa cea mai de jos dela *Bordușani*, care are numai 22—23 m.

Dincolo de *Borcea* apar iarăși câteva popine: *Pochina Vlădenilor* de 25,4 m; *Pochina de vii* de 24 m. și *Blagodeasca* de 22 m., toate rămășițe din terasele vecine câmpiei²⁾.

Pomostelele sunt ridicături de pământ făcute de oameni contra inundațiilor. Ca și popinele au servit și uneori servesc încă și astăzi, drept adăpost pentru oameni și animale când vin apele mari. Sunt foarte numeroase. Pomenim: *La Găvane* (11 m.) la nord de *Jeapșa Iorga*, *La sat* din *ostrovul Balaban*, *Vlădeanca* (11 m.), *Gura Zătoacei*, *Plopil Căpitanului* (11 m.), *Plopil lui Hârdea* din fața satului *Boascic*, *Pomosteaua* din *Alionte*, etc.

Prin grind se înțelege un loc mai înalt, greu inundabil. Pornind dela *Cernavoda* spre nord, găsim următoarele grinduri mai însemnate: *Grindul Fierului* între *Boascic* și *Seimeni*, care nu este înneecat complet niciodată (punctul cel mai înalt are 11 m.), *Grindul Bătlanului* dealungul privalului cu acelaș nume, *al Vărsăturii*, *al Periatului*, și *al Cegii*, care urmărește privalul *Cega* și începe dela *Bentul Ceganilor*, unde nu este niciodată înneecat.

Mai la nord întâlnim *Grindul Repejorul*, *al Vacii* și altele fără numiri proprii. În timpul marilor inundații grindurile sunt singurele locuri unde mai pot paște vitele.

¹⁾ C. Brătescu — *Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basinul Dunărei de jos*. *Analele Dobr.*, An. I. No. 4 pg 569—597.

²⁾ Ibid.

Mai toate au urme de așezări omenеști (vetre cu cenușă, cioburi etc.); dar despre aceasta vom vorbi mai la vale. În acest capitol al descrierii fizice ar fi locul să spunem ceva și *despre* *continua creștere a brațului Borcea în detrimentul Dunărei*. Această creștere se poate foarte bine urmări în timp. După spusele oamenilor bătrâni privalul *Cega* din dreptul satului muntean *Cegani* a fost un braț care lega Borcea cu Dunărea și pe el circulau dintr'o parte în alta caicele turcești. Astăzi Borcea s'a depărtat cu peste 700 de metri de gura privalului. Din fosta albie a rămas un ghiol — Bentul — adânc ca și Borcea, de care se desparte printr'o limbă de pământ.

Bătrânii din *Bordușani*¹⁾ își amintesc că acum 70—80 ani, sătenii scoteau lemne din baltă cu carul — fără să aibă nevoie de dubă — iar babele de azi — copile fiind pe acea vreme — ridicau poalele rochiei și treceau „dincolo” prin apă și adunau porumbe cu sacii.

Biserica satului Lăteni era până acum câte-va zeci de ani la 800 m. depărtare de Borcea; azi această distanță a rămas pe jumătate și satul va fi în scurt timp desființat. Se va întâmpla cu *Lăteni* ceiace s'a întâmplat cu *Bordușanii-Mici*, care acum se găsește în albia *Borcei* și încă departe pe malul drept al ei, căci în acest punct brațul, atât de dornic după expansiune, curgea pe lângă înălțimea numită *Popița*, rămasă astăzi la o distanță de circa 2 Km. de Borcea.

Umflarea acestui braț se simte și spre satele *Găița* și *Facăeni* unde s'au făcut și diguri de apărare²⁾

Această înaintare atât de vizibilă și rapidă a *Borcei* spre *Bărăgan* este pusă de geografi în legătură cu scufundarea înceată a câmpiei muntene, care încă nu s'a stabilizat și așezat complet pe sămburele pământului.

Dacă scufundarea va continua, Dunărea va fi mereu secătuită de apă și în cele din urmă apele sale se vor retrage toate în Borcea și actuala baltă a Ialomiței va fi desființată³⁾.

Viața organică.

Plante.

Vegetația sălbatecă. Balta îngrășată de revărsările Dunărei și veșnic îmbibată de apă este foarte bogată în plante. Aici natura a îmbinat așa de curios condițiunile de trai și dezvoltare, încât

¹⁾ Jud. Ialomița

²⁾ Aduc și pe această cale mulțumirile mele D-lor N. Borșaru și C. Davidescu, cari mi-au furnizat cu multă dragoste date privitoare la creșterea *Borcei*.

³⁾ După o relatare orală a D-lui Prof. Dr. C. Brătescu.

găsim alături de arbori măreți, plante inferioare, care se înmulțesc prin segmentarea celulelor.

Reprezentanții copacilor sunt: *salcia*, *plopul*, *răchita*; ai arbuștilor: *cătina*, *porumbarul*, *gherghinul*, cu fructele lui mălăioase și *agurida*, sora sălbatecă a viței de vie, care își încolăcește curpenul mlădios pe după trupul scorburos al sălciiilor. Cel mai falnic copac este plopul, înalt de 20 m., cu frunza veșnic tremurândă. Pe malul apei sălciiile plângătoare își frâng trupul spre luciul Dunărei.

Pentru locuitorii de pe marginea fluviului *salcia* este singurul lemn de foc. Mlădițele ei servesc la împletitul coșurilor, gardurilor și chiar la făcutul casei.

Din timp în timp se sălășluiesc în baltă cete de rudari, cari fac albi, linguri, căușe, fuse, furci, scripeți și alte obiecte de casă.

Salcia este o adevărată binefacere pentru omul din preajma bălții. Deoparte și de alta a Dunărei, în interior, atât în Dobrogea cât și în Bărăgan, oamenii ard țizic, pe când „băltăgani” au lemnul la nasul lor. În anii de secetă, ca sa se poată păstra nutrețul, sătenii trec vitele în baltă și fac „dărâmături” de *salcie*, scăpând de nevoe. *Plopul* cel frumos are mai puține întrebunțări. Totuși specia numită de săteni „plop ghiauş” este folosită la construcțiuni.

Ceeace caracterizează însă viața vegetală a bălții sunt plantele aquatice. Nicăeri ele nu sunt mai numeroase. Mediul le-a modificat organele și le-a adaptat vieții de apă; așa rădăcina a dispărut complet la unele și tulpina absoarbe hrana cu toate părțile ei. Unele plante au încă rădăcină, dar aceasta servește mai mult la menținerea echilibrului în apă decât la absorbție. Tesuturile tulpinei sunt slabe, pline cu spații intercelulare. Frunzele îndeplinesc nu numai rolul de a efectua actul respirațiunii și inspirațiunii, adică de a absorbi oxigenul și acidul carbonic, ci și pe acela de a absorbi, în virtutea principiului endosmozei, apa cu sărurile anorganice dizolvate în ea.

Florile plantelor de apă pot fi hermafrodite, monoice și mai rar dioice. Înmulțirea se face mai ales pe cale vegetativă, pentru că florile nu rezistă influenței dezastruoase a valurilor. Totuși sunt plante care se înmulțesc și pe cale sexuală¹⁾.

Dintre plantele de apă mai obișnuite pomenim: *nufărul*, cu florile mari, albe, foarte frumoase, purtate de cozi identice cu ale frunzelor, și ale căror sepale, petale și stamine formează un șir neîntrerupt de formațiuni din unele în altele; *mătasea broaștei*, o încălțură de fire subțiri de culoare verde; *lintița*, cu frunze mici, rotunde și cu floarea atât de rară, încât mulți

¹⁾ Iuliu Prodan — *Flora critică a Dobrogei*, în *Analele Dobr.* An. IV No. 2, pag. 227—231.

botaniști într'o viață întreagă n'au norocul s-o vadă; și alte multe plante ale căror nume sunt cunoscute numai de știință¹⁾.

În jurul plantelor aquatice mișună animale mici ca: melcișori, viermi, etc., cari își depun ouăle gelatinoase pe dosul frunzelor.

Foarte întâlnite sunt încă: *trestia, rogozul, pipirigul și papura*, care acoperă adesea suprafețe întinse, adevărate păduri, patria șerpilor de apă și a păsărilor. Ele sunt tăiate și întrebuințate la acoperitul caselor, bordeielor, grajdurilor, etc.

Din papură se împletesc panere și rogojini.

Un capitol important din vegetația naturală a bălții îl formează pășunile. Iarba cu rădăcina veșnic în umiditate, crește foarte frumoasă și dă un fân superior.

În unii ani se formează în baltă desigurii în care se împletesc rugii de mure cu papura, mlața și curpenii și pe care nu le poți străbate decât tâind în dreapta și în stânga cu toporul. În ele mișună șerpii și alte lighioane. Un fel de jungle indiene... Se numesc *hălăciuguri*.

Vegetația domestică. În timpurile vechi, când agricultura se făcea pe terenuri puțin întinse, locuitorii de pe malul Dunărei și Borcei făceau semănături în baltă (mai ales de porumb, mei și fasole). Azi obiceiul a dispărut din cauza insuficienței locurilor și a inundațiilor. Numai marii proprietari mai fac plugărie, construind diguri de apărare. Furia zăporului însă nu cunoaște obstacole (moșia Maltezeanu)...

Reușesc de minune și produc mult: porumbul, inul, sfecla și leguminoasele. Riscul este însă prea mare.

Animale.

Animale domestice. Iarba totdeauna proaspătă din baltă a atras pe păstori încă din vremurile de închegare ale poporului românesc. Studiul toponimiei în această privință este elocvent, iar numeroasele rămășițe din vechile țarle o dovadă mai mult. Punctul final al transhumanței în tot decursul istoriei a fost balta, căci ea oferia, între altele, și un adăpost sigur contra dușmanilor și a vânturilor reci.

Azi, intrucât condițiunile de traiu nu s'au schimbat prea mult, vedem repetându-se acelaș fenomen.

Cât ar fi seceta de mare în restul țării, balta tot păstrează minunate locuri de pășune. Iarna încă vitele trăiesc mai bine ca în grajd: li se fac „dărâmături“ de salcie pe care o „misdresc“ și ies grase în Primăvară!

¹⁾ Pentru amănunte științifice vezi lucrarea citată mai sus.

În umbra sălciilor și plopilor oile pasc în nenumărate cârduri; caii trec dintr'un ostrov în altul ca în împărăția lor. Nu sunt rare cazurile de sălbăticiune a cailor și boilor. Chiar în momentul când autorul scrie aceste rânduri, ostrovul Balaban din fața satului Topalu este în stăpânirea unui taur sălbăticit, care frământă pământul cu picioarele și cu coarnele, rage ca turbat și umflă maiestos nările în vânt când vede că un om a îndrăznit să-i calce meleagurile...

Jepșile scăzute, pline de resturi animale sau vegetale, fac foarte ușoară creșterea porcilor, al căror număr niciodată nu se poate ști cu precizie, căci nici stăpânul lor nu-l știe...

Nu trebuie să uităm nici pe harnicile albine. În special lor le priește bine balta: au flori la dispozițiune și „mană” înbelșugată pe vlăstarele fragede de salcie.

Viața animală sălbatică. Nicăeri pe fața pământului românesc nu se întâlnește o mai mare îmbulzeală de animale ca în bălțile Dunărei. Dacă am nesocoti cu totul animalele mari ca: lupul, vulpea, iepurele, vidra etc. și nu am avea în vedere decât păsările, balta ar fi încă nespuse de populată. În adevăr, ea este cu adevărat raiul păsărilor. Primăvara mai ales, când cele călătoare se întorc și își dau întâlnire cu cele localnice, ce viață, ce mișcare! Aici este împărăția rațelor salbatice, a găștelor, a pescarilor. Aici întâlnești negrii cormorani, grațioșii bătlani și stârci, pântecoșii pelicani; aici își plimbă nostalgia flamingii Nilului...

Când mugurul salciei prinde a scoate, sfios, capul la căldura primăvărată a soarelui, ce cântări, ce concerte sublime! Pășind îngândurat pe covorul de iarbă proaspătă smălțat de flori multicolore, melodia dulce a micilor cântărețe te farmecă și cel puțin pentru un moment îți simți tălpile picioarelor deslipindu-se încet-încet de rotogolul de humă, pământul nostru și al răutăților... Iar seara, ore întregi, când totul pare învelit în mantia tăcerii, holbând ochii mirați spre lună, încep broaștele... Ce concert... oribil, Doamne, pentru o ureche nedeprinsă! Cine însă a crescut de mic în preajma bălților găsește și în această avalanșă de sunete o muzică plăcută și plină de poezie...

Jepșile sunt patrimoniul șerpilor, negri ca o curea cătrănită. Dar au și ei de lucru — ca și broaștele — cu berzele care îi cară cu nemiluita. Nicăeri nu vezi o mai justă aplicație a principiului „struggle for life”, formulat de Charles Darwin, ca în baltă. Animalele se mănâncă unele pe altele. Se dau adesea războaie în adevăratul înțeles al cuvântului. Bătrânii povestesc de o cumplită luptă aeriană între berze și vultani, care a durat peste zece ore... A fost un măcel groaznic și mii de combatanți — mai ales berze — au împânzit apele și pământul...

Dar în lumea apelor, ce bogăție! Câte varietăți de pești! În iazuri și jepși întâlnești: știuca (*esox lucius*) un adevărat bandit al bălților; nu degeaba cei vechi o numesc *lupus piscis*; crapul (*cyprinus carpio*), pește leneș, tihnit, un „burghez burtos“; linul (*tinca vulgaris*), verzui-strălucitor; plătica (*abramis bramo*); caracuda (*cyprinus carassius*) care se prinde în cantități foarte mari.

În Dunăre și gârle curgătoare, în afară de cei citați, mai întâlnești sunt: somnul (*silurus glanis*), care ajunge la mărimea unei lotci pescărești (400 kgr. și 3 m lungime); este lupul peștilor din apele mari și nu se sfiește să înghită și găște sau chiar oameni!

Un pește gustos este șalăul (*lucioperca sandra*).

Mihalțul (*lota vulgaris*) sau, cum pronunță poporul, *mialciul*, măsliniu-verzui, este un rătăcit în apele noastre. Bibanul (*perca fluviatilis*), arvatul (*aspius rapax*), văduvița (*idus melanotus*), șalăul de piatră (*aspro streber*), mreana (*barbus fluviatilis*), roșioara (*scardinius erythropthalmus*), sunt pești mici și gustoși ca și oblețul (*alburnus lucidus*), batca (*blicca bjorkna*), săbioara (*pelecus cultratus*) și ghiborțul sau moșul (*acerinus cerna*).

Dintre peștii migratori pomenim: țiparul (*anguilla vulgaris*) despre care s'a spus de unii că naște pui vii și de alții că ia naștere prin generație spontanee; scrumbia (*alosa pontica* var. *Danubii* și var. *nigrescens*); morunul (*huso huso*), nisetrul (*acipenser Glüdenstaedti*), cega (*a. ruthenus*); păstruga (*a. stellatus*); și viza (*a. glaber*)¹⁾.

Primăvara peștii încep să „iasă la bătaie“, adică sunt gata să-și depună icrele. Incepe o mare mișcare, ca în pragul unei revoluțiuni. Toți se retrag spre locuri liniștite, cu iarbă, unde apa e puțin adâncă. Mai toți își schimbă în timpul acesta culoarea solzilor. Se îmbracă în haine de sărbătoare și forfotes care-încotro după un culcuș mai comod. În câteva săptămâni totul se liniștește: au depus icre cu milioanele. Are și ce să se piardă și ce să rămână!

În acest timp este interzis prin lege să se pescuiască.

* * *

Fiindcă am vorbit de pești, găsesc necesar a spune ceva și despre instrumentele de pescuit. Vom descrie numai pe cele mai des întâlnite. Nomenclatura care ține de instrumentele de

¹⁾ O carte foarte atrăgător scrisă, care se ocupă cu viața peștilor este *Peștii apelor noastre* de d-l Ion Simionescu. Cine dorește detaliu le poate găsi în *Fauna ichtiologică a României* de D-l Dr. Gr. Antipa. (An. Acad. Rom. 1909).

pescuit încă nu este de neglijat, ea putând pune în lumină fapte istorice care interesează trecutul românesc.

Instrumente pescărești.

Obicnuit, pescarul își lucrează singur instrumentele de care are nevoie și anotimpul cel mai prielnic pentru o astfel de în-deletnicire este iarna, când activitatea lui este redusă aproape la zero.

Vom da mai jos o descriere a celor mai de seamă instrumente de pescuit, indicând — pe scurt — și modul cum sunt manipulate în vederea pescuitului.

1. Sighinca.

Este un instrument primitiv, poate cel mai primitiv dintre toate. Constă dintr'o *ostie* lungă de 2—2,50 m., prevăzută la unul din capete cu o suliță de fier ascuțită. Adesea această suliță este bi-sau trifurcată.

Când peștele *iese la bătaie*, umblând zănatic spre buruienile din *renișuri* ca să-și depună ouăle, pescarul, din dubă sau de pe uscat, repede sighinca și-l spintecă.

Adesea ori sighinca este înlocuită cu un topor de formă obișnuită.

2. Undița.

Este unelta populației sărace, a copiilor, a amatorilor și mai ales a țiganilor. Instrumentul e format dintr'o nuia sau trestie lungă de 1,5—3 m. — *codriștea undiții* — de capătul căreia este prinsă o sfoară — *struna undiții* — cam de aceeași lungime, cu un cârlig sau mai multe.

Cârligul se face din ace îndoite — *undiță de ac* — sau se cumpără din târg. Ultimele sunt mai practice, pentru că peștele odată agățat, nu mai poate ieși și se numesc *cârlige de limbă*. Cu undița se pescuește în două chipuri:

a) *La pământ*; în acest caz, de strună se leagă plumburi sau pietricele; drept *nadă* se pun râme sau capete de peștișori. La pământ se prinde mai ales pește mare ca: somoteiu, ciortan, crap, etc.

b) *Cu pluta*. Struna este prevăzută cu o bucățică de pipirig (5—6 cm.) sau de *inimă* de papură. Când peștele a înghițit odată cu cocoloșul de mămăligă și cârligul, căutând să fugă, trage pluta în apă și după acest semn pescarul simte că s'a prins peștele.

Atunci când peștele încearcă să înghită nada, pluta *țicnește* și cel ce undește este făcut atent.

3. Priponul.

Priponul este un instrument compus dintr'o sfoară principală mai groasă, de care sunt prinse, din distanță în distanță, strune secundare prevăzute cu cârlige.

Sfoara principală are o lungime de 20—200 m., iar cele secundare de 0,50—1 m. Priponul este de două feluri :

1. cu țărush prins de mal (de fund) și
2. cu tivgi sau plute (de suprafață).

După ce s'au pus nade la toate cârligele, priponul este așezat în apă. Dacă este mic, el se aruncă cu mâna, cu ajutorul unei greutate legate la capăt.

Pripoanele de suprafață, cele mai lungi, se așează cu barca. La pripoanele de suprafață prinse de mal, dacă pescarul stă în permanență lângă instrument, pe lângă țărush este adaptat o mlădiță de salcie verde, flexibilă, pe care se învârtește de câteva ori struna.

Când s'a prins vre-un pește, acesta, smucind să scape, îndoiește mlădița și pescarul este făcut atent.

Pripoanele de suprafață se lasă în apă de obicei o noapte întreagă și dimineața se scoate. Pe măsură ce se trage sfoara afară, cârligele sunt așezate pe marginea dubei. Dacă pescarul simte că la vre-un cârlig este pește pune mâna pe minciog și-l scoate cu ajutorul lui; altfel se poate ca peștele să rupă cârligul și să scape.

Cu pripoanele se pescuiește în Dunăre și în gârle. Se prind cu ele pești mari și mai ales ciortan, crap, somn, mreană.

4. Cloncul.

Este format dintr'o bucată de lemn, rotundă, mai groasă la un capăt unde este scobită. La capătul celalt este legată o strună groasă cu un cârlig sau mai multe. Cârligele sunt mari și puternice. Se pune drept nadă o broască vie.

Pescarul plutește cu barca în locurile cu otmeturi (anafoare) și bătând apa cu capătul scobit al lemnului, scoate un sunet asemănător unui ocăit de broască. Somnul — căci pentru el este pregătit instrumentul — se repede la broască și odată cu ea înghite și cârligul fatal.

5. Cârliionțul.

E instrumentul cel mai răspândit după undița. Este făcut dintr'o coadă de lemn, lungă de 2—2,5 m. Din capătul ei este prinsă o nuia groasă, care se îndoiește în formă de arc și se leagă cu o sfoară de coadă. Două nuiele transversale, coar-

nele, ce pornesc tot din capătul sticiului (cozii) completează scheletul cărlionțului, care se îmbracă cu o plasă, cu ajutorul unei sfori introdusă prin ochiurile exterioare ale plășii.

Se pescuește cu el de obicei, de pe un colț stâncos; de pe o salcie sau din dubă, afundându-se lingura cărlionțului și scoțându-se după ce apa a purtat-o, în josul ei, pe afundate, cât permite coada.

Cu cărlionțul se prinde pește mic: arvat, săbioară, foaia plopului, batcă, roșioară. Este instrumentul omului sărac.

6. Șașmaua (prostovolul).

Este o unealtă de pescuit foarte elegantă și care seamănă bine cu o rochie. E formată dintr'o plasă, care, întinsă pe pământ, formează un arc perfect cu raza de 1,5—2 m. La centrul cercului este un belciug de plumb prins între ochiurile plășii.

Circonferința plășii este sfârșită cu o frânghie — numită *obâr* (*obor*) — pe care sunt înșirate plumburi, în dreptul fiecărui ochiu sau din două în două ochiuri.

De obâr sunt prinse niște strune — dela 16—36 — și care se numesc *streje*. Ele se prind câte două sau trei la un loc, dând într'o streajă principală. Acestea, în număr de 8—12, sfârșesc la *belciugul de plumb* printr'un belciug unic de fier articulat cu un altul mai mare de care se prinde o frânghie lungă de 3—4 m., terminată cu un ochiu.

Cum se vânează cu șașmaua? Pescarul bagă mâna stângă în ochiul frânghiei (e) și cu dreapta apucă gâtul șașmalei din jos de belciugul de plumb și cu stânga dela mijloc. Aduce mijlocul în mâna dreaptă, apucă un plumb în gură și cu stânga prinde obârul în mâna dreaptă. După ce așează poalele prostovolului, face o mișcare bruscă obârului și după ce dă drumul plumbului din gură, șașmaua se întinde într'o formă circulară și cade spre fundul apei, târând odată cu ea — ca și albușul de ou necurățeniile din vin — toți peștii pe care îi întâlnește.

În acest timp pescarul sloboade mereu frânghia până când simte că șașmaua a atins fundul apei. Apoi, smucind de câteva ori de ea, începe să o tragă afară. Frânghia trage cu ea și strejele și acestea, la rândul lor, adună obârul spre gură, așa că peștele rămâne în plasă.

Pescuitul cu prostovolul este foarte elegant, dar cere multă dibăcie. Pescarul trebuie să facă exerciții de aruncat pe uscat; altfel riscă să-l arunce grămadă în apă în loc să-l rotească cerc, să-și rupă dinții, sau, în fine, să se ducă și el în apă odată cu prostovolul.

Cu șașmana nu se pescuește decât în locuri tradiționale, unde pescarul știe că sunt gropi. Altfel apucă pietroaie și bu-

tuci care rup plasa. Pentru ca să reziste la putrezire, șășmaua se înmoaie adesea în ulei sau catran.

7. Oria.

Este un instrument de plasă de forma unui sac drepunghiular, cu deschizătura pe una din laturile mari.

Ochiurile care formează *gura oriei* prind câte un obâr atât la marginea de sus cât și la cea de jos. *Obârul de jos*, are legate la capete câte o *ghiulea* de plumb sau fier în greutate de 6—7 kgr. Aceste ghiulele au la partea superioară câte un belciug de care sunt prinse două *funii lungi* de 20—30 m. De obârul de sus sunt legate două sfori subțiri, numite *streje*. Ele-s făcute de obicei din teiu.

Cum se pescuește cu oria? Doi pescari, stând la capetele dubei, țin în mână frânghia și straja respectivă. Dau drumul instrumentului în apă.

Greutățile fac ca gura lui să fie mereu deschisă.

Peștele intrat în orie lovește pereții plășii și pescarii simt loviturile după tremurăturile strejelor și, trăgând de frânghii, închid gura oriei și o scot afară.

Cu oria se vânează numai în Dunăre. Se prinde cu ea somn. Uneori se întrebuintează și aici lemnul scobit (= clocul).

8. Târbuful.

Târbuful este un instrument de pescuit asemănător, ca formă, cârlionțului, dar mult mai mare. E format tot dintr'o coadă, mai lungă și mai groasă de astă dată, la capătul căreia sunt prinse două *coarne*. Plasa, un fel de sac, este prinsă cu gura ei de aceste coarne, iar de fundul sacului este legat un pietroiu. Cu târbuful se pescuește numai în Dunăre și în gârle, și anume pe lângă potmolurile înalte, unde sunt sălcii aplecate cu ramurile în apă. Pescarii trec cu duba pe lângă salcie și introduc în apă târbuful. Apoi cu ajutorul unor sticiuri lungi sau unor instrumente identice cu cele descrise la clonc, bat încontinuu apa, făcând șgomot. Peștele speriat caută să fugă și intră în sacul târbufului.

Ochii plășii fiind de 3—4 cm. pe laturi, nu se prinde decât peștele mare, mai ales crap și uneori somn mai mic. Când nu sunt sălcii pe malul Dunării, pescarii așează *puitoare*, adică ramuri groase, pentru a atrage peștele.

9. Vârșa.

Cu vârșa se pescuește obișnuit în *jepșile închise* cu garduri, în *renșuri* pe lângă sălcii, când apa inundează ostroavele.

Vârșa este un instrument în formă de sac cu mai multe despărțituri, închis la un capăt și cu gura întoarsă ca o călimară. Sacul este ținut deschis prin niște cercuri de lemn (numărul lor este de obicei cinci).

Gura sacului este răsfrântă și interiorul lui este împărțit în două printr'o plasă în formă de pânne. La gură, vârșa are o aripă lungă, al cărei capăt se leagă de un par ce se bate în pământ. Deasemenea și fundul sacului este legat de un astfel de par.

Peștele încercând să treacă din jepși în Dunăre, prin *privaluri*, atinge aripa vârșii și, întorcându-se, dă de gura sacului de unde, odată intrat, nu mai poate să iasă.

10. Plasa (volocul).

Este cel mai simplu instrument și cel mai des întâlnit. Cu el se pescuește atât în Dunăre cât și în jepși și verige. Este o împletitură de o lungime foarte variabilă, dreptunghiulară, de capetele căreia sunt prinse două bețe numite *clece*. Mijlocul plășii formează un *sân*, din cauză că clecele sunt ceva mai înguste decât lățimea împletiturerii.

Pentru a pescui cu plasa, două persoane o poartă prin apă — care nu trebuie să fie mai adâncă decât 1,20 m. — pe o lungime de 20—30 metri; apoi o trag pe mal, apropiindu-se una de alta din ce în ce mai mult. Cu chipul acesta plasa târăște peștii și-i aruncă pe mal.

11. Setca.

Setca se compune din trei plăși: două cu ochiurile mari și una la mijloc, deasă. Lungimea ei variază de la 100—200 m. iar lățimea variază în jurul cifrei de 2 m. Partea de sus a plășii este prinsă de o frânghie pe care sunt înșirate, din loc în loc, dopuri de plută. Frânghia de jos are în schimb plumburi. La unul din capetele setcii se leagă o tivgă. Cum se pescuește cu acest instrument? Pescarii aruncă în apă capătul cu tivgă și apoi, vâslind cu putere, întind setca și se lasă cu ea duși de curentul Dunărei, având totdeauna în grijă ca plasa să stea în curmezișul apei. După doi—trei Km., se scoate setca cu îngrijire, pentru a nu se încurca și se desface peștele încurcat între cele trei rânduri de plasă.

12. Năvodul (nevodul).

Este un fel de voloc, cu mult mai mare însă și care permite ca să se scoată peștele prins fără ca să mai fie tras afară

complet și târât la mal. În acest scop nevodul este construit astfel :

Două plăși lungi de 200—300 m., numite *crile*, sfârșesc cu capetele lor la gura unui sac lung de 12—15 m., împletit dintr'o sfoară mai groasă decât crilele.

Acest sac poartă numirea de *matiață*. La partea superioară a sacului este o plută, care face ca *gura matiaței* să fie mereu deschisă. La partea inferioară a gurii se atârna un corp greu. Partea de sus a crilelor se termină cu un otgon cu plute de lemn sau papură.

Clecele crilelor sunt legate cu două funii groase.

Afară de acestea năvodul mai are și alte multe dispozitive mărunte ca : *boii*, cari dau de veste dacă se află pește în matiață, etc. etc.

Pescuitul cu năvodul se face în chipul următor : Pescarii pornesc cu el în două dube. Una din crilele nevodului este pusă într'o dubă, cealaltă în altă dubă. Ajuns la locul destinat, se aruncă matiața în apă și apoi, văslindu-se potrivit, se întind și crilele. Dau apoi drumul otgoanelor și capătul lor se leagă de o *vârtelniță* (*vârtej*). După ce au priponit bărcile, pescarii încep să învârtească vârtelnițele și în acest mod nevodul este purtat pe fundul apei.

Când este vorba să se scoată instrumentul, se are în grijă ca crilele să formeze un cerc care să închidă o porțiune cât mai mare din suprafața apei. Peștele prins în acest cerc, pe măsură ce se scoate nevodul, se îngrămădește spre matiață, de unde este scos cu *minciogul* sau cu mâna.

Dacă năvodul este mai mic, el se manipulează ca și o plasă obișnuită, scoțându-se la mal. Acest instrument fiind costisitor, pescarii se întovărășesc pentru a-l cumpăra. În schimb, dacă au norocul să dea peste o toană bogată, el răsplătește foarte darnic atât costul cât și munca depusă pentru pescuit, putându-se scoate câte-va mii de Kgr. de pește. (*Dr. Antipa*).

În unele regiuni se vânează cu nevodul și iarna, sub ghiață, spărgându-se *copci*.

13. *Odorobul*.

Odorobul este un coș fără funduri, împletit din nuiiele de răchită, mai larg la o gură și mai îngust la cealaltă. Cu acest instrument se pescuește numai în jepșile unde apa atinge o adâncime mai mică decât înălțimea coșului (40—50 cm.). Pescarul ține *odorobul* de marginea superioară și, mergând prin apă, îl repede din loc în loc. Dacă aude vre-un șgomot în coș, este semn că a prins vre-un pește. Atunci bagă mâna și-l scoate.

Când jepșile sunt scăzute mult, se prinde cu *odorobul* pește din abundență (mai ales crap, știucă, biban).

14. Coșul orb.

Este un coș de nuiete cu gura întoarsă ca a unei călimări. La partea opusă întorsăturii are o deschidere pe unde se scoate peștele prins. Deschizătura este prevăzută cu un capac; uneori e închisă de capetele nuietilor, care au format *parii* împletitului. Pentru a se pescui cu coșul orb, se unge cu mămăligă gura și apoi se fixează în apă cu ajutorul unui par, care uneori străpunge. Mămăliga se frământă cu făină, pentru a se face mai consistentă și mai lipicioasă, așa ca apa să nu o poată spăla. Peștele atras de mămăligă scapă în interiorul coșului, de unde nu mai poate ieși.

Este un instrument de jeapșă și de gârle mici.

Oboarele sau închisorile.

O mare parte din peștele dat consumațiunii provine din jepșile din ostroave. Când vine apa, gropile și locurile joase sunt inundate. Odată cu năvala apei intră și peștele. Când apele încep apoi, prin luna Maiu, să dea înapoi, ochiurile rămân pline cu pește și încep să se scurgă prin *privaluri* în Dunăre. Pescarii, de îndată ce simt că peștele caută să iasă din jeapșă, închid gura privalului cu un gard de nuiete, stof sau șipci. Forma gardurilor este foarte diferită. După ce apa în jeapșă n'a rămas decât de 1,50 m. adâncime, începe pescuitul, care se face cu tot felul de instrumente: vârși, odorqabe, valoăce, sîghinci, topoare, etc. Ba încă și cu mâna poți prinde pește bun! Un pescar îmi povestea că a prins un sac de pește astfel: a împletit din nuiete o *leasă* pătrată cu latura de vre-un metru și a aruncat o plută pe suprafața jepșii; sâria apoi cu picioarele pe ea până când se afunda, o ținea câte-va secunde, și apoi o lăsa să iasă. Peștele, care se întâmpla să innoate deasupra lesei, era târât de ea afară.

La gura privalurilor, deoarece printre gratii peștele mărunț scapă, vezi zeci de oameni *undînd* sau dând cu cârlionțul.

De obicei, după ce s'a făcut oborul, pescarii își fac și coliba de unde păzesc să nu se fure pește și unde dorm noaptea după o zi de pescuit.

* * *

Afară de întrebuițarea instrumentelor descrise mai sus, se mai uzează pentru prinderea peștelui și de alte mijloace nepermise de legea pescuitului. Așa, se mai pescuește cu „iarbă”. Ce este iarba? E o compoziție..... misterioasă, pe care unii săteni o prepară din cocă de pâine cu diverse buruieni otrăvi-

toare. Secretul preparației se moștenește din tată în fiu și e foarte greu să-l afle cineva.

Iarba se aruncă prin locurile unde se bănuiește că stă peștele și, după câte-va minute, acesta — odată ce a înghițit iarba — iese amețit la suprafață și este prins cu mâna sau cu minciogul.

Se poate încă pescui cu dinamită pusă în capătul unui fitiș aprins. Un alt mijloc simplu — tot nepermis de lege — este pescuitul cu arma de foc. Vânătorul trage câte-va focuri de armă în apă și dacă a avut norocul să dea de „toană“, poate să-și umple desaga. Notăm că în ambele cazuri din urmă peștele nu este rănit. Poate că presiunea apei produsă de detunătură îl amețește, căci spun unii că peștele prins prin astfel de proceduri nu este tocmai bun de mâncat, deoarece are carnea moale, desfibrată și uneori fierca plesnită.

În timpul războiului soldații prindeau pește aruncând grenade în apă¹⁾.

Pescarii.

Profesiunea de pescar a trebuit să atragă populațiunea de pe malul Dunărei din cele mai vechi timpuri.

Cei mai vechi pescari au fost *Grecii*, dar ei dispărură odată cu prosperitatea cetăților ai căror locuitori erau. Locul lor a fost cu siguranță luat de agricultorii din interior, ceea ce era cu atât mai cu puțință, cu cât ei erau dunăreni prin excelență, cumulând cele două ocupațiuni și fiindcă o populație de pescari, de origină *tracică*, apoi *traco-romană*, se întâlnește în fiecare epocă pe malurile marelui fluviu; centrul de pescari dela Turtucaia, compus aproape exclusiv din Români, până la fundarea unui principat al Bulgariei, era un document înainte de ultimele evenimente și de masacrele și exodul pe care ele l-au provocat. *Prin urmare până și în colibe pescarilor de pe maluri găsim o populație, care nu putea fi decât românească*²⁾.

Când Turcii au cucerit Dobrogea „oblonindu-ne fereastra dinspre Mare“, tot Românii au fost cei ce se ocupau mai deaproape cu pescuitul. Afirmația aceasta o întărește și D-l *Simeon Mehedinți* care scrie:

„Păstorii, sosiți tocmai dela munte cu turmele în Bărăgan, treceau în stepa Dobrogeană, iar pescarii vâsleau printre ostroavele pline de stuf și împânziau albia Dunării, ieșind cu năvoadele până

¹⁾ Pentru mai multe amănunte în ce privește pescuitul și uneltele de pescuit se poate consulta: D. r. Antipa — *Pescăria și pescuitul în România* (Analele Acad. Rom. 1916), care ne-a servit și nouă ca material bibliografic la acest capitol.

²⁾ N. Iorga — *Drepturi naționale și politice ale Românilor în Dobrogea*, pag. 8—9. (Prin „ultimele evenimente“ se înțelege războiul cel mare).

în mare¹⁾“. Iar mai departe: ...„și Lipovenii sosiți mai târziu în Dellă — și cu atât mai mult în Balta Dunărei, adăugăm noi — au învățat dela Români pescuitul, împrumutând uneltele și obiceiurile localnicilor¹⁾“.

Stăpânitori de o parte și de alta a „drumului fără pulbere“, din timpurile cele mai vechi României au fost primii locuitori cari s'au ocupat cu pescuitul.

Astăzi tot ei sunt în majoritate, și cei mai dibaci pescari sunt *Turtucăenii*, cari se îndeletnicesc în mare număr cu pescuitul, fiind neîntrețuți în această artă. Afară de ei, toate satele românești de pe ambele maluri ale Dunării dau încă un număr considerabil de pescari.

Dintre celelalte neamuri, vrednici de pomenit sunt *Lipovenii*, în special cei din *Ghizdărești* — adevărate rațe sălbate — cari, de îndată ce aud că „la deal“ s'a făcut vre-un „limpeziș“, pornesc acolo purtându-și dubele și instrumentele cu căruța. Ei pescuesc dela Turtucaia și până la Brăila și chiar mai departe. Este locul aici să vorbim ceva mai mult despre acești „lupi de Dunăre“.

Lipoveanul este în primul rând și mai presus de toate un mare băutor de rachiu. Copii, bărbați, femei, flăcăi, fete mari, stau Duminica cot la cot la cârciumă unde consumă „voțca“ cu litrii.

Lipoveanul cu barba blondă, rară, cu ochii cam pieziși, cu pometele obrazului puțin ieșite, reprezintă destul de slab tipul fino-slav din cauza amestecului continuu. Poartă cisme lungi până peste genunchi, pantaloni impermeabili, cămașă roșie scoasă afară și încinsă cu brâu, „zăbun“ vătuit și căciulă. Nu radă barba și nu bagă nimic în gură (nici rachiu!) până nu-și face câte-va perechi de cruci; asta însă nu-l apropie cu nimic de sfinți... Din contra, cam rar oameni mai vicleni, ascunși, neîncrezători și nesinceri. Din aceste puncte de vedere doar ovreii dacă-i pot concura. La cercetările autorităților cu greu de va putea cineva scoate vre-o vorbă din gura unui Lipovean. Cel mult îți servește un „la mine nu văzut, altu spus!“ și-atâta tot! Sunt refractari ordinilor administrative și foarte răsbunători. Dacă un agent de pescărie sau silvic i-a făcut vre-un neajuns, fie el legal sau nu, trebuie să se păzească, căci Lipoveanul nu uită... S'a întâmplat de au dat pe Români înnot, peste Dunăre, iarna...

Cine trece Duminica prin Ghizdărești, rămâne mirat de diversitatea culorilor bătătoare la ochi ale îmbrăcămintei femești și de mulțimea oamenilor beți.

*Prințul Ș. D. Urussov*²⁾, fost guvernator al Basarabiei între

¹⁾ S. Mehedinti — *România*, pag. 23.

²⁾ Citat de Dr. Antipa în *Pescăria și pescuitul în România* (Analele Academiei Române).

anii 1903—1904, în cartea sa, *Mémoires d'un gouverneur*, scrie despre Lipovenii din Vâlcov (întru nimic deosebiți de cei din Ghizdărești):

...Notre bateau ayant stoppé, un dimanche, au débarcadère du village, nous vîmes le spectacle original d'une foule grand russe, gaie, parée, un peu turbulente et grisée. Les hommes en blouse de cotonnade rouge, les femmes portant les robes bariolées, les fichus et les châles que Moscou leur expédie, les colliers de veroterie autour du cou, des graines de tournesol dans leurs poches, s'étaient rassemblés pour voir arriver le gouverneur...

...Il faut se rappeler que tous les hommes étaient un peu gris, grâce au commerce très actif du dépôt officiel d'eau-de-vie du village...

Afară de Români și de Lipoveni mai sunt și Turci cari se ocupă cu pescuitul, însă numărul lor e mai mic.

Purtat de lotca lui ușoară, pescarul își duce viața mai mult pe apă. Seara poposește la un loc mai adăpostit și își face poloc chiar din pânza bărcii, iar dacă plouă, întoarce duba cu gura în jos și se vără sub ea. Traiul lor își are, ca orice profesiune, poezia lui. După un vânat bun, seara, la umbra unei sălcii bătrâne, pregătesc un minunat crap „la proșap“ și dacă au cu ei și un vin bun, gura se desleagă și povestirile minunate încep... Dunărea bătrână îi ascultă și duce odată cu murmurul ei vestiri de voe-bună celor cari, stând pe prispa casei, vorbesc de cei plecați.

* * *

Pescuitul este o profesiune destul de rentabilă. Din totala valoare a peștelui vânat (80%¹⁾ revine pescarilor; restul rămânând statului. Majoritatea pescarilor-vânători sunt totuși nemulțumiți. Ei ar prefera să plătească statului o cotă anumită și să vândă apoi peștele prin licitațiune. Evident însă că acest sistem ar da naștere la speculă în dauna publicului consumator și de aceea el nu este aplicabil.

Omul și balta. Migrațiuni. Rolul bălții în dezvoltarea satelor Dunărene. Relații între Dobrogea și Muntenia. Sate Dobrogene pe malul Dunărei.

Balta cu bogatele și variatele ei daruri — pășuni întinse, lemne, pește și păsări de hrană, apă în apropiere — cu desigururile ei tot așa de greu accesibile la început ca și piscurile munților celor mai semeți, a trebuit să joace, fără îndoială, un

¹⁾ La peștele vânat din Dunăre; la cel prins din jepși pescarul ia 50%

rol însemnat în dezvoltarea vieții omenești. Deaceia, după cum lângă Oltenița — la *Spanțov* — s'a găsit un ulcior, adică o amforă, cu pecetea de fabrică din insula *Rhodos*, adusă încoace cu ulei sau cu vin acum două mii și ceva de ani și după cum dela vechiul *Carsium* (Hârșova de astăzi) s'au colecționat chiar multe din aceste vase provenite din *Rhodos* și *Cnidos*, ajunse tot cu vin ori cu ulei la Dacia noastră — ceiace denotă că viața este foarte veche pe malurile „marelui fluviu“ — *tot așa în ținutul bălților Dunărei și Mostiștei, cuprinzând atât maturile înalte ale fluviului cât și însăși balta Dunărei cu insulele și tăpșanele ei, pe toată întinderea dela Oltenița la Gura Ialomiței, întâlnim o adevărată țară geto-greacă, plină de așezări străvechi, începând din vremea armelor și uneltor de piatră, adică de acum 5000 de ani*¹⁾.

În vechile „grădiști“ sau „popine“ (pochine) erau așezări umane care au stăruit și ființat mereu și în prima mie de ani dinaintea lui Hristos, adică în veacul curat grecesc și mai apoi și în timpul posterior lui Hristos, în epoca romană¹⁾. Pilde de astfel de așezări avem la Grădiștea mare și la Pochina. În această ultimă movilă de 27,3 m. înălțime s'au găsit multe borcane și oale, care au fost ridicate și trimise la București de către actualul director al școli normale din Călărași — d-l Petre Popescu — pe când era student la facultatea de litere, secția geografică. Deasemenea vetre cu cenușă se întâlnesc foarte multe. Toate acestea dovedesc că Balta Ialomiței nu a fost un ținut lipsit de viață omenească. Din contra, ea a fost locuită poate mai înainte de stepa Dobrogei, dacă nu de o populație numeroasă, *cel puțin de păstori și pescari*.

Mai târziu, după ce țările românești se ridică, balta continuă a juca un rol de seamă. În veacul XVII, când în Muntenia tentaculele ciocoismului feroce zugrumau fără milă pe „rumân“, multă populațiune românească își caută un refugiu pe pământul Dobrogean unde Turcii, cu indolența lor administrativă, le făceau o viață cu mult mai suportabilă²⁾; iar în veacul al XVIII, din cauza dărilor excesive pe care Domnitorii le puneau ca să-și poată rambursa banii dați pentru cumpărarea tronului, începe „al doilea curent de emigrare spre moșiile de peste Dunăre ale Spahiilor“³⁾.

Acest curent îmbogăți satele în populațiune românească sau „aduse crearea de sate nouă în aceleași ținuturi, în care până astăzi rasa noastră se păstrează cu caracterul ei deosebit“³⁾.

¹⁾ V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunărei*, pg. 55.

²⁾ Al. P. Arbore. — *O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea*, Analele Dobrogei, An. III, No. pag. 257.

³⁾ N. Iorga. — *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor* pag. 40—41. (Citat de d-l Al. P. Arbore).

Emigrările acestea au avut și o parte bună. Ele au fost utile afirmării neamului românesc în Dobrogea, căci — după cum scrie D-l. N. Iorga¹⁾ — „totdeauna elementele cele mai dârze, mai harnice și mai capabile, care nu puteau suferi o robie acasă la ei, luau drumul pribegiei, așezându-se astfel în țara Turcului, care îi primia și-i trata mai omenește decât acasă, pe ogoarele pe care odinioară le stăpâneau ei. Cu ei, aceștia aduceau o cultură adâncă, străveche, rurală“... .

Dar toate aceste strămutări de populațiune făceau mai întâiu o etapă în baltă, de unde, după ce câte-va veri semănau peste Dunăre ceva cereale, retrăgându-se apoi în mijlocul sălciiilor, se mutau în Dobrogea.

Balta lalomiței este plină de urme din această perioadă de transferare voluntară a acelor elemente „dârze, harnice și capabile“. Așa la punctul zis Hățiș — la jumătatea distanței dintre Seimeni și Boascic, pe malul Dunărei — în anul 1814, „cu 40 de ani înainte de 1854“ — cum spune bătrânul Dumitru Hristache de 72 ani — se stabilesc un număr de oameni din satele muntene: Stelnica, Maltezi, Pârțani și Bordușani. Vara cultivau mei, în cânepă și după ce strângeau recolta, toamna — când de obicei năvăleau ienicerii(?), „un neam de Turci cruzi la inimă“ — se refugiau iarăși în baltă. Abia după trecere de câțiva ani au încetat strămutările și locuitorii fugiți de urgia ciocoilor fondară satul Seimenii-Mari, în care amintirea vechilor sate care i-au dat naștere a dăinuit multă vreme în numiri ca: mahalaua Maltezenilor, a Bordușanilor, etc.

La Hățiș se găsesc și acnm oale sparte, vetre cu cenușă, etc. ca și la Plopii lui Hârdea (unde se zice că era sediul unor haiduci) Astfel de rămășițe se întâlnesc și la „Sat“, în Ostrovul Balaban, unde a fost sediul *temporar* al locuitorilor cari au format satul Topalu. Aici se întâlnesc chiar și cruci de morminte. Mai la Nord, între privalul Zărnoata și Dunăre s'au găsit oale întregi, cioburi, pirostriei, ba chiar și o rășniță de măcinat; apa roade malul și scoate la iveală aceste resturi.

La fel s'a întâmplat și cu Boascicul și Seimenii Mici în care sunt foarte mulți săteni din Cegani și Pârțani²⁾.

Cum vedem, balta a servit de suport populațiunii românești din Muntenia până la stabilirea definitivă în Dobrogea. Și dacă acest ținut, puțin accesibil elementelor nomade, care împiedicau dezvoltarea așezărilor stabile nu ar fi existat, nu am fi avut niciodată acel șirag de sate curat românești de pe malul Dunărei.

¹⁾ Id. *Ce reprezentăm în Dobrogea*, pag. 18.

²⁾ Numele acestui sat e pomenit și în obscurul obicei al „Lazărului“ Vezi Gh. N. Șerbănescu — *Monografia comunei Topalu*, Analele Dobr. Anul IV, No. 1 pag. 113.

Nu mai puțin snflu de viață românească au adus în Dobrogea și Mocanii și să nu uităm că, din acest punct de vedere, și Balta Ialomitei a avut punctul ei de atracție.

Luându-se măsuri în contra păstorilor cari — zice-se — stricău cu oile lor ogoarele săsești, ei au fost nevoiți să se reîntoarcă la vechiul și poeticul obicei al transhumației. Balta corespundea foarte bine necesităților vieții ciobănești: aveau apă în apropiere și iarbă îmbelșugată, fără să aibă nevoie să se deplaseze prea mult. Iarna deasemenea puteau ierna vitele cu multă ușurință la adăpostul perdelelor pentru pregătutul cărora aveau stuful și lemnul la dispoziție.

Neconținuta mișcare a păstorilor între munte și baltă a dat naștere la vaduri permanente, pe unde se treceau vitele. Așa avem și astăzi un „*Vad al oilor*“¹⁾, la N. de Hârșova, în apropierea aceluși vechiu și vestit târg de lână — *Târgul de Floci* — care exista, având cel puțin două biserici și case de cărămidă, la finele secolului XVII și care decăzu în secolul următor, poate în folosul Silistrei²⁾.

Despre transhumația în părțile Dobrogei vorbește și Ion Ionescu dela Brad. Mocanii, locuitori din satele Transilvaniei: Săcele, Săliște, Valea, Tilișca, Galeș, Rășinari, Poenari, Rădeni — scrie agronomul, ancien élève de Roville — vin la sfârșitul toamnei în Dobrogea, ca să-și ierneze turmele. Primăvara, cei mai mulți dintre ei părăsesc țara; cei rămași, arendează pășuni pentru vară. Aceștia sunt Săcelenii, Săliștenii, Poenărenii, cari trăesc în Dobrogea de multă vreme³⁾. Mulți din ei „se stabilesc aici și se însoară cu fete de Români“ imprimând și mai puternic caracterul românesc provinciei trans-danubiene.

Deasemenea și țărani ardeleni întăresc această ultimă afirmațiune. Un sătean din Săliște, după ce povestește cum se duceau cu oile în Dobrogea, spune: O'nceput apăi oamenii de rămănea și pi-acolo, apăi mulț o rămas pi-acolo cu yitele, că s'o strămtat locu de n'o mai putut umbla cu tele pe drumuri⁴⁾...

¹⁾ După cum era și un *Vadul Cailor* lângă Călărași. (Al. P. Arbore).

²⁾ N. Iorga — *Drepturi naționale și politice ale Românilor în Dobrogea*. (Trad. D-lui C. Brătescu) pag. 43.

³⁾ Ion Ionescu — *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja* (Trad. D-nei F. Mihăilescu), *Analele Dobr.* An III No. 1 pag. 176.

⁴⁾ I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Sperația. — *Grainul nostru*, vol. II pg. 105.

Notă. S'au mai ocupat cu această mișcare păstorească: F. Ritter (*Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*); Em. de Martonne (*La vie pastorale et la transhumance dans les Carpathes méridionales*); Simion Mehedinți (*Die rumänische Steppe in Zu Ratzels Gedächtniss*); F. Kanitz (*La Bulgarie danubienne*); Iohann Hintz (*Das wandernde Siebenbürgen*); Ovid Densușianu și mulți alți scriitori Români și streini.

Iar un Ialomițean stabilit în Dobrogea povestește :

„Noi stam în Dobrugia pâr la Sfinți, ș'apoi treceam în Țara-Românească. Ernam făr' nici un hir de pai, făr' nici un hir di orz. Oile mâncau la drog... La Măcin, la Hârșova, plăteam treizăci di parale di oaie. Acolo erau punturile pi unde trecem¹⁾...

Această dare se plătia pe la 1848. Mai înainte — la 1830 — ciobanii plăteau numai patru parale de oaie și una din cincisprezece²⁾, iar la 1850 un păstor venit cu turma sa în Dobrogea datora :

1. Patentă consulului austriac, cam $\frac{1}{2}$ piastru de oaie ;
2. Dreptul de liberă trecere prin țară, mudirului, cam $\frac{1}{2}$ piastru de cap de oaie ;
3. Arenda pământului de care avea nevoie pentru hrana turmei, plătită fie mudirului, fie subașei, fie statului — dar de obicei la toți trei — fie în fine arendașului pământurilor neocupate, și
4. Beilicul, sau dijma oilor³⁾.

Transhumanța a avut marele efect că a păstrat raporturile dintre ramurile aceluiaș trunchiu etnic și a dat bălții o toponimie nu se poate mai curat românească, ca și părțile Dunărene, după cum ne afirmă harta etnografică a lui Ion Ionescu și descrierile călătorilor streini (*Peters și Allard*).

* * *

Relațiunile economice și sufletești între satele generatoare muntene și cele dobrogene nu au încetat nici un moment. Neconținut balta a fost străbătută de Dobrogenii originari „de dincolo“, din „Țară“, cari mergeau la vechile lor vetre ca să-și reguleze afacerile sau să le lichideze, iar legăturile de rudenie făceau încă odată necesare pelerinagiile dela malul Dunărei la cel al Borcei. Mulțimea drumurilor și cărărilor rămase până astăzi și care străbat balta este în această privință elocventă.

Nu de puțin folos a fost balta în vremurile grele de războaie. „Când a început războiul dela 77 — imi povestia adesea mama — știu că am trecut împreună cu tăicuțul și cu altă lume în baltă. Aici am stat până au venit Muscalii. Da' p'atunci nu erau dube; treceam Dunărea cu cinul, un trunchiu de salcie, scobit“.

În războiul cel-mare lucrurile s'au petrecut la fel. Majoritatea locuitorilor de pe malul Dunărei, sub influența unei presiuni atavice, au scăpat de tirania barbarilor tot în binecuvântata baltă.

* * *

¹⁾ Gh. Bucur, de 65 ani în *De vorbă cu țărani dobrogeni* de Alex. P. Arbore (Analele Dobr. An. IV, No. 3, pg. 324).

²⁾ Ritter, *Briefe über Zustände...* pg. 163:... für diese Erlaubniss wird 4 Para oder 2 $\frac{1}{2}$ Pfennig prokopf gezahlt und das fünfzigste Stuck Vieh...

³⁾ Ion Ionescu dela Brad, *Excursiune agricolă* pg. 178 (trad. cit.)

Cercetând origina satelor dunărene, am văzut că ele sunt fondate mai toate din Români fugiți din Muntenia.

Evident că balta dintre calea ferată și Gura Ialomiței, fiind mai lată, nu a putut să ne ofere fenomenul atât de clar elocvent al satelor-dublete, foarte întâlnit în sudul bălții¹⁾; dar și aici Dunărea nu a fost o piedică în răspândirea vieții românești.

În cele ce urmează vom spune câteva cuvinte despre așezările omenești de pe malul Dunărei, insistând mai ales asupra satelor, căci ele singure* ne pot furniza fapte interesând tema noastră: dovada unei continue legături între Muntenia și Dobrogea peste balta Ialomiței, ceiace la orașe, din pricina neîntreruptei mișcări a populațiunii, este mai greu de urmărit.

Hârșova, în fața Gurei Ialomiței, un orașel vioiu, transformat de invazia bulgară în ruine și refăcut, ca și Phoenix din cenușa sa, se ridică pe vatra anticului *Carsium*, unde Traian în anul 103 a durat o cetate puternică.

Ghizdărești. Studiul numelui acestui sat (locuit azi în majoritate de Lipoveni pescari) ne obligă să presupunem o triplă schimbare a populației sale. Rădăcina *Ghizdar* presupune un sat turcesc; sufixul *-ești* unul românesc, care a trebuit să fie înlocuit de cel lipovenesc actual.

O legendă în legătură cu fondarea satului mi-o comunică d-l *Nicolae Borșaru*, care a auzit-o dela Tudor Chiru de 70 ani din Bordușani-Ialomița. Acesta spune că în apropierea Bordușanilor, mai la vale, era un sat lipovenesc numit chiar „Lipoveni“. Locuitorii lui făcând nu știu ce neajunsuri Turcilor, aceștia trimit, pe timpul lui Grigore Ghica, un pașă cu ordin ca să-i evacueze. Românii s'au împotrivit și facând lațuri au prins pe Lipovenii cari fugiau și i-au adus înapoi. În cele din urmă Turcii reușesc să ridice pe Lipoveni și să-i treacă în Dobrogea, unde formară cu ei satul Ghizdărești. Legenda poate fi și adevărată. Grigore Ghica (desigur Grigore *Dimitrie* Ghica) moare la 1835, după ce domnise neîntrerupt dela 1822. Presupunerea s'ar potrivea cu afirmațiunea lui *Ion Ionescu dela Brad* care, deși în tabloul intitulat „Etnografia Dobrogei“ din *Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudjea (1850)*, la kază-ua Hârșovei nu indică nici o familie de lipoveni, totuși în hartă menționează Ghizdăreștii ca fiind locuit de „ruși“, în timp ce *D-l Vâlsan*²⁾ socotește pe *Ginderestj* (Ghizdărești) din *Plans der Moldau, Basarabien, und Walachey nebst angränzenden Theilen von Pohlen und Bulgarien* (lucrată între 1769—1774) ca „sat românesc indiscutabil“.

¹⁾ Unde de o parte și de alta a fluviului sunt vre-o șase sate cu acelaș nume!

²⁾ G. Vâlsan — „Bulgarii“ lui *Boscovich*, *Analele Dobrogei* 1922, pag. 321.

Prin urmare, pe la circa 1800 satul era românesc și numai după acest an începe substituirea elementului românesc de către cel „rusesc“.

Sub forma *Gisdarescht* îl întâlnim în *Kriegstheater oder Graenzkarte* și în *Neueste Karte von der Moldau*, etc. două hărți mai recente decât *Plans*.

Ceva despre psihologia Lipovenilor am vorbit în capitolul „Pescarii“.

Topalu (turc. șchiop), sat mare românesc, își are obârșia în satele muntene de pe marginea Borcei. Aceștia s'au așezat mai întâi în ostrovul Balaban de unde treceau vara în Dobrogea și făceau ceva semănături. Ei s'au stabilit apoi în diverse locuri pe malul Dunărei cum au fost *Hăsăneștii*¹⁾ (în *Plans* etc. *Gasinestj* iar în *Kriegstheater* *Choseneschit*), *Scrofeni* (în *Plans* *Skrofenj*), *Alvânești*, *Atârnați*, etc. Din contopirea acestor așezări disparate s'a născut satul Topalu²⁾.

Calachioiu (Calè-chioiu, General Cernat), acolo unde actualmente se desgroapă cetatea *Capidavei*, este un sat nou, locuit de veterani ca și vechea cetate unde *veterani et cives Romani consistentes ad canabas alae* ridicaseră un altar în onoarea lui *Pius* și a *Caesarului M. Aurelius*. Mai înainte a fost sat turcesc (Calè-chioiu = satul cetății); *Ion Ionescu* îl menționează la 1850 ca fiind dispărut.

Boascic. Nu putem spune nimic despre întemeierea acestui sat. Agronomul dela Brad îl găsește la 1850 locuit de Tătari (e de folos să amintim că Boascicul era singurul sat tătăresc pe malul Dunărei la data când *Ion Ionescu* a făcut excursia agricolă). Colonizarea românească începe pe la 1870. La 1879 erau 11 familii. Începe apoi exodul populației muntene și la 1881 mai vin vre-o 30 de familii din Cegani și Pârțani (Jud. Ialomița). Astăzi Boascicul e sat românesc.

Seimenii-Mari. Cum a luat acest sat naștere, am arătat atunci când am vorbit despre migrațiuni.

După o legendă³⁾ satul ar fi fost fondat de *Baba Calița* din Maltezi care, împreună cu cei trei gineri ai săi — un mocan și doi Maltezeni — ar fi „bătut parul“ în Seimeni.

Povestea este însă... poveste, căci după alții *Baba Calița* este un personaj mult mai recent și ar fi bătrâni cari au cunoscut pe ginerii și fetele babei. — La 1850 satul „Buiuc-Seimeni“ era locuit numai de Români. Afirmatiunea aceasta este întărită și de *Camille Allard*, care scrie că pe acea vreme (1859) malul

¹⁾ Acest sat figurează la *Ion Ionescu* (*Excursion agricole...*) în lista satelor dispărute.

²⁾ Amănunte în *Victor Morfeș — Monografia satului Topalu*, *Analele Dobr.*, An. IV No. 4, pag. 86—88.

³⁾ Comunicată nouă de *D. Galeș — Seimeni*.

Dunărei era populat de Români numai dela Seimeni în jos, iar în sus, până la Tulcea era pustiu¹⁾.

Seimenii-Mici. Legenda spune că „de mult“ — nu se poate preciza — locuia în Seimenii-Mici o nație de oameni, o amestecătură, calvinisti(?) sau luterani(?)²⁾, veniți „de departe“ cu ducele și cari se numiau *Japorojani*. Ei erau „după cum scrie în analele Turcilor“ soldați din armata Seimenilor. A venit pe urmă o ciumă și parte au fost decimați, parte au fugit, după ce și-au ars biserica și au aruncat în Dunăre pietrele din temelie ei³⁾...

Că numele satului vine dela armata Seimenilor din secolul XVII nu rămâne îndoială; dar e greu de dovedit că în ea erau, ca mercenari, și Japorojani, adică Zaporogeni dela pragurile Niprului.

Mai târziu au venit Români de peste Dunăre, chiar și din părțile Corabiei și Islazului și prin acelaș proces ca și la Topalu și Seimenii-Mari, s'au pus bazele noului sat.

La 6 Km. spre răsărit de Seimenii-Mici se află urmele satului dispărut *Mongol*. Bătrânul Gheorghe Cărutașu de 100 ani își amintește că *bunica sa* îi povestea de acest sat format din oameni „mici la statură, cârni, cu fața ca un bot de câine“. În lista satelor ce nu mai există, Ion Ionescu pomenește și de *Mongol*.

Cerna-Voda, orașelul cu atâta mișcare industrială, vechiul *Axiopolis*, *Anixoboli* sau *Aksunboli*, menționat și de geograful arab *Edrisi* dela curtea regelui Roger I⁴⁾, are prin așezarea sa un viitor strălucit.

La 1850 Cerna-Voda, sau mai bine zis *Bogazchioiu*, era curat turcesc. La 1770 găsim aici și un episcop, *Neofit*, care traduce din grecește în românește, ceiace indică importanța orașului pe acea vreme.

Incheiere.

Locuită din vremuri străvechi, Balta Ialomiței nu a încetat un moment de a juca un rol mare în răspândirea poporului românesc. Ea a menținut de o parte și de alta a drumului „cel

¹⁾ C. Allard — *Mission médicale*.... pag. 164 (citat de d-l. Al. P. Arbore, *O încercare etc.*

²⁾ Foarte puțin probabil.

³⁾ O localitatea *Zaporojeni* se află la sud-vestul dealului Carabair (Al. P. Arbore) Patria Cazacilor Zaporoeni este la „pragurile“ Niprului. Despre neajunsurile pe care le făceau ei Românilor vorbește și Preotul S. V. Morozov, *Monografia Comunei Zebil* (id.) și Al. P. Arbore, *De vorbă cu țărani Dobrogeni* (Analele Dobr. An. IV, No. 3, pag. 324).

⁴⁾ Cerna-Voda este orașul lui *Iosif Moesiodax*, care a trăit pe la 1780. Vezi N. Iorga-*Iosif Moesiodax*, *geograful dela Cerna-Voda*, Arhiva Dobr. vol. II, No. 1, pag. 6—8.

fără de pulbere“ aceeași viață românească intensă și a servit de azil în vremuri grele, când cumpăna părea că se înclină de partea dușmanilor.

Inzestrată de Dumnezeu cu daruri naturale de o valoare indiscutabilă, ea nu va înceta — de sigur — nici de acum înainte de a fi un nesecat izvor de bogăție națională.

1924, Octombrie în 11
Topalu

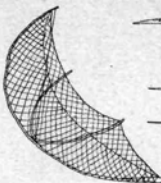
Victor Morfei.
Membru al Soc. Regale Române de
Geografie

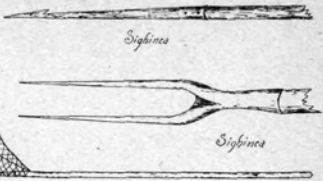
Notă. Aducem vtile noastre mulțumiri și pe această cale persoanelor care ni-au servit lămuriri și informațiuni necesare la încheierea acestei lucrări și anume: *prof. universit. Dr. C. Brătescu*, care ni-a sugerat ideia și planul lucrării, apoi d-lor: *N. Borșaru-Borduşani*, *C. Davidescu-Cegani*, *D. Gales-Seimeni-Mari*, *D. Chirilă-Seimeni-Mici*, *Stan Nicola-Boascic*, d-șoarei *Victoria Dinu-Boascic* și d-lui *David G. Sima-Topalu*.

Odorob

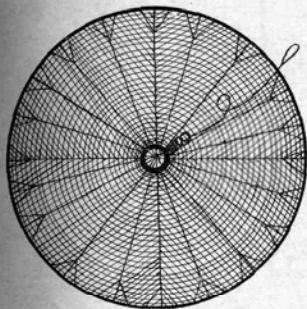

Cârton!

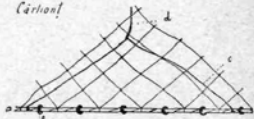

Sighinea

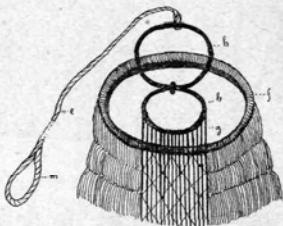
Sighinea

Sasma

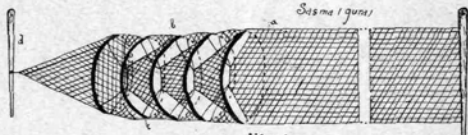
Sasma (poala)

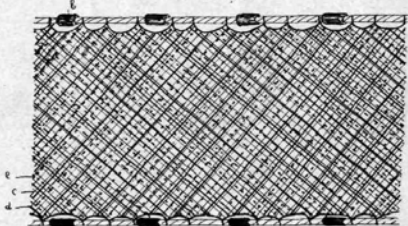
Sasma (gura)

Clonc

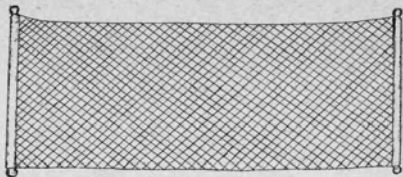
Vârșă

Săta

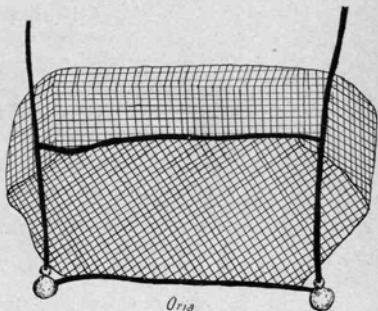
Pluta de ligă

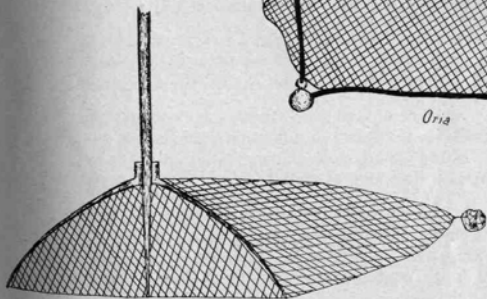
Plusa

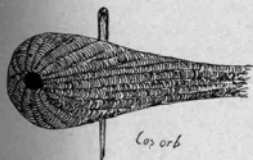
Pluta de papirus

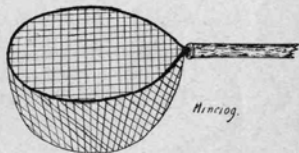
Oria

Tarbuf

Coș orb

Minciog

TĂCERE.

Am vrut de mult, frumoaso,
Să-ți spun ce port în suflet...

Întotdeauna, însă, m'apropiam cu teamă
De gândul să rup taina ce ți-am păstrat mereu...
Ci astăzi, când și ceru-i ca'n alte dăți mai greu,
Acelaș, — eu înnăbuș un glas care te cheamă...

La ce-aș voi zadarnic!... Se poate spune, oare,
Cu vorbă omenească, ce-i unic în vibrare?

Oricât ar prinde graiul în cupele-i măiestre —
Dumnezească cum e în inimile noastre
Iubirea niciodată nu va 'nflori pe buze...

Zadarnic caut drumul cu inima la cer...
Mă ține strâns pământul în brațele-i de fier;
Și în zadar simțirea îmi cere haină nouă,
Deși în Ea e lumea, cum e 'ntr'un bob de rouă...

Din toți acei pe cari îi rânduiră Zeii
Să cucerească Forma, în marmoră, cu dalta —
Nu fu pe lume unul să nu fi spus că-i alta
După creare — Forma, ce-l tortura pe el...

Ci vorbele 'n iubire — cu marmora-s la fel...

Slăvit fii — dar — Tu, care ne-ai dăruit Tăcerea...

Când ochii, beți de dansa, se caută'n neștire,
Simțim, atunci, în inimi păgâne de iubire,
Cât de ceresc e chinul când nu ți-ai spus durerea...

București, 19 Fevr. 1924.

Ion Conea.

CLAVIRUL.

O, suflet zbuciumat, clavier bătut
De degete stângace și nervoase...
Te-au zdrăngănit atât și te-a durut
Și fildeşul strălucitor și-l roase.

Acorduri viforoase și brutale
Din somnul tău profund te-au deșteptat
Și coardele, izbite fără milă,
Au scos un gemăt lung, îndurerat.

Dar, într'o zi, o mână fermecată
Cu degetele-i palide și fine
Te-a desmierdat cu-atâta duiosie
C'ai izbucnit în cântece divine.

Gr. Sălceanu.

IN CAFENEA.

Era târziu de tot... ploua afară.
Și-acorduri dezolate de vioară
Redeșteptau o lume îngropată
În cafeleaua veche și ulată.

Oglinzile schimbaseră 'ncăperea
Într'un castel ciudat... ploua afară...
Și sub privirea ta de foc durerea
Se risipea ca fumul de țigară.

Și inimile noastre prin muzică unite
Pluteau în lumi sublime, fericite.
În lumi senine de odinioară...
Îți amintești? Și cum ploua afară!...

Ascult și azi acorduri de vioară
În vechiul nostru colț din cafelea,
Dar nu mai ești și tu frumoasa mea
Și simt pe buze-o lacrimă amară:
Și azi, ca și atunci, plouă-afară!

Gr. Sălceanu.

VREAU ZGOMOT, VREAU LUMINĂ, VREAU MIȘCARE.

Lumină, viață, zgomot și mișcare...
Din zări sosesc și fluera vapoare;
Clocanele răsună cu putere.
Lumină, viață, zgomot și mișcare...
Și eu aș vrea tăcere!

Tăcere sfântă, binecuvântată!
Tu ai atâtea fermece senine!
Tăcere, vin din lumea-ți depărtată.
Tăcere sfântă, binecuvântată,
Coboară-te în mine!

Tăcere vreau! Tăcere nesfârșită...
Dar unde voi găsi tăcere oare?
Căci noaptea se coboară chinuită
Și nici în ea nu-mi pot găsi scăpare.

O, nici în ea nu-mi pot găsi scăpare!
Căci în adâncul sufletului meu
S'a deșteptat eterna întrebare:
De unde vin și încotro merg eu?

— De unde vii și încotro te duci?
Răsună glasuri înfiorătoare.
În lumea asta plină de năluci
De unde vii și încotro te duci
Fantomă călătoare?

Și am strigat cuprins de 'nfioreare?
Vreau zgomot, vreau lumină, vreau mișcare!

Gr. Sălceanu.

COASTA DE ARGINT.

DE Dr. I. LEPȘI

Directorul Gimnaziului din Cavarna.

Înainte de toate trebuie să aduc călduroasele mele mulțumiri D-lui C. Kirilescu, Director și D-lui M. Climescu, Subdirector General al învățământului secundar, pentru puternicul sprijin dovedit prin aprobarea detașării mele la Cavarna.

Cu aceeași căldură mulțumesc D-lui Dr. C. Brătescu, Profesor la Facultatea de științe din Cernăuți, întemeietorul și Directorul „*Analelor Dobrogei*”, pentru amabilitatea cu care mi-a primit spre publicare prezenta contribuție la cunoașterea țării noastre.

Accentuez că, fără mâna de ajutor, întinsă de susnumiții, prezenta lucrare — care este abia a treia dintr'un grup plănuit — n'ar fi văzut lumina zilei.

D-lui Dr. E. Botezat, Profesor la Facultatea de științe din Cernăuți îi mulțumesc pentru sprijinul totdeauna acordat, mai ales prin punerea la dispoziție a bibliotecii Institutului de zoologie.

Mulțumesc Ministerului de Domenii care, prin ordin No. 29652/924, mi-a permis pescuitul științific gratuit în regiunea Balcic—Caliacra, permis de care cu regrete nu m'am putut folosi din cauza pasivității — indulgent zis — cu care m'au primit pescarii.

Recunoscător sunt D-lui Agronom Regional N. Gheorghiu pentru punerea la dispoziție a registrului său pluviometric pro 1924; tatălui meu E. Lepși, profesor la școala normală din Cernăuți, pentru culegerea multor extrase din literatură; apoi D-lui ajutor de primar al orașului Cavarna, I. Ciomu, căruia îi datoresc legendele locuitorilor.

*

Prezenta lucrare nici decum n'are pretenția de a aduce ceva complet sau unitar; nu este decât un conglomerat de fragmente care, așternute pe hârtie, vor fi poate de folos altor cercetători. De un an cercetez natura Coastei de Argint, mai ales din punct de vedere faunistic; timp scurt pentru o regiune atât de puțin studiată, dar: *ars longa, vita brevis*.

Peste $\frac{1}{2}$ an voiu părăsi regiunea, cu regrete numai marea; poate voiu avea ocazie să mai umplu unele dintre lacunele acestei contribuții.

Thalassa! Thalassa!

I. Morfologia regiunii.

Puține regiuni din țară prezintă forme de uscat atât de variate ca litoralul Coastei de Argint. Cu toate că nu l-am putut studia amănunțit, totuși, aduc aici câteva generalități spre atențiunea geologilor și geografilor, fapte ce cred că merită să fie controlate și detaliate.

Terminologia științifică românească fiind încă incompletă, trebuie să dau și câteva explicații asupra unor noțiuni întrebunțate de mine în prezenta contribuție.

Sub „țârm“ înțeleg fâșia, de regulă uscată, ce este expusă activității directe a valurilor; sub „râpă“, partea abruptă, subminată de mare, imediat vecină țârmului, niciodată formată din roci autochthone, ci, de obicei, din breccii mai mult sau mai puțin consistente, uneori chiar numai de lut moale, altă dată — rar — de straturi paralele dislocate; sub „pantă“, terenul oblic, însă ascensibil, dintre țârm sau râpă și marginea podișului; sub „coastă“, acele prăpastii, mai mult sau mai puțin verticale, ce formează marginea autochthonă a podișului și au la baza lor vizibilă sau panta, sau țârmul, în puține locuri direct marea; în sfârșit „litoralul“ cuprinde cele 4 formațiuni determinate mai sus, în plus cu o fâșie îngustă din podișul propriu zis, în genere până la începutul râurilor periodice ce, în timpul ploilor mari, se varsă direct în mare.

Am încercat o sistemizare naturală a diferitelor tipuri principale de litoral, dezvoltate la Coasta de Argint precum urmează.¹⁾

A. Fără fracturi.

I. Fără alunecări în masă, distincte în relief, formare succesivă.

1. Numai roci autochthone, fără grohotiș sau breccii deasupra nivelului mării.

Tip. a. Coasta cade dela podiș direct în mare, (Fig. 8,9) este mai mult sau mai puțin verticală, absolut inascensibilă, în unele locuri lipsește chiar și țârmul, încât zidul e direct udat de valuri. Acest tip e dezvoltat mai ales în apropierea capului Caliacra. Umblatul la baza coastei, adică la nivelul mării, în unele puncte, este cu neputință, mai ales în timpuri furtunoase. Din cauza acestui tip de litoral, accesul capului Caliacra pe lângă țârm este imposibil fără de a intra în apă sau înotând.

¹⁾ Vezi profilurile schițate. — Literele latine mici în harta anexată indică punctele din litoral unde sunt dezvoltate diferitele tipuri de profil, transversal pe țârm.

Unde țărmul este prezent, el are o lățime până la apotimativ 10 m, este nisipos, dezvoltat mai bine la răsăritul Dalbocului,¹⁾ în continuare spre Caliacra din ce în ce mai pietros; apoi găsim chiar blocuri de piatră în greutate de mii de kilograme. Unde lipsește țărmul, la distanțe de câțiva metri dela coastă dăm de apă relativ subit adâncă. În aceste locuri unde lipsește nisipul, unealta de abrasiune a valurilor, — marea înaintează relativ încet, cu atât mai mari și numeroase sunt blocurile în parte sau total submerse, care opun rezistență valurilor, răpindu-le din puterea de distrugere. Din acest motiv promontoriul Caliacrei până în prezent a rezistat destul de bine, fiind și format din roce tari. Unde la baza coastei sunt roce moi, ea arată o concavitate până la aproximativ 1—2 m. deasupra mării, cauzată prin acțiunea valurilor. Pe litoralul dintre Cavarna—Balcic, tipul *a.* nu se găsește decât în fața dealului Ciragman, lângă portul Cavarna (Fig. 7).

2. *Desvoltare de grohotiș de pantă și breccii.* Intre marginea podișului, resp. coastă și mare, este intercalată o pantă, mai ușor sau mai greu ascensibilă, în plus uneori și câte o râpă (Fig. 7 la stânga). — La acest grup nu este exclus că sub grohotiș să fie ascunse partii alunecate. Fără săpături adânci în pantă sau șanțuri afunde de torenți, clasificarea nu se poate baza decât pe înfățișarea exterioară. Profilurile, care sub grohotiș arată mase alunecate, se înțelege că pot fi clasificate sub II; au însă și strânse legături cu tipurile *b, c, d* sau *e*, după morfologia externă și vor fi așezate cu preferință într'unul dintre aceste 4 tipuri din urmă, dacă lipsesc depresiunile care caracterizează cu siguranță regiunile de alunecare, sau fracturate. Trebuie să ținem seama însă că din toate profilurile arătate sub II și B, prin umplerea cu grohotiș a depresiunilor în cursul vremii, cu încetul se pot desvolta profiluri de categoriile *b, c*, sau *e*, însă numai la înfățișarea exterioară, nu și la structura internă a pantei. — După așezarea pantei, prezența sau absența unei râpe, putem distinge următoarele profiluri:

a. Fără râpă.

Tip. b. Panta este la începutul formării, sau incompletă; înaintează dela țărm până la un nivel oarecare al coastei unde începe aceasta din urmă. Desvoltarea completă a acestui profil duce la

Tip. c. Panta se întinde dela țărm în sus într'o linie mai mult sau puțin dreaptă până la marginea podișului, încât stratificațiunea coastei este invizibilă. Tipul *c.* îl găsim dezvoltat numai în puține locuri de ex. în estul portului Cavarna. În regiunea Ciragman—Balcic lipsește aproape cu desăvârșire.

¹⁾ Vale între Cavarna și Caliacra, în apropierea satului Ghiaur—Suuciu.

Tipul *b* asemenea este foarte puțin dezvoltat; se găsește mai ales în unele locuri restrânse dintre Caverna și Dalboc.

b. Cu râpă, dacă partea de către mare a pantei este subțiată de valuri. Râpa e înaltă până la vreo 20 m, de regulă inascensibilă. După cum panta atacată de valuri aparține tipului *b* sau *c*, rezultă descendenții direcții ai acestor profiluri și anume:

Tip. d. cu caracterele tipului *b* plus râpă, și

Tip. e. cu caracterele tipului *c* plus râpă.

Aceste două tipuri (*d* și *e*) ușor s'ar putea subordona și profilurilor *b*, resp. *c*; sunt însă destul de comune, încât prefer coordonarea lor. — Tipul *d* este răspândit pe porțiunea Dalboc-Michalbei; iar *e* mai ales lângă satul din urmă, unde panta își ajunge înclinația maximală, iar râpa cea mai mare înălțime, servind chiar de locaș vulturilor spre adăpostirea cuiburilor.

II. *Cu alunecări în masă*, formarea spontană. Aceste profiluri sunt caracterizate în marea lor majoritate prin mici depresiuni în dosul râpelor, adică înspre podiș. Micile coline ce se ridică între mare și podiș, nu sunt altceva decât partii de roci, rupte din coastă, alunecate spre țarm, de multe ori de sigur chiar până departe în mare, la distanțe de sute de metri, maximal până la aproximativ 1,5 km., cum s'a întâmplat în dreptul satului Suiuciuc-Turcesc. Intre Caverna și lacul Tuzla stăpânesc profilurile II. Râpele formate prin alunecare arată sau

Tip. f. Un singur front (dig), care uneori amintește de morene, sau

Tip. g. Mai multe fronturi, uneori aproximativ paralele într'olaltă (Fig 16), altădată despicate transversal într'o mulțime de coline, chaotic risipite (Fig. 2). Tineretea acestor tipuri ne o dovedesc depresiunile, dintre cari multe încă sunt departe de a fi nivelate de apele curgătoare ce se scurg în acele gropi în timpul ploilor mari. Unele depresiuni au asemănare mare cu dolinele mici din Karst; originea lor însă este cu totul diferită. Depresiunile, fiind și mai dezvoltate în profilurile grupului următor, vom reveni asupra lor mai târziu.

B. Fracturi cu sau fără alunecări.

Formarea numai prin mișcări spontanee, cu sau fără intervale de timp. Fracturile acestui grup sunt simple sau multiple și încep în mod natural în verticala coastei. În multe cazuri ele sunt combinate cu alunecări de partii mai mici sau mai mari, totdeauna însă grohotișul de pantă este bine dezvoltat, și acopere faliiile, uneori chiar până la vârf, ascunzând astfel caracterul lor de breccii sau straturi paralele. Impărțirea grupului B în tipuri

este foarte anevoioasă din cauza multelor combinațiuni morfologice și a greutății — de cele mai multeori chiar imposibilității de a constata cu precizie dacă e vorbă de fracturi sau numai de alunecări. Dar chiar și atunci când colinele isolate dintre coastă și mare arată stratificație paralelă cu denivelări față de stratele autochtone, de regulă nu se poate preciza dacă sunt urmările unor fracturi sau numai alunecări în bloc, paralele cu straturile coastei. De aceea accentuez că, în profilurile anexate, majoritatea liniilor de fracturi sunt presupuse, de obicei însă cu prezența lor bine motivată.

Regimul fracturilor pare a începe în litoralul satului Mihalbei și-și ajunge culmea de desvoltare între Tuzla și Balcic, unde priveliștea de felul ei devină unică în țară (Fig 1, 15).

Tip. h. O singură fractură deasupra mării. Straturile faliei sunt concordante sau discordante față de ale coastei; baza acesteia din urmă este acoperită de grohotiș, a cărui cantitate, în legătură cu constituția rocilor, ne dă indicii asupra timpului relativ ce a trecut dela ruperea faliei.

Tip. i. Mai multe fracturi (Fig. 15), de altfel ca tipul *h*.

Tip. m. Fracturi combinate cu alunecări.

Tip. n. Fracturi combinate cu cute (Fig 4), de regulă de întindere mică; cu sau fără masse alunecate. Acest tip prezintă profiluri complexe, cu multe modifițiuni.

Tipurile *m* și *n* nu sunt distincte, cu aceeaș alternare printre fracturi, alunecări și cutări, ci sunt mai mult sisteme de tipuri, a căror definiție pentru scopurile noastre este omisibilă.

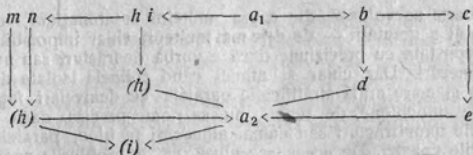
Prescurtând: țârm = *T*, râpă = *R*, pantă = *P*, coasta = *C*, colină = *K*, depresiune = *D*, formularea diferitelor tipuri este următoarea.

Tip. a. *C* sau *C + T*.

Acest tip nu poate să fie decât cel mai vechiu sau cel mai nou dintre toate, adică începutul sau sfârșitul unui ciclu de abraziune marină. Cel mai vechiu tip, dacă înaintea coastei n'a fost formată niciodată vreo pantă; cel mai nou dacă a fost înzestrat cu o pantă etc. care apoi prin abraziunea marină a fost distrusă total, transformând astfel pe oricare dintre celelalte profiluri în profilul *a*.

Din acest motiv, țârmul tipului *a* poate să fie o formațiune de tot nouă, așa zicând pozitivă, construită de valuri din fărămiturile coastei (dacă țârmul există) sau o formațiune veche, negativă, unde țârmul e construit de valuri din resturile pantelor etc. de odinioară.

Este greu de stabilit dacă tipul *a* este începutul sau sfârșitul unui ciclu. Schema unui ciclu ar fi următoarea, unde literile prezintă diferitele tipuri.

În același interval de timp, la diferite puncte ale litoralului, ciclul geologic s'a putut îndeplini de diferite ori. Că în adevăr lucrul stă așa, ne-o dovedește chiar existența variatelor profiluri, care, la început fiind formate din roci autohtone contemporane, azi au ajuns la deosebiri de profiluri atât de variate, ale căror cauze trebuie să constituie ținta principală a oricărui studiu geologic regional. Trebuie să avem în vedere că în tot cuprinsul coastei de argint acțiunea de abraziune marină a început cam în același timp.

Tip *b*. $T + P + C$.

Tip *c*. $T + P$.

Tip *d*. $T + R + P + C$ sau $R + P + C$.

Tip *e*. $T + R + P$.

Tip *f*. $T + R + P + C$ sau $T + R + D + P + C$, dacă există o depresiune la care panta are două aripi, fiind concavă spre atmosferă.

Tip *g*. $T + x(K + D) + P + C$ sau $T + x(K + D) + C$

Tip *h*. $T + R + D + P + C$ sau $T + R + P + C$.

Tip *i*. $T + R + x(D + K) + D + P + C$.

Tip *m* și *n* în genere au formula *i*, uneori fără râpă.

Aceste formule ne-arată înfățișarea generală a diferitelor regiuni din litoral.

*

Din punct de vedere geomorfologic sau chiar tectonic, Coasta de Argint poate fi împărțită în două părți naturale, de întindere aproape egală. Prima parte se întinde dela Caliacra până la Ciragman¹⁾; a doua (vezi schița) de aci până la Balcic. Partea răsăriteană (Caliacra-Ciragman) are puține alunecări, probabil nici o fractură; partea apuseană (Ciragman-Balcic) e de tot accidentată printr'o mulțime de fracturi și mai ales alunecări.

Pentru partea dinspre Caliacra, fiind unitar clădită, explicații amănunțite nu sunt necesare, cu atât mai mult însă pentru partea dinspre Balcic.

¹⁾ Dealul din apusul portului Cavarnei, vezi fruntea lui în Fig 7.

Litoralul dintre Mihalbei și Balcic este caracterizat prin mulțimea colinelor așezate între țârm și podiș. Aceste coline s'au format prin ruperea marginii podișului, fie prin alunecări, fie prin fracturi, formând mici falii. Asemenea falii sunt relativ puține și în totdeauna în imediata apropiere a podișului (Fig. 15), mai apropiate de coastă decât de mare. Accentuez că nici într'un loc n'am putut să găesc vreo linie de fractură desvelită, dar se știe că peste tot și în alte regiuni ale pământului se găesc numai ca rare excepții. Motivul care mă face să presupun existența unor fracturi reese din următoarele. Straturile rocilor autochtone în litoralul Cavarna-Balcic sunt orizontal așezate (Fig. 1, 6, 15), deci nu poate să fie vorba de folosirea vreunei suprafețe ca bază pentru alunecare. În imediata apropiere a coastei găsim — mai ales lângă Tuzla — dealuri înalte, formate din straturi orizontale, denivelate însă față de straturile podișului (Fig. 15); se impune deci presupunerea unor mișcări spre sud și totodată în jos, adică mișcări oblice. Dacă aceste denivelări ar fi produsul unor alunecări, este greu de admis ca masele ce au alunecat să-și păstreze stratificația regulată pe care ne-o arată dealurile respective; din cauza accelerațiunii la alunecare, acele piscuri ascuțite s'ar fi prăbușit spre mare, formând dealuri mici, bine boltite și puțin ridicate față de depresiunile înconjurătoare. În realitate, presupusele falii sunt foarte înalte, înguste, dar foarte lungi, întinse dela E spre W. În dosul (= nordul) fiecăreia găsim depresiuni în forma adevăratelor șanțuri, în care, pe timpul ploilor mari, apa adunată formează bălți stătătoare, lipsind scobitura pentru defluentul basinelor. Din motivele de mai 'nainte și încă din altele cred că în unele locuri e vorba de fracturi paralele cu țârmul.

Marea majoritate a colinelor, mai ales cele puțin boltite, sunt formate de breccii de alunecări în masă, prin urmare au o structură și geneză cu totul diferită de piscurile sus descrise. Fragmentele din care se compun aceste breccii sunt de foarte diferite mărimi; în unele locuri sunt mai mari decât chiar o casă. Față de materialul moale, consistența e foarte compactă, o urmare firească a puternicilor îndesări suferite în clipa opririi din cădere. Luțea cu care s'au isbit rocile am calculat-o la 30—45 metri pe secundă, o putere extraordinară mai ales când ne gândim la energia kinetică a partiilor ce împingeau rocile din față (450—1000 ori masa), rezultând presiuni de mii de atmosfere. În unele locuri masele alunecate au format mai multe diguri, care apoi s'au despicat în coline izolate (Fig. 1, 16). Uneori colinele contemporane sunt chiar aranjate într'o linie dreaptă sau puțin curbată. Acest fenomen se vede deosebit de distinct în sudul Suiuciuului Turcesc, unde colinele sunt aranjate în două rânduri (Fig. 5). Precum la acustică există suprapozițiuni de valuri,

asemenea și la valurile de roci în alunecare. Arareori masele alunecă paralel dela locul lor original; de obicei se răsfrî în formă de evantai, despiciându-se totodată într'un număr mai mare sau mai mic de blocuri. Prin suprapozițiunea valurilor de roci, aranjarea colinelor devine neregulată, chaotică, cum arată litoralul dintre Tuzla și Suiuciu, unde masele rupte din podiș au alunecat spre sud în formă de evantai, înaintând până departe în mare, unde au format un fel de peninsulă lată (Fig. 2). Aici colinele sunt pitice, cu sutele la număr ca și depresiunile intercalate. Aspectul acestui teren accidentat este unic în felul lui.

Drumul parcurs de rocile alunecate ajunge până peste 1 km., poate și mai mult, întrucât nu se știe ce departe au înaintat fragmentele în mare. Astăzi marea lucrează cu putere la distrugerea acelei peninsule spre a-și îndrepta linia țărmului. Aici avem un punct unde mării îi trebuiesc secole spre a distruge ce a clădit uscatul în cel mult 10 secunde.

În locul cel mai înaintat al peninsulei (Fig. 2) este singurul punct din țărmul Cavarua-Balcic unde — fiind chiar și liniștită marea — nu se poate trece decât prin apă.

Depresiunile ce se formează în dosul colinelor — fie aceste falii sau mase alunecate — sunt felurite la dimensiuni, cam monotone la aspect. În multe locuri, unde sunt înconjurate de teren mai ridicat, ele sunt lipsite de defluent, încât în timpul ploilor abundente adăpostesc bălți mici ce, după un timp oarecare, seacă. Arareori bălțile acestea resistă, mai ales când sunt alimentate de izvoare, cum este d. p. lacul Tuzla (Fig. 3). Marea majoritate a depresiunilor se vede că sunt foarte tinere, întrucât n'au avut timpul necesar spre a se umplea cu aluviuni până la acel nivel la care să nu se mai adune apă stătătoare prin ele. Totuș, în majoritate arată începuturi distincte de umplerea basinelor; fundul lor este plan, format de aluviuni fine și negre (Fig. 5, 16), adeseori lipsit de vegetație, care nu poate să țină pas cu creșterea depozitelor aluvionare. Dacă depresiunile sunt în apropierea pantei, torenții periodici de apă în unele locuri și-au înaintat mici conuri de dijecție. În apusul Tuzlei se găsesc câteva depresiuni foarte întinse, cu suprafață de câteva hectare, pe care s'ar putea cultiva grâu, vii etc.

În câteva locuri din răsăritul Balcicului cred că unele suprafețe aproximativ plane s'au format, poate, prin abraziune de alunecare: rocile ce au alunecat spre mare, în drumul lor au netezit terenul, lăsând astfel mici câmpii în dosul lor.

Un fel de „pseudoterasă“ marină se găsește la micul golf din răsăritul peninsulei sus descrise. Terasa se află la vre-o 2 m. deasupra mării și este situată direct lângă țărm. La primul aspect s'ar crede că e vorba de o terasă marină propriu zisă; în realitate nu este decât una dintre depresiunile sus descrise, căreia

marea i-a distrus cu desăvârșire dealul, grație căruia s'a format și care era așezat între mare și depresiune. Astfel dintr'o depresiune s'a format o terasă prin distrugerea stăvilărilor de odinioară.

Faciesurile petrografice sunt aproximativ similare în tot cuprinsul Coastei de Argint.

La est de portul Cavarnei găsim, începând dela nivelul mării, în așezare orizontală, argile albastre, verzui și galbene, în majoritate foarte des stratificate; aproximativ la fiecare milimetru i-se schimbă culoarea acestei roci, care are o grosime de vre-o 30 m. și este întreruptă, în câteva orizonturi, de bancuri relativ subțiri (cel mult $\frac{1}{2}$ m.) de marnă vârtoasă cenușie. În unele locuri argila amintită are culoare cafenie, a cărei răspândire orizontală însă este foarte redusă. Această argilă pare a fi depusă într'o mare puțin adâncă, dar nu este de origine litorală. În fosile e foarte săracă. Unde prin argilă sunt crăpături verticale, ele sunt adeseori negre; roca din apropiere mai deschisă decât aceeaș rocă la distanțe mai mari dela crăpătură. Structura argilei este pelitică; particulele sunt abia de 5 μ , ici-colea una până la 80 μ mare. Roca n'are nici un miros și se poate tăia cu cuțitul. În genere așezarea e numai orizontală și totuș am găsit urme de încrucișare în cuprinsul acestei argile. Particulele nisipoase lipsesc. Privite la microscop, diferitele culori de argilă nu arată deosebiri morfologice, ci în marea majoritate corpuscule dreptlineare, lungi de 3—10 μ , late de 1—2 μ , la cari nici cu imersiune ($\frac{1}{12}$ ", apert. 1,30; oc. IV) n'am putut distinge vre-o structură; poate să fie distomacee (?) sau cristaloid. Ici-colea se găsește câte un fragment microscopic de mineral incolor. La gust nu se simte nimic, printre dinți nici urmă de nisip. Amestecată cu apă, argila se face aluat foarte moale, tulburându-se apa.

La vre-o 30—50 m deasupra mării, argila trece în bancuri de piatră calcaroasă, vre-o $\frac{1}{2}$ metru groase, alternând chiar de zeci de ori cu diferite roci moi, în majoritate iarăș argile. La est de portul Cavarnei se găsește, la o înălțime considerabilă, un strat de rocă moale ce arată ca cernoziomul și conține scoici de Lamellibranchiate. Particulele roci sunt relativ mari; amestecată cu apă, aceasta nu se tulbură, spre deosebire de argila amintită mai sus. Grosimea stratului e de vre-o $\frac{1}{2}$ m. La marginea podișului găsim bancuri puternice de piatră de var, fosilifere, alternând cu lut galben ce, în unele orizonturi, e compus aproape numai din scoici. În stratele superioare apare Paludina.

Înfățișarea coastei depinde de doi factori principali: tăria și culoarea rocilor. Sunt zeci de orizonturi formate de piatră calcaroasă foarte tare, printre care găsim intercalațiuni de argile și luturi, în majoritate de culoare galbenă. Piatra, fiind foarte

rezistentă, este cu mult mai ieșită în afară decât lutul, care, ros de ploii și vânt, e mai ascuns. Argilele, sub influența atmosferiilor au contururi rotunjite; în unele locuri mai expuse sunt atât de frumos modelate, încât formează emisfere, stâlpi rotunjiți (Fig. 6), sfere aproape complete. Calcarul și marna calcaroasă din contra arată contururi ascuțite, proeminente (Fig. 9).

Prin torenții pantelor litorale rocile tari formează niște trepte sau etaje printre care argilele arată cavități, în chip de caldări așezate sub acele trepte. În timp de ploii torențiale fiecare treaptă cauzează mici căderi de apă ce rod cu multă putere rocile moi dedesubt.

Unde coasta este mai înaltă, apa de ploaie ce curge peste zid duce cu sine lut, care apoi formează dungi verticale peste tot; astfel are efectul unei vopseli galbene ce, de multeori, acoperă stratificațiunea și culoarea rocilor dedesubt.

Rocile tari sunt de regulă omogene, abstragând structura pricinuită de fosile. Culoarea prevalentă a tuturor rocilor Coastei de Argint este gălbue sau cenușie, arareori cafenie sau roșie. Culoarea închisă a unor argile își are cauza în apa pe care o conțin, căci, uscate, sunt cenușii-albastre. În sudul Ciragmanului, la vre-o 70 m înălțime absolută, se găsește un strat subțire — cam de 2 cm — de argilă moale, aproape curat albă; nu este cretă cum cred unii, căci sub microscop nu se văd nici urme de foraminifere. Răspândirea în sens orizontal a acestei argile este foarte redusă; mai întâiu devine fibroasă, apoi dispare total.

Intre Dalboc și Caliacra se ivește cam la mijlocul coastei un întins orizont de argile impermeabile. Apa subterană ce se adună deasupra acestui strat apare la litoral, unde formează o mulțime de izvoare mici sau cascade pitice. Astfel, partea superioară a coastei este uscată, pe când cea inferioară, în unele locuri, permite chiar desvoltarea de trestieș. Unde se găsește o urmă de pantă, aceasta de regulă poartă o vegetație foarte bogată, greu de străbătut. Aceste împrejurări hidrografice cauzează aspectul caracteristic acelei părți a Coastei de Argint: zona inferioară de un verde închis din cauza vegetațiunii, cea superioară alburie sau roșietică, de culoarea stâncilor goale (Fig. 8).

De mare interes sunt efectele descompunerii calcarului în orizonturile superioare, unde apa își poate exercita o puternică acțiune de desagregare (tempestare), atât fizică cât și chimică. La începutul acestor transformări, calcarul arată o suprafață ondulată și culoarea roză, care devine din ce în ce mai închisă. Cred că calcarul este disolvat și transportat de apă, iar celelalte substanțe chimice conținute în piatră rămân, transformându-se în alte minereuri, probabil cu mult hidrat de fier. Mai târziu calcarul este complet disolvat, iar în locul lui rămâne numai un schelet colțuros, găurit și roșu-brun, ce pe urmă se despică în

mici lamele sau terra rossa. Acest pământ intensiv roșu-cafeniu se găsește mai curat și abundent la Caliacra, printre stâncile coastei, dându-le un caracter deosebit, așa zice trist. Unde în stâncă golurile nu sunt dezvoltate, terra rossa lipsește sau este foarte redusă.

Terra rossa de culoare mai puțin intensivă se găsește și pe podiș, bunăoară în apropierea satelor Ghiaur-Suiuciu și Mihalbei, unde de asemenea provine din descompunerea calcarului din sol. Cea mai mare parte a podișului litoral are însă țărână neagră, destul de bogată în humus. În unele regiuni ale podișului litoral, piatra apare de sub puțină țărână ce o acoperă, încât nu poate fi vorba de plugărit, ca bunăoară pe peninsula Caliacra. Aici și prin deflațiune, adică eroziune eolică, podișul este golit de stratul de pământ, mai ales pe timpuri secetoase, când solul devine praf, iar vântul bate neîncetat.

Infățișarea țărnelor propriu zis este foarte variată. În cea mai mare parte găsim o fâșie de câțiva metri lățime, formată din pietriș rotunjit prin activitatea valurilor (fig. 2, 4, 7, 16). Pietrișul are culoare deschisă ca și rocile autochtone de unde este originar. Preponderează calcarul și marnele tari; relativ rar se găsesc cuarțite albe sau cremene cafenie, primele numai ca filoane subțiri ce străbat pietre de alte faciesuri, însă deasemenea neobișnuit de tari, încât uneori nu se pot sparge nici cu ciocanul geologic. În stratele autochtone ale Coastei de Argint n'am găsit niciodată cuarțite, abstragând de puținele noduri de cremene cafenie ce se găsesc răslețe prin marnele calcaroase, mai ales în cel mai de jos banc de marnă vizibil la Ciragman. Măritimea acestor cremene de regulă nu ajunge nici dimensiunile unui pumn. Lipsind în regiune alte cuarțite autochtone, trebuie să presupunem că pietrele de cuarț ce se găsesc la țărni au făcut drumuri lungi, transportate prin translația țărnelor. Aceste pietre, cu toată duritatea lor, sunt foarte bine rotunjite, încât arată aproape elipsoide, dovadă pentru lungimea timpului de când sunt acționate de valuri.

Ca raritate, am găsit la țărni și sferoide de roci eruptive, bunăoară un granit (?) aproape total negru, holocristalin. Cu această ocazie ți-u să amintesc de fragmentul unei pietre asemenea de origine eruptivă, care probabil a servit pentru măcinarea cerealelor, fiind cioplită rotund, găsită între ruinele Bizonei (vezi capitolul archeologic). Nu este exclus ca sferoidul amintit mai sus să fie restul unei asemenea pietre de moară, la tot cazul adusă din alte regiuni.

Printre pietrișul țărnelor se găsesc o mulțime de cioburi de lut ars, chiar caracteristice țărnelor dintre Dalboc și Balcic. Majoritatea lor cu siguranță este recentă; unele vor fi însă și din mileniile precedente.

Unde țărmul e format din pietriș rotunjit, trebuie să presupunem că marea a fost stabilă un timp mai îndelungat, deci țărmul este mai vechiu. Din măcinarea pietrișului rezultă plăji de nisip, care în regiune sunt relativ puțin răspândite, fapt nefavorabil pentru înființarea stabilimentelor balneare. Luând în considerare țărmul dintre Caliacra și Balcic, plăji potrivite pentru baie nu se găsesc decât în portul Cavarnei și în apropierea Balcicului. În multe locuri, unde țărmul pare a indica plăji submarine potrivite, când intrăm în apă dăm de bolovani colțuroși sau de adevărate păduri de alge marine, prin care numai cu greu se poate străbate și care totdeauna ne arată prezența de bolovani sau stânci goale sub vegetație, căci plăji formate fără roci sau blocuri totdeauna sunt lipsite de plante submerse. — Mărimea particulelor de nisip marin variază între 0,15—0,5 mm diametru.

În multe locuri ale țărmului lipsește atât nisipul cât și pietrișul rotunjit. Cum am apus mai înainte, într'un loc din fața satului Suiuciucul Turcesc, marea udă direct stratele de argilă, însă nu autochtone, ci dislocate prin alunecare. Aici este singurul loc al porțiunii Cavarnea-Balcic unde lipsește țărmul, încât trecătorul e silit să intre în mare, care subminează direct râpa. Acest fenomen e mai bine dezvoltat în regiunea Capului Caliacra, care pe linia țărmului nu este accesibil. La răsărit de Dalboc pietrișul rotunjit dispare cu încetul spre a face loc grohotișului și blocurilor colțuroase ce au căzut în apă fără să poată fi învărtite de aceasta spre rotunjire (Fig. 9). — Aici găsim blocuri de piatră în cari apa a scobit cavități mai mult sau mai puțin adânci, unde valurile provoacă sunete bălbăetoare adânci. Probabil că multe dintre aceste cavități au început să se formeze prin ploaie și vânt deja atunci când blocul încă nu căzuse în mare.

În multe locuri unde pietrișul litoral este abundent, el formează prin acțiunea valurilor mici terase, care în decursul anului își schimbă așezarea de mai multe ori, de regulă după furtuni mari, încât fiecărei furtuni îi corespunde o nouă aranjare a teraselor. Înălțimea acestora nu întrece niciodată 1,50 m, de obicei deabia au 1 m deasupra mării. Întinderea orizontală a teraselor este redusă, o funcție a direcției țărmului și a valurilor.

Algele marine, aduse de valuri la țărm, în multe locuri formează aglomerațiuni negre de câțiva decimetri grosime (Fig. 7). Când intră în putrefacție, strică aerul la distanțe apreciabile. Uneori sunt acoperite de nisip sau pietriș fin, încât prezența lor se manifestează numai prin scufundarea piciorului ce calcă țărmul.

Precum se formează aceste straturi vegetale în prezent, așa

negreșit s'au-format și în trecut. Dacă apoi a intervenit o alunecare de pietriș dinspre podiș, algele au rămas îngropate. Apele subterane, străbătând aceste depozite organice, au dizolvat și au dus cu sine hidrogenul sulfurat, produsul putrezirii. În sfârșit, apele, apărând la suprafață, ni se prezintă ca ape sulfuroase, cum le găsim la răsăritul lacului Tuzla. Astfel îmi explic existența izvoarelor minerale din sudul satelor Mihalbei și Suiuciucul-Turcesc.

Rocile Coastei de Argint aparțin miocenului marin. Marea majoritate au structură pelitică, sunt deci formate la o depărtare oarecare de țarm. Totuș am găsit în 3 locuri dovezi sigure pentru prezența, sau cel puțin apropierea litoralului ¹⁾. La răsărit de lacul Tuzla (Fig. 4, punctul de fotografiere) am găsit la nivelul mării, într'o argilă carboniferă, frunza eliptică a unei fanerogame. Frunza era aproape total carbonizată și totuș arăta urme de nervură; lungimea era de vreo 2 cm. În aceeaș argilă, fină și bine despicabilă, am mai găsit încă un alt fosil vegetal, tot o frunză carbonizată, însă lungă de mulți centimetri — fragmentul avea lungimea de 10 cm — lățimea de 2 cm, cu nervi (dungi) paraleli superficiali și o ramificație laterală (falșă?). Frunza era turtită ca la Liliacee, dreaptă, și arăta un ochiu într'un loc. — Aceste două sunt singurile fosile de plante pluricelulare, resp. fanerogame, ce am găsit în regiunea Coastei de Argint.

Argila carboniferă în chestiune, în starea udă, era aproape neagră; uscată, cenușie-închisă, arăta urme distincte de găuri fosile (de viermi sau alte animale), ulterior umplută cu o rocă mai deschisă la culoare, foarte bogată în ace de spongieri, diatomee (centrice și penate) și fragmente de scoici. Frunza fosilă, eliptică, amintită mai sus, în tot cazul dovedește apropierea țarmului de locul de depunere al ei, mai ales că arată și urme de codiță (pețiol). — Regretabil este că argila aceasta fosiliferă nu era autohtonă, ci dislocată prin alunecare sau poate fractură. Nici într'un loc din toată regiunea n'am putut să mai găsim aceeaș rocă fosiliferă; probabil era originară dintr'un orizont foarte jos.

Între portul Cavarnei și Dalboc am găsit la un orizont relativ înalt (cca. 60 m), într'un loc foarte mic, un interesant conglomerat, format de mici pietre colțuroase, fără nici o urmă de rotunjire, risipite printr'un lut galben. Acele pietre nu erau roase sau rostogolite de apă, ci arătau ca proaspăt sfărâmate. Cimentarea fragmentelor în acel lut era foarte solidă, scoaterea cu mâna goală imposibilă, cu târnacopul anevoioasă, Oricum ar fi, în mijlocul unei mări nu s'ar fi putut forma acest conglomerat,

¹⁾ După O. Abel (harta din 1908) golful Varna al Mării Miocenului atingea Coasta de Argint.

ci trebuie presupus vreo coastă, sau în genere vreun loc uscat deasupra mării miocene, de unde acele pietre au putut să se rostogolească până au căzut pe acel lut nisipos în care au rămas cimentate. Acestei presupunerii îi obvine însă o piedică. La orizonturile inferioare nu se găsesc decât argile fine, produsele unei mări adânci, în tot cazul formate la o distanță oarecare de uscat. Dară cum a putut să se formeze atunci conglomeratul lipsind în apropiere orice uscat în distrugere? — Intre argilele fine, amintite mai sus și orizontul aceluia conglomerat se găsesc intercalate diferite faciesuri ca: marne, calcaruri etc., care ne arată dese schimbări în marea miocenului, mișcări pozitive sau negative ale rocilor sau mării. Pentru a explica acel conglomerat, cred că după formarea argilelor și a câtorva faciesuri vârtoase ulterioare — premergătoare însă aceluia conglomerat — regiunea s'a ridicat deasupra mării, încât s'a format un uscat nou, din sfărâmurile căruia a rezultat apoi conglomeratul din chestie. Totuș ne dă de gândit faptul că în imediata apropiere nu se mai găsesc alte urme de uscat. Este posibil ca partea aceea să fie deja distrusă de mare, sau încă ascunsă în interiorul podișului; deci conglomeratul găsit e ultimul rest sau prima apariție de formațiuni litorale. — După formarea conglomeratului regiunea iarăș a fost acoperită de mare, căci stratele supra-puse sunt de origine marină-pelitică.

Cu mult mai bogat este conglomeratul dela Capul Caliacra. Cam la $\frac{1}{2}$ km înainte de cap, straturile superioare ale podișului — toate horizontale — dispar subit, spre a fi înlocuite de sedimente litorale, conglomerate de petriș rötunjit. Aceste conglomerate sunt înclinate cu vreo 30° spre apus; nivela arată N—S. Bolovaniile conglomeratului sunt în parte foarte voluminoși, cântăresc zeci de kg și provin din distrugerea altor roci sedimentare, probabil destul de vechi, căci se sfărâmă foarte ușor. În unele locuri găsim chiar conglomerate formate din conglomerate, întrucât bolovaniul din acest conglomerat sarmatic s'a format prin distrugerea altui mai vechiu, de vârstă necunoscută. — Conglomeratele fiind aplecate spre apus, marea în care s'au format, sau a venit, sau s'a retras în această direcție; probabil că a făcut câteva oscilațiuni, căci printre stratele de conglomerate se găsesc faciesuri sublitorale, nisipoase ș. a. La tot cazul, în apropierea Capului Caliacra a fost timp îndelungat un vechiu țarm de mare sarmatică.

Suprafețele straturilor pelitice, în genere, nu arată diferențieri. N'am găsit decât un singur bloc de piatră, căzut jos la țarm depe un orizont necunoscut, care bloc arăta la una dintre suprafețele de stratificație crăpături fosile de nămol uscat, umplute cu alt facies. Oricare ar fi orizontul din care provine acel fosil, totuș ne dovedește că, într'un timp al miocenului, existau supra-

fețe unde nămolul avea ocazie să se sbicească, fapt care stă în acord cu prezența conglomeratelor.

Se ridică regiunea sau se cufundă? Marea din regiune este o mare de transgresiune, căci soclul continental se întinde pe sub apă până la o depărtare destul de însemnată dela țărmul actual. Regiunea e bântuită de cutremure destul de dese și puternice, dovadă pentru mișcări recente în scoarță. De ce oare mai ales coasta dintre Cavarna și Balcic se dărâmă sub ochii noștri, iar sfărâmurile sunt zdrobite și înghițite de valuri? Dacă marea n'ar înainta, de mult s'ar fi produs litoralul de echilibru, s'ar fi stabilit țărmul mării, iar litoralul, sub activitatea atmosferiilor, ar fi format o pantă uniformă în toată regiunea Coastei de Argint. Numai profilul de tipul *c* ar trebui să prevaleze într'un litoral unde marea nu mai înaintează. La un litoral stabil, marea după un timp își formează o plajă submarină atât de lată, încât valurile, chiar și la cea mai violentă furtună, nu mai au puterea să ajungă până la coastă sau la pantă pentru a le distruge, fiindcă își consumă energia kinetică prin frecarea de nisipul bancului. — În cuprinsul Coastei de Argint, din contra, valurile rod și subminează litoralul (coasta sau râpa) aproape în continuu chiar și atunci când marea este liniștită, cu putere uriașă în timpul furtunos, când blocuri de sute și mii de kg se prăbușesc în apă, pentru ca apoi să fie măcinate până la nisip. *Din starea actuală a litoralului deduc că el se scufundă, iar marea înaintează spre uscat, distrugându-l cu încetul.*

Se naște întrebarea: *cu ce iușală înaintează marea?* Se înțelege dela sine că chiar prin firea lucrului un răspuns precis este imposibil. Totuș, admitând posibilitatea diferențelor mari de realitate, se pot face câteva deducții. —

În regiunea Coastei de Argint găsim o mulțime de peșteri, parte naturale, parte artificiale, sau cel puțin lărgite și cioplite de oameni. Într'adevăr, scriitorii vechi amintesc că regiunea Balcicului a fost țara Troglodiților cari trăiau în locuințe subpământene, adică în peșteri. Dar nu numai în regiunea Balcicului ci — cât am văzut eu — chiar și până la Caliacra peșterile, fără îndoială, arată urme de activitate omenească. N'am literatura necesară spre a putea găsi mileniul în care să presupunem viețuirea așa zișilor Troglodiți în regiune, dar nici nu pot să constat dacă într'adevăr aceștia sau Grecii — locuitori în regiune cam în secolele 2 în. Chr.—5 d. Chr. — sau poate chiar o populație și mai recentă sunt autorii acelor peșteri cioplite. Am găsit într'o peșteră pe jumătate dărâmată, situată pe panta de SE a Ciragmanului, într'o cavitate laterală, sub nivelul peșterii o săpătură în forma unui vas mare de secțiune orizontală circulară, adâncă peste un metru. Acest „vas“ este la bază aproape de două ori mai larg decât la deschizătura sa din sus. Pereții sunt

relativ netezi și foarte exact bolțiți. Deocamdată nu ne interesează scopul pentru care a servit acest vas, lucrat numai dinăuntru, făcut în stâncă; ne interesează aici numai faptul că se află într-o peșteră, cam la 6 m depărtare dela gura ei care, pe timpurile acestor săpături, desigur a fost situată cu câțiva metri mai spre sud decât astăzi. Peștera a fost deci mai lungă, să zicem că dela acel vas până la gura peșterii au fost 10 m, apoi dela gură încă o distanță considerabilă până la mare, peștera fiind situată la câțiva metri (vreo 8) înălțime absolută.

Un asemenea vas, lucrat la fel și de proporții similare se găsește în prezent în partea opusă a portului, în râpă, cam la 5 metri deasupra mării. Prin analogie trebuie să presupunem că și aici a fost o asemenea peșteră din care n'a rămas decât acel vas problematic, iar restul a fost distrus de mare, ale cărei valuri pe furtună, de fapt, pot să ajungă pân'aproape de râpă. — Să admitem că în timpul când peștera distrusă a fost întreagă, iar dela gura ei până la mare să fi fost numai 5 m, atunci marea din acele vremuri până azi a înaintat cu vreo 10 m cel puțin. Fie acele peșteri grecești sau troglodite, vârsta lor se poate evalua la aproximativ 2000—4000 ani, în care timp marea a înaintat vreo 10 m, deci anual cel puțin 9,25—0,5 cm, probabil cu mult mai mult. Se înțelege dela sine că acest rezultat nu poate fi considerat decât cu aproximație de tot superficială. Marea nu înaintează la fel pe toate sectoarele; pe timpul existenței peșterii dispărute poate să fi fost cu mult mai depărtată decât am presupus; vârsta peșterii poate să fie alta, etc., tot ocaziuni destule pentru a da un rezultat fals. Cu toate acestea, încercarea de a găsi iuteala de înaintare marină trebuia făcută grație existenței aceluia vas antic.

Peșteri. Coasta de Argint este destul de bogată în peșteri care — după înfățișarea lor actuală — în marea lor majoritate au fost săpate, sau cel puțin lărgite de oameni. Aceste peșteri, deși nu se pot compara bunăoară cu acele din podișul Karst, totuși sunt destul de interesante.

Peșterile din regiune formează 3 grupuri principale: Caliacra, Ciragman și Mihalbei.

Cele mai mari sunt peșterile dela Caliacra. Ca și celelalte, stau la diferite înălțimi deasupra mării și sunt mai accesibile dinspre podiș decât dela țarm. Înălțimea în genere nu trece de 2—3 m, lățimea însă este cu mult mai mare, adâncimea până peste 10 metri. Solul autohton e acoperit cu lut și cu excrementele oilor pe care le adăpostesc ciobanii aici. Din cauza focurilor, pereții și tavanul sunt negriți de fum. Unele peșteri sunt în parte prăbușite, altele amenințătoare. Despre tunelurile

ce din interiorul peșterilor se deschid vertical până la suprafața podișului voiu aminti la capitolul archeologic.

Al doilea grup de peșteri este așezat în sudetul dealului Cîrăgman. Aici numărul lor e mic; se vede însă bine că au fost locuite la timpul lor, probabil în antichitate (sec. 2 în Chr.—sec. 6 d. Chr.). Două dintre aceste peșteri au o comunicație verticală, care poate că s'a format numai prin surparea solului peșterii de sus. Cea inferioară adăpostește problematicul vas amintit mai nainte.

Al treilea grup de peșteri (fig. 6) e lucrat în coasta din dreptul satului Mihalbei. Sunt vreo 10 la număr, ușor accesibile, frecventate de ciobani cu turmele lor; mărimea până la 200 m³.

Peșterile Coastei de Argint n'au concrețiuni hidatogene (stalagmite, stalactite) pronunțate, ci numai ici-colea mici începuturi în forma unor emisfere.

În stânga râului Suiuciucl Turcesc am găsit printre pietrișul țărmlui vârful unui stalagmit (stalactit?), vreo 15 cm lung și destul de bine dezvoltat. Probabil că s'a format într'o peștera ce s'a distrus prin alunecarea partii respective de coastă.

Isobata de 200 m, unde începe soclul continental, se află la vreo 100 km spre est de Caverna; isobata de 50 m cam la 30 km depărtare. Isobata de 25 m însoțește țărmlul de la Constanța spre sud aproximativ paralel. Rămâne vreo 5 km depărtată de țărml și — ceea ce dă de gândit — urmează cotitura Capului Caliacra, spre deosebire de isobata 50 m. Se știe că mările au tendința de a-și îndrepta țărmlul; dar care este atunci motivul abaterii subite a coastei la Capul Caliacra spre vest, din obișnuita ei direcția nord-sudică? Din mersul drept al isobatei 50 m și din abaterea isobatei 25 m putem deduce că la S și la SE de Caliacra, nivelul fundului marin la o adâncime de 25—50 m arată aberațiuni din relieful normal; rezultă o regiune de scufundare mai pronunțată în sudul Coastei de Argint. Să nu fie oare vreo legătură între puternicele conglomerate dela Caliacra și neregularitatea fundului marin?

De notat este că în prelungirea Coastei de Argint se află valea Batovsca cu terasele ei¹⁾, apoi golful Varna, paralel cu linia Caliacra—Balcic. Poată că coincidența de linii să nu fie decât întâmplătoare, însă aceasta nu-mi pare probabil, mai ales din cauză că litoralul arată cu atât mai despicat, cu cât înaintăm dela Caliacra spre Balcic, adică dintr'o regiune mai liniștită în alta mai neliniștită.

S'ar putea face obiecțiunea că litoralul spre Caliacra ar fi mai puțin dislocat, fiind mai la adăpostul vânturilor dominante de N și E, deci mai puțin expus activității abrazive a mării.

¹⁾ N'am ajuns să pot vizita și valea asta.

Dacă într'adevăr lucrul ar sta așa, atunci de mult s'ar fi format un litoral de tipul c. Am arătat mai înainte că nici unul dintre tipurile descrise ca existente în regiunea Coastei de Argint nu poate să fie considerat ca cel mai vechiu. Se poate însă zice în genere că litoralul indică cu atât mai mult o regiune de dislocații cu cât este mai accidentat și cu cât mai repede se vede că îl distruge marea. Deci: în regiunea Cavarna—Balcic marea înaintează repede — ceace o dovedește chiar existența golfului Cavarna — deci regiunea se scufundă; nivelul mării a fost cu 25—50 m. mai jos decât astăzi.

Cine a văzut dărâmarea litoralului mai ales din regiunea Tuzlei, nu va trage la îndoială că undeva în fața acestei regiuni trebuie să existe un centru de scufundare lentă, seculară, care se întinde chiar și asupra litoralului. Cred că un studiu amănunțit asupra întregului litoral dela Constanța până la Varna ar dovedi presupunerea mea. Puținele observațiuni făcute de mine suferă mai ales din motivul că mi-a lipsit un barometru altimetric pentru studierea nivelului straturilor contemporane.

Conglomeratele găsite la Caliacra sunt aplecate spre apus, deci de acolo a venit sau întracolo s'a retras marea acelor orizonturi. Cred că, după toată probabilitatea, trebuie să fie o legătură genetică mai strânsă între acele conglomerate și ipoteticul basin de scufundare. Deocamdată însă nu se poate preciza nimic. La tot cazul cred că existența golfului Cavarna—Balcic nu se poate explica mai bine decât ca regiune de scufundare mai pronunțată ca bunăoară la N de Caliacra. În sprijinul ipotezei vine și desimea și întinderea redusă a cutremurelor, care cred că în majoritate sunt independente de epicentrul mării Marmara.

Scymnos din Chios¹⁾ ca și Anonymus, Periplus Ponti Euxini ne istorisesc că la Balcicul actual marea a aruncat la țarm o statuie a lui Dionysos. Această știre arată cumcă cu mult înainte de Christos marea înghițise deja un așezământ antic; iar o indicație pentru scufundarea litoralului.

D-l Popa Lisseanu zice că între Balcic și Caliacra singurul acces la mare ar fi numai la Cavarna. În realitate, marea este accesibilă chiar și cu vehicule și la Dalboc, Milhalbei și Tuzla; pe jos în multe locuri.

II. Cutremure.

În regiunea Coastei de argint cutremure de pământ se ivesc destul de des. Faptul acesta sprijinește întru câțva presupunerea mea că în apropiere, probabil la sud, se înfăptuiesc dese mișcări tectonice. Am adunat dela locuitori știri asupra mișcărilor

¹⁾ După G. Popa-Lisseanu, Cetăți și orașe greco-romane. 1921. p. 18.

seismice pe care le redau aici, deocamdată fără nici o critică sau modificare¹⁾, spre a da și altor naturaliști ocaziune de control. Numerele consecutive indică diferitele persoane consultate.

1. Anul 1871, luna Mai. Localitatea Cavarna. Cutremurul avea efect dăunător asupra clădirilor.

2. Anul 1881, luna Iunie. Localitatea Cavarna. Stricăciuni la case.

3. Anul 1888, ziua și luna necunoscute, 7h a. m. Localitatea Cavarna. Individul dormea în pat; acesta s'a mișcat de două ori. S'au mișcat mobilele, s'a vărsat apă. Cutremurul a durat cam 1—2 secunde și a venit dela Balcic.

4. Anul 1891, luna Iunie(?). Localitatea Cavarna. Cu stricăciuni la case.

5. Anul 1891, 18 Martie, Duminica Florilor, 10 $\frac{1}{2}$ h. Persoana era la curățitul unei mașini de cusut, stătea pe o rogojină în casă. Localitatea Cavarna. Cutremurul n'a fost ca pe valurile mării, ci s'a zguduit odată pământul, apoi a început să tremure. Durata: o oară și un sfert. Durduhuri dela miazănoapte, dela Gargalac. S'a văzut o lumină ce s'a dus spre mare. 1 $\frac{1}{4}$ oră zguduiri neîntrerupte, apoi alte 3 zile zguduiri cu mari intreruperi. Și azi (Ianuarie 1925) se văd urme de cutremur. La capul Caliacra mormântul Sf. Nicolae s'a scufundat. S'a răsturnat un vas cu 20 ouă spre răsărit. Obiectele din casă și un pom din curte s'au mișcat dela N spre S. Nu s'a observat dacă au fost schimbări la țărni, izvoare și fântâni.

6. Anul 1891, 25 Martie, Vinerea Mare, 10h. Localitatea Cavarna. Persoana a fost în casă, în parter, la mâncare, stând în picioare. S'a simțit de către toate persoanele. Cutremure ca pe valuri. Durata 15 minute. Durduhuri, fără fenomene optice. La mahalaua turcească s'au darămat case vechi, apoi etajul unei case. Două tinichele cu ouă s'au răsturnat spre E. Unele vase s'au spart. Nu s'a observat dacă s'au mișcat mobile. Țărniul mării s'a retras și din unele fântâni s'a pierdut apa.

7. Anul 1900. 20 Aprilie, orele 8—9 seară. Observatorul ședea la masă într'o casă clădită pe pământ negru, arabil. Cutremurul a venit dinspre Șabla, a durat abia 1 minută, mișcările au fost tremurătoare. Hornurile au fost avariate, în case s'au răsturnat vase spre Balcic. Obiecte atârinate s'au lovit de perete.

8. Anul 1900. Mai, orele 10 a. m. Persoana ce povestește venise dela biserică și se desbrăca într'o casă fără etaj. Localitatea Mangalia. Cutremurul era cu furtună, a durat un ceas, a venit dinspre sud și era cu văjiituri de vânt. Numărul zguduitorilor a fost mare. Urmele se văd și azi (1924) la o geamie turcească. Multe vase s'au răsturnat, obiectele atârinate au căzut.

¹⁾ Relata refero.

La ape nu s'au făcut schimbări. Numai jumătate din locuitori au simțit; în case toți. Toate mobilele au tremurat, geamurile au sunat și s'au spart. Ușile și dușumeaua n'au pocnit. Lichidele din vase deschise s'au legănat, din vase pline s'au vărsat. Au simțit și oamenii dela lucru. În case s'a simțit mai tare decât decum ar trece o căruță încărcată. Crengile arborilor s'au rupt, obiectele atârinate au căzut și s'au spart. Toți au fugit afară din case. S'au spart multe vase. Mobilele s'au mișcat din loc, însă n'au căzut. Pereții caselor au crăpat. Marea a făcut ceva valuri. Clopotele n'au sunat. Fântânile nu și-au schimbat nivelul. S'au dărâmat mai ales case mici, ziduri de curte și turnuri.

9. Anul 1900. Într'o Duminică la orele 9 dimineața. Localitatea Cavarna. Persoana era la biserică. Ceriul s'a întunecat, s'a auzit un sgomot și după 12 secunde a început zguduitura. Cutremurul a ținut 2—3 secunde. Acel cutremur a ținut mult, s'a făcut foarte des, aproape timp de o lună, în fiecare zi la amiază, seara și la 12 ore noaptea. Cutremurul a venit dela Tuzghiol. Acoperișul bisericii s'a deschis încât s'a văzut ceriul; apoi s'a închis iarăș. N'au fost multe stricăciuni, dar s'au dărâmat câteva coșuri. Din vase nu s'a vărsat nimic. Mobilele se clătinau încoace și încolo. În dosul cinematografului sunt încă semne dela cutremur. Apa mării s'a retras. La cișmele, fântâni și izvoare apele s'au înmulțit.

10. Anul probabil 1900. Vara, într'o Duminică, la orele 9. Localitatea Caliacra. Apa din-reservoriu se clătina ca valurile pe mare. S'a auzit un sgomot, ceriul s'a făcut negru și pe urmă a început cutremurul. După puțin s'au crăpat stâncile și s'a dărâmat stânca pe care era clădit farul.

11. Anul 1901. 9 Martie la orele 9 a. m. Localitatea Varna. Persoana a lucrat la o mașină. Au simțit toate persoanele din localitate. Două zguduiri și a două zi iarăș. Durata 5—6 minute, direcția dela răsărit. S'au auzit sunete vibratoare ce veneau dela răsărit, simultan cu cutremurul. Fenomene luminoase n'au fost. Schimbări la țărni sau izvoare nu s'au observat. S'au dărâmat(?) case.

12. Anul 1901, 13 Martie, 8h a. m. Localitatea Cavarna. Persoana citea în casă. Au simțit toți locuitorii. Cutremurul era ca valurile, durata 2—3 secunde Direcția dela răsărit. Înaintea cutremurului s'a auzit un sgomot ca vântul. Depe etajeră s'au răsturnat vase și au căzut cărți. Toți au fugit afară.

13. Anul 1901. 18 Martie. Localitatea Cavarna. S'a dărâmat majoritatea clădirilor din port, nu însă din oraș.

14. Anul 1901. 18 Martie st. v., Duminecă 9 $\frac{1}{2}$ h a. m. Localitatea Ghiaur-Suiuciu. Persoana era la biserică. Cutremurul a venit vibrând, a durat 2—3 minute și a fost simțit de toți locuitorii. Cutremurul a venit dela E și a fost prevestit de un

vuet tare ca vântul. S'a dărâmat jumătate din sat. La Capul Caliacra și azi se văd încă urme. După prima sguduitoră s'a mai cutremurat încă de 3 sau 4 ori. Schimbări la izvoare n'au fost.

15. Anul 1901. 18 Martie. Localitatea Ilanlăc. Persoana stătea afară, pe țarnă. Cutremurul s'a simțit de toți locuitorii, a fost ca pe valurile mării, durata de 1 minut și a venit dinspre Rusia. După cutremur s'a auzit un vuet. Numărul sguduitorilor nu se știe, urme nu se văd, mișcări la țarm n'au fost.

16. Anul 1901. 28. Martie. Localitatea Cavarna. Direcția cutremurului dela apus spre răsărit, mișcarea ca pe valuri, durata 16 secunde. Au căzut coșurile caselor, în port s'au dărâmat magaziile.

17. Anul 1901. Ziua Floriilor, pela 10—11 h a. m. Localitatea Cavarna. Persoana stătea liniștită în casă. Mai întâiu s'a auzit ca un vuet tare, după aceea au urmat 2—3 sguduitori foarte tari. Toți locuitorii din Cavarna și jur au simțit cutremurul. A venit dela NV. Oamenii au fugit afară crezând că se dărâmă casele peste ei. Multe lucruri au căzut și s'au spart. La toate casele au căzut hornurile. Atunci s'a răsturnat biserica dela Șabla și a crăpat zidul la biserica Sf. Gheorghe din Cavarna. Din Ciragman s'a surpat o bucată în mare. În unele sate din jur s'au dărâmat case întregi. Cutremurul a fost foarte tare. După acest cutremur s'au simțit în aceeași zi încă 2—3, însă foarte slabe.

18. Anul 1901? Intr'o Duminecă din luna Martie, 9 h Localitatea Cavarna. Persoana a fost în biserică. Cutremurul a fost simțit de toți, era ca pe valurile mării, s'a sguduuit de mai multe ori și a venit dela E. S'a răsturnat farul.

19. Anul 1901. Martie, Duminecă, 10 h. Localitatea Cavarna. Persoana era în etaj, citea. În toata Dobrogea s'a simțit cutremurul; în localitate de cătră toți locuitorii. Pământul a tremurat timp de 5 minute. Cutremurul a venit dela Ghiaur-Suiuciuc, adică dela răsărit. Obiectele din casă s'au mișcat spre apus.

20. Anul 1901. 31 Martie, Duminecă, 9 h a. m. Localitatea Liffelnăc. Persoana a dormit în liber pe câmp. Cutremurul a venit dela E, sguduind, și a durat 3—4 minute. S'au dărâmat case și a crăpat pământul. Persoana fiind cu oile pe câmp, a simțit numai tremurând și sguduindu-se pământul.

21. Anul 1901. Duminecă 31 Martie. Localitatea Cavarna. Cutremurul a durat 5 minute și a trecut ca vântul. Au căzut zidurile caselor. Căruța ce era în curte a început să se miște. Căldări pline cu apă au început să se verse.

22. Anul 1901, primăvara. Intre Cavarna și Ghiaur-Suiuciuc. Persoana ședea pe câmp în trăsură. Mișcarea a fost tremurând ca pe valuri. Mai multe sguduiri. Cutremurul venea dela mare, durduind.

23. Anul 1901. Întâia Duminecă din luna Martie, orele 8 a. m. Localitatea Cavarna. Cutremurul s'a simțit venind dela răsărit. De sub pământ s'a auzit vuet. Cutremurul a durat 2 secunde. S'au dărâmat case cu două etaje, garduri, hornuri și farul dela Caliacra. Au murit 2 oameni ce au fost pe vârful unei prăpastii ce s'a dărâmat. Mișcarea a fost în formă de valuri. La Bolata s'a simțit miros de pucioasă. După acest cutremur timp de un an încă s'au tot simțit mici cutremure. Cel mai puternic cutremur a fost la Caiabei, Sarămeșe și Suiuciuc. În primul sal pământul s'a cutremurat de jos în sus. Cupola bisericii Sf. Gheorghe din Cavarna s'a despicat și apoi iarăș s'a unit.

24. Anul 1901. Vara la orele 11 a. m. Localitatea Cavarna. Persoana ședea în casă pe scaun. Cutremurul a durat vreo 4 minute și s'a simțit vibrând; câteva sguduiri, apoi liniște, pe urmă iarăș sguduiri și iarăș repaos. Direcția dinspre mare. Lumea a fugit afară din case, care s'au dărâmat. Înaintea cutremurului s'au auzit vreo 4—5 sunete ce veneau dela mare sunând ca pocniturile (din cauza dărâmării caselor). Fenomene optice n'au fost. Isoarele au încetat să curgă și țărmlul s'a retras.

25. Anul 1901. 24 Iunie. Localitatea Cavarna. S'au simțit 16 sguduiri cu pauze de 10—15 minute. Centrul de putere a fost la Caiabeichioi și Calicichioi.

26. Anul 1902. Duminecă Floriilor 18 Martie st. v., 9 h a. m. Localitatea Cavarna. Persoana ședea pe pat, casa situată pe pantă. Cutremurul a început cu vuet, a ținut o secundă, în care timp s'au simțit 3 sguduiri. A venit dinspre apus. Cu sunete de durduiri și tremurând. Vremea a fost întunecoasă. Pe urmă încă 3 zile s'au mai auzit vuete. Și azi (Ianuarie 1925) se văd crăpături la case de atunci. S'au răsturnat multe vase căzând spre apus, mai ales în magaziile din port. Apa isoarelor s'a tulburat. Geamurile au sunat, ușile s'au deschis. Lichidele din vase s'au vărsat, mâncarea ce era pe foc s'a răsturnat. S'au mișcat crengile arborilor; icoane, candelile au căzut jos. Râurile s'au tulburat. Multe case au crăpat, s'au dărâmat ziduri și mai ales hornuri.

27. Anul 1902. Aprilie, Dumineca Floriilor, orele 10—11 a. m. Localitatea Varna. Persoana stătea în biserică. Mai întâiu s'a auzit ca un vânt foarte tare, după aceea două sguduiri tari care s'au simțit venind dela răsărit. Oamenii au fugit toți din biserică, obiectele atârinate s'au mișcat. Cutremurul a durat 2 minute; a fost simțit de toți locuitorii orașului. Biserica cea mai mare din Varna a crăpat în câteva locuri, asemenea și unele ziduri.

28. Anul 1902. 26(?) August, 7 h a. m. Localitatea Balcic. Persoana dormea. S'au simțit 7—8 sguduiri, a durat 2—3 minute și a venit dela apus (?). S'au auzit sunete fluerânde ce veneau

- dela apus dimpreună cu cutremurul. Fenomene optice n'au fost. S'au răsturnat vase spre est, iar altele au căzut jos depe dulap.
29. Anul 1903. Luna Iunie-Iulie. Localitatea Șabla. Persoana sedea în casă, dar când s'a auzit bubuitul, a fugit afară. Pământul (negru) mai întâiu a tremurat și apoi a început a se legăna. Numărul sguduirilor a fost nenumărat, au ținut aproape un ceas și jumătate; au venit dinspre Constanța. S'au auzit sunete foarte îngrozitoare și sperietoare: durduia și fluiera. Sunetele se anunțau înaintea cutremurului. S'au răsturnat multe vase spre Varna, iar icoanele s'au lovit de pereți.
30. Anul 1911. 21 Martie, ora 7 ziua. Localitatea Cavarna. Pământul a tremurat abia o minută. Direcția dinspre Șabla. Înaintea cutremurului s'au auzit sunete ca vântul. Vase nu s'au răsturnat, sau mișcat puțin din locul lor; pahare așezate lângă olaltă pe poliță s'au ciocnit puțin.
31. Anul 1912. Miercuri 20 Iulie, orele 11 a. m. Localitatea Varna.
32. Anul 1913. Sâmbătă 14 Iunie, orele 12 amiază. Localitatea Velico Târnovo. Cutremurul a venit dinspre apus ca niște valuri. S'au dărâmat clădiri, a isbucnit apă din munți. Au fost mari nenorociri.
33. Anul 1914. Iulie, ora 4 d. a. Localitatea Racovschi. S'a auzit ca un vânt și s'a sguduit pământul. Un bordeiu s'a dărâmat, dealtfel nici o stricăciune. Direcția dela Balcic.
34. Anul 1914. Într'o noapte, vara. Localitatea Cavarna. Două oscilațiuni la interval mai mic de 1 minută (câteva secunde). Fără urmă la clădiri; unii nici n'au simțit.
35. Anul 1916, vara, într'o amiază. Localitatea Cavarna. Cutremurul a fost scurt, numai de vreo 5 secunde și se simțea ca pe valurile mării. La clădiri nici o pagubă.
36. Anul 1916. Luna August, noaptea pela orele 10. Localitatea Cavarna. Persoana dormea, dar s'a deșteptat. Hainele atâr-nate și candela s'au mișcat. Cutremurul a fost simțit de mai multe persoane după spusele cărora a venit dinspre N. Mai întâiu a venit ca un vânt, apoi a început să tremure pământul, după aceea iarăș a fost liniște. Unii locuitori au fugit din case. Cutremurul acesta s'a simțit și la câteva sate.
37. Anul 1919. 24 Ianuarie, pe la 5 ore a. m. Localitatea Cavarna. Au fost 3 sguduirii urmate de un vuet. Persoana care avea o lampă în mână vroia s'o pună pe masă, dar n'a putut, fiindcă să legăna masa din spre est spre vest. Dușumeaua scârțâia.
38. Anul 1919. August, ora 7 $\frac{1}{2}$ a. m. Localitatea Cavarna. Persoana era în pat. Cutremurul n'a fost simțit decât de puține persoane ce nu lucrau nimic; a venit tremurând dinspre mare și n'a durat decât 2 minute. Nu s'au observat nici fenomene optice, nici sunete.

39. Anul 1919. August. 7 h p. m. Localitatea Cavarna. Cutremurul s'a simțit trezaurând, a durat 20 secunde, a venit dinspre SE și a fost simțit numai de puține persoane.

40. Anul 1922. 24 Ianuarie, 4 ore a. m. Localitatea Cavarna. Cutremurul s'a simțit de multe persoane, venea dela vest și a ținut 30 secunde. Un zid a crăpat și a căzut coșul casei. S'a sguduit toată casa. Persoana dormea.

*

Supunând cercetării istorisirile acestor 40 persoane, putem distinge aproximativ următoarele cutremure:

a) [1] Mai 1871. Cavarna. Pagube la clădiri, deci cutremur de cel puțin gradul 6 după scala de Mercalli-Sieberg, care grad corespunde unei accelerațiuni de 51—100 mm/sec.².

b) [2] Iunie 1881. Cavarna. Stricăciuni la case, deci gradul 6 sau 7 (accel. 101—250 mm/sec.²).

c) [3] Anul 1888. 7 h a. m. Cavarna. Gradul 5—6. Direcția dela W (?), 2 sguduiți.

d) [4, 6; 5 se referă probabil la 1901]. Anul 1891. Vinerea Mare, 25 Martie, 10 h. Cavarna. Case dărâmate. Cutremur undulant. Gradul 7, durata 15 minute, direcția dinspre E. Fenomene acustice: durduhuri. Retragerea țărmlului mării, unele fântâni își pierd apa. — Precum se vede, acest cutremur a produs oarecare schimbări în scoarță. Retragerea mării poate fi explicată ca efectul unei scufundări subite în solul mării.

e) [7] Anul 1900. 20 Aprilie, 20—21 h. Cavarna. Direcția dela W, gradul 5—6, durata 1 minută, tremurând.

f) [11—24, 25?, 26, 27 poate și 28, 29] Anul 1901. 18 Martie st. v. aproximativ ora 9¹/₂ a. m. Cavarna. Fapt constat este că în port magaziile s'au dărâmat, iar în oraș casele au suferit mai puțin. Direcția dela E. Asupra duratei cutremurului, precum se vede, afirmațiunile sunt foarte diferite, încât nu se poate preciza aproape nimic. A se vedea diferitele răspunsuri. Au fost mai multe zguduiți, poate 16(?), la intervale de 10—15 minute. Gradul 7 în oraș, 8—9 la port. Precum se vede, clădirile din port au suferit cu mult mai mult decât cele din oraș, primele fiind așezate pe sol aluvionar, celelalte pe roci relativ tari, autochtone. Acest cutremur a fost cel mai puternic din ultimele decenii și a cauzat pagube mari, între altele s'a prăbușit farul Caliacra dimpreună cu promontoriul pe care era clădit.

g) [28?] Anul 1902. 26 (?) August, 7 h a. m. Balcic. Direcția dela E. Gradul 6.

h) [29?] Anul 1903. Iunie—Iulie. Șabla. Gradul 6, direcția dela E.

i) [30] Anul 1911. 21 Martie, 7 h a. m. Cavarna. Gradul 4—5. Direcția dela NE.

- j) [31] Anul 1912. 20 Iulie, 11h a. m. Varna.
 k) [32] Anul 1913. 14 Iulie, 12h a. m. Velico Târnovo.
 Gradul 7—9.
 l) [33, 34] Anul 1914. Iulie, 4h a. m. Racovschi și Cavarna.
 Direcția dela W(?). Gradul 4.
 m) [35] Anul 1916. Vara, amiaza. Cavarna. Gradul 4.
 n) [36] Anul 1916. August, 10h p. m. Cavarna. Gradul 4—5.
 o) [37] Anul 1919. 24 Ianuarie, 5h a. m. Cavarna. Gradul 4.
 p) [38; identic cu 37?] Anul 1919. August, 7¹/₂ h a. m.
 Cavarna.
 q) [39] Anul 1919. August, 7h p. m. Cavarna. Direcția SE.
 Gradul 4.
 r) [40] Anul 1922. 24 Ianuarie. 2h a. m. Cavarna.

*

Precum se vede, în anii 1871—1924, în regiunea Coastei de Argint au fost vreo 18 cutremure macroseismice, în parte destul de puternice, deci dar tot cam la 3 ani unul. *Direcția este în majoritate dinspre ipoteticul basin de scufundare din fața Coastei de Argint.* Se poate că unele cutremure și-au avut cauza în *surpări de peșteri subterane.*

În vara 1922(?) marea s'a retras timp, de cel puțin o zi fără nici o furtună sau cutremur.

III. Hidrografie.

Abstragând marea, Coasta de Argint este săracă în apă. Cantitatea mică de precipitațiuni (cam 400 mm anual) și permeabilitatea solului în unele părți cauzează formarea stepei aride. În schimb cred că există ape subterane (râuri), poate chiar numeroase.

Ape ce curg la lumina zilei sunt puține. Venind dela Caliacra, dăm mai întâiu de *părăul Dalboc*, mic și neînsemnat, adeseori chiar fără apă; n'are lungime nici de 1 km. Valea părăului e destul de largă și ascensibilă.

Râul Cavarnei este cea mai mare apă curgătoare din regiune. Isvoarele dintr'un grup de cișmele (Fig. 14) ce se ivesc din aripa stângă a văii, cam 3 la număr, apoi lângă prima moară alte două, dintre care una primește apa din partea dreaptă a văii. Debitul acestor isvoare variază foarte mult, cam dela 2—15 kg pe secundă; temperatura e aproximativ constantă de 13° C, deci cât temperatura mijlocie anuală a localității. Spre a ajunge la nivelul cișmelelor, apa de ploaie trebuie să străbată roce în grosime de 20—40 m în sens vertical.

Poziția orașului Căvarna, față de cișmele, de unde o mare parte din populațiune își aduce apa necesară pentru consum, este nenorocită. Lângă hala orășanească este o fântână care, în timpul războiului, în parte a fost umplută cu pietre, apoi la 1924 — din lipsă de apă apropiată pentru construcțiuni — curățită. La scoaterea pietrilor din fântână, apa cișmelei ce se află la o înălțime cu vreo 20 m mai mică, s'a tulburat, dovadă de legătura subterană dintre aceste două puncte. În analogie trebuie să presupunem și alte legături între cișmelele și arealul orașului, prin urmare filtrare insuficientă: sus latrine, jos oamenii beau apă! Adevărat, apa cișmelelor e foarte gustoasă, însă și mai primejdioasă, cum ne învață unele epidemii de infecții intestinale, din fericire rare.

După ce râul Căvarna a adunat apa cișmelelor, el dispune de un debit de 40—70 kg. secundă. Deci isvoarele produc zilnic 4000—6000 tone, anual 1,450.000 — 2.200.000 tone. Regiunea, având media anuală de precipitațiuni 400 mm., apa cișmelelor se adună depe o suprafață de peste 320—550 hectare, abstracție făcând de evaporare și de scurgerea la suprafața podișului, a căror cantitate nu se poate aprecia și, negreșit, este cu mult mai mare decât debitul isvoarelor. Cantitatea apei din râu dimpreună cu înclinația destul de mare a văii, dau energie destulă pentru șirul de mori ce se întind până în apropierea portului.

Care este geneza văii Căvarna? La tot cazul un produs al apelor curgătoare, căci orizonturile celor două aripi, care formează valea, nu arată denivelare. Valea Căvarnei are același caracter ca și valea Dalboc; s'a format prin eroziune regresivă. Poate că o parte a văii s'a format prin surparea unor cavități subterane făcute de apă, lucru ce azi nu se mai poate constata. În tot cazul, valea este opera isvoarelor, iar acestea își au originea în puternicele straturi de argilă impermeabilă.

Înainte de a se vărsa în mare, râul Căvarna primește dela dreapta *părâul Mihalbei*, care vine dintr'un grup de cascade mici din nordul satului. Aceste isvoare se ivesc la un nivel foarte înalt, abia câțiva metri sub suprafața podișului. Cantitatea apei variază mult, uneori deabia ajunge pentru întreținerea părâului.

În valea Căvarnei se mai găsesc câteva isvoare, dintre care cele mai mari sunt la port și-și au originea în straturile dislocate din estul Ciragmanului. Temperatura acestor isvoare este aproximativ constantă de 14° C; chaosul tectonic ce domnește aici nu permite explicația exactă a genezei. Poate că nu este decât un fel de captivare parțială subterană a apei ce vine dela Mihalbei.

Între Căvarna și Mihalbei se găsește la țărmlul mării un *isvor* slab de apă nesărată, bogată însă în hidrogen sulfurat. Acest isvor rareori curgea și este mai mult o groapă de apă stătătoare;

uneori seacă. Apa se poate bea fără nici un efect neplăcut, cu toate că este destul de puturoasă.

Un *alt isvor* cu hidrogen sulfurat se găsește între Suiuciucul Turcesc și Tuzla, la vreo 30 m. înălțime, cam la mijlocul întin-sului teren alunecat (Fig. 2). Acest isvor are o temperatură de 16°C, produce pe secundă cam 0,4 kg apă ce miroasă destul de tare a H₂S. În isvor trăește o insectă (Nepa), deci cantitatea aceluși gaz nu poate să fie mare, în cantități mai mari fiind otrăvitor. Apa e potabilă și se varsă într'o mocirlă de 100 m. diametru, plină de trestieș (papură). — O altă baltă cu vegetație se află mai spre SW, lângă mare, aproape la nivelul zero.

Mai bogat este *isvorul din răsăritul Tuzlei*, zidit cu pietre și două jghiaburi de scurgere. O piatră are o inscripție bulgară. Lângă isvorul zidit mai apar altele două naturale din pământ. Apa n'are nici un gust, e bună de băut, are 15°C. Înălțimea acestui grup de izvoare e cam de 10—20 m., cantitatea apei cca 1 litru pe secundă.

Din sinclinalul al cărui front e desvelit la răsărit de Tuzla (Fig. 4) curgea într'un timp puțină apă sulfurată; în prezent (Ianuarie 1925) nu mai curge.

Cea mai cunoscută apă din regiune este *lacul Tuzla* (Fig. 3). Suprafața variază după anotimp; lacul stă în legătură cu marea printr'un șanț artificial. Existența lacului se bazează pe faptul că apa lui — fiind cam la același nivel cu marea — n'are scurgere. Probabil că depresiunea lacului e formată într'un sinclinal de roce impermeabile ce ies la iveală în răsăritul lui (Fig. 4). Apa lacului e sărată, concentrată prin evaporare, prețuită pentru băi la care serveșc și un șir de cabine. Lacul e lipsit de vegetație și are un strat gros de nămol.

În apusul Tuzlei se mai găsesc câteva izvoare cu apă dulce, care uneori formează mici mocirle și pâraie.

În viile Cavarnei: „*cîr baglar*“ (=vii de câmp), în vale, spre Mihalbei, este un isvor periodic care, după credința populațiunii, curge numai în preajma răsboaielor și mai ales când urmează să calce trupe rusești aceste regiuni. Isvorul se chiamă „*îrgat punarê*“ (=„isvorul lucrătorilor“) și a curs în timpul răsboiului ruso—turc, după terminarea căruia a secat. În răsboiul sârbo—bulgar a curs iarăș, însă mai slab.

IV. Clima.

Clima Coastei de Argint se poate considera ca intermediară între clima continentală și cea mediteraneană. Temperatura medie din luna Ianuarie în genere este de 0°, în anul 1924 însă a fost de — 1° C. Curba grafică alăturată ne arată mersul

mediilor lunare din anul 1924. Precum se vede, cea mai ridicată temperatură o avem în Iulie, iar cea mai scăzută în Ianuarie. Maximul observat în anul acesta a fost de 38° C la 6 Iulie, minimul de $-13,30^{\circ}$ C la 25 Ianuarie; deci amplitudinea maximală de temperatură este $51,30^{\circ}$ C. Media anuală în 1924 a fost de $13,70^{\circ}$; precum se vede, cu $1,70^{\circ}$ mai urcată decât media anilor îndelungați. Salturi de temperatură în jos n'am observat; în schimb, la 5 Ianuarie 1925, termometrul arăta la amiază $+17^{\circ}$ C, încât apărură broaștele mulțime prin mocirle, unde apa avea peste 14° . Asemenea au ieșit din ascunziș și șopârle (*Lacerta agilis* și *muralis*), un fenomen neobișnuit prin alte părți ale țării. — În genere putem zice că clima Coastei de Argint diferă de a altor regiuni românești mai ales prin iarna sa relativ dulce; vara e aproape la fel cu cea din nordul țării.

Zăpada nu prea rămâne; de regulă în scurt timp se topește și dispare în părțile expuse soarelui, perzistând timp mai îndelungat numai prin gropi sau pantele aplecate spre nord. În anul 1924 au fost în total 91 zile cu precipitațiuni, dintre care 16 cu zăpadă, în marea majoritate puțin abundentă. Ultima ninsoare din iarna precedentă a fost la 12 Martie. Vreo 20 zile au fost cu ceață, de obicei foarte deasă și umedă. Ploi abundente, parte torențiale, am înregistrat în vreo 16 zile. După statistica D-lui agronom regional N. Gheorghiu, totalul precipitațiilor din 1924 a fost de 384,9 mm.

Forma norilor preponderentă e stratus și cumulus. Acoperirea ceriului a fost în termen mediu aproximativ $2,2/4$; 67 zile din an ceriul a fost acoperit de nori ziua întreagă și numai în 17 zile a fost absolut senin.

Prima descărcare electrică a fost în 29 Febr. cu durduiture, ploaie și un fulger puternic.

Caracteristic pentru Cavarna este frecvența vânturilor. Numai în 4 zile aerul a fost în nemișcare; de altfel aproape totdeauna bate vântul, de multeori cu putere mare, încât împiedecă aproape mersul în contra lui. După scala de 10 grade, media anuală a puterii vântului în 1924 a fost de 2,8 grade. Nu am putut constata cu siguranță, care direcție este prevalentă, probabil în ordinea grupării N, E, S, W. Frecvente sunt vânturile cauzate prin diferența temperaturii dintre uscat și mare, vânturi care își schimbă direcția în mod foarte neregulat, pe sărite. — Acestor vânturi, Cavarna le datorește răcoarea relativă a verilor, pe când Balciul suferă mult din pricina căldurii, orașul fiind situat într-o vale adâncă, împrejurată de înălțimi.

În strânsă legătură cu temperatura uscatului este temperatura mării apropiate. Curba din linii punctate arată temperatura mării în 1924 (vezi fig.). Se cunoaște bine paralelismul celor două temperaturi. Din lunile calde ale anului precedent marea

își păstrează o cantitate de căldură, din care motiv temperatura apei până în Martie se menține mai urcată decât temperatura atmosferei, căci aceasta din urmă depinde în primul rând de căldura uscatului, care — fiind conducător mai bun de căldură decât apa — o pierde cu mult mai curând decât marea. Vedem dară că din Octomvrie până în Martie apa mării e mai caldă decât atmosfera, cam cu 3°. În intervalul Oct.—Ian., marea își pierde din căldură, dând-o cu încetul aerului, indulcind astfel clima iernei într'o măsură oarecare din regiunile litoralului. Marea-Neagră, fiind numai de un mic volum, această ameliorare climaterică este relativ minimală, dar totuș se simte. Din Ianuarie până în Martie, atât atmosfera cât și marea se încălzesc deopotrivă, apa însă își menține plusul de temperatură față de uscat. Incepând dela Aprilie, marea se încălzește mai încet decât aerul; acesta din urmă o întrece foarte pronunțat, deoarece uscatul, dela care primește căldură, este mai bun conducător și se încălzește mai intensiv. În Sept. temperaturile se egalează, apoi iarăș atmosfera devine mai rece.

De remarcat este că media anuală a atmosferei stă foarte aproape de media hidrosferei, 13,7 și 12,5 și totuș, rezumativ, marea e mai caldă, dovadă că trebuie să influențeze favorabil asupra climei. Tot în apropierea acestor medii vedem și cotituri bine pronunțate ale curbei marine, aș zice că este „equinoctiul“ dintre atmosferă și hidrosferă.

Cea mai ridicată temperatură a mării observată în 1924 era de 30° C la marginea litoralului, cea mai scăzută de +1° C, așa încât apa niciodată nu ajunge la îngheț, ceea ce mi-au afirmat și pescarii. Cel mult la țârm se formează puțină ghiață din stropii aruncați de valuri, răciți la aerul de sub zero.

Anexez pe p.120 un tablou ce ne arată mediile climaterice din 1924. Lipsesc mediile din August, deoarece, din cauza absenței mele din Cavarna, înregistrările au suferit o întrerupere. Din acelaș motiv notez că la curbele grafice coordonatele pentru August au fost arătate ca media lunilor Iulie și Septemvrie.

Celor eventual interesați, registrul zilnic al datelor climaterice le stă la dispoziție.

În genere, clima Coastei de Argint este sănătoasă. Boli endemice provocate de climă nu sunt. Totuș ceața, care adeseori se ivește în anotimpurile reci, este nefavorabilă sănătății; bolnavii de tuberculoză pulmonară par a fi mai puțin rezistenți decât în alte părți ale țării; contribuie însă și locuințele neigienice, apa foarte suspectă a cișmelelor și alimentația primitivă a populațiunii. În schimb, vara petrecută la țârm este o plăcere, băile de mare sunt mult superioare celor de râu, mai ales când apa are 25—30° C.

ANUL 1924, LUNA	Temperatura atmosferei în grade Celsius			Temperatura mării	Vânt	Acoperirea cerului în sterturi	Precipitații mm	Zile cu precipitațiuni
	media	min.	max.					
Ianuarie	— 1	— 13,3	5	1	2,8	2,1	17,7	5
Februarie	0,8	— 9	10	3,9	2,6	3	—	11
Martie	5,7	— 2,6	17,8	8,8	2,0	2,6	39	10
Aprilie	11,3	5,5	16,8	9	2,6	2,6	35,2	9
Mai	(23,1)	(17)	28	(14)	3,4	2,3	10	6
Iunie	25	19	30,8	20	3,8	2	47,5	12
Iulie	< 27,5	19	38	< 23,3	2,4	1,3	35	4
Septembrie	22,9	16,2	32,7	23,9	2,5	0,6	—	2
Octombrie	13,6	6,3	24	14	2,5	2,5	34,3	10
Noembrie	(8)	— 2	25,5	13	3,1	2,8	137	13
Decembrie	2,7	— 2,5	13	6,6	2,8	3,3	—	9
Media anuală	13,7	4,9	21,9	12,5	2,8	2,2	384,9 ¹⁾	91, lunar 8,3

V. Faună.

Nu pot să tratez aici sistematic toate viețuitoarele găsite în regiunea Coastei de Argint. Ne vom ocupa numai cu reprezentanții principali, pe cari îi poate observa mai ușor și laicul, viețări care sunt mai bătătoare la ochi.

Fauna regiunii, în genere, este identică cu cea de dincolo de Dunăre; găsim însă și câțiva reprezentanți ai faunei mediteraneene, care la noi, în Dobrogea, își găsește hotarul de răspândire înspre nord. Totuș, unele dintre animalele ce hibernează pe aici petrec în somnul de iarnă, un fenomen nordic, al regiunilor reci. În schimb sunt specii ce la începutul iernii vin dinspre nordul Europei și se opresc pentru iernare în Dobrogea; marea majoritate însă își caută adăpost mai spre sud. Abstrăgând de animalele marine, o bună parte a faunei regionale sunt locuitoare de stepe, care este formațiunea vegetală prevalentă. Pădurea lipsește cu desăvârșire, deci și animalele caracteristice acesteia. Puținele mocirle adăpostesc câțiva iubitori de baltă.

¹⁾ Dintre cari 59,2 mm în August.

Dintre mamiferele răpitoare, vulpea șireată locuiește prin găuri pregătite de natură și modelate de animal. Face din când în când invaziuni prin cotețele locuitorilor; în genere însă se furișează printre bolovanii și tufișurile litoralului. În numeroasele mele excursiuni, n'am întâlnit decât trei indivizi; deci vulpea nu este chiar comună în regiune. Deasemenea nici lupul, despre care numai am auzit că iarna face invazii în regiune; despre el se știe că într'o singură noapte poate parcurge zeci de kilometri în căutarea hranei. Chiar în zilele calde din Ianuarie c. lupii au sfâșiat într'o noapte trei porci ai unui țăran ce locuiește lângă lacul Tuzla (Fig. 3). — Mai modest este dihorul (Foetorius), care în cuprinsul Coastei de Argint apare în două specii: una, dihorul comun (F. putorius), fără pete pe spate, cealaltă, cu mult mai rară, dihorul sarmatic, (F. sarmaticus), cu pete galbene pe spinare, răspândit numai prin răsăritul Europei. — Printre bolovanii unui zid am văzut odată o nevăstuică (Mustela nivalis) înrudită cu dihorul, dar pe jumătate atât de mare, de culoare cafenie deschisă. După afirmațiile tăbăcarilor din Cavarna, mai rar se ivește și vidra (Lutra lutra).

Iarna trecută, niște copii mi-au adus 2 lilieci din peșterile Ciragmanului (Rhinolophus, probabil hipposideros). În amurgul serilor de vară numărul liliecilor ce zboară pare relativ mic, dar nici hrană destulă un prea găsesc.

Arici n'am văzut pe aici; am auzit însă că se găsește; în tot cazul este rar. Mai des se văd mușuroaiele cărțiței, care-și continuă activitatea chiar și iarna. Dintre rozătoare, bieții iepuri sunt destul de persecutați, deși puțin numeroși, spre deosebire de popândeii (Spermophilus citillus) ce mișună pe toate terenurile care nu sunt prea accidentate. Când treci peste depresiunile litoralului dintre Cavarna și Balcic, în zile calde, poți vedea aproape mereu câte unul galopând în căutarea refugiului. Țipetele li se aud mereu și se aseamănă cu ale șoarecilor de casă, însă sunt mult mai intensive și scoase întotdeauna din ascunziș. N'am putut reuși vreodată să văd individul care a strigat; se vede că este vreun semnal de pază. Uneori popândeii se ridică în două picioare și urmărește câteva clipe omul ce s'apropie, apoi dispare în gaură. Nu știu cu ce se hrănește acest rozător pe pantele litoralului, seci și cu vegetație sărăcăcioasă. Se poate să mănânce și insecte, cu toate că am găsit popândeii în aceleași galerii trăind împreună cu broaște (Bufo viridis) și gândaci (Blaps sp.).

O mare raritate la țărmul românesc al Mării Negre sunt focole (Foca vitulina). La a. 1924, în regiunea Coastei de Argint numai două am văzut: una, tăvălindu-se printre valuri în fața Dalbocului, iar cealaltă, înholbându-se la noi din apele adânci ale Capului Caliacra înainte de a dispărea. Mai des apar delfinii, (Delphinus delphis). Uneori în număr mare până la 10 indivizi

s'apropie de țărnișă până la vreo 200—300 metri cu salturile lor cunoscute. Un cadavru de delfin, care a fost aruncat la țărnișă, din cauza grăsimii abundente, n'a putrezit decât după vreo 2 săptămâni, cu toate că era vară.

Locuitorii principali al litoralului sunt paserile. Specii sunt relativ puține, dar indivizi mulți. Ciocârlia sunt destule pe câmp, (alauda arvensis); cea cu moț (Galerida cristata) pe toate drumurile. Pe lângă pârâie ici-colea găsim și Motacilla (cf. boarula), pe locuri uscate sticleți (Carduelis carduelis), uneori numeroși. Cel mai drăguț oaspe ce apare primăvara de timpuriu pe casele și arborii localității este graurul (Sturnus vulgaris). Vin cu sutele, își scutură aripele și cântă neobosit.

Această pasăre îmi va rămâne ca o jalnică amintire din Caverna, unde o anumită categorie de preținși intelectuali — nu erau din localitate — s'au arătat atât de barbari, de au împușcat sârmanele păsărele cu sutele. Am cerut celui mai citit ziar din țară să publice o notă asupra acestui fapt demn de combatere, dar fără succes; cu siguranță avea alt material mai folositor „culturii“, știri mai rentabile.

Dintre Corvide, țarca (Pica pica) este comună mai ales prin tufișurile numite aici „pădure“, apoi ciori (Lycus mone-dula, Corvus corone și cornix) se văd în toate localitățile. De stâncile litoralului sunt lipite cuiburile rândunelelor (Hirundo rustica); o singură dată am văzut și Caprimulgus europaeus.

Cea mai impunătoare pasăre din tot cuprinsul Coastei de Argint este vulturul pleș alb (Gyps fulvus). Lungimea unui individ împușcat de mine avea 1 m iar cu aripele desfăcute era de 2,50 metri. Capul și grumazii în tinerețe poartă puf alb, pe care cu timpul îl leapădă, așa că la animale bătrâne pielea grumazului este golașe, încrețită și de culoare albastră. La baza grumazilor se găsește un guler de pene lungi și fine. Penele sunt cafenii-roșietice, ale aripelor și cozii negre.

Această pasăre uriașe își face cuibul pe stâncile cele mai prăpăstioare și inaccesibile. Cuibul este așezat prin scobituri, prea puțin adăpostit de ploii, lucrat fără îngrijire, compus din câteva cotoare de plante aruncate în neorânduială. Femelele cam în Aprilie—Mai depun un singur ou și-l clocesc cu multă îngrijire. Un vultur de-al cărui cuib m'am putut apropia, n'a sburat decât tocmai târziu, după repetite ghiolduri date cu o prăjină. — La un alt cuib am putut pătrunde cu ajutorul unei funii și al unui târnăcop. Deși era un pui în cuib, iar părinții în sbor pe deasupra, ei n'au făcut nici o încercare de apărare. Imprejurul cuibului se simțea o putoare infernală, cu toate că nu erau urme de hoituri pe acolo, care sunt hrana obișnuită a acestei specii. Vulturul tânăr era izvorul aceluia miros atât de puternic, încât prepararea cadavrului pentru conservare era imposibilă.

cu toate că sunt obișnuit cu asemenea lucrări. Dar este de admirat curățenia cuibului care rămâne neatins prin instinctul animal, căci puiul, pentru excrementare, își ridică sus abdomenul, stropind departe dela sine, încât ca curățenie numai jurul cuibului lasă de dorit. — Prins de tânăr, vulturul pleș alb se poate îmblânzi, încât primește mâncarea din mână, nu lovește cu ciocul, se împacă bine cu păsările de casă, ba chiar și cu câinii. — Vulturii adesea să adună în grupuri de până la 20, stând la țarm, sau pe colinele litoralului. Pe uscat nu se mișcă decât în salturi greoaie.

Dintr'alte soiuri de vulturi am mai văzut un *Neophron percnopterus*. Relativ rar apare uliul, mai deș se vede pajura.

Buha (*Bubo bubo*) se găsește destul de des printre stâncile litoralului. Hrana principală i-o formează păsările, cărora — după cum am văzut la un lar omorît — mai întâiu le sfărâmă craniul, apoi le scoate penele din aripi; restul este rupt în bucăți și înghițit cu pene cu tot. Intr'o noapte am văzut o buhă rătăcită chiar în oraș.

Tot printre stâncile litoralului locuiesc în câteva locuri turturele; pe podiș se găsesc potârniche, prepelițe și dropii (*Otiscotarda*); ici-colea apare câte o barză, un cocor. Mai numeroase, cu deosebire iarna, sunt diferite soiuri de rațe, care uneori s'adună pe mare formând cete întregi; din depărtare fac impresia unui petec de insulă întunecoasă. Mai rar apar găște sălbatice și lebede (*Cygnus olor*) dintre care iarna trecută am văzut vreo 10 exemplare. Foarte numeroși sunt larii de diferite soiuri, adevărații locuitori ai țarmului marin.

Dintre reptile găsim trei specii de broaște țestoase, două de uscat (*Testudo ibera* și *graeca*), și una de baltă (*Emys orbicularis*). Comună este numai *Testudo ibera*, care cu preferință locuiește depresiunile litoralului. Din broasca țestoasă grecească n'am găsit decât 3 animale. În albia râului Mihalbei și prin mocirle găsim broasca țestoasă de baltă, care-și scoate din apă numai nasul și ochii, iar când se apropie cineva, dispăre fără urmă, inauzibil.

Foarte numeroase sunt șopârlele. Unde este verdeață multă, tufișuri sau pădure, bunăoară pe pante și podiș, găsim destul de des șopârta verde (*Lacerto viridis*), apoi *L. agilis* unde nu este vegetație multă; numai în apropierea mării și foarte numeros *L. muralis*. Rar este șarpele de sticlă (*Anguis fragilis*).

Șerpi sunt destui, însă soiuri puține. După spusele locuitorilor și șerpi veninoși ar fi mulți. Eu însă în cursul anului 1924 n'am aflat decât o singură viperă (*Vipera ammodytes*) la țarmul dintre Dalboc și Caliacra. — Între șerpii neveninoși arareori se găsește șarpele de apă (*Tropidonotus natrix*), uneori în varietatea cu dungi longitudinale (var. *perso*). La țarm, în vara trecută, am

prins vreo 150 exemplare de *Tropidonotus tessellatus*, care cu mai multă dreptate ar merita numele șarpelui de apă. Se găsește exclusiv la țârm. Pe podiș lipsește cu desăvârșire. Este un pescuitor dibaciu, mai ales de guvizi, pe cari îi prinde printre bolovanii din apă. Pentru înghițitul pradei șarpele iese din apă. Pagubele cauzate de acest reptil sunt destul de mari; am găsit indivizi cu un pește în gură și altul încă nedigerat în intestin. Șarpele când este speriat, de regulă dă afară peștele înghițit, uneori în parte deja disolvat. Varietățile acestei specii sunt atât de felurite încât vor forma un studiu special.

Relativ rar este *Zamenis gemonensis* var. *caspius*, cel mai mare șarpe din regiune. Am prins indivizi de peste 1,50 m lungime. Câte un individ este foarte sălbatec, căci sare cătră om chiar când stă mai demult închis în colivie, unde mereu se lovește de sârmă, încât botul animalului pare retezat la vârf de multe ciocniri cu sârma. Hrana principală este șopârla mare verde (*Lacerta viridis*). De broaște sau alte soiuri de șopârle nu se atinge, nici de păsări. Trăește numai pe locuri uscate. Un individ surprins de mine la țârm, de frică mai întâiu a intrat în apă, înotând grațios vre-o 10 pași la suprafața apei, cu capul ridicat în sus: imediat însă s'a întors și-a ieșit pe țârm, cu toate că nu părâsisem încă locul. Deduc că *Zamenis* se teme de apă, căci de altfel nu s'ar fi întors atât de repede la locul unde l-a așteptat dușmanul.

Foarte des am găsit șerpi omorâți de oameni neștiutori, încât trebue se cred că cel mai mare inamic al bietelor reptile este genul *Homo* cu „cultura“ sa. Faptul de a omorâ un animal atât de nevinovat cum este șarpele se arată foarte puțin laudabil, dacă ne gândim că nici măcar 1% dintre toți șerpii nu este primejdios. Am vorbit mult cu localnici asupra șerpilor, dar n'am putut stabili nici un singur caz mortal prin mușcătura de șarpe.

Amfibii sunt cam puține: le lipsește umezeala suficientă. Unde prin depresiunile litoralului se găesc mocirle, nu lipsesc nici broaștele de baltă. Pe podiș este comună broasca râioasă verde (*Bufo variabilis*), care singură își sapă găuri pentru locuință. Celelalte specii, comune dincolo de Dunăre (*Hyla*, *R. agilis*, *Bombinator*, *Bufo vulgaris*) nu le-am observat pe aici.

În pești, marea este destul de bogată. Exploatarea acestei bogății însă lasă mult de dorit. Pescuitorul nu se practică decât numai primăvara și toamna cu rețele fixate între câțiva stâlpi, în apele scunde, aproape de țârm. *Scrubia* și *pălâmidă* (*Pelamys sarda*) sunt soiurile principale ce se prind, apoi calcani și ici-colea câte un morun. Cu undița se prind mulți guvizi (*Lepadogaster*), iar toamna se aduce pentru vânzare genul *Belone*, un pește cu bot foarte lung. Din când în când apare calul și acul de mare

(Hippocampus și Syngnathus). Cam în luna August apar bancuri atât de mari de peștișori, încât nisipul alb se întunecă ca sub un nor. Atunci chiar la țarm locuitori nepricepuți prind cu niște rețele foarte dese mii din acești pești mici; par'că scot argint din apă.

Ne îndreptăm spre artropode. — Insecte sunt relativ puține. În apropierea apelor găsim libelule destule. Tântarii sunt obraznici, dar neprimejdioși, căci în Caverna n'am auzit decât de un singur caz de paludism la o persoană infectată în Ecrene, unde, după spusele altora, s'au îmbolnăvit și alții. Eu în cursul verii am dormit multe nopți în portul Cavarnei direct sub cerul liber, în apropierea unui pârâu, și am fost înțepat de țântari de nenumărate ori, însă fără de vreo urmare. Am adunat mai multe culicide despre care am să public o notă. — Furnici și lăcuste formează majoritatea insectelor care se găsesc în abundență mai ales pe podiș și pe pantele cu vegetație ale litoralului. Un oarecare soi de lăcustă produce un sunet deosebit de pătrunzător și când cauți muzicantul nu mai este; a sburat în depărtare. Greieri încă sunt printre pietre; un soi mai mare pe întreg corpul are niște buburuze ca pietrele scumpe. O specie de lăcustă are forma unei crenguțe, încât numai cu greu se poate vedea prin tufiș: un bun exemplu pentru mimicri. Dintre stelnițe, una neagră cu pete roșii (Pyrrhocoris) este deosebit de răspândită. Fluturi sunt cam puțini; gândacii ceva mai numeroși, mai ales genurile Blaps, Carabus morio, Bembidium. Spre mirarea mea, de câteva ori am găsit în mare genul Dytiscus. În pădurea de lângă Caverna am descoperit într'un singur exemplar o specie nouă de Apion¹⁾. Leul furnicilor este comun lângă satul Ghiaur-Suiuciu, unde își face conuri în terra rossa.

Între paianjeni este un soi mare de vreo 2 cm, care locuiește prin găuri; copiii îl „pescuesc“ cu o ață de care e atârnată o bucățică de ceară. Când „undița“ aceasta este lăsată jos în locuința paianjenului, el prinde ceara cu cleștele și astfel poate fi scos la suprafață. Apoi tot copiii pun câte două animale într'o cutie, unde se încinge o luptă sălbatecă între cei doi adversari, până când unul este omorât.

Dintre myriapode, două specii merită deosebită atențiune. Una este Scolopendra cingularnis, impunătoare prin lungimea de peste 10 cm, cu corpul masliniu închis, picioare galbene-portocalii și clește destul de amenințătoare. Cred că mușcarea acestui animal poate produce simptome locale dureroase. Trăește mai ales pe sub pietrele din valea Cavarnei. În prinsoare sunt canibali: se mănâncă unii pe alții până când nu rămâne decât un supraviețuitor. — Un alt myriapod mare, cu picioare extrem

¹⁾ Det. Prof. Dr. C. A. Penecke.

de lungi, trăește prin locuințele oamenilor și apare seara pe pereți, spre groaza oamenilor.

Raci, mai bine zis crabi (un crapi) sunt destui în mare, însă numai de vreo 5 specii. Un soiul roșu, care trăește la adâncimi mai mari și se prinde uneori în rețelele pescarilor, ajunge o mărime de 15 cm. Soiurile comune sunt negre și nu trec de 10 cm. Vara, când soarele e ascuns după nori și atmosfera arată a ploaie, racii ies din mare și se adună sumedenie pe bolovanii dela mal, cu cari la culoare se potrivesc admirabil. Stau liniștiți, sau profesează canibalismul printre semenii lor, iar când se apropie cineva, o taie la fugă cu nespusă dibăcie în direcție oblică, până în apă, refugiindu-se pe sub pietre. — Pe sub pietrele țărnelui mai găsim și o mulțime de purici de apă (cf. Gammarus), de asemenea și prin râuri. Ridicând câte o piatră, puricii albi sar în toate direcțiile. — Pe sub grohotișul râurilor Cavarna și Dalboc, chiar și în afară de apă, se găsesc uneori crabi asemănători cu cei de mare; este posibil să fie un adevărat crab de apă dulce (cf. Potamon) cum se găsește în Italia.

Moluște sunt cam puține. Pe uscat găsim câteva soiuri de melci (Helix, Pupa, Tachea, Limax), în mare mai ales midii (Mytilus). Populația mănâncă atât midiile cât și melcii (culbeci).

Tot pe sub pietrele râurilor găsim și lipitori, iar în nisipul mării câte un polychaet. Mai comuni sunt nematozii și turbelariile, care în majoritate nu se pot vedea decât cu microscopul.

Sub bolovanii mării, uneori chiar deasupra apei, găsim o mulțime de actinii, mari cât o nucă, de culoare castanie. Când răsturnăm piatra, tentaculele se retrag imediat, animalul se adună glob, se ține însă strâns lipit de bolovan. — Cam prin luna Decembrie apar numeroase meduze, mari până la vreo 30 cm, ca niște clopote de sticlă plutitoare. Primăvara, pe la sfârșitul lui Mai, când apa mării începe a se încălzi de a binele, meduzele dispar iarăș; sunt avizate la apă rece.

Din când în când găsim la țarm și câte un burete galben, monaxon, aruncat de valuri. Grosimea nu trece de 2 cm, lungimea e de cel mult 15 cm. Trăește în apa mai profundă.

Ultima clasă de animale, protozoarele, sunt foarte slab reprezentate. Câteva amibe golașe, câteva foraminifere, nici un singur radiolar. Numai infuzoriile sunt mai comune. Pân'acum am studiat vreo 50 de specii, obiectul unei publicațiuni speciale.

Relativ bogat este planctonul marin, însă numai în timpul iernii, când apar numeroase specii de raci microscopici, rotatorii, diatomacee, etc., iar un studiu deosebit.

VI. Archeologice.

Pe Ciragman, care azi are înălțime de vreo 80 m., a fost situată o parte a orașului antic Bizone. Ciragmanul sus formează un podiș de vreo 600 m. lungime, aproximativ triunghiular, la mijloc ceva mai ridicat, ușor aplecat spre SE unde este abrupt și absolut inascensibil. Spre E și N. panta e foarte înclinată, însă se poate urca. Spre W. platoul devine creastă, care, în continuare spre Mihalbei, se lărgește din ce în ce mai mult. Stratele Ciragmanului sunt așezate orizontal. Pe pantele dinspre E și N se pot urmări bine cam până la jumătatea înălțimii; mai jos sunt acoperite de grohotiș; înspre mare, spre S, prin surparea rocelor și subminarea mării, stratificațiunea apare în lumina zilei aproape la toate orizonturile; accesul este însă foarte anevoios, parte imposibil.

Pe podișul Ciragmanului să vad o mulțime de gropi neregulat distribuite, adânci de cel mult 1 m., de diametrul unei case mici sau chiar de abia câțiva metri. Podișul este presărat cu o mulțime de pietre neregulate ce nu arată nici urmă de cioplire. Dimensiunile acestor bolovani nu sunt mari; cei mai mulți se pot ridica de om. Printre pietre se găsesc multe cioburi; nu am găsit însă nici unul cu vreo inscripție. Cioburile de cele mai multeori sunt de lut ars, nesmălțuit; fragmente de vase mici, după apreciere, cu un volum de 1—5 kg. Am găsit însă și fragmentul unui vas ce trebuie să fi avut dimensiuni mai mari: cu diametrul de vreo 2 m. Se găsesc și cioburi smălțuite la care se vede bine că provin din vase mici, mai fin lucrate, uneori cu scobituri sau coaste la suprafață. Culoarea smălțului e mai ales neagră, galbenă, verde și cafenie. — Originea gropilor amintite este dubioasă. Imi pare mai probabil că în timpurile noi locuitorii vecini au scos pietrele bune pentru clădiri, sau au căutat comori, despre a căror existență presupusă circulă diferite versiuni prin populația regiunii. Nu este însă exclus ca gropile să indice poziția caselor din autichitate. Totuș, această ipoteză nu-mi pare probabilă, mai ales din motivul că acele clădiri ar fi avut dimensiuni orizontale prea mici pentru obișnuința celor vechi. Cred că realitatea s'ar putea stabili cu siguranță dacă s'ar face o încercare de săpături, lucru pentru care-mi lipsesc mijloacele necesare.

Pe panta dinspre N am găsit, cam la 40 m. înălțime absolută, fragmentul unei pietre mari, cioplită; poate va fi restul vreunui bazin pentru apă. Numărul gropilor pe podiș e cam de 100. Precum se vede, platoul Ciragmanului nici decum n'are mine distincte; totuș, nu trag la îndoială că acolo a fost situată o parte a orașului Bizone.

Pe panta de Sud al Ciragmanului am găsit urme antice incontestabile, deși puține. Sunt de părere că, între altele, și partea aceasta pe care a fost așezat sudul Bizonei a suferit catastrofa despre care ne spun cronicarii vechi.

La un puternic cutremur — care se ivește destul de des și puternic în regiune — s'a rupt partea de SSW a Ciragmanului, cam pe linia ESE—WNW și a alunecat spre S, îngropând și o parte a nefericitului oraș. Grosimea masselor căzute era de vreo 30—80 m, măsurat pe verticală. Accelerațiunea alunecării trebuie să fi fost atât de mare, încât nu cred că a putut să scape vreun locuitor al acestei părți. Izbirea rocilor jos a fost atât de puternică, încât — cu toată încurcarea stratelor — s'a format o adevărată breccie compactă. Această pseudocimentare e atât de strânsă și perfectă, încât numai cu ciocanul am putut scoate câteva vase din pământ. În mai multe locuri se găsesc urme de focuri, adică cărbuni de lemn și cenușă. Aici cioburile sunt nenumărate. Am găsit câteva de lut ars, pe partea convexă cu câteva litere grecești puțin distincte, apoi vase și dinți de animale domestice (bovide), o bucățică de fier și scoici (midii) ce probabil au servit ca hrană, apoi oase de pești. Interesant este faptul că toate cioburile din jurul Ciragmanului sunt mici; nicidecum nu am găsit bucăți mai mari, fie numai $\frac{1}{4}$ din vas.

După spusele unui băștinaș bătrân din Caverna, dealungul poalei de est a Ciragmanului, ceva spre W de actualele arături, s'ar fi găsit sub grohotiș urmele unui zid de vreo 4 m. grosime, ce începe dela mare, înconjură dealul la E și-l urcă dinspre N spre acropolă. N'am putut să constat dacă într'adevăr a existat un asemenea zid. E posibil că zidul la E să fie îngropat; la N unde, după cele spuse, trebuia să apuce dealul, nu e nici o urmă, cu toate că apar roci autochtone. Fapt regretabil este că în ultimul timp locuitorii din apropiere și-au însușit toate pietrele din ruinele Bizonei. Astfel, la fața locului astăzi nu se mai văd urme de ruine aproape de loc. Toate zidurile clădirilor recente din port le-am cercetat, însă fără să pot afla vreo urmă de inscripție antică. Acest lucru era de așteptat, deoarece zidarii au cioplit din nou pietrele, distrugând astfel orice inscripție unde a existat.

Tot pe panta de E, unde înclinația începe să crească subit, se găsește urma unui mormânt, probabil antic. Înălțimea mormântului e de 1 m; jos are pardoseală de piatră, pereții sunt formați din pietre mari, cioplite dreptunghiular; acoperișul este orizontal, tot din pietre cioplite, foarte voluminoase. Intrarea în mormânt e cam 40×40 cm mare. Cioplirea pietrelor dovedește că avea și ușe care, după cele auzite dela un bătrân bulgar, ar fi fost o lespede de piatră, fixată cu fier. În interiorul mormântului s'au găsit urme de schelet și o vază ce conținea țărână.

Oasele scheletului ar fi fost foarte sfărâmicioase. Mormântul e lipsit de orice inscripțiune, poate să mai fi fost deasupra și o piatră scrisă.

În apropierea acestui mormânt am găsit o piatră cioplită rotund ca de moară, groasă de 5 cm și diametrul de 25 cm. Piatra aceasta e foarte tare, de origine eruptivă, culoare cenușie închisă, probabil un porfir. A mai fost găsită o asemenea piatră, întreagă. Cred că au servit pentru măcinarea bucatelor și au fost aduse din alte părți, în apropiere lipsind roci eruptive cu desăvârșire.

Singura urmă distinctă de clădire ce ne-a rămas până azi este ruina de sub Ciragman, situată cam la 200 m. în apusul pontonului actual, jos, în imediata apropiere a mării; în vreme furtunoasă chiar stropită de valuri. Din punct de vedere tectonic, așezarea acestei ruine este foarte interesantă. La o mică distanță spre vest de ruină ies la iveală rocile autohtone și orizontale ale Ciragmanului. Între aceste roci orizontale și ruină găsim o linie de dislocație, încât sub ruină straturile sunt discordante față de ale Ciragmanului. Zidurile ruinei fiind verticale, rezultă că clădirea aceea a fost construită după dislocarea straturilor de deșupt. Obiecțiunea ce s'ar putea aduce cumcă blocul de ruină ar fi căzut de sus de undeva și întâmplător s'a așezat în poziție normală, trebuie abandonată, din cauza că ruina arată părți proeminente — bunăoară un jgheab de $\frac{3}{4}$ m. — care la o eventuală rostogolire a blocului, cu siguranță s'ar fi rupt din clădire. Deci rezultă o dislocație anterioară construirii acestei clădiri. Nu pot să precizez dacă ruina este antică sau mai recentă, probabil însă că este singurul rest dintre cădirile vechi ale Bizonei.

Ruina e zidită la bază din pietre fosilifere (Lamellibranchiate) cioplite cu mare exactitate. Restul zidului e făcut din plăci de piatră cu lățime de vreo 20 cm, care, prin marginile lor rotunjite, dovedesc că au fost expuse activității valurilor, apoi întrebuițate pentru clădit. Încăperea, al cărei colț de vest arată existența ei de odinioară, are urmele unei pardoseli făcute din plăci de piatră. Zidurile acelei camere(?) sunt făcute în parte din olane arse roșii. Tencuiala clădirii are culoare roză și e amestecată cu paie mărunțite.

Cam la un m. sub podeală se vede în mijlocul ruinei o gaură patrunghiulară, zidită jur împrejur numai din pietre mari cioplite cu multă îngrijire. Deschizătura din afară este înaltă și largă de vreo 50 cm, spre înăuntru subit mai înaltă. În fundul acestei deschizături se văd 3 tuburi orizontale (a, b, c) divergente, în secțiune transversală dreptunghiulare. Înălțimea acestor tuburi este pretutindenea egală, de 22 cm; lățimea (lărgimea), începând dela vest spre est, de 12, 15 și 16 cm; ele sunt, deci,

aproape de dimensiuni egale. În prezent sunt goale și se pot urmări cam până la 1 m adâncime spre interiorul dealului.

În sus și la dreapta de cavitatea patrunghiulară vizibilă în fotografie începe un canal, care mai întâiu înaintează la dreapta (A) — în partea aceasta cioplit numai în piatră, apoi se urcă vertical în sus, fără ca în starea actuală a ruinei să ajungă nivelul pardoselii, întrucât chiar deasupra tuburilor pardoseala lipsește, fiind partea aceasta acoperită de lut și pietriș străin de clădire. Astfel nu se poate constata unde s'au vărsat tuburile. Gelalalt tub (B) are situație simetrică și constituție egală, adică: partea orizontală e cioplită în piatră, cea verticală în partea inferioară e formată de un tub cilindric de lut ars; în partea superioară diametrul tuburilor crește considerabil. Aceste două tuburi au fost mai întâiu arse apoi bătute în clădire. Figura noastră arată sus o secțiune orizontală prin baza ruinei. Literile *a*, *b*, *c* arată situația divergentă a canalelor ce, înspre deal, sunt de o adâncime necunoscută; se pot urmări abia un metru. Figura de jos arată o secțiune verticală prin cele două brațe ale tuburilor problematice. Litera *j* prezintă locul aproximativ al unui jgheab de piatră lung de 70 cm, lat de 20 cm și cu un șanțuleț de vreo 4 cm adâncime la mijloc. Se poate ca în figură așezarea jgheabului să fie arătată prea spre stânga. În prezent nu se mai poate constata de unde a început jgheabul și dacă a stat în legătură cu vreunul dintre tuburile *A*, *B*. În tot cazul a fost așezat sub nivelul pardoselii, însă legătură directă între tuburi și jgheab nu pare să fi existat.

Ne întrebăm: la ce a servit clădirea aceea? Prezența jgheabului ne arată o legătură oarecare cu apa; ne gândim la o baie, poate o baie de aburi... Jgheabul pare a fi în poziție originală, dar atunci încăperea clădirii trebuie să fi fost de tot îngustă, cel mult de 2 metri. Dacă prin cele 2 tuburi ar fi curs apă, ar trebui să se vadă urme de înrăurire chimică și fizică, ceea ce nu se observă; din contra, pietrele arată relativ proaspăt cioplite, neinfluențate.

Pentru mine, ruina din portul Cavarnei deocamdată este o enigmă. Recomand archeologilor așest monument (?) spre cât se poate mai grabnică cercetare, fiindcă suferă din zi în zi, este subminat de valuri și în tot momentul s'ar putea prăbuși în mare, care apoi își va termina opera sa de distrugere.

Mai sus am arătat că partea de SSW a Ciragmanului s'a prăbușit dimpreună cu o parte a orașului Bizone. Acelaș lucru cred că s'a întâmplat și cu clina de E a dealului, însă într'o măsură mai mică. Începând dela ruina descrisă mai înainte, spre răsărit, găsim un fel de platou, înalt abia de vreo 10 m, format din strate foarte înclinate, parte sfărâmate, produse prin alunecare din Ciragman. Pe acest mic platou stă pichetul grănicerilor. Cred că

și această parte dislocată purta la locul ei autochthon câteva clădiri de ale Bizonei, căci prin brecciile de alunecare se găsesc urme de activitate omenească, cărbuni și cioburi. — În imediata apropiere, ceva mai spre apus, găsim în dealul Ciragmanului câteva peșteri, unele astupate aproape total. Una merită deosebită atențiune, fiindcă stă în legătură cu o alta dintr'un nivel mai înalt și adăpostește vasul descris la aprecierea înaintării marine. Cred că a fost un rezervor pentru apă, mai ales în timpurile când orașul era asediat de inamic și isoarele — fiind mai expuse — inaccesibile. Peștera în chestie este adâncă de vreo 15 m și înaltă de 4 m, deci destul de impunătoare.

Dar catastrofa seismică a fost și mai întinsă. Înaintând dela vărsarea pârâului Cavarna dealungul șarmului spre răsărit, printre bărcile pescarilor, se deschide spre mare șanțul adânc al unui torent ce duce apă numai în timpul ploilor mari. În pereții acestui șanț se găsesc iarăș cărbuni, cioburi și olane de acoperiș. Nu trag la îndoială că și la est de gura râului Cavarna a fost o parte a Bizonei, de asemenea îngropată pe sub brecciile alunecate în cantitate enormă din panta de răsărit a văii Cavarna. Aici volumul rocilor alunecate, după părerea mea, se apropie de acela din sudul Ciragmanului: în aceste două locuri cutremurul a avut cel mai întins efect de dislocăție.

Din observațiunile publicate aici și din altele însă am ajuns la următoarele concluziuni.

Bizone a fost oraș destul de mare, cu o lungime de vreo 1200 m și lățime de vreo 500 m; deci avea suprafață de aproximativ 60 hectare. Se întindea pe ambele laturi ale râului Cavarna și pe ntreg platoul Ciragmanului, unde erau clădirile mai mari decât jos la șarm. Numărul clădirilor se poate evalua cu aproximație la vreo 200—500. În urma unui cutremur de pu tere neobișnuită trei părți ale orașului au fost îngropate, restul dărâmat.

Mai adaug câteva observațiuni archeologice. Mi s'a afirmat de mai mulți locuitori din Cavarna că în nisipul plâjii, dedesuptul Ciragmanului, s'au găsit monete de aur destul de numeroase. Aceasta ne dovedește că la acel cutremur masele au alunecat până în mare. Tot sub Ciragman s'a găsit o mică piatră comemorativă, din care n'a rămas decât partea superioară, unde se poate ceti:

A	Γ	Α	Θ	H	I	T	Υ	X	H
U	H	T	P	I	Θ	E	Ω	N	
Λ	E	Ω	N	A	C	A	N	Ε	
							 Π Ε	

În anul 1922, când s'a săpat la fundamentul morii Ciragman, la poala acestui deal, în imediata apropiere a pichetului

s'au găsit schelete mari omenești, vase sparte de lut ars cu inscripții grecești și fundamentul unei brutării (?), care avea în zid un dulăpior cu o ușe. Înăuntru era un vas de sticlă în forma unei paseri. Vasul era până la jumătate umplut cu coniac pe care l-au băut lucrătorii.

Cât mi-a comunicat D-1 Ciomu, cele două izvoare de sub pichetul grânicerilor ar fi numai cele două scurgeri artificiale ale unui singur izvor ce se ivește din temelia Ciragmanului. Dela locul acestui izvor s'ar fi întins un apeduct antic până la actuala vamă, format din tuburi cilindrice de lut ars. În stânga râului Cavarna, paralel cu dânsul s'a găsit un alt apeduct pe la poalele dealului Cear Burun (deal peste valea dela Ciragman). La săpăturile făcute pentru construcția unor magazii s'au găsit lespezi de piatră bine lucrată și orz carbonizat, probabil din cauza celor 14 secole decând este îngropat.

După credința poporului, la postul Bizone ar fi fost 40 argintării și 30 brutării. La furtuni de mare s'ar ivi la țarm monete și alte obiecte de aur.

Tot după credința localnicilor se zice că, după distrugerea Bizonei, au mai rămas locuitori pe Ciragman, cari apoi au trecut la locul actualei Cavarna. Dintre cei coborâți de acolo se aminteste Mangâr Papu (= moș Mangâr) ai cărui copii trăesc și azi, știind că s'a mutat de pe Ciragman.

După o altă tradiție se spune că, după cutremurul Bizonei, au rămas doi frați: Gheorghe și Cavali cu toată averea lor. Ei au întemeiat noul oraș numit Cavarna după numele fetei *Cavali*, iar în amintirea Bizonei nimicite Gheorghe ar fi clădit o biserică în locul actualei biserici ortodoxe Sf. Gheorghe.

Pe Ciragman ar fi locuit un voevod, la a cărui cetate duceau 120 trepte, dintre care nu s'au găsit decât 3.

Un vânător, urmărind o vulpe, aceasta s'a refugiat într'o gaură din nordul Ciragmanului. Vânătorul urmărind animalul, a descoperit în interiorul dealului o serie de 6 peșteri mari așezate una după alta.

Intr'una, a șaptea, se crede că este ascuns tezaurul Bizonei.

Din Constantinopole ar fi venit turci spre a căuta această comoară.

Nu pot afirma dacă este sau nu o realitate oarecare la baza acestor versiuni populare. Pe panta de nord a Ciragmanului nu se găsesc nici urme de vreo peșteră. Basmul cu moșul Mangâr și frații Gheorghe și Cavali poate că se referă la vreo așezare de pescari pe Ciragman în ultimele secole, nu însă la vechiul Bizone: când orzul s'a carbonizat, tradiția s'a stins de mult, căci 1400 ani însemnează 50 generații.

Bătrânii spun că strămoșii lor au trecut cu barca dela Ciragman înspre partea opusă, pe locul acela unde azi este portul

Cavarnei. În susul actualei văi s'ar fi găsit inele de fier gros, fixate în stâncă pentru legarea bărcilor. — Această poveste e ușor de combătut, căci de altfel ar rezulta că locuitorii Bizonei făceau clădiri și apeducte sub nivelul mării. Valea Cavarnei ca și toată Coasta de Argint nu arată urme de vechi terase litorale și ridicate.

Totuș, căutând o explicație pentru problematica trecere pe apă dela Ciragman la dealul Ceair Burun, nu este exclus că primul să fi fost cu mult mai înaintat în mare, formând astfel un mic golf în prelungirea actualei Cavarnei.

Deși în izvoarele istorice, mie accesibile, nu se găsesc date dacă au mai existat sau nu așezăminte omenești între Dionysopolis (=Balcic) și Bizone, totuș sunt convins că au fost, fie chiar mici, abia din câteva clădiri. La SW de satul Suiuciuțul Turcesc, din podișul autochthon, odinioară mai înaintat spre mare, a rămas — în urma celor două alunecări divergente, una spre SSE (Fig. 5), alta spre SSW — un fel de promontoriu înaintat care, fără intercalarea vreunei depresiuni, stă în legătură directă cu podișul; este însă de mai mică înălțime. Partea aceasta a suferit pe semne o dislocație relativ cu mult mai mică decât alte părți, ca de ex. colinele din Fig. 5, care sunt fotografiate chiar depe acest mic platou proeminent. La S de Suiuciuț, pe un deal mic, la depărtare de vreo 100 m dela țârm, se văd ruinele unei case recent dărâmate, probabil în războiul mondial. La vreo 1400 pași spre vest dela această ruină se află promontoriul sus-numit. Mulțimea neobișnuită de pietre ce se găsesc atât pe deal cât și pe ambele laturi ale lui, la o înălțime unde nu poate fi vorba de formare atmosferică, adică prin tempestare, mi-a atras atențiunea. Într'adevăr, printre pietre am văzut și câteva cioplite, apoi cioburi de diferite vase mici de lut ars și fragmentul unui vas enorm, cam de dimensiunile celui amintit la Ciragman. Am mai găsit și câteva toarte de vas, cu coaste ce caracterizează pe acele de la Bizone, însă nici una cu inscripție.

Apa care se adună în timp de ploaie în depresiunea din răsăritul promontoriului se scurge spre SW, unde și-a format chiar la poala dealului un șanț de scurgere spre mare. Chiar în locul acela unde începe șanțul, eroziunea începe să desvelească urma unui zid mic, așezat transversal peste cursul apei. Zidul nu este făcut din piatră cioplită, ci din bolovani rotunjiți prin acțiunea valurilor. Trag la îndoială că acest zid ar fi antic; îl amintesc însă, fiind făcut de mână de om și fiindcă antichitatea nu-mi pare exclusă.

Mai mare importanță dau altei urme de zid ce se găsește în răsăritul promontoriului, la marginea stângă a unui torent periodic, cam la nivelul dealului, câțiva metri sub marginea

podişului. În acest loc apar stratele autochthone ale podişului pe care, precum se vede, au fost aşezate clădirile oraşelului antic, azi dispărut. Rudimentul de zid se întinde paralel cu şanţul torentului, cam N—S şi este de o construcţie ceva mai solidă decât zidul dela ţărm. Lângă zid am găsit o piatră, cioplită exact patrunghiular, în mărime de aproximativ 80×50 cm, groasă de 30 cm, pe faţă cu o scobitură patrunghiulară cam de 60×30 cm. Mijlocul pietrei, unde se aştepta o inscripţie, este stricat, ca şi când sculptorul nu şi-a terminat opul. Posibil că mijlocul pietrei să fie avut desemne în relief, care apoi au fost sparte de oameni.

Aceste urme, deşi foarte puţine, totuşi cred că sunt suficiente pentru a admite existenţa de odinoară a unui oraşel la sud de actualul sat Suiuciucl—Turcesc, pe marginea podişului.

La stânga de gura pârâului ce vine din acest sat, am găsit printre pietrişul ţărmlui un fragment de toartă, care arată într'un dreptunghi presat (35×18 mm) relieful unui delfin reuşit. Acest fragment de vas făcut din lut ars n'a putut fi decât scurt timp expus activităţii valurilor, căci colţurile abia sunt începute. Deci ciobul trebuie să fi stat îngropat până în ultimul timp, pe urmă desvelit de apa ploii. Locul de origine nu se poate stabili din cauza translaţiei ţărmlui; totuşi nu poate fi prea departe, poate chiar sub masele alunecate ce se pălesc în sudul pomelului ce aparţine satului Mihalbei.

La vreo 300 paşi spre NW dela casa dărâmată ce se găseşte lângă ţărmlul Suiuciuclului este o mică depresiune, fără defluent, vizibilă în fig. 5. Aici găsim un bloc exagonal de piatră, lung de 75 cm, gros de 43 cm, dintr'o rocă ce conţine multe fosile (Lamelibranchiata). Piatra este exagonală; ea e cioplită, având 6 coaste şi 6 şanţuri longitudinale, încât, văzută dela bază, arată ca o roată cu dinţi. Poate să fie vorba de o urmă antică.

Tot ţărmlul dintre Caverna şi Tuzla are o mulţime de cioburi de lut ars, roşu. Majoritatea lor cred că este recentă. Totuşi e posibil ca pe întregul litoral să fi fost clădiri antice răsleţe.

Caliacra. Cetatea avea 3 ziduri de apărare, fiecare cu câte un şanţ adânc în afară. Aceste linii de apărare traversează peninsula, despărţind-o astfel de continent. Distanţele dintre ziduri sunt de câteva sute de paşi; cele două exterioare sunt total distruse, numai micile movile din dosul şanţurilor aproape umplute indică situaţia, însă destul de distinct. Brăul interior în schimb s'a păstrat destul de bine. În zid se văd găurile pentru arcaşi, apoi lemne zidite înăuntru. Poarta cetăţii (Fig. 12) era destul de mare; punctele ei de fixare se văd tăiate în stâncile podişului. În afară de acest zid, alte urme distincte de clădiri

nu sunt, ci numai un haos de pietre răslețe. Se vede că distrugerea era aproape complectă.

Foarte interesante sunt fântânile. N'au apă, dară nici nu cred că aveau acest scop. Dela suprafața podișului sunt tăiate vertical în jos. Tunelul de jur împrejur zidit și în comunicație directă cu peșterile care se deschid spre mare, la diferite înălțimi. Fântânile cred că au servit de comunicație, poate cu ajutorul funiilor sau scârilor. Ideea de fântâni propriu zise trebuie părăsită, căci îngustimea și lungimea peninsulei, apoi straturile oblice de conglomerate cred că exclud prezența de ape subterane.

După D-I Ciomu, la poarta Caliacrei s'a găsit în primul războiu balcanic (1913) o statuie de călăreț, care a fost luată de ofițerii români. După distrugerea cetății, locuitorii ar fi întemeiat satul Suiuciucul—turcesc.

În satul promontoriului Caliacra, stâncile formează o poartă ce se deschide deasupra unei prăpastii. Este „Poarta celor 40 fete“ (= cărc căz capusă), de unde s'au aruncat în mare 40 fete legate cu părul lor propriu una de alta. Dușmanul intrând în cetate, fetete și-au căutat moartea, spre a nu cădea în sclavie.

Precum vedem, litoralul Coastei de argint avea în antichitate cel puțin 4 așezăminte omenesti: 1. *Dionysopolis* (= Balcic), 2. *orășelul* din litoralul Suiuciucului, 3. *Bizone* și 4. *Tirizis* (= Caliacra). Dintre aceste, cel puțin două au fost nimicite prin mișcări seismice. Din acest motiv regiunea a fost și este nefavorabilă pentru dezvoltarea așezămintelor mai mari.

În valea Cavarnei se găsește ruina unei vechi băi turcești care ar fi fost construită cam în anul 1593 pe o temelie antică romană. În această baie ar fi fost arsă de turci o femeie creștină în ajunul căsătoriei; după legendă a fost o sultancă. Stăpânul clădirii fiind creștin, baia s'a închis. Cazanele și plăcile de marmură au fost ridicate de armata rusă în primul războiu al țarului Nicolae. Cazanele, abia cu 12 perechi de bivoli s'a putut scoate.

Intr'o movilă lângă Cavarna, numită „Iarâmiuc“ (= jumătate movilă) s'au făcut pe timpul turcilor săpături și s'a găsit un mormânt creștin.

*

Malalas și Theophanes povestesc că în anul 543 d. Chr. în regiunea Balcicului și a Varnei a fost o inundație mare cauzată de furtună, sau poate de un cutremur, care, precum am arătat mai sus, nu sunt rare în regiune. — Despre dărâmarea Bizonei prin cutremur ne amintesc Strabo (I, 30). Mela (11, 22) Plinius (IV, 44). Strabo spune că numai o parte a orașului a fost nimicită prin cutremur, fapt pentru care am adus, cred, dovezi suficiente prin studierea situației tectonice din jurul Cirag-

manului, pe al cărui podiș a rămas o parte a Bizonei, iar restul orașului a fost îngropat de roci alunecate, unele dela Ciragman, altele dela dealul opus, numit Ceair Burun. — D-l Popa-Lisseanu crede că Bizone n'a fost situată pe platoul de sus, ci jos lângă plajă. De fapt, o parte era așezată pe plaja din port, iar o altă parte pe podișul Ciragmanului. Caverna e un așezământ ulterior, situat la vreo 3 km spre nord de Bizone; deci nu putem pune: Bizone = Caverna. Numai cele câteva clădiri din portul Cavarnei, care e la vreo 3 km depărtare de oraș, stau în locul vechiului Bizone. Cred că după catastrofa Bizonei în port au persistat sau s'au clădit din nou câteva case, poate și pe platoul Ciragmanului. Numai în acest sens se poate vorbi de existența Bizonei în timpurile mai recente.

Blocurile cu inscripții antice, despre care ne spune Popa-Lisseanu că sunt zidite în clădirea școlii grecești din Caverna, azi — durere — nu mai există, căci în 1924 aceasta școală s'a dărâmat, iar pietrele au fost cioplite din nou, încât cred că acele inscripții au fost distruse. Din nenorocire, scrierea D-lui Popa-Lisseanu n'a ajuns în mâna mea decât după dispariția acelor pietre despre a căror existență nu știusem nimic. Ne doare inima când vedem cum sunt distruse asemenea valori înalte pentru scopuri de ordine inferioară.

Caverna, 4 Februarie 1925.

Prof. Dr. I. Lepși

Explicarea ilustrațiilor.

Fig. 1. Aspectul litoralului către apus, văzut de pe un deal la circa 3 km spre est de Balcic. Se vede golful Balcicului, de după care iese litoralul dela Ecrene. În față apare, la dreapta, marginea podișului și coasta, aproape verticală, orizontal stratificată, la baza ei cu grohotiș de pantă. Colinele din față sunt toate părți rupte din coastă, sau prin fracturi, alunecări. Precum se vede, înșirarea acestor coline e paralelă cu coasta. Intre coama din mijlocul ilustrației și pantă se vede o depresiune, lungă de aproape 1 km, parte ascunsă în umbră (soarele la stânga). Punctul de unde este făcută vederea se află pe începutul un dâmb rupt din coastă, la vreo 80 m înălțime. Unde umbra e mai deasă, stă ascunsă o depresiune fără defluent. Terenul este de tipul *m*.

Fig. 2. Vedere spre est de Tuzla. La stânga se vede podișul. Dela mijlocul fotografiei spre dreapta (sud) se vede o peninsulă, care s'a format prin alunecarea în masă a unei părți din coastă. Peninsula e foarte înaintată în mare, puțin înaltă și prezintă un chaos de mici dealuri și depresiuni. Distanța parcursă de rocile alunecate este de aproximativ 1 km. Linia din mijloc, sunt niște pietre ieșite deasupra mării. Litoralul tip *g*.

Fig. 3. Lacul Tuzla, văzut dinspre răsărit, de pe un deal de vreo 20 m înălțime. Depresiunea în mijlocul căreia se află lacul se datorește sinclinalului care, în partea sa de est, ni se prezintă în *fig. 4*, unde apare desvelit. Intre lac și mare se vede dealul ce formează marginea ridicată a sinclinalului. La stânga se cunoaște comunicația dintre lac și mare; dealtfel, depresiunea este închisă jur împrejur.

Fig. 4. Inceputul sinclinalului în care este așezat lacul Tuzla. La stânga se vede și un anticlinal. Vedere spre vest, la țărmul mării. În dreapta, la baza blocurilor izolate, am găsit singurele fosile vegetale într'o argilă carboniferă, dislocată.

Fig. 5. Vedere luată din dealul cetății necunoscute, spre est. Așezarea celor două șiruri de coline și două depresiuni. Să se observe paralelismul între dealuri și coasta din stânga: urmare firească a lunecării paralele. Tip *g*. Mai înapoi se vede o peninsulă formată tot prin alunecare, cu râpă înaltă.

Fig. 6. Peșterile din coastă, la sudul Cavarnei, văzute de jos în sus.

Fig. 7. Dealul Ciragman văzut dinspre est. Mai spre stânga se vede litoralul spre Balcic. Pe dealul din față (înălțimea 80 m) a fost situată o parte a orașului Bizone. În dreptul Ciragmanului se vede portul Cavarna.

Fig. 8. Farul Caliacra. La stânga coasta văzută dela Caliacra spre Dalboc. Tip *a*.

Fig. 9. Capul Caliacra văzut dela vest, sub „Poarta celor 40 fete”.

Fig. 10. Ruina din portul Cavarnei, văzută dinspre mare.

Fig. 11. Placa comemorativă din ruinele Bizonei.

Fig. 12. Locul porții în zidul interior al cetății Caliacra, văzut dela N.

Fig. 13. Ruina băii turcești din valea Cavarnei.

Fig. 14. Prima cișmea din valea Cavarnei.

Fig. 15. Coasta cu 3 falii în nordul lacului Tuzla. Vedere dela vest.

Fig. 16. Orașul Balcic văzut dela est. În față diguri (coline) formate prin alunecare. Se vede o depresiune nivelată prin aluviuni. În dosul orașului câteva dealuri dislocate.

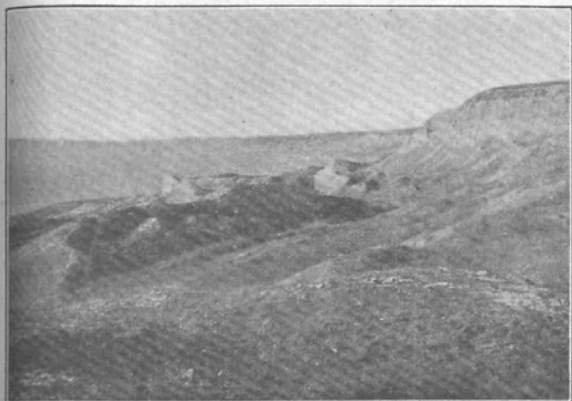

Fig. 1.

Fig. 2.

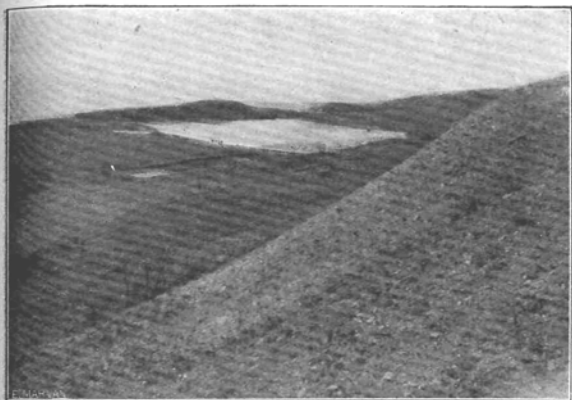

Fig. 3.

Fig. 4.

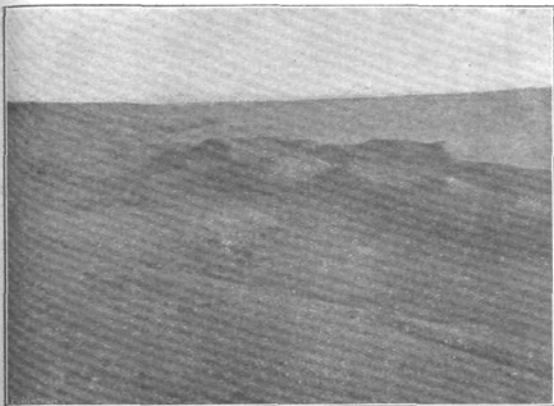

Fig. 5.

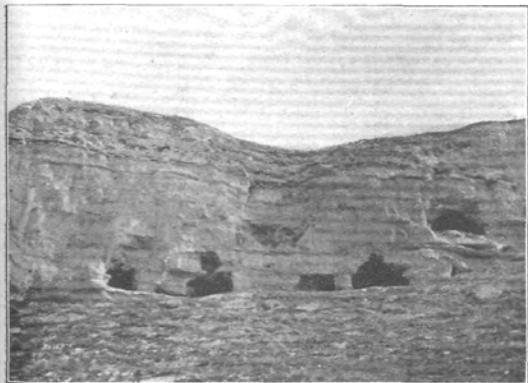

Fig. 6.

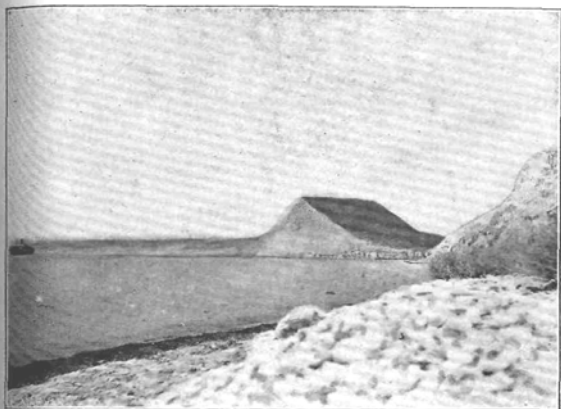

Fig. 7.

Fig. 8.

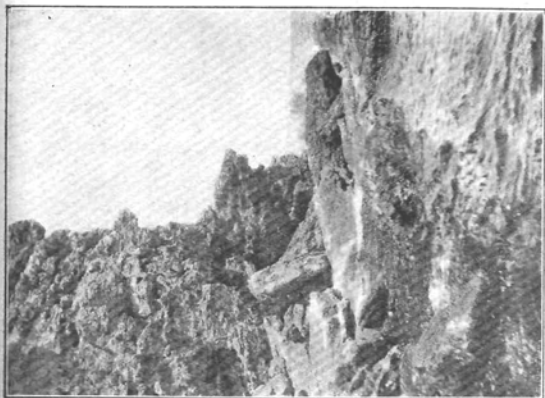

Fig. 9.

Fig. 12.

Fig. 10.

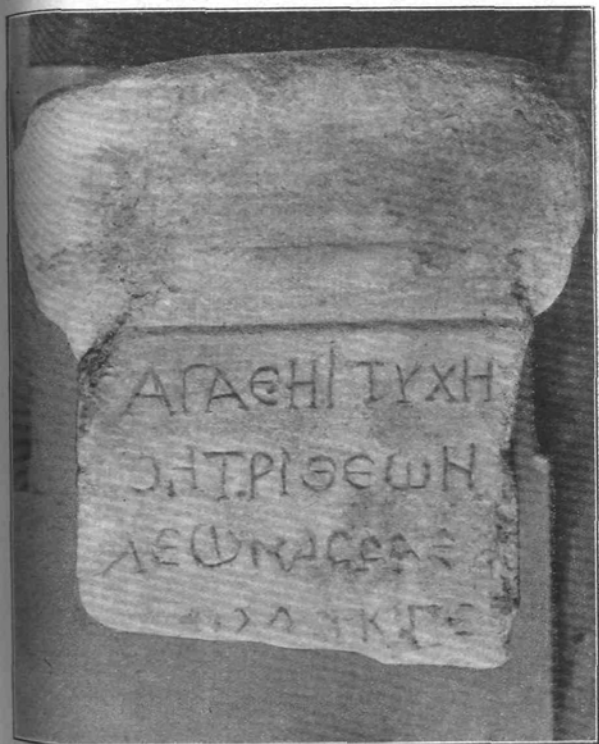

Fig. 11.

Fig. 13.

Fig. 14.

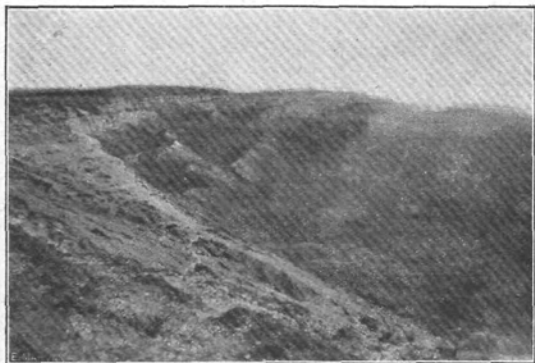
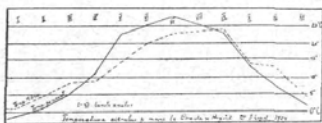
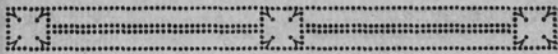

Fig. 15.

Fig. 16.

NOAPTEA

— EICHENDORFF —

Stau mut în umbra din pădure
Ca'n fața unei mări pustii,
Câmpiile par negre pete,
Pâraele de-argint fășii.

Pătrunde-un șopot prin frunzișuri
Ca și o blandă'nfiorețe,
Din somn tresare-o căprioară
Și cade iarăș în visare.

Pădurea n'cet își pleacă frunza
Ca'n vis spre dealul împietrit,
Căci peste vârful-i umblă duhul
Sfințind pământul adormit.

Trad. de M. Pricopie

INELUL SFĂRMAT

— EICHENDORFF —

Învârte roata morii
Al apelor tumult,
Iubita mea din moară
A dispărut de mult.

Înelul când mi-l dete,
Credință mi-a jurat,
Da-și rupse jurământul
Și darul l-am sfărmat.

Aș vrea în largo lume
Să merg rătăcitor,
Să cânt din casă'n casă
Al pieptului meu dor.

Oștean de-aș fi, m'aș duce
În sbor spre-al luptei loc,
Și noaptea aș dormi-o
În preajma unui foc.

Ascult cum roata merge...
Nici eu nu știu ce-aș vrea!
Să mor, aș da de pace,
Mai bine-ar fi așa!

Trad. de M. Pricopie

O OPERĂ DE ARTĂ

(CEHOV)

Ținând sub braț ceva învelit într'un număr al *Revistei Burssei*, Sașa Smirnov „unicul fiu al mamei sale“, luând înfățișarea unui copil care e pe punctul de a isbucni în plâns, împinse ușa doctorului Koșelcov.

— Ah, foarte bine! — zise doctorul — Bravo! Ce mai faci? Ce veste frumoasă ai să-mi spui?

Sașa clipi din ochi, își duse o mână la inimă și începu cu glasul turburat:

— Mama m'a trimis să vă salut, Ivan Nicolaevici, și vă mulțumește mult... Eu sunt fiul unic al mamei mele... mi-ați salvat viața... m'ați vindecat de o boală grea... nu știm cum să vă mulțumim.

— Lasă! Am înțeles — întrerupse doctorul, ascunzându-și bucuria. Am făcut ceea ce oricare medic ar fi făcut în locul meu.

— Sunt unicul fiu al mamei... Suntem oameni săraci, nu suntem în stare să vă răsplătim și ne este rușine... Totuși, doctore, am vrea să vă rugăm, mama și eu... să primiți acest semn al recunoștinței noastre... acest mic obiect. E scump, e din bronz vechiu, o operă de artă foarte rară...

— Nu-mi place că... protestă doctorul cu nemulțumire.

— Nu, nu refuzați, vă rog, urmă Sașa bâlbind și desfăcând pachetul. Cu refuzul D-voastră ați ofensa pe mama și chiar pe mine... E un obiect artistic, din bronz vechiu... o moștenire dela tatăl meu. Il păstram ca o scumpă aducere aminte... Căci tatăl meu cumpăra obiecte de bronz vechiu și le vindea la amatori... Și acum mama și eu, singurul ei fiu, continuăm același comerț...

Sașa desfăcuse în acest timp pachetul; scoase din el și puse pe masă un mic candelabru de bronz, artistic lucrat;

forma un grup: două chipuri de femei în costumul Evei și într'o așa atitudine, că eu n'aș avea nici curajul, nici talentul trebuincios ca s'o descriu. Cele două chipuri surâdeau cu cochetărie și, în scurt, făceau impresia că sunt gata, dacă n'ar fi avut de susținut candelabru, să sară de pe pedestal și să facă odaia teatrului unor scene așa de desfrânate, încât, iubite cititorule, ar fi rușine numai gândindu-te.

Doctorul examinează un moment obiectul dăruit, se scărpină ușor după ureche, își suflă nasul.

— Ai dreptate! Frumos! Cu adevărat frumos! — încuviință el confuz. Dar... nu știu cum aș spune... nu se poate zice că ar fi prea mult... Asta nu mai este *decolleté*, ci dracul știe ce este...

— Dece?

Pentru că șarpele ispititor în persoană nu ar fi putut să-și imagineze ceva mai oribil... Să expui această fantazie îndrăcită!... Dar asta ar fi să-ți necinstești casa!

— Ce ciudată concepție aveți despre artă! — exclamă Sașa ofensat. Dar e o lucrare de artă! Observați-o bine! Atâta frumusețe, atâta grație, vă umple sufletul de sentimente de evlavie și vă mișcă până la lacrimi. Înaintea unor astfel de manifestațiuni ale frumuseții ușiți tot ce e pământesc... Uitați-vă, ce mișcare, ce viață, ce expresie!

— Toate bune și înțeleg bine astea, dragul meu, — replică doctorul; dar am soție și copii și pe aici vin multe domnișoare.

— Neapărat că dacă o judecați din punctul de vedere al mulțimei, zise Sașa — opera de artă vi se va prezenta în altă lumină... Dar, doctore, ridicați-vă deasupra vulgului, mai ales că refuzul D-voastră ar mârșni adânc pe mama și pe mine... mi-ați salvat viața... e adevărat că vă facem dar obiectul care ne e cel mai scump... Imi pare rău numai că sfeșnicul e des-perechiat... și nu putem să vă oferim perechea...

— Mulțumesc, dragă. Vă rămân foarte recunoscător. Complimente mamei. Dar nu știu cum aș face... pe aici vin copii, doamne... Ei, lasă-mi-l în sfârșit, e imposibil să mă fac înțeles...

— Nu e vorba de înțeles! — exclamă Sașa împăcat. Puteți să-l puneți aici, lângă vasul ăsta... Păcat că n'are perechea! La revedere, doctore.

După ce ieși Sașa, doctorul se puse să privească candelabrul și, pe când se scărpinga după ureche, se gândia :

— N'am ce zice ! E un lucrușor minunat și ar fi păcat să-l arunci pe fereastră ... Dar pe de altă parte, aici e imposibil să rămână ... Hm ! ... Iată o problemă grea : cui să-l dăruiesc ?

Se gândi, se răzgândi și-și aminti în fine de prietenul său, avocatul Uhov, căruia avea să-i dea un rest de bani.

— Minunat ! — se hotărâ doctorul. — Ca amic știu că nu i-ar conveni să primească bani dela mine ; în schimb e mai delicat să-i ofer un dar.

Ii voiu duce drăcia asta ... Cu atât mai mult că e burlac și flușturatec !

Și fără să mai stea la gânduri, doctorul se îmbracă, luă cu el candelabrul și se îndreptă spre locuința lui Uhov.

— Ce fericire că te văd, iubitele, zise el găsind pe avocat acasă. Viu anume la tine ... Iți mulțumesc pentru împrumut ... Și pentrucă nu vrei să primești bani, primește cel puțin această mică amintire ... Privește, dragă, o capo-d'operă !

Avocatul fu entusiasmat când văzu candelabrul.

— Ah, ce lucru ! — răsă el. Ai naibii, nu știu ce să mai imagineze ! Minunat ! Sublim ! Dar unde ai găsit frumusețea asta ?

Apoi, epuizându-și entusiasmul, privi cu frică ușa și adăugă :

— Numai că, dragul meu, trebuie să-ți iei înapoi darul. Imposibil să-l pot primi ...

— Și de ce ? — întrebă doctorul speriat.

— O, doamne, înțelege-mă ! Inainte de toate am mamă, care vine din când în când să mă vadă ; apoi clienți și chiar servitorii ... Crede-mă, mi-ar fi rușine !

— Nu, nu, nu ! Nu trebuie, Doamne ferește, să-l refuzi ! — exclamă doctorul gesticulând. Ar fi o porcărie din partea ta ! O operă de artă așa de fină ! Taci ! Nu vreau să știu ! ... Mă insulti ! ...

— Dacă ar fi fost cel puțin frunzele de viță !

Dar doctorul începu să gesticuleze cu însuflețire ; și gesticulând mereu, ieși furios din casa lui Uhov, bucuros c'a scăpat de supărătorul dar.

Rămas singur, avocatul examinează lung candelabrul, îl pipăi pe toate părțile ; nici el, ca și doctorul, nu știa să rezolve problema : ce te faci cu un așa cadou ?

— E o adevărată bijuterie — zise el în sine — și-mi pare rău că trebuie să mă despart de el; dar nici nu pot să-l țin în casă... Mai nimerit e să-l dăruiesc!... A, iată! Am găsit. Astă seară avem serată în onoarea lui Șaskin; i-l fac cadou... Cănației îi plac astfel de lucruri!

Zis și făcut. Seara candelabru scandalos, bine învelit și împachetat, fu prezentat ca omagiu actorului... Și toată seara, odaia lui Șaskin fu un dute-vino de oameni, cari alergau să admire curiosul dar; era un răs necurmat, care din depărtare aducea cu un nechezat de cai. Când o actriță bătea la ușă și cerea voie să intre, se auzia vocea răgușită a actorului:

— Nu, nu! Sunt în cămașă!

După terminarea spectacolului, Șaskin înălță din umeri și zise:

— Hm! Unde dracu să pun acum porcăria asta? Stau la gazdă... aici vin actrițe. Nu e o fotografie pe care s'o poți ascunde în saltarul mesei!

— Vindeți-o, domnule, — îl sfătui bărbierul, pe când îl ajuta să se desbrace. Este aici, aproape, un fel de magazin de vechituri unde se cumpără obiecte de bronz vechiu. Întrebați de bătrâna Smirnov... Toți o cunosc.

Actorul urmă sfatul... După două zile doctorul Koșelcov, în biuroul său, cu pumnii la tâmpile, medita asupra umoarelor bilioase.

De odată se deschise ușa și năvăli în odaie Sașa Smirnov, roșu, surzător, radiind de fericire... În dreapta ținea un obiect învelit într'un jurnal.

— Doctore! — exclamă cu vocea sufocată —, doctore, ce fericire! Ce noroc!... Puteți face perechea... Am mai găsit unul... un alt candelabru... Mama e așa de fericită... Eu sunt unicul fiu al mamei mele... Dumneavoastră mi-ați salvat viața!...

Și tremurând de recunoștință, depuse candelabru în fața doctorului.

Acesta mișcă buzele, deschise gura, voi să spună ceva; dar nu reuși să scoată un cuvânt; surpriza părea că i-a paralizat limba...

Trad. de Victor Morfeș

PECENEGII

Pagini de istorie medievală (sec. XI)

traduse din GEORGIOS KEDRENOS

Neamul Pecenegilor este scitic, dintre Sciții numiți regali și e mare și numeros și împotriva lui nu poate sta nici un alt neam scitic. El se împarte în treisprezece seminții care, pe de o parte, toate se numesc cu același nume comun, iar de alta fiecare își are și o poreclă deosebită după strămoșul și conducătorul său. Pecenegii stăpânesc câmpiile ce se întind dincolo de Dunăre, de la fluviul Borysthene¹⁾ până la Panonia²⁾, fiind nomazi și petrecându-și viața sub corturi. Lor le era pe atunci stăpânitor *Tyrah*, fiul lui *Kilter*, de neam foarte ales, dar de altfel slab și iubitor de tihnă. Dar mai era și un altul în neamul acesta, pe nume *Keghen*, fiul lui *Baltzar*, de neam de rând și aproape necunoscut, însă în războaie și la comandă foarte vrednic, carele adesea ridicându-se, bătu și risipi pe *Uzii*³⁾ ce atacau pe Pecenegi, [iar *Uzii* sunt un neam hunic]; pe când *Tyrah* nu numai că nu avea curajul să iasă împotriva lor, dar chiar se ascundea prin bălțile și mlaștinile de lângă Dunăre⁴⁾. Deci pe *Tyrah* îl cinsteau Pecenegii pentru neamul său, iar pe *Keghen* îl iubeau mai ales pentru bărbăția și pricepera lui în lupte.

Acestea auzindu-le și văzându-le *Tyrah*, își rodea inima, tremurând pentru domnie și căuta fel și chip cum ar scăpa de *Keghen*. Deci îi întinse curse multe ori, dar toate fură în zadar; iar după ce văzu că nu-l poate dovedi pe ascuns, înțelese că nu trebuie să mai șovăiască, ci să-l doboare pe față. Pentru aceea trimițând o ceată, porunci să-l prindă și să-l omoare. Dar acesta, prinzând de veste, scăpă cu fuga în bălțile lui Borysthene și astfel se mântui dela pieire. Și acolo stând ascuns și trimițând în taină vestitori la neamuri și la seminția lui, care se numia *Belemarnis*,

¹⁾ Nipru.

²⁾ Pusta Ungariei.

³⁾ De la Uzi ne-a rămas numele Uzul, râu și trecătoare, în munții Moldovei.

⁴⁾ În delta Dunărei mai ales. În text Dunărea e numită statornic: *Istros*.

o înduplecă să se înstreineze de hanul lor și-și câștigă afară de aceasta și o altă seminție, *Paguman*. Adunându-și apoi puterile, el porni cu cele două seminții împotriva lui Tyrah, căruia îi rămăseseră unsprezece. Deci, luptându-se mai multe ceasuri, covârșit de mulțime, fu invins. Și rătăcind prin bălți și căutându-și mântuirea pentru sine și ai săi, o află în fuga la împăratul Romeilor.

Drept aceea, sosind lângă Durostor și închizându-se într'o insulă a fluviului ¹⁾ spre a se feri de atac, el și cei ce erau cu siue [și erau ca la 20.000] ²⁾, trimise vorbă arhontelui țării, lui Mihail, fiul lui Anastase, arătându-i cine este și ce vânt al soartei îl aduce, și că fiind fugar, voește să fie dus la împăratul căruia, dacă îl va primi, îi va fi de mare folos. Iar arhonte, împărțășind numai decât aceste cuvinte împăratului, primi poruncă iute să-l primească pe bărbat împreună cu ai lui și să le îngrijască de cele trebuincioase; iar pe șef să-l pornească cu cinste spre Byzanț.

Deci arhonte, făcu precum i s'a poruncit; iar Keghen, fiind dus la împărăție și venind la cuvânt, a fost primit cu bunăvoință și cu cinste și, promițând că va primi sfântul botez și va îndupleca și pe însoțitorii săi să facă la fel, fu înălțat la rangul de patrician pe căpătă trei cetăți dintre cele de pe malul Dunărei și multă întindere de pământ ³⁾ și fu scris printre prietenii și aliații Romeilor. Și cum el însuși a cerut sfântul botez pentru sine și ai săi, li s'a trimis un călugăr cucernic, un oare care *Iftimie*, care să facă slujba dumnezeiască la malul Dunărei și să le dea tuturor botezul.

Așa dar adjungând Keghen la adăpost și fiind asigurat de atacuri neașteptate, el plănuie să se răzbune pe dușmanul său și, trecând Dunărea, când cu o mie, când cu două mii, și iarăși cu mai mulți sau mai puțini, el izbea pe negândite în Pecenegii lui Tyrah, ucizând pe bărbați, iar pe femei și copii luându-i în robie și vânzându-i Romeilor. Iar Tirah, ne mai îndurând aceste atacuri ale lui Keghen, trimise soli la împăratul ca să-i atragă luarea aminte că, de oarece a încheiat un tratat cu neamul Pecenegilor, n'ar trebui să dea adăpost unui răzvrătit al lor; sau, după ce l-a primit, să-l oprească de a mai trece Dunărea și a păgubi pe niște aliați; prin urmare, sau să fie împiedicat Keghen

1) Balta dintre Borcea și Dunăre, la Călărași.

2) Cifrele sunt toate exagerate.

3) Καὶ προύρτια τρία ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ὕψαις ἱερομένων τοῦ Ἰστροῦ εὐχέραι καὶ γῆς πολλὰ στάδια. De bună seamă, cetățile acestea trebuie să fi fost mai ales în nordul și vestul Dobrogei. Din vremea acestor Pecenegi a rămas până astăzi în jud. Tulcea numele satului *Peceneaga*, iar în jud. Muscel numele muntelui *Picinegul*. Tot la ei se referă și documentul în care se vorbește de o „silva Blachorum et Pissenorum“ în sudul Transilvaniei, adică de o „pădure a Românilor și Pecenegilor“.

de a mai făptui asemenea lucruri, sau să nu-i dea nici un sprijin; altcum, afle împăratul că-și va atrage asupra lui și a țării sale cel mai greu războiu.

Ascultând împăratul aceste vești, răsă cu hohot și, socotind că i s'ar trece drept o rușine dacă, din cauza amenințărilor unui Peceneg, l-ar preda pe cel fugit la dânsul, sau l-ar opri să se războne împotriva celor ce l-au năpăstuit, — trimise solii înapoi fără folos. Apoi rezezi scrisori lui *Mihail, arhontele orașelor de lângă Dunăre*, și lui *Keghen* însuși ca să păzească cu strășnicie malurile fluviului; iar dacă s'ar apropia vreo oaste mare, să-l înștiințeze prin scrisoare, ca să le poată trimite ajutor dintre oștile din occident care, unindu-se cu ei, să-i oprească pe Pecenegi de la trecerea Dunărei. Mai trimise și o sută de trireme cu poruncă să plutească pe Dunăre și să respingă pe acei Pecenegi cari ar voi să treacă de această parte.

Iar solii, întorcându-se fără nici un folos, greu îi căzu în suflet lui *Tirah* și se mânie și doria să vie iarna mai curând. Deci, când vremile de toamnă fură pe sfârșite și începu iarna și soarele se afla la cornul caprei, începu să sufle un vânt de la miazănoapte, așa că fluviul îngheță până la o adâncime de 15 degete. Așa dar, orice pază fiind zadarnică și drumul dorit fiind deschis, *Tyrah* trecu Dunărea cu toți Pecenegii, cari erau, precum se spune, ca la 800.000 și năvăli în țară, prădând și pustiind tot ce întâlnea¹⁾.

Atunci porniră scrisori către împăratul după grabnic ajutor; iar acesta, de'ndată ce citi scrisoarea, porunci ducelui din *Adriano-pole*, [care era magistrul *Constantin Arianita*], să-și adune oștile macedonene și lui *Vasile Monahul*, ighemonul *Bulgariei*, să-și adune pe cele bulgărești, și să se întrunească la olaltă și să dea mână de ajutor lui *Mihail* și lui *Keghen* în lupta cu Pecenegii.

Așa dar, îndeplinind ei porunca împărătească și împreunându-se toți la olaltă, iar *Keghen* conducând falangele Romeilor și tăbărând în câmp, păgubiau nu ușor pe Pecenegi prin zilnice atacuri.

Iar aceștia, după ce trecură fluviul, dădură peste o mare bogăție de vite și de vin și de băuturi făcute cu miere²⁾, de care nici nu auziseră mai înainte și desfătându-se cu lăcomie, îi cuprinse o molimă de pântece și muriau în fiecare zi mulțime mare.

¹⁾ Cât de exagerată este această cifră, se vede și din aceea că astăzi, în toată *Dobrogea* până la hotarul dinspre *Bulgaria*, nu trăesc atâția locuitori. Nici *Napoleon cel Mare* n'a avut atâta armată în sec. XIX! Credem că întreg neamul Pecenegilor, cu bărbați, femei și copii, nu atingea această cifră, necum numai războinicii.

²⁾ Date prețioase pentru starea economică înfloritoare a ținutului în sec. XI.

Acestea aflându-le Keghen dela un oare care fugar și socotind că acum e timpul potrivit ca să cadă asupra dușmanului strâmtorat și de iarnă și de boală și câștigând de partea sa și pe Romeii cari trăgăneau și se temeau să se măsoare cu atâta puhoi, — năvăli în dușmani. Iar aceștia, spăimântați de atacul cel iute și înfricoșându-se de luptă, aruncară armele, nu numai Tyrah, dar și toate căpeteniile și toată mulțimea și se predară.

Atunci Keghen dete sfatul și chiar cerea stăruitor ca să-i omoare până la unul și mai adăoga și proverbul, având mult gând barbar, că șarpele trebuie ucis iarna, când nu-și poate mișca coada, ca nu cumva desmorțindu-se la soare să aducă apoi chinuri și necazuri. Dar aceasta nu fu pe voia Romeilor, căci ziceau că e lucru barbar și nelegiuit și nevrednic de blândetea romeică. Deci, socotiră mai degrabă să-i risipească prin câmpiile goale ale Bulgariei și să-i așeze în toate părțile și să-i îplinească cu dări, căci astfel vor avea dela ei un mic folos; iar dacă împăratul va avea nevoie de armată împotriva Turcilor și altor neamuri streine, atunci îi va înarma. Deci făcându-se destulă vorbă, birui părerea Romeilor. Inșă Keghen, după ce ucise pe toți prinșii săi, afară de aceia pe cari-i vându, se întoarse acasă, în timp ce pe celelalte mulțimi de Pecenegi, luându-le Vasile Monahul, arhonteale Bulgariei, le risipi prin câmpiile Sardiciei și Naissului și Eutzapelului¹⁾, după ce le luă toate armele, ca să nu poată face vre-un rău. Iar Tyrah și cu el 140 bărbați fură duși la împăratul. Acesta îi primi cu bunăvoință și botezându-i și înzestrându-i cu cele mai mari onoruri, îi lăsă să trăiască în bucurie.

În timpul aceasta Sultanul²⁾, nesuferind răspunsul solilor Împăratului și adunându-și la olaltă toate oștile din Persia și Babilon, porni cu războiu împotriva Romeilor. Acestea deci aflându-le Monomahul și hotărând să scoată oștile sale la luptă împotriva dușmanului, înarmă și dela Pecenegi 15.000 dintre ei și le dete ca conducători, pe patru dintre ighemonii lor cari locuiau în Constantinopol: pe *Sulciu*, *Seltea*, *Caraman* și *Cătălin*³⁾, pe cari dăruindu-i cu daruri mari și dându-le arme mândre și cai frumoși, îi trimise la *Hrysopole*,⁴⁾ dându-le drept călăuză pe patricianul Constantin, poreclit Hadrobalanus, care să-i ducă

¹⁾ Sardica = Sofia Bulgariei; Naissus = Niș în Jugoslavia; Eutzapel = ?

²⁾ Sultanul Turcilor, cu care Bizantinii de asemenea purtau lupte în Asia.

³⁾ Numele *Seltea* apare la noi mai ales spre Oitenia, *Caraman* în răsaritul Munteniei, Dobrogea și sudul Moldovei, iar *Cătălin* prin nordul Moldovei. În cronică: Τὸν Σουλτζόν, τὸν Σελτέ, τὸν Καρμάν και τὸν Κατάλιν. În afară de Caraman, toate celelalte nume, la care se mai adăogă și *Galîn* și *Gulîn*, nu au de loc înfățișare turanică.

⁴⁾ Hrysopole, azi Scutari din fața Constantinopolei.

spre Iberia¹⁾). Aşa dar trecând ei marea²⁾ şi încăleacănd pe cai şi apucând drumul spre răsărit şi apropiindu-se vre-o mie dintre ei de Damatrys, făcură acolo un popas şi stând în drum, *făcură sfat, care la ei se numeşte „comenton“*³⁾. Şi unii erau de părere că trebuie să meargă înainte şi că nu se cade să nu dea ascultare poruncilor împărăteşti în chiar ţara împăratului, mai ales că sunt răsleţii de neamul lor şi singuri nu pot ţine piept puterii romeice şi nici nu au vreun adăpost împotriva nenorocirilor soartei; alţii, dinpotrivă, erau de părere să ia în stăpânire nişte munţi ai Bithyniei şi să rămâie în ei şi de acolo să respingă pe cei ce i-ar atacă şi să nu meargă de loc în Iberia, ţară depărtată şi streină, unde vor trebui să lupte nu numai cu duşmanii Romeilor, dar chiar şi cu Romeii. Singur Cătălin fu de părere să se întoarcă acasă şi să se unească cu cei de nu neam cu ei. Iar cineva întrebând: „Dar cum vom trece marea?“, el nu răspunse nici un cuvânt, ci porunci să fie urmat.

Aşa dar, după ce în zadar cercară să-l omoare pe Hadrobalan — căci le-a scăpat fugind într'o clădire cu trei caturi dintre palatele din Damatrys —, ei îl urmară pe Cătălin şi se'ndreptară spre mare, de şi nu aveau nici o speranţă că el ar avea corăbii pregătite ca să-i treacă peste apă, ci numai ca să ştie care va fi felul trecerii. Iar după ce ajunseră la mare⁴⁾, Cătălin nu spuse nimic altceva, ci numai: „cine vrea să se mântuiască pe sine şi pe toţi Pecenegii, să mă urmeze!“ şi dând pintoni calului, intră în mare. Văzând aceasta, la fel făcu şi un altul şi după el altul şi la urmă toată ceata. Şi inotând ei, trecură dincolo la Sf. Tarasie, unii cu armele, alţii aruncându-şi armele. Şi trecând înnot şi ieşind la malul celălalt, porniră la drum către casele lor, spre Triadiţa⁵⁾, fără ca cineva să îndrăznească a li se împotrivi, sau a-i opri. Căci sosirea lor neaşteptată le-a înlesnit trecerea.

Aşa dar, unindu-se cu Pecenegii dela Triadiţa, ei chemară şi pe cei ce locuiau prin alte locuri. Deci, după ce se întruniră toţii la o laltă şi apucând, drept arme, securi ţărăneşti şi coase

¹⁾ Iberia, ţinut în podişul Armeniei.

²⁾ Adecă Bosporul.

³⁾ În text: *ἦντις παρ' αὐτοῖς κομήτων ἀνόματα*: = care la ei se numeşte *comenton*. (Ed. Bonn pag. 588, rând 12. De altă parte, în Leon Diaconul (ed. Bonn, pag. 150, rând 22) se spune că sfatul frunţaşilor adunaţi de Sviatoslav în Silistra se numeşte, în limba lor *comenton*: *βουλὴν ὁ Σφενδοσθλάβος τῶν ἀρίστων ἐκάθειξεν, ἣν καὶ κομήτων τῆ σφετέρῃ διαλέκτῳ φασίν!* Dar Pecenegii erau un neam de Turci; Sviatoslav cu ai săi erau Ruşi; iar *comentum* dacă nu *conventum*, pare Cuvânt latinesc! Nu cumva el este un indicium de prezenţa elementului românesc în sec. X şi XI la Dunărea de jos? Filologii şi istoricii au cuvântul.

⁴⁾ La Bospor adică.

⁵⁾ Triadiţa, mai înainte Sardica, azi Sofia.

și alte unelte de fier, ei se inarmară și ajungând la Filipopole și trecând Haemul¹⁾, toată mulțimea tăbără în câmpia dunăreană lângă râul *Osma*²⁾. Singur Seltea rămase să se odihnească în *Lovița*³⁾. Dar și Arianites, adunându-și oștile macedonene, se porni în contra lor. Și surprinzându-l pe Seltea tăbărât în *Lovița*, nu putu pune mâna pe el, căci i-a scăpat cu fuga și își întoarse armata acasă spre odihnă. Acestea s'au petrecut în părțile occidentului.

Deci Pecenegii, trecând Haemul, după cum am spus, și văzând o câmpie întinsă între munți și Dunăre și Mare⁴⁾ și aflând locul cu pășune și crânguri și păduri de tot soiul și cu apă — iar locuitorii de acolo numesc acel ținut „O sută de movile“⁵⁾ — se așezară în acele părți și făcând mereu incursiuni, nu cu puțin păgubiau pe supușii Romeilor.

Atunci împăratul trimise să-l cheme pe Keghen la palat la sfat. Și aceasta veni cu toată oastea sa și tăbără într'un șes lângă Bizanț, al cărui nume este Maitas. Și înainte de a se întâlni cu împăratul și neștiind încă pentru ce este chemat, în noaptea aceea el cade în cursa a trei Pecenegi, cari cu săbjiile scoase, năvălind asupra lui pe când dormia, îl rănesc, însă nu de moarte; căci fiind numai de cât descoperiți de către străji, ei n'au făcut de cât răni ușoare; și încercând să fugă, ei fură prinși de mulțimea, care alergă împreună cu *Baltzar*, fiul lui Keghen. Iar a doua zi de dimineață *Baltzar*, punând pe tatăl său într'un car cu patru roate și târând în urmă-i și pe criminalii prinși — căci nu îndrăznise să ia nici o măsură în potriva lor, fiindcă invocaseră pe împăratul — porni spre palat cu toată oastea călăreață, în timp ce el însuși și cu fratele său *Gulin* urmau pe jos carul tras de doi cai. Și ajungând la hipodrom, el lăsă carul acolo și se duse la împăratul, care aflase vestea de mai înainte. Iar împăratul îl întrebă pentru ce n'a pedepsit pe loc pe ucigașii tatălui său? Și răspunzându-i: „fiindcă invocau numele Tău“, — împăratul căzu la bănueli ciudate și trimițând în grabă să-i aducă pe vinovați, îi întrebă ce pricină i-a îndemnat să-l atace pe patrician? Iar aceștia îi răspunseră că era necredincios împărăției și orașului și că plănuia să intre în zori de zi în oraș și, după ce va fi ucis pe toți din lăuntru, să-l prade și să se întoarcă la Pecenegi. Deci împăratul, în loc să cerceteze și să afle adevărul, nu făcu nimic din acestea, ci pu-

1) Balcanii.

2) Care se varsă în Dunăre lângă Nicopole.

3) Azi Loveci, oraș pe Osma.

4) Ar fi prin jud. Durostor, Caliacra și Constanța; deci în Dobrogea.

5) O sută de movile, ἑκατὸν βοῦνοὶς τῶν τόπων ἐνομήματα, ar fi Mangalia, lângă care se află foarte numeroși tumuli.

nând temei pe niște bârfeli neîntemeiate, îl închise pe Keghen în *Elefantină*, în palat, sub pretextul de a-l vindeca; pe fii lui îi despărți de dânsul în diverse locuri, iar mulțimea Pecenegilor, cinstind-o cu mâncări și băuturi de tot soiul, după ce îi luă armele și caii, o puse sub gardă. Cât despre ucigași, el îi lăsă să meargă'n voie ori unde ar voi. Și socotia împăratul că toate acestea vor sta neștiute; însă nu putu înșela pe poporul Pecenegilor. Căci văzând pe Hanul lor închis, iar pe fii lui despărțiți, ei socotiau că nu-i a bine; și iarăși, slobozirea ucigașilor o socotiau drept semn de gând rău.

Drept aceea ei primiau cu mulțumire tot ceea ce li se trimitea și-l grăiau de bine pe împăratul; însă, de'ndată ce căzu noaptea, fără ca cineva să bănuiască măcar, ei părăsiră tabără și așternându-se drumului toată noaptea, în ziua a treia trecând Haemul, se uniră cu grosul Pecenegilor. Și după ce toți se adunară la olaltă și-și pregătiră arme din belșug, ei trecură munții Haemului înapoi și-și așezară tabără la *Aula* (iar *Aula* este o cetățuie la o trecătoare a Haemului, nu departe de *Adrianopole*) și apoi se porniră la pradă și la jaft.

Aflând de aceasta magistrul *Constantin Arianites*, ducele occidentului, își pregăti și el oștile ce erau pe lângă dânsul și porni din *Adrianopole* în potriva lor; căzând asupra unora cari erau risipiți, avu izbândă bună, dar mai apoi, alergând spre numita cetate *Dampolis*, el este dovedit de mulțimea dușmanilor și mulți Macedoneni și Traci căzură în luptă și chiar *Teodor Strabomytu* și *Polys*, din neamul strălucit al bărbaților ajunși cu faimă în urma necredinței față de *Tornicius*. Așa dar magistrul se întoarse la *Adrianopole* și-l înștiință pe împăratul prin scrisori de înfrângerea sa și-i ceru ajutoare nouă, de oarece cu oastea sa nu putea isprăvi nimic în potriva unei mulțimi așa de mari de dușmani. Iar împăratul, aflând de vestea înfrângerii înainte de a primi scrisorile lui, câștigă prin daruri și haruri pe *Tyrah* și pe ighemonii Pecenegilor, cari se aflau în capitală, și, după ce le luă jurământul, îi trimise să liniștească neamul lor; dar de altă parte el chemă prin scrisori legiunile din orient. Iar acestea sosind și trecând (marea) pe la *Abydos* și *Hrysopole*¹⁾, el le dete ca comandant pe rectorul *Nichifor* și le trimise în potriva Pecenegilor; și tot odată îi trimise și pe *Catalalon Kekaumenos*, ducele răsăritului și pe *Erebius Frangopol*, arhonte de atunci al celor de un neam cu el și le porunci să-l însoțească pe rector și să-l ajute în hotărârile și poruncile sale. Iar acesta, luându-și oștile, și trecând munții Haemului prin pasul numit de *Fier*²⁾, se îndreptă în potriva Pecenegilor; și ajungând într'un ținut nu

¹⁾ Adecă pe la Bospor și Dardanele.

²⁾ Pasul *Sidera*, azi *Demir-Capu* în Balcani.

departe de cele *O sută de movile*, cu numele *Diakene*, el își așează tabăra în locul acela și o întări cu un val, având de gând că a doua zi să-și lase acolo toate lucrurile grele și tot ce era de prisos pentru armată, iar el cu oastea ușoară să pornească spre protivnic și să-l atace. Și se legăna cu gândul că-l va pune pe fugă de la întâia ciocnire, ba chiar îl muncia grija să nu-i scape nici unul. Și nu numai el, dar chiar întreaga armată gândia la fel; pentru aceia ei aduseră cu dânsii și funii și lanțuri cu care să-i lege pe cei prinși. Aceste măsuri luate de la început față de Pecenegi și întâmplarea lui Keghen le dete acestora de gândit. În sfârșit Pecenegii luară cunoștință de sosirea Romeilor [căci și Tyrah, sosind împreună cu arhonții săi cu cari părăsise capitala, se împreunase cu ei și le purta grija, spunându-le că nu se bucură de promisiunile Monomahului] și se adunară cei ce erau mai puternici. Iară Kekaumenos, strigând cu glas tare și îndemnând că acum e timpul bun de atac, fiindcă dușmanii sunt risipiți și împrăstiați și să nu aștepte până se adună grămadă, — mulțimea Romeilor îi lauda sfatul; însă rectorul răsese pe față, spunându-i: „ia seama, generale, câtă vreme comand eu, să nu-mi faci îpotrivă; căci nu trebuie să atacăm pe Pecenegi când sunt risipiți, ca nu cumva, înfricoșându-se, să se ascundă prin păduri; căci nu am copoi de vânatoare cari să-i scoată din ascunzișuri“. Și astfel se petreceau lucrurile la Romei.

Iară oștile din frunte ale Pecenegilor, apropiindu-se de tabăra Romeilor, se abătură mai la o parte și făcură și ele tabără acolo; iar celor ce urmau, le trimiseră vorbă să sosească cât mai în grabă. Și după ce sosiră toți și se adunară la oaltă, precum am spus, rectorul își scoase și el oștile — el însuși comandând mijlocul falangei Romeilor, iar aripa dreaptă Kekaumenos, pe când stânga Frangopol — și ajungând la atac, Romeii fură risipiți, însuși comandantii rupând-o la fugă mai întâi; căci, după cum se spune, înfricoșându-se de ropotul copitelor cailor, ei se risipiră. Singur Kekaumenos împreună cu slujitorii săi și cu câteva rude, stând pe loc și luptându-se cu vitejie, căzură în luptă. Iar pe ceilalți Pecenegii nu îndrăzniră să-i mai urmărească, temându-se de vreo cursă și astfel Romeii scăpară nevătămați. Apoi, după ce Pecenegii prădară pe cei căzuți și se făcură stăpâni pe multe arme și bagaje, își ridicară corturile lângă valul de pământ al Romeilor. Iar un oarecare Peceneg cu numele de *Galîn*, știindu-l pe Kekaumenos cine era, din aceea că fusese comandantul cetăților dela Dunăre, unde neamurile erau amestecate ¹⁾, și descoperindu-l printre morți rănit, îl recunoscu când îl întoarse cu fața în sus și ridicându-l încă

¹⁾ εἰδὼς τὸν Κεκαυμένον οὐδὲς ἔσται ἐξ ὅτου περ ἤρχε τῶν παρὰ τῷ Ἰσχυροφρούριον καὶ ἀνεμίγνυτο ἀλλήλοισ τὰ γένη...

răsufând, îl așeză pe un cal, [căci zăcea fără cuvânt din cauza rănilor grele, dintre care una din creștetul capului, căci îi căzuse coiful din cap, și până la sprinceană, iar cealaltă în gât, la rădăcina limbii, străpungându-i gura până la os] și-l duse la cortul său și, îngrijindu-l cu băgare de seamă, îl mântui. Iar Pecenegii, după ce au alungat așa de ușor oasta inamică, începură se prade fără teamă țara Romeilor. Iar împăratul, aflând dela fugari nenorocirea, se îndureră, dar iarăși strânse oști, luând și pe cele ce scăpaseră și, în anul următor, se grăbi să spele rușinea suferită. Iar la indictionul al treilea al anului 6558 împăratul, numindu-l pe heteriarhul Constantin general atotputernic, îl trimise împotriva Pecenegilor ¹⁾. Și acesta, luându-și oștile care de curând sosiseră din orient și adunând pe acelea care iernau în occident, se îndreptă spre Adrianopole și acolo, după ce săpă un val adânc, el cercetă împreună cu ceilalți comandanți din ce parte ar putea face ieșirea. Pe când cugeta acestea, iată că Pecenegii, trecând Haemul în ziua a opta a lunii lui Iunie apărură în fața Adrianopolei. Iar Constantin, aflând de invazia aceasta prin iscoade, făcu un sfat dacă trebuie să iasă la luptă cu ei sau nu. Dar, pe când căpeteniile se sfătuiau în cortul heteriarhului, patricianul Samuel Burtzes, un bărbat mândru și îndrăzneț, care pe atunci se afla în fruntea oștilor pedestre și căruia i se încredințase toată grija valului, fără să aștepte porunca ducelui, părăsind ordinea și stricând valul, ieși și năvăli asupra Pecenegilor. Fiind însă atacul greu, Samuel trimitea mereu după ajutor la heteriarh, așa că acesta fu nevoit să dea fără voia sa semnalul bătăliei. Deci ieșind toată oastea în locul acela, care se numește *Livady împărătească* ²⁾ și incingându-se războiul pe toată linia, fiind atacul nepregătit și oastea morânduită și pedestrima strămtorată, Pecenegii prinseră curaj, iar Romeii fură înfrânți și fugăriți și fără multe pierderi se închiseră rușinos între valuri. Totuși căzură patricianul Mihail Dokeianul, iar magistrul Constantin Arianites, căpătând o rană de moarte în măruntaie, răposă în ziua a treia; și mai căzură și alți câțiva dintre cei mai fără faimă; iar toată oastea rămasă, închizându-se fără cinste între valuri, fu atacată de Pecenegii cari, umplând șanțurile cu pietre și cu arme și năzuind a cuceri și valul, ar fi isbutit iute, iar întreaga oaste ar fi pierit, dacă o suliță-svârlită de o catapultă nu l-ar fi străpuns pe *Sulciu* cu cal cu tot și n'ar fi răspândit spaima printre Pecenegi. Mai sosi în ajutor de la Adrianopole și protospătarul Glava Nichita, înputernicitul tagmei „școlarilor“; pe care văzându-l și socotind că sosește

¹⁾ Anul 6558 (dela facerea lumii), corespunde cu anul 1050 delat nașterea lui Cristos.

²⁾ κατά την λεγομένην βασιλικήν Λιβάδα.

Vasilie Sygcellul cu oștile bulgărești, căci și acesta era așteptat, și spăimțându-se Pecenegii cei răspândiți, o rupseră la fugă care încotro și se împrăștiară.

Iar împăratul, gândindu-se cum ar duce la biruință pe Romei asupra Pecenegilor, îi scoase din închisoare pe Keghen și-l trimise la Pecenegi, după ce acesta îi promise că-i va aduce la credință față de împăratul. Apoi adunându-și la olaltă toate oștile, pe Frânci zic și pe Barangi, și chemând și călărima dela Teluh și Mavromonte și Carcar, cam la vreo 20.000 și numind câte un șef dintre bărbații vestiți ai tuturor acestor neamuri, iar peste toți ca comandant pe patricianul Nichifor Bryennius, pe care-l numi etnarh, îi trimise să înpiedice și să respingă pe Pecenegi. Căci aceștia din urmă, după lupta de la Adrianopole, desprețuind pe Romei, prădau fără teamă și pârjoliau Macedonia și Tracia, omorând fără milă chiar și copiii și pruncii de tată, așa în cât o ceată dintre ei ajunseră până la *Catasyrte* — iar *Catasyrtele* sunt foarte aproape de capitală. Dar aceștia suferiră cea mai grabnică catastrofă. Căci împăratul, înarmând poporul și adunând dintre gărzile palatului și dintre alții cari rămăseseră neîntrebuințați, și dându-le șef pe patricianul Ioan, numit și filosoful, unul dintre eunucii împărătesei Zoe, îi trimise în grabă, iar aceștia, ieșind în timpul nopții și aflându-i pe toți dușmanii beți și somnoroși, îi uciseră fără vorbă; iar căpășanile lor, încercându-le în niște care țărănești, le aduseră împăratului.

Așa dar Keghen, ieșind din închisoare, fu trimis ca sol la Pecenegi și, după ce le luă jurământul că-i vor face voia sa, increzându-se în asemenea jurăminte, fu ucis și tăiat în bucățele. Iar Bryennius, luându-și forțele încredințate lui și ajungând în Adrianopole, se însărcină și cu paza țării. Tot acolo fu trimis și comandantul întregii armate, patricianul Mihail Acoluthus, căruia de asemenea i se poruncise să nu se măsoare într-o luptă generală, ci numai să sfărâme și să opriască invaziile dușmane. Iar acesta, unindu-se cu Bryennius, porni la faptă; și mai întâi căzând asupra unei cete de Pecenegi la Goloe și atacând-o, o nimici; apoi la fel, la Toplița, un castel așezat lângă Hebru, descoperind o alta ceată de Pecenegi răsleți, o nimici. Văzând acestea, Pecenegii încetară de a mai jefui ținutul dela poalele Haemului și își îndreptară atacul în spre Macedonia.

(Urmează apoi și alte lupte până la catastrofa dela Leunion, unde Pecenegii fură distruși; însă toate aceste lupte nu mai interesează regiunile dela Dunărea de jos).

C. Brătescu

DIN GRAIUL DOBROGEAN ¹⁾.

a noji = a prăsi, a înmulți vitele; s. ex. *Nu pot cu nici un chip să-mi nojesc oile, n'am noroc!*

strumânare ²⁾ = o prăjină lungă, adesea cu un cuiu la capăt, cu care se mână boii la plug.

conteman ³⁾ = suman.

șop = om nesimțitor, calic, rob al stomacului; s. ex. *Stă toată ziua și mânâncă șopul!*

olac ⁴⁾ = nume propriu: „drumul Olacului”.

dăhăinat, dăđinat ⁵⁾ = epuizat de puteri, sleit.

încălat ⁶⁾ = Ex: gras încălat (= foarte gras).

zăbăuc = smintit, nebun; s. ex. *Cu zăbăucul ăla nu te înțelegei ușor.*

coțană = sticiul la care se prinde pânza bărcii.

erken = turcism: vintre, pânzele dubei.

(h)amnic = de veci, propriu, în deplină stăpânire; ex. *A cum-părat zece pogoane dă hamnic.*

¹⁾ În ultimul număr al revistei de față am publicat câteva cuvinte și expresii în legătură cu ele, culese din gura sătenilor din com. *Topalu*, jud. Constanța. Din îndemnul D-lui *Profesor C. Brătescu*, care le găsește interesante pentru cei ce se ocupă cu studii de filologie, transcriu mai jos alte câteva.

²⁾ *I. Neculce* (O samă de cuvinte, ed. Socec 1909, pg. 15) scrie „strămurare”: ... cu Leșii, i-a fost împungând cu strămurările ca pe boi, să tragă...

³⁾ Cuvântul e f. rar; chiar oameni de 40 ani nu-l cunosc. L'am auzit dela *Ilie Marcu* de 70 ani.

⁴⁾ Sătenii nu-l pot explica. L-am găsit și în *Neculce* (O samă, etc. pg. 37): Și îndată a repezit de *olac* și l-au dus la *Petre Alecsievici*, împăratul Moskului... Editorul pune în notă: *olac* = în grabă = diligență de poștă. Drumul Olacului ar fi drumul diligenței.

⁵⁾ Sinonim cu *doolat*; v. An. Dobr., an IV, No. 4, pg. 102.

⁶⁾ Acest cuvânt nu se întreb. decât în expresia citată.

- nădae* = Ex. „Copchitul face rău câtă vreme are nădae dă la părinți” sau „Dacă-i dai nădae vezi ce pățești?”
- zuvă* = dezordine, gălăgie, zarvă; „Dă când cu zuva dă la șaptazeci și șapte” sau „Da ce eră zuva ala lă voi?”
- zată* = un fel de garduț pe lângă șanturi sau la frunții bordeliului, ca să împiedece spălarea pământului de apă.
- volnic*¹⁾ = vrednic, în stare; ex. *Nu-i volnic să facă nici atâta treabă.*
- vlog* = ploaie mărunță și deasă; ex. *Un vlog de ploaie.*
- ao*²⁾ = da.
- rancote* = crengi uscate, pentru foc.
- a ostei* = a înceta.
- dolie* = vale, râpă; ex. *Nu-l mai vezi, c'a dat în dolie* (despre cineva care a scoborât din deal în vale).
- uznă* = marginea dubei (bărcii).
- otmel* = anafor (= curent circular de apă).
- scochină* = plaur, plăghie.
- storiște* = locul unde au iernat oile.
- tiriplic*³⁾ = ață albă de cusut.
- tipilic*³⁾ = ornament de metal (în formă de stea, semi lună, etc.), care se prindea de tichia copiilor mici (în vremea Turcului).
- bozgun* = turc. răsboiu.
- a scociorî* = a scormoni.
- fâștoacă* = fâșăie; ex.: *O fâștoacă de pământ.*
- a bărăta* = a certă, a face morală; ex. *m-a bărătat maica.*
- rene, reniș*⁴⁾ = loc întins peste care apa Dunării se poate prelunge la cea mai mică ridicare de nivel.
- sturi* = sloiuri de gheață îngrămădite, avalanșa de sloiuri.
- adet*⁵⁾ = turc. datină, obicei; ex.: *Așa-î adetu la noi.*

¹⁾ Cu înțeles de *imputernicire* în *I. Neculce: și a pus capete dintre dânșii pe Zaharia și pe Sandul și le-a dat cărți de volnicie* (O samă de cuvinte, pg.).

²⁾ Cuvântul, foarte frecvent odinioară, tinde să dispară; întrebuintarea lui, astăzi, este socotită ca un indiciu de inferioritate intelectuală.

³⁾ Ambele dispărute azi.

⁴⁾ Nu cunoșc făptura locului la orașul *Reni*; nu cumva numele i se trage dela *rene*? — D-l S. Mehedinti derivă, „*renie*” din „*arena*” (*Rustica Natură în Către noua generație*, pg. 327).

⁵⁾ Cuvântul e turcesc; l-am mai întâlnit la *N. Iorga — Ist. Rom. în chipuri și icoane* pg. 304: „*Adetul vâmi*” schelii de la Căineani, de povarăle

chisc = capătul de la vale al unui ostrov; ex. *chiscul Bałabunului.*"

chiciu = capătul de la deal al ostrovului.

târhat = *samarul* măgarului.

chilos = domol, moale; ex.: *Așa-i el chilos, să-i faci orice, nu se schimbă.*

ciulit = pârguit (despre fructe).

*chiler*¹⁾ = camera pentru merinde.

tobol = sac mic, traistă.

țurțoiu = moviliță.

temel = temelie.

a se teși = a se sinchisi; ex.: *Nu prea se teșește el de orî cine.*

zaanat = turc. meserie, ocupațiune.

abër = veste; știre; ex. *Eu i-am adus abër dâ asta.*

priocă = ھرghelie; ex.: *O priocă de cai.*

coscanie = gânganie.

mârțios = supărăcios, melicos.

nadaz = turc. arătură de toamnă.

Topalu

Victor Morfei

6 Sep. 1924

si de bucatele ce trec prin scală, de ce marfă câte cit să se ia vamă, care s'au scos după cătasth(ul) schiili de la Duca Vodă, la leatul 7184 (1676). — Adet aici este un fel de *tarif vamal*.

¹⁾ Are vre-o legătură cu nemțescul *Keller*?

UN MARTIR AL DATORIEI CĂTRE ȚARĂ: EPISCOPUL DEMETRIU RADU

de IOAN GEORGESCU, profesor.

Motto: Și ce-i să cazi, când viața n'o pierdem în zadar,
Când trupurile noastre sunt pietre de altar, —
Când fiecare știm,
Că făurim o lume ce-o vor primi ca dar
Acel ce nu sunt încă și totuș îi iubim?

P. Cerna, Către Pace.

Introducere.

În 8 Decembrie 1920 firul telegrafic ducea în toate părțile României întregite șguduitoarea veste, că Miercuri, la data numită, episcopul Demetriu Radu al Orăzii a căzut jertfă unui atentat mișelesc, în sala senatului. Mâni necunoscute au pus o mașină infernală, în apropierea scaunului presidial, care, explodând, a ucis în modul cel mai îngrozitor pe Prea Sfinția Sa episcopul dela Orade și a rănit de moarte pe ministrul justiției, Dimitrie Greceanu, care nu peste mult a murit și el. Asemenea și pe senatorul Spirea Gheorghiu, mort și el.

Fapta aceasta, fără păreche în istoria blândului nostru popor românesc, care nici în timpul celor mai cumplite prigoniri și apăsări vrăjmașe nu s'a dedat la sălbătăcii de acestea, investimântă cu purpura martiriului pe cei chemați la senat să-și facă datoria de legiuitori ai țarei.

Fiindcă au căzut, ca adevărați ostași ai datoriei către țară, ei au meritat funerariile naționale care li s'au făcut, precum și vieța și faptele lor merită să fie cunoscute de toți bunii Români.

Să ia însă la cunoștință vrăjmașii noștri, că se înșală amar, dacă gândesc că, stingând câteva vieți nevinovate, ne pot înspăimânta, ori chiar răsturna cu totul statul românesc, închegat cu atâtea jertfe. Patria trăește și dincolo de viețile noastre ale tuturor, precum cu atâta dreptate a spus președintele adunării deputaților, Duiliu Zamfirescu, în cuvântarea cu care a înfierat odiosul atentat dela senat.

Vrăjmașii noștri ar trebui să-și dea seamă că, astfel de fapte strică pe atât de mult cauzei lor, pe cât ne folosesc nouă.

Ele, departe de a distruge în poporul nostru disciplina mentală, idea de stat, de ierarhie socială, bisericească și armată, fără de cari un popor nu poate ființa, le întăresc cu atât mai mult, cu cât vor fi atacate mai violent.

*Intunece pământul pustiitoarea gloată
Și spargă, devasteze, în oarba ei mânie,
Lăcașuri și biserici: omoare iar la roată
Pe marii noștri preoți — ei iarăși or să 'nvie.*

*Căci veșnică-i Dreptatea și veșnici sunt martirii
Care-și jertfesc vieața pentru triumful ei.
In sbuciumul de lupte și'n noaptea asupririi
R nasc semănătorii eternelor idei!*

(A. Vlahuță, Eroilor-Martiri).

Cu gândul aceste s'au scris și aceste câteva pagini în amin-tirea episcopului Demetriu Radu.

Fiind scrise în grabă, sub impresiunea durerosului moment al morții sale atât de sguuitoare, ele n'au nici o pretenție, decât să aducă unele lămuriri care, poate, nu sunt la îndemâna tuturor, asupra uneia din cele mai reprezentative figuri ale Ardealului nostru.

Atât și nimic mai mult.

Izvoarele folosite sunt citate în textul sau în notele lucrării de față.

Sibiiu, 16. Decemvrie 1920.

Autorul.

Copilăria și anii de studii.

„Ziua bună se cunoaște de dimineață“.
(*Proverb popular*).

Născut în ziua sfântului Dumitru la 26 Octombrie vechiu sau 7 Noemvrie nou 1861 — de aici numele de Demetriu! — în comuna Uifalău (astăzi Rădești) de lângă Aiud, județul Alba de Jos¹⁾.

Părinți săi, țărani, Ioan și Paraschiva născută Maior, l-au dat la învățătură mai întâi la Ajud, apoi la Blaj, unde i-a fost profesor de latinește, între alții, agerul Micu Moldovanu, prepozitul de mai târziu dela Blaj și membru al Academiei Române.

Din timpul copilăriei și a primilor săi ani de studiu însemnăm următoarea întâmplare caracteristică, auzită dela un prieten din copilărie al episcopului.

În niște vacanțe de Paști veni acasă tânărul Demetriu Radu cu colegul său, Ion Maior, fostul protopop al Ajudului, care era cântăreț bun și stărnia admirația tuturor cu glasul său îngeresc. Toți ziceau: „Cântă, de parcă te sfințește! Bună învățătură mai are! Dumnezeu să-l țină pe el și pe părinții lui, să se bucure de el! Mai rar așa podoabă de băiat!“ Tânărul Radu, care învăța cu mult mai bine ca Maior, dar n'avea glas ca el, ca să arate oamenilor, că și el e cineva și poate ceva, a învățat o predică de Paști scrisă de Iustin Popfiiu, vestitul predicator român dela Orade și a rostit-o cu atâta însuflețire și pricepere, încât au rămas toți popovenii în frunte cu părintele, uimiți de talentul de cuvântător al tânărului Demetriu Radu. Nu era oare această întâie pășire în public o prevestire a marelui său talent oratoric de mai târziu? Destul, că de atunci nu s'a mai îndoit nimeni, în cele două comune românești de pe malul Mureșului, cine este cel mai învățat om al lor.

Mai ales nu mai putea fi vorbă de așa ceva, după ce pe tânărul Demetriu l-a ales mitropolitul Ioan Vancea dela Blaj și l-a trimis în 1879 la Roma în colegiul grecesc al Sfântului Atanasiu, unde timp de șase ani a învățat filosofia și teologia și a luat doctoratul în amândouă științele acestea, fiind totdeauna printre cei dintâi elevi.

¹⁾ Pentru datele acestea și alte date biografice vezi: „Biserica S. Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău. Satele și poporul. Monografie istorică de Dr. Iacob Radu, canonic“.

Din timpul studiilor sale dela Roma amintim că el a învins pe adversari într'o discuție teologică publică, ținută în prezența marelui pontifice Leon XIII care l-a și decorat cu o medalie de aur.

Iată ce scriau ziarele de atunci, despre succesul tânărului teolog Demetriu Radu, sub titlul: „*Un duel teologic*“. În fiecare an, la Roma, când sosește vremea examenelor teologice, se dau în desbaterea elevilor teze, a căror discuțiuni se fac în prezența supremului pontifice, azi Papa Leon XIII, care de multe ori pune și el unele întrebări.

Pentru acest fel de duel teologic, se aleg patru din cei mai de frunte elevi, dintre cari doi apărători („defendentes“) și doi combatanți („arguentes“) ai tesei.

Tesa pusă anul acesta în discuțiune a fost: *Lucrările lui Dumnezeu în făpturile sale („De operationibus divinis circa creaturas“)*. Intre susținători erau un Canadian și un German, elevi ai colegiului Urban pontifical, iar între combatanți tânărul *Demetriu Radu*, Român transilvănean, după cum e trecut în lista disputanților, elev al colegiului grecesc, și un Spaniol.

Acești din urmă au combătut atât de bine argumentele adversarilor lor, încât pontificele, pe deplin mulțumit, oferi fiecăruia câte o medalie de aur.

Acest triumf al tânărului teolog Demetriu Radu face onoare tinerilor studenți din străinătate, cari prin succesele ce obțin fac numele de Român să se pună în vază și să fie pronunțat cu admirațiune, atrăgând și asupra lor și asupra țarei, ce i-a văzut născându-se, atențiunea și stima tuturor.

Cât despre meritele studenților în teologie români la Roma, în scrisoarea care ne aduce știrea de mai sus, găsim următoarele rânduri caracteristice scrise de un distins bărbat, al cărui interes pentru tot ce privește pe Românii de pretutindeni e în destul de cunoscut:

„In colegiul unit de aci (Roma), elevii români sunt renumiți prin inteligența, aplicațiunea și instrucțiunea lor. Sunt întotdeauna cei dintâi la învățătură, spun directorii colegiilor“. (Vezi „*Romanulu*“ red. C. A. Rosetti, reprodus și în „*Observatorul*“ redactat de G. Bariștu Sibiiu No. 93 din 5 Decembrie 1883, pag. 475/6.)

„Ziua bună se cunoaște de dimineață“ zice proverbul românesc.

Am amintit cazul tânărului student în teologie dela Roma, fiindcă el nu e unicul. Cinstea pe care clericul Demetriu Radu a făcut-o neamului românesc la Roma, au făcut-o și alții în alte centre mari ale Apusului, la Viena, Budapesta, Innsbruck și în alte părți, unde i-a dus soarta pe tinerii noștri clerici.

Preot la București.

„Preoții cari-și țin bine diregătoria, de indoită cinste să se învrednicească; mai ales cei ce se ostenesc în cuvânt și întru învățatură”.

(S. Apostol Pavel I Timotei 5, 17)

În ziua de 26 Iulie 1885 tânărul Demetriu Radu a fost hirononit întru preot de episcopul colegiului grecesc din Roma, Ștefan Ștefanopoli. După ce s'a reîntors în patrie, către sfârșitul aceluiași an mitropolitul Vancea l-a aplicat în cancelaria mitropolitană din Blaj, unde a petrecut până în Maiu 1886. Atunci, la porunca Sfântului Scaun Apostolic al Romei și cu binecuvântarea mitropolitului Vancea, a trecut la arhiepiscopia catolică din București, în calitate de preot pentru numeroșii credincioși români uniți de acolo, pe a căror seamă se proiectase încă de atunci și clădirea unei biserici.

Misiunea aceasta în sine era foarte frumoasă și însemnată, dar, față cu mulțimea greutăților de tot felul, anevoie de realizat. Trebuiau nu numai mijloace materiale, ci și timp, ca mai întâi ideile să-și facă cursul lor și ele să pregătească mai întâi terenul pentru zidirea unei biserici românești unite în București.

Astfel stând lucrurile, tânărul Dr. Demetriu Radu a fost încredințat din partea arhiepiscopiei catolice cu împlinirea funcțiilor de predicator român la catedrala Sfântul Iosif din București, de profesor de teologie și în scurtă vreme și de director al seminarului catolic de acolo. Mai pe urmă a fost numit și econom general al aceleiași arhiepiscopii, iar mitropolitul Vancea l-a numit asesor consistorial la scaunul mitropolitan din Blaj. În calitate de principal consilier al episcopului catolic, el duce o viguroasă luptă în contra caracterului strein ce avea pe atunci dieceza catolică a Bucureștilor și, cu concursul episcopilor italieni, nu numai că transformase seminarul catolic într'o adevărată școală românească, dar sili pe preoții cei mai recalitranti chiar să ridice de pe zidurile bărațiilor și caselor parohiale stema austriacă ce se agățase acolo spre a face văzut tutulor protectoratul ce-și însușise Austria asupra bisericii catolice din România.

Din București a făcut mai multe călătorii în străinătate. În două rânduri a fost la Roma.

În București i-a fost de mare folos societatea „părintelui Vasile”, cum era numit preotul italian Vasile Laureri, dela arhiepiscopia catolică, un om stăpân pe toată teologia și filosofia, o minte clară și admirabil disciplinată, care nu putea suferi

tautologiile și frazele îmbâcsite, atât de dese în scrierile noastre; de aceea i le sublinia la tot pasul.

În anii aceștia, petrecuți în societatea „părintelui Vasile“, tânărul Demetriu Radu a profitat mai mult decât în cei șase ani de învățătură înaltă la Roma.

Da! Pentru că acolo a învățat numai cum trebuie, aici însă a văzut și cum nu trebuie să gândești și să scrii. Claritate și precizie de stil și de gândire se cheamă: să nu spui nici mai mult, nici mai puțin decât ce voești să spui.

* Din contactul cu „părintele Vasile“ a rezultat și ceva pozitiv: un catechism pentru școlile catolice primare, admirabil conceput și executat de cei doi autori.

Tot în timpul petrecerii sale la București a ținut serii în-tregi de predeci strălucite, — cele dintâi predici românești ținute în catedrala Sf. Iosif — despre care s'a vorbit foarte mult bine; asemenea a rostit și un mare număr de discursuri ocazionale.

Într'un rând a fost invitat și de regretatul *C. Esarcu*, creatorul Ateneului român din București, să țină o conferință filosofică. N'a putut-o ține, însă, din pricina unei manifestațiuni provocată nu atât pe chestii de principii și de idei, cât în scop de a face dificultăți guvernului bănuir că simpatizează pe părintele Radu. Tot din timpul acesta sunt a se aminti și frumoasele sale corespondențe, trimise, din capitala României, foaiei bisericești dela Blaj, „*Unirea*“, întemeiată și condusă cu rară destoinicie din partea unor personalități ca: Dr. Alexandru Grama, Dr. Augustin Bunea, Dr. Vasile Hossu, Dr. Isidor Marcu, și alții, profesori de teologie, mai apoi canonici sau vlădici și ei.

Episcop la Lugoj.

După zece ani petrecuți la București, a fost chemat în scaunul episcopal al Lugojului, devenit vacant prin trecerea episcopului *Dr. Victor Mihalyi* la scaunul mitropolitan din Blaj. Astfel apoi la 9 Maiu 1897, Dr. Demetriu Radu a fost consacrat întru episcop în catedrala din Blaj prin mâinile mitropolitului Mihalyi, asistat de marele Mecenat român, Mihail Pavel, episcopul român unit dela Orade și de Monseniorul de Hornstein, arhiepiscopul latin al Bucureștilor.

Cu prilejul acesta a rostit Dr. Demetriu Radu una din cele mai strălucite cuvântări, din care ne facem o plăcere să reținem și acum următoarele părți caracteristice pentru felul cum înțelegea el datoriile unui păstor: „Nici mărirea tronului, pe care mă văd ridicat, nici frumusețea coroanei apostolice care îmi împodobește capul, nici puterea toiagului care îmi întărește brațul, nici strălucirea demnității, nici solemnitatea momentului

nu-mi pot împiedeca gândul, ba încă toate mi-l silesc, și trebuie să mă silească să sboare cu iuțeala fulgerului peste lungile ori scurtele zile ce-mi ascunde viitorul până drept în fața înaltului Judecător al vieții și faptelor noastre pământești. Și atunci se-cate să fie izvoarele lacrimilor mele și ele totuși trebuie să-mi înnece sufletul la meditarea sortii mele; amorițită să fie conștiința din pieptul meu, și ea totuși trebuie să se sguduie în vibrările mișcărilor sale; și de peatră să fie inima mea, și ea totuși trebuie să se înmoaie sub greutatea acestui gând înfri-coșat. Pentrucă dacă acest gând mare al judecății dumnezeești a știut înspăimânta întotdeauna pe aleșii lui Dumnezeu, și încă până întru atâta, încât ziua-noaptea n'a încetat glasul rugăciunii din buzele lor, iar trupul și-au chinuit și în robie l-au pus, și în cojoace au umblat și în piei de capre, lipsiți fiind, necăjiți, de rău supărați, căroră lumăa nu era vrednică, în pustii rătă-cind și în peșteri și în crepăturile pământului, numai ca să poată sta de a dreapta în ziua sa, numai ca să-și poată mântui sufletul: atunci ce voi zice eu, când toate aceste semne stră-lucitoare alta nu fac, fără numai a-mi arăta datorința ce mi s'a impus de a veghia nu numai peste mine însumi, ci peste o în-treagă turmă cuvântătoare, când știu, că nu voi avea să dau seama numai de sufletul meu, ci de sufletele nenumărate încre-dințate păstoriei mele, care de s'ar pierde din negrija mea, sân-gele lor din mâinile mele îl va cere, cela ce viu este, Domnul Dumnezeu lui Israil ?

O, temere și cutremur au venit asupra mea, zice-voiu cu Psalmistul, așezatu-m'a întru întunec ca pe morții veacului, și s'a măhnit întru mine spiritul meu, întru mine s'a turburat inima mea; pentrucă atâta osteneală s'a dat celui neputincios, atâta mărire celui umilit, atâta demnitate celui ce nu o merită, atâta răspundere celui ce și numai întru cât își cunoaște slăbiciunea și defectele sale, ar avea destul motiv, care să-l hotărească a se îmbrăca în sacul pocăinței, a-și acoperi capul cu cenușa amărăciunii și a se ascunde într'o peșteră adâncă, așteptând acolo în lacrimi și suspine, ca Domnul venind să-l scape de moarte și să-i mântuească sufletul său. Temere și cutremur au venit asupra mea, și cine va da mie aripi ca de porumb, și voi sbură și mă voi odihni ?

Adusu-mi-am însă aminte — continuă tânărul episcop cu avânt și măreție, cum numai în Biblie și la marii oratori ai Apu-sului se mai pomenește — că mila Domnului din veac este și până în veac spre cei ce se tem de dânsul. Adusu-mi-am aminte că temerea inspirată de bunătatea lui, când deșteaptă în noi îngri-jiri nemăsurate, nu ne aruncă în desperare, după ce desperarea, cu toate ale ei îngroziri loc nu-și are în împărăția milei sale, — și că sfânt este cutremurul născut din meditarea învățăturilor

sale, căci pe cale sigură ne îndreptează spre începutul adevăratei înțelepciuni. Adusu-mi-am aminte că Domnul este acela ce sărac face și îmbogățește, acela ce umilește și înalță.

Și atunci o rază de lumină strălucitoare a împrăștiat întunerecul, în care se cufundase sufletul meu la gândul înfricoșat al judecății sale; o scânteie cerească a aprins întru inima mea focul sacru, care mă va mistui întru vestirea lui Isus Hristos înaintea oamenilor; o tainică șoptire a darului de sus a întărit neputințele mele, și plin s'a trezit pieptul meu de curajul neînfricat al credinței întru purtarea sarcinei sale. Atunci nedumeririle mele au dispărut dinaintea neclătinății mele speranțe întru nemărginita bunătate a lui Isus Hristos..."

Și așa urmează mai departe cuvântul acesta însuflețit, ca o rapsodie, și scânteietor de credință și de optimism ca un imn. Are, bine înțeles, și părțile sale de șablon, obișnuite în astfel de discursuri (mulțumirile cuvenite stăpânirii bisericești și lumesti), dar ca perle de gândire și simțire aflăm și aici!

Ascultați ce cuvinte frumoase are pentru cetatea eternă, unde și-a făcut autorul studiile: „Roma, o, nume mare și cu adevărat înălțător de suflete! Acolo în sinul tău, la picioarele pontificalui tău și din grația sa, avut-am și eu rara fericire a-mi adăpa sufletul însetat cu limpedele ape ale înțelepciunii omenești și dumnezeiești, ce curg în armonie din curatele izvoare deschise cu mâna lui Petru de Mântuitorul lumii în stânca măreață și neclătinată a Vaticanului creștinesc. Acolo mica mea inimă simțindu-se liniștită ca la vatra strămoșească, darul a avut de a-și deschide palpitările spre tot ce e mare, nobil, adevărat și mângăitor; acolo ca nicăierea ochiul meu a văzut săpat, nu atât de mâna omului, cât mai vătos de degetul Domnului, în granitul din fața maiestrosului templu al catolicismului, și, ochiul văzând, în inșas inima mea neșters s'a întipărit scurtul cuvânt, dar care e un program întreg pentru muncitorul din via Domnului și stindardul glorios pentru oșteanul miliției sacre: cuvântul nepieritor: *Hristos domnește, Hristos biruește* (Christus regnat, Christus imperat)“.

La sfârșitul acestui clasic discurs, îndreptându-se către mireasa sufletului său, către eparhia Lugojului, făcea această juruință frumoasă cu cuvintele Psalmistului: „Prea sfântă Biserică a lui Hristos, de te voi uita pe tine, de voi uita învățăturile tale, de voi uita datorința mea sacră de a le vesti pe ele poporului tău, uitată să fie dreapta mea. Și limba mea de gâtlejul meu să se lipească de nu-mi voi aduce aminte de tine, de nu voi lucra pentru strălucirea ta, de nu voi osteni pentru mântuirea sufletelor fiilor tăi, și de nu te voi înalța pe tine, noule Ierusalime, peste cea mai de frunte din bucuriile mele, de te voi uita pe tine, uitată să fie dreapta mea!“

Cu astfel de gânduri și simțăminte înalte s'a înscăunat episcopul Lugojului la 16 Maiu 1897, ținând a doua zi consistor plenar.

Ceva mai înainte (la 14 Maiu) a trimis, tot dela sfânta mitropolie a Blajului, o epistolă pastorală de toată frumusețea către noii săi credincioși din eparhia Lugojului. Rar cetesteți și în literaturile mari ale Apusului, cu tradiții creștinești mai puternice decât la noi, o apologie mai frumoasă a creștinismului și a moralei sale sfinte, ca aceasta, datorită episcopului Radu. De aceea merită să stăruim puțin asupra ei.

Dupăce arată cât de multe și de mari sunt rătăcirile oamenilor din zilele noastre cari „alăturatu-s'au vitelor celor fără de minte, și asemenea lor s'au făcut“ prin învățăturile și morala lor greșită, proclamă cu evanghelistul (Mateiu 10, 27) că astăzi „vestitorii evangheliei cu atât mai tare trebuie să strige de pe acoperiș“.

În haosul rătăcirilor, singurul învățător și îndreptător adevărat al vieții e bunul Dumnezeu, care a arătat lumii calea mântuirii: Eu sunt calea, adevărul și viața“ (Ioan 14, 6). El nu numai ne-a zis: „Veți cunoaște adevărul și adevărul vă va elibera pe voi“ (Ioan 8, 32), ci ne-a dat și mijloace puternice să ne ridicăm, din stricăciunea în care ne aflăm, la viața sfântă a fiilor lui Dumnezeu prin darurile și tainele sale sfinte. Aceasta e deosebirea cea mare între creștinism și alte sisteme filosofice, care încă au propovăduit, poate, multe adevăruri, dar n'au îndreptat pe nime. Învățăcelul filosofului stoic Seneca, împăratul de tristă pomenire Nero a dat foc Romei și atâția ucenici de ai lui Epicur au pierit în mocirla plăcerilor nemăsurate. Pe când creștinismul, cu învățăturile lui sfinte și morala lui sănătoasă, a fost în stare să facă din un Saul, prigonitor cumplit al creștinilor, un sfânt apostol Pavel pe drumul Damascului, un apostol al tuturor neamurilor pământului; dintr'un Augustin păcătos, destrăbălat, cufundat în maniheism și în alte rătăciri, un Sfânt Augustin, un episcop de Hippo cu nume nepieritor ca însăși biserica romană; ori, în zilele noastre, din scriitori necredincioși scriitori cu credință mai puternică decât granitul ca *François Coppée*, *Ferdinand Brunetièrre*, *Ioan Iörgeusen*, *Oscar Wilde*, *Henri Lavedan* ș. a. ș. a.

Cităm din această frumoasă epistolă pastorală o asemănare, deși ea ar merita să fie citată în întregime: „Precum după asprimile înghețului de iarnă, la ivirea binefăcătoarelor raze de lumină și de căldură ale soarelui de primăvară, se deșteaptă din amorțire ființele văzute, reînviează și răsar din recele pământ, reînnoindu-și, ori dobândindu-și forțele pentru conservarea vieții, pentru creșterea și reproducerea lor, astfel la ivirea lui Isus Hristos, soarele inteligențelor și al inimelor, în ordinea morală,

împreună cu individul s'a deșteptat din letargia seculară și societatea omenească, părăsind întunecimea idolilor, și cu pași măreți îndreptându-se spre o viață nouă, vrednică de menirea ei. Istoria de două mii de ani cu mândrie dovedește, că ori unde a străbătut dumnezeiasca Lui evanghelie cu strălucirea învățăturilor Lui, cu sfințenia poruncilor Lui, cu perfecțiunea sfaturilor Lui, cu blândețea, tăria și adâncimea simplității admirabile a maximelor Lui, acolo în scurtă vreme, fără de sguđuirea formelor de ocârmuire, fără de comploturi, fără de măgulirea patimilor, ba chiar în ciuda violenței focului, ferului și a tot felul de persecuțiuni din partea tiranilor, — a schimbat fața pământului, împrăștiind cu îmbelșugare printre oameni germenii sănătoși ai unei renașteri sociale, ca și care nu s'a mai văzut, și punând bazele unei civilizațiuni puternice și glorioase, care n'a întârziat a se ridica pe ruinele barbariei mai mult ori mai puțin împodobită cu niște aparențe culturale“.

Mai reținem și aceste rânduri caracteristice pentru sentimentele de iubire frățească, pe care le avea și episcopul Radu, ca toți bunii Români uniți, față de frații lor neuniți sau ortodocși. Ele mai arată și profitul, pe care l-a avut autorul lor, petrecând zece ani între frații săi de un sânge și de-o limbă, dar de altă credință religioasă. Iată aceste rânduri: „Zece ani petrecuți în finuturi, unde cei de o credință cu mine erau într'o mică minoritate, m'au deprins poate îndeajuns, ca curajul neînfricat al credinței mele și tăria neînvingătoare a sentimentelor religioase, și cele mai scumpe ale inimei mele, să le știu împreună cu prevenirea și cu dragostea față de cei ce sunt de alte păreri și de alte credințe. Și aceasta, pentru că dragostea creștinească, al cărui foc sacru m'am silit și mă silesc a-l aprinde în inima mea, necunoscând margini, ne împune să iubim pe toți oamenii, măcar că a iubi greșelile lor nu putem, și nici nu este iertat a le iubi. Fiind apoi dragostea aceasta bine orânduită, dreptul la sinceritatea sentimentelor noastre, dictate de dânsa, îl au mai de aproape, o, prea iubiților mei credincioși, concetățenii noștri, fii ai aceleiași patrii iubite, și în deosebi aceia dintre ei, cari ne sunt totodată și frați adevărați, cu noi având aceeași limbă, acelaș neam și acelaș nume românesc, și cari încă se roagă Domnului pentru încetarea despreunărilor și pentru unirea tuturor bisericilor (Vezi Liturghierele). Insuflețit de aceste sentimente, și mai știind din evanghelie, că la mântuire vor ajunge cei ce *fac voia Tatălui ceresc* (Mateiu 7, 21), care este ca toți, câți prin cuvintele Apostolilor cred întru Fiul său, Isus Hristos, să fie desăvârșiți întru una (Ioan 17, 23), rugându-mă voiu lucra, și lucrând mă voiu ruga, unirea credinței și împărtășirea Spiritului Sfânt cerând (Liturghier)“.

La o lună după întronarea în scaunul episcopal al Lugojului, Demetriu Radu luă parte la conferența episcopilor români uniți din Blaj la 23 Iunie 1897, când s'a hotărât ca Români să nu ia parte la congresul Maghiarilor pentru autonomia bisericii lor catolice.

În anul 1900, când s'au împlinit 200 de ani dela unirea religioasă a Românilor cu Roma, a sărbătorit și episcopul Radu cu toată demnitatea acest jubileu. El a fost încredințat să scrie în numele tuturor episcopilor „*Epistola pastorală pentru jubileul sfintei uniri dată de episcopatul provinciei mitropolitane gr.-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș în anul Domnului 1900. Dela sfânta unire anul 200*”.

Ca tot ce a ieșit din pana arhierului Radu, e și această epistolă: luminoasă, avântată și temeinică. Despre ea spunea regretatul episcop dela Orade și mare binefăcător al Românilor, Mihail Pavel, că ar trebui să o știe toți copiii noștri pe din afară. În deosebi e bine înfățișată istoria unirii, explicarea punctelor de deosebire între uniți și neuniți și rezultatele binefăcătoare pentru cultura morală și națională a neamului românesc, provenite din această unire.

Dar să lăsăm „cuvântările” și „epistolele pastorale” și să vedem faptele.

Jubileul unirii s'a încheiat în eparhia Lugojului în primăvara următoare (1901) la mănăstirea Prislopului, zidită pe vremuri de doamna Zamfira, aproape de Hațeg. Grație obolului creștinesc, strâns prin colectă publică, precum și interesului ce i-a arătat episcopul Radu, acest sfânt locaș a putut fi scos pe atunci din ruinele sub care zăcea de atâta timp. În 18 Maiu 1901, așa dar, la hramul mănăstirii, episcopul a condus pelerinajul, compus din mai multe mii de credincioși, și acolo, biserica fiind prea mică, la umbra istoricului sanctuar, sub cerul liber, a slujit sfânta leturghie, înconjurat de o strălucită asistență de preoți.

A stăruit apoi cu mult succes pentru ameliorarea sorții materiale a clerului prin regularea așa numitei „congrue”.

Cauza școalelor noastre populare, fiind una din cele mai însemnate, a stăruit pentru ridicarea de locale corespunzătoare cerințelor timpului, și-a organizat inspectoratul școlar în feliu, ca controlarea învățământului să se facă dela centrul eparhiei nemijlocit.

Tot pentru o mai bună administrare a fondurilor și fundațiilor diecezane a înființat „cassa centrală diecezană”.

În vara anului 1897 cu bani împrumutați, în sumă de 44.000 coroane, a cumpărat casele de lângă reședința episcopescă. La sfârșitul anului 1901 datoria pe aceste case era numai de 25.684 cor. Dar și această datorie s'a plătit în timpul cel mai scurt.

Sup păstorirea episcopului Radu s'au făcut și o mulțime de fundațiuni nouă cu scopuri culturale și religioase. Astfel fundațiunile Iova Popovici, Braia și Munteanu s'au mântuit de procese prin unele tranacțiuni norocoase încheiate la timp potrivit. Din fundațiunea Iova Popovici s'a putut întemeia școala de fete din Lugoj, care funcționează și acum spre mulțumirea tuturor.

Catedrala, fiind cam învechită, s'a zugrăvit din nou, afară de boltitură, auritura iconostasului și a altor părți, s'a reînnoit ori s'a curățit; cele două uși laterale s'au prevăzut cu portale acomodate, iar pe dinafară întreg edificiul s'a reparat și colorit asemenea din nou.

Casele cele mici, care sub episcopul Mihalyi s'au fost adăos la reședința episcopală și în care s'a așezat cancelaria diecezană și casa centrală, fiind foarte vechi, scunde și nesănătoase, s'a simțit trebuința de a se edifica din nou. Primind în scopul acesta 41.451 cor. dela guvern, s'a și început zidirea. Cu începutul luni Septemvrie 1903 noul edificiu cu etaj avea să fie terminat și predat destinațiunei sale. Astfel reședința episcopală a fost adusă în cea mai bună rânduială.

Asemenea s'au reparat și casele parohiale din Lugoj.

Activitatea episcopului Radu nu s'a mărginit însă la centrul eparhiei sale.

Sub păstorirea lui s'au zidit și sfințit din nou 17 biserici, 25 școli și 19 case parohiale, așa încât în „Șematismul istoric“ al diecezei Lugojuului, publicat sub auspiciile P. S. S. Dr. Demetriu Radu la Lugoj în 1903, cetim aceste îmbucurătoare cuvinte: „Cu școalele stăm mai bine, dupăce numai în 17 parohii nu sunt edificii proprii sau corespunzătoare legei“.

Episcop la Orade.

— Clădirile mai de seamă —

Implinindu-se în 1903 o jumătate de veac dela înființarea canonică a eparhiei Lugojuului, episcopul a orânduit sărbătorirea demnă a acestui eveniment. Curând după aceea episcopul Radu e transferat la Orade în scaunul marelui Mecenat Mihail Pavel, iar în locul său urmează iscusitul diplomat, Dr. Vasile Hossu, întâiu episcop la Lugoj, pe urmă la Gherla. Înainte de a se despărți de eparhia Lugojuului, a făcut o fundație jubilară de burse în sumă de 30.000 cor., pentru mănăstirea Prislopuului una de 675 cor., iar pentru internatul de băieți una de 9400 cor.

În 16 August 1903 s'a așezat în scaunul arhieresc al Orăzii.

Abia sosit la Orade, a și început să lucreze și să clădească în stil mare, cu mijloacele materiale frumoase, care îi stau la îndemână.

Înainte de toate a ridicat un palat demn de reședința arhiepiscopilor români din metropola Crișanei, în locul casei scunde și întunecoase, în care au locuit înaintașii săi până atunci.

În 1905, fiind terminat mărețul edificiu, admirabil și ca exterior, a fost sfințit și predat „destinațiunii sale“ cu mare alaiu, fiind de față o mulțime de notabilități bisericești și lumești.

Cine a văzut foyerul de marmură și saloanele elegante ale acestui palat, a rămas încântat.

În el a putut fi primit, după vrednicie, însuși M. Sa Regele tuturor Românilor, Ferdinand I, care aici a și fost primit în neuitata sa călătorie din Maiu 1919.

El poate fi numit cu mândrie din partea clerului și poporului credincios „palatul strălucirii diecezane“.

La doi ani după aceea (1907), terminase altă clădire impozantă, școala normală de lângă catedrala română unită din Orade. Era nevoie și de acest edificiu, deoarece cursurile bieților normaliști se țineau înainte vreme pe unde da Dumnezeu, când într'o încăpere, când în alta a Seminarului, în lipsa unui local propriu.

Parcă și acum ne răsună în urechi frumosul cuvânt al Scripturii, citat și comentat așa de potrivit de episcopul Radu, care arăta ce a făcut și, în urmare, ce așteaptă dela vechiul institut de cultură românească, așezat, în sfârșit, în edificiu propriu. Acest cuvânt era: „Și acum... judecați între mine și între viea mea. Ce voi face încă viei mele și nu i-am făcut ei? Că am așteptat să facă struguri, și a făcut spini“ (Isaia 5, 3—4).

Nu peste mult a clădit o aripă nouă la vechiul seminar românesc din Orade, moștenit dela lezuiți în 1792, dar edificat în forma de acum ceva înainte de 1848, de oare ce în forma de atunci nu putea cuprinde pe toți tinerii Români, cari cereau să fie găzduiți în el.

În anii din urmă a zidit apoi în aceeași curte a seminarului un edificiu și mai măreț, cu două etaje, cu menirea să servească de internat pe seama studenților în teologie și elevilor școlii normale din loc. Din pricina războiului și a scumpetei celei mari pricinuite de el, edificiul abia a putut fi pus sub acoperiș, dar încă nu e gata de ispravă.

Acestea în Orade, la centrul eparhiei.

Activitatea constructivă a episcopului Radu s'a extins însă și afară de centru, în diferite puncte ale eparhiei.

Incendiind niște mâni blestemate curtea episcopală din Beiuș, care e a doua reședință a episcopilor români uniți dela Orade,

poate, ca o răsbunare pentru alegerea deputatului naționalist român, în camera ungară, părintele Dr. Vasile Lucaci, episcopul Radu fu nevoit să clădească și aici un nou palat, care să-i servească lui și urmașilor lui de reședință demnă.

Tot în Beiuș a clădit o aripă nouă la internatul bunului și milostivului episcop, înaintaș al său, Mihail Pavel, pentru ca să poată adăposti cât mai numeroși elevi români cari veniau din mari depărtări să se lumineze la liceul întemeiat de Samuil Vulcan și mărit de acelaș Mihail Pavel.

A mai cumpărat apoi niște case, pe care are să le lase tot diecezei sale. Astfel una în nemijlocită apropiere de liceul de băieți, alta lângă școala de fete din Beiuș.

Asemenea a clădit case și acareturi economice, vrednice de o gospodărie episcopală, la Holod, unde episcopia unită din Orade posedă și o podgorie. Apoi la Stâna de vale, stațiunea climaterică cea mai de seamă în munții Bihorului.

Biserica Sfintei Uniri din Rădești.

„In biserica mării Tale stând,
în ceriu a sta mi se pare“.

(Cântare bisericească).

Chiar și afară de eparhia sa, pe teritoriul arhiepiscopiei de Alba-Iulia, în satul nașterii sale, Tâmpăhaza-Uifalău (astăzi Rădești) a ridicat un strălucit monument artistic, care va vesti multă vreme mărirea ctitorului ei: biserica sfintei uniri, importantă, fiindcă posedă cea mai desăvârșită pictură murală, datorită marelui pictor român, Octavian Smighelschi.

Stilul e cel obișnuit la bisericile din Ardeal; fundamentul e în forma unei cruci cu brațe neegale.

Mai neobișnuită și mai puțin cunoscută e însă pictura acestei biserici, făcută de Smighelschi în anii săi din urmă, după experiențele dobândite la pictarea catedralei din Sibiu; de aceea ea merită o atențiune deosebită. În urmăre, ne luăm voie să transcriem aci impresiile și reflexiile ce le-am avut altă dată, în vara lui 1915, când am văzut întâia dată această biserică.

Cum intri în biserică, ceva misterios te împresoară.

E numai atâta lumină, câtă e necesară să deslușești chipurile. Nici mai multă, nici mai puțină.

Faptul acesta de fericită realizare artistică mi se pare un simbol al revelațiunii divine însăși, care încă ne împărtășește în lumea aceasta numai atâta lumină, de câtă e nevoie să ne atingem scopul. Nici mai multă, nici mai puțină.

Mai întâi îmi rămân ochii la chipul *Sfintei Treimi*, zugrăvit pe a treia boltă a bisericei. (Boltitura cea mare a bisericei are cu totul cinci bolți mai mici. Prin urmare, boltă cu misterul Sfintei Treimi e tocmai în mijlocul bisericei). Și e foarte bine, că chiar misterul acesta e reprezentat la mijloc, fiindcă acesta e sâmburele întregii religii creștine. Din acesta se desfac toate celelalte mistere: intruparea, răscumpărarea, coborârea Duhului Sfânt ș. a. Cu cât bun simț și cu câtă chibzuială e așezat deci chipul acesta la mijloc! Și ce perspectivă minunată are! Nu trebuie să te forțezi de loc, ca să poți privi cele trei fețe ale Sfintei Treimi; te poți uita așa de comod la ele! Parcă n'ar fi zugrăvite sus pe boltă, ci le-ai vedea cum stau undeva pe tronurile lor, puțin mai înălțate decât celelalte figuri. Atât e de mare iluziunea artistică! Cum e, Doamne, și arta aceasta! Fiind de origine cerească, nu-i mirare că înalță sufletele la ceru...

Dincolo de chipul Sfintei Treimi vedem zugrăvit pe boltă cea dintâi chipul *Pantocratorului*, a doua persoană din Treime, intrupată, Domnul nostru Isus Hristos. Și în jurul lui sunt îngerii: Cheruvimi, Serafimi, Scaune, — iar în patru colțuri, cei patru scriitori ai vieții lui: evangheliștii cu simboalele lor. Cât e de frumos, de maestos, de sublim, de divin!... Suntem în nemijlocită apropiere de sanctuar, de sfânta sfințelor!...

Iar sanctuarul însuși?...

Cu cerul acela minunat, ținuit de miriadele de stele, îți dă senzația infinitului. Parcă n'ai fi într'un altar, zidit din pietre și din cărămizi, ci într'o gură de raiu... În partea din jos a semicupolei altarului sunt zugrăviți cei 12 Apostoli — câte doi la olaltă — la mijloc cu Domnul Hristos, care ține pânea și pâharul cu sfânta împărtășanie euharistică. Chipul acesta pare un simbol al însăși împărtășirii celei veșnice, un simbol al vederei față la față...

Încă ceva. Altarul și aici e despărțit de restul bisericei prin iconostas. Dar iconostasul aici nu constituie întreaga decorație, cum în mod greșit e în atâtea biserici ale noastre, ci corespunde întru toate ideii liturgice primitive: de a servi numai ca un vâl, care să acopere dinaintea vederei oamenilor taina cea mare a prefacerei. Și iconostasul acesta parcă de fapt e un vâl. Atât e de diafană și de discretă pictura și întregă înfățișarea lui.

E, neapărat, o capodoperă artistică și iconostasul, dar nu e lucrul principal, ci ceva accesoriu. Lucrul principal sunt celelalte chipuri mari de pe bolțile și de pe părății bisericei: *Pantocratorul*, *Sfânta Treime*, despre care a fost vorba deja, și în același șir, pe boltă din urmă, chiar de-asupra tinzii muierilor, chipul *Preacuratei Fecioare Maria*. Se putea alege oare un loc

mai potrivit pentru acest chip? Nu! Maica pururea fecioară trebuie să planeze doar ca un ideal ceresc de-asupra maicelor și fecioarelor noastre...

Icoanele de pe păreți înfățișează scene din istoria mântuirii neamului omenesc. Nașterea Domnului de o parte, și răstignirea de altă parte, învierea și înălțarea la ceriu, apoi schimbarea la față și coborîrea Duhului Sfânt pe cele două pătrare de bolți sferice ale celor două firide de deasupra stranelor cantonale.

În partea dinapoi a bisericei sunt zugrăviți cei patru proroci mari: Isaia, Ieremia, Ezechiil și Daniil, cari te primesc îndată ce intri în biserică și-ți prevestesc par'că taina cea mare a mântuirii.

Nu pot intra, de astă dată, în amănunte, să arăt frumusețile fiecărui chip în particular. Pentru așa ceva se cere timp și observație mai îndelungată. Atâta însă putem, și chiar trebuie să spunem și cu prilejul acesta: că *tot ce vezi în biserică aceasta, e artă adevărată*. Te reconfortează suflătește, deșteptându-ți uimirea. Uimirea plăcută naște iubire, iar iubirea trezește puteri nouă, avânturi nebănuite în suflete.

Pictorul Smighelschi, care a făcut toate aceste minuni, a fost doar artist adevărat. Aici, mai mult decât ori unde aiurea, a întruchipat el cu desăvârșire frumosul său ideal de pictură bisericească românească: dând vieață nouă venerabilelor forme ale vechii picturi bizantine, care este adevărata pictură creștină primitivă.

Uitați-vă numai la Hristoșii, la Fecioarele, la Ingerii lui! Par'că sunt vii! Par'că la fiecare privire a noastră iau alte și alte înfățișări, și îți descopere lucruri veșnic nouă, — un secret, acesta, al adevăratelor opere de artă, — nu ca în cele mai multe biserici românești pictate de câți nechemăți, unde sfinții par'că au înțepenit cu fețele sarbede, cu membrele sleite și fără de nici o expresiune deosebită.

Uitați-vă și la icoanele, care înfățișează coborârea Duhului Sfânt! Ce concepție originală! Cei 12 apostoli nu sunt grupați după tipicul lui Leonardo da Vinci, ori după alt tipic cunoscut. Ei stau drepti și înțelepți, *dându-și mâinile în semn de legătură sfântă*, că vor propovădui legea cea nouă, pentru care au primit duh nou, în unire și iubire frățescă.

De ar privi și de s'ar cumiți cât mai multă lume românească din acest tablou!

Că a costat cam mulțisor ridicarea bisericei acesteia, — ce are de a face? Cași cum bunurile spirituale s'ar putea măsura cu cele materiale! Dar întrebăm: unde și când s'a făcut vre un lucru de seamă fără de cheltuială mare? Nu s'a înălțat oare chiar și minunatul San-Pietro din Roma — „Si parva licet componere magnis“, vorba latinului — cu jertfe mari din partea

întregei lumi creștine, și mai ales din partea Papei aceluia iubitor de arte, Leon X?

Ieșind din biserică, m'a întrebat un sătean :

— Ce zici despre biserica noastră ?

Ce să zic ? — i-am răspuns. — Așa podoabă de biserică eu n'am mai văzut.

— Te cred ! făcu săteanul. Nici vlădică, ca al nostru, nu mai este ; de aceea nici biserică, ca cea zidită de el, nu vei mai găsi.

Și săteanul avea toată dreptatea să fie atât de mândru de biserică și de vlădica lor. Pentru că întrebăm : Care arhiepiscop român a făcut mai mult pentru arta noastră bisericească ca episcopul Demetriu Radu ? Anastasie Crimca, — va zice cineva, — ctitorul frumoasei mănăstiri Dragomirna din Bucovina. Admitem, că mănăstirea zidită de el e mănăstire înaltă, cum nu mai e altă, vorba cântecului, decât — vorbesc de mărime și de grandiositate — a sfinților trei ierarhi din Iași și mănăstirea Argeșului. Dar unde sunt în acestea podoabele cele din lăuntru ? Unde e minunatul graiu în culori al unui Octavian Smighelschi ? Unde vei găsi o pictură bizantină pătrunsă de avântul spontan al unei inspirațiuni mai personale, ca în biserica aceasta din Rădești ? Unde vei afla, în măsură mai mare, acel ceva mișcător de suflete ce zace în fondul ori cărei adevărate opere de artă ? Unde ? . . . (Vezi articolul meu din „Cultura Creștină“ *Blaj Nr. 13 din 10 Sept. 1915 pag. 392—395*).

* * *

Nu putem vorbi de biserica din Rădești fără ca să amintim rugăciunea, scrisă și rostită de episcopul Radu, la 17 Iulie 1910, cu prilejul sfințirii acestei biserici.

Transcriem în întregime, pentru deosebita ei frumusețe.

Rugăciunea Episcopului Radu.

Și acum, Doamne Dumnezeu părinților noștri, zice-vom după împăratul Solomon, să fie ochii tăi deschiși spre casa aceasta ziua și noaptea, și să ascuți cererea robului tău și a poporului tău, și oricâte vor cere în locul acesta, tu să auzi în locul locuinței tale în ceriu, și să faci, și milostiv să fii.

Când, greșind ție și aproapelui, vor veni și se vor pocăi înaintea altarului și se vor întinde mâinile sale spre casa aceasta, tu să ascuți toată rugăciunea și toată cererea care va face oricare om, cum va cunoaște fiecare rana inimii sale, tu să

cauți nu la mulțimea păcatelor lor, ci să cauți în fața Hristosului tău, și să ierți, și să auzi și milostiv să fii.

Când cerul se va închide și nu va ploua, sau când vijeliile, grindinea și norii îngreuiți se vor năpusti cu îngrozire, ca să pustiească țările muncite întru sudoarea fețelor lor, și vor veni și se vor ruga, tu, Doamne, cea ce stăpânești vânturile, poruncești adâncurilor și răsari iarbă animalelor și legumă spre hrănirea oamenilor, tu să auzi și rodnice să faci țările lor, ca din belșug și cu inimă bună să poată aduce pâinea și vinul de lipsă pentru taina cea sfântă și mare a Fiului tău; și să auzi și milostiv să fii.

Când dela maicele creștine se vor aduce aci tinerele lor odrasle spre a le întări cu spiritul Hristosului tău, tu pe acelea să le răsădești în casa ta, și ca finicului, înflorire să dai lor; iar când mai târziu gingașele ființe vor veni ineseși împreună cu maicele lor în casa ta și spre tine vor îndrepta glasul nevino-văției lor și vor cere darul tău peste părinții săi, tu, Doamne, cea ce din gura pruncilor și a celor ce sug, ai săvârșit lauda pentru vrăjmașii tăi, să auzi și milostiv să fii.

Când tinerele fecioare vor păși peste pragul casei tale și vor veni cu aleșii inimei lor ca să încheie taina căsătoriei creștine și să ceară darul tău, tu, Doamne, cea ce ai poruncit ca așa să fie pentru dănuirea neamului omenesc, tu cea ce prin Apostolul tău ai zis că mare este taina aceasta, tu cu prisosință să verși darul tău, vieață lină să le faci, ca întru bucurie să vadă pe fiii fiilor lor: tu să auzi și milostiv să fii.

Când voinicii poporului tău, chemați să-și ducă sângele și vieața pentru apărarea patriei străbune, la plecare vor veni ca să se închine ție, și când maicele lor cu glasul înduioșat suspinând se vor ruga pentru ei, tu, Doamne, cea ce imputerești brațul și gata ai făcut pe Macabei spre luptă, cea ce împarți biruința pe câmpul de războiu, cu ei să fii apărându-i, scutindu-i și reîntorcându-i cu armele învingătoare la vetrele părinților lor: și să auzi și milostiv să fii.

Când bărbatul, copleșit de grijile, de necazurile și de greutatea vieții va veni să caute la tine dar, ajutor și mângâiere, tu cea ce știi lipsurile, suferințele și durerile fiecăruia, bogat să fii întru mila și îndurarea ta, binecuvântând sudorile feței sale în care trebuie să câștige pâinea de toate zilele fiilor săi, întărind inima lui cu virtute, cu cinste și cu evlavie, și înarmând sufletul lui cu sentimente de dreptate, de frățietate și de libertate fiilor tăi: tu să auzi, Doamne, și milostiv să fii.

Când bătrânii, cei în drumul vieții mai aproape de părinții ca de nepoții lor, gârboviți sub sarcina vieții trecătoare, vor veni mai mult târându-se până la casa ta și se vor ruga, tu, Doamne, cea ce sprijinitorul celor neputincioși ești, lor să le

ajuți sarcina ușurându-li-o și mai cu seamă să nu-i lipsești de merindea vieții de veci pentru infricoșatul moment când ei se vor arăta înaintea scaunului judecării tale: și să auzi și milostiv să fii.

Chiar și dela cei streini, cari trecând pe aici își vor îndrepta privirile spre casa aceasta, tu să nu întorci fața ta dela ei, ci vărsând și peste ei darul tău cel bun, să grăești în inimel lor, ca să cunoască cum că numele tău s'a chemat peste casa aceasta care am zidit: și să auzi și milostiv să fii.

Iar acum, când umilitul tău servitor își ridică glasul către tine, toate acestea cerând pentru poporul tău, și laudă și mulțumită aducându-ți pentru toate binefacerile ce i le-ai făcut și când milă și iertare, iertare și milă cerșește pentru multele sale greșeli, tu să auzi, Doamne, și milostiv să fii. Mai vărtos însă, o Doamne al meu Doamne, să auzi și milostiv să fii peste el, peste mine, nevrednicul tău servitor, atunci, când clopotul cel mare dela acest sfânt lăcaș, va da vestea că l'ai chemat pe el la soarta și la locul de odihnă al tatălui său și când din gură în gură va răsuna creștinescul cuvânt „Dumnezeu să-l ierte“: atunci, o, Doamne Sfinte, tu să auzi, și să auzi și milostiv să fii! Amin.

Simțim că am săvârși o impietate rostindu-ne într'un fel sau într'altul asupra acestei rugăciuni.

Astfel de creațiuni rare ale sufletului omenesc nu se laudă și nu se hulesc; ele se admiră în tăcere.

Admirația în tăcere e singura atitudine demnă în fața lor. Atitudinea aceasta s'o avem și noi!

Știm că i s'au adus învinuiri grele pentru toate câte a făcut, mai ales pentru zidirile lui pompoase. Astăzi însă așa credem că numai nepricepuții și răutăcioșii mai pot ridica vre-o învinuire împotriva lui pentru aceasta. Ce bine a fost, că a zidit el atât de mult și atât de trainic și frumos atunci. Astăzi când, după îngrozitoarele pustiiri ale războiului, ne dăm seama mai bine ca ori și când, de însemnătatea reconstrucției și refacerii noastre naționale, nu putem decât să binecuvântăm gândurile și faptele lui de atunci, pentru care unii îl huleau. Pentrucă astăzi nici cu sume de bani înzecit ori însutit mai mari nu am putea face ceeace a făcut el. Parecă un geniu bun l-a inspirat să clădească, să clădească încontinuu, și să nu șovăească o clipă, cu toate cârtelile și bârfelile ce l-au ajuns. Nenorocul lui de atunci — dacă poate fi nenoroc judecata atât de schimbăcioasă a oamenilor asupra cuiva — este norocul urmașilor săi de acum.

De alte învinuiri, fiind lipsite de orice temeiul serios, nici nu merită să ne ocupăm.

Alte fapte ale episcopului dela Orade.

„Cine răsplătește binele cu rău, e în mod necesar inamicul omenirii întregi; de aceea nrecunoștința e un păcat capital.“

(Swift)

Fiind vorba de faptele episcopului Radu, nu trebuie uitat pelerinajul condus de el și de prietenul său, episcopul Dr. Vasile Hossu dela Lugoj, la Roma în primăvara (luna Maiu) anului 1908. A fost cel din urmă și cel mai frumos pelerinaj românesc la Roma, la care au luat parte peste o sută de persoane în frunte cu venerabilul președinte al partidului național român din Ardeal, Gheorghe Pop de Băsești (badea Gheorghe, cum îi ziceam toți); secretarul general al acestui partid, părintele dela Șișești, Dr. Vasile Lucaci; protopopul Clujului Dr. Elie Dăianu; protopopul Dr. Nicolae Brinzeu ș. a. ș. a.

Insemnătate deosebită are acest pelerinaj, fiindcă cu prilejul acesta s'a celebrat cea dintâi liturghie românească, în cea mai frumoasă biserică creștinească din lume, în San-Petro din Roma. Răspunsurile le-au dat studenții români în teologie la Roma, ajutați de colegii lor streini. Sub durata acestei liturghii s'au cuminecat aproape toți pelerinii români în frunte cu venerabilul „badea Gheorghe“.

În ziua a șaptea a petrecerii lor la Roma, pelerinii români, conduși de cei doi episcopi, au fost primiți într'o audiență mai lungă la Sfinția Sa Papa Pius X, pe care episcopul Radu l-a salutat în limba latină, maica limbei noastre și limba oficială a bisericii catolice, cu următoarea cuvântare:

Prea fericite Părinte,

Dela sfântul Ioan Gură de aur, a cărui sărbătorire ai celebrat-o acum de curând Sfinția Ta, în aplausul întregii lumi catolice¹⁾, am învățat că deja din timpurile cele mai depărtate mulțimea credincioșilor și chiar și împărații, consulii și conducătorii armatelor au alergat spre veșnica cetate, Roma, ca aci, la mormintele principilor apostolilor, venerând moaștele lor cele sfinte, să dea dovadă vie despre adevărata credință ce o mărturiseau cu mândrie în sufletele lor. După o asemenea povățuire și la lumina acestei evlavioase tradițiuni venit-am și noi arhieriei, preoți și credincioși din diecezele provinciei bisericești gr.-cato-

¹⁾ E vorba de sărbătorile aranjate la Roma în 1907, când s'au împlinit 1500 de ani dela moartea Sfântului părinte Ioan Gură de aur, arhiepiscopul Constantinopolei.

lice de Alba-Iulia și Făgăraș a Românilor, incurajați de binecuvântarea mitropolitului nostru și a episcopului din Gherla, precum și petrecuți de dorințele fraților noștri rămași acasă, spre a ne închina la aceleași morminte glorioase și spre a Ți aduce Ție, Prea fericite Părinte, cu prilejul fericit al jubileului Tău sacerdotal, ca următorului sfântului Petru, prinosul prea umilitelor noastre sentimente de felicitare.

Și am venit, Prea fericite Părinte, mișcați și de gândul așisderea nobil, că noi aici, în Roma, suntem la leagănul străbunilor noștri, la sânul scumpei noastre mame, a cărei ființă o păstrăm cu scumpătate în noi înși-ne, a cărei limbă o cultivăm cu dragoste, al cărei nume îl purtăm ca cea mai frumoasă din podoabele noastre, și ale cărei sentimente susțin viața în piepturile noastre și astfel, legați fiind cu dânsa prin adevăratele legături ale firei, mult foarte ne mândrim repetind și noi marile cuvinte ce l-a îndreptat într'un moment așisderea înălțător împăratul Ioanițiu către pontificele Inocențiu III: „nos genere et sanguine Romani“ (noi Romani după neam și după sânge), și facem aceasta cu atât mai vârtos, căci ne simțim aprinse inimile și de acea mai mare recunoștință pentru deosebita dragoste, care, tot de aci dela înălțimea catedrei sfântului Petru s'a revărsat mereu peste biserica noastră în fel și fel de forme, iar mai pe urmă prin întărirea din nou a drepturilor și privilegiilor care după rânduiala bisericei grecești și în sensul decretului unirei a fost vestit de conciliul ecumenic din Florența și a actelor unirei noastre. Aceste privilegii au fost și vor fi totdeauna (conc. III, pag. 72) nu piedecă, ci ajutor, pentru menținerea supunerii noastre prea credincioase, și ascultării noastre firești către sfântul scaun apostolic și pentru întărirea unității de credință cu întreaga biserică catolică și cu păstorul ei cel mai înalt și cap văzut, Pontificele Roman, vicarul lui Hristos pe pământ.

Binevoiește a privi, așadar, Prea fericite Părinte, cu iubire părintească peste această mică ceată a pelerinilor români cuprinși de nespusa bucurie că s'au putut prezenta înaintea augustei Tale fețe, de vreme ce s'au putut delecta, între zidurile Romei, la contemplarea monumentelor străbunilor lor, păstrate până acum prin îngrijirea pontificilor romani. Binevoiește a primi cu clementă și grație suverană modestul prinos al sincerității sentimentelor noastre fiești ca un semn al credinței noastre catolice, al devoțiunii și nestrămutatei noastre alipiri către sfântul scaun apostolic, ale cărui glorii sunt gloriile noastre, ale cărui amărăciuni sunt amărăciunile noastre, și ale cărui speranțe de învingere sunt speranțele noastre. Binevoiește a ridica ochii Tăi spre cer și dreapta Ta peste noi spre a ne întări în credință și a ne mângâia conform însărcinării ce ai primit-o prin fericitul Petru dela Domnul între greutățile cu care are Ța se lupta viața creștinească pe

pământ: iar în semnul tuturor acestora binevoiește a împărtăși binecuvântarea apostolică peste biserica noastră, peste națiunea noastră română, peste iubita noastră patrie, peste noi-toți și peste cei ce ne așteaptă la vetrele noastre, ca să ducem veste bună dela Prea iubitul nostru Părinte, pe care Dumnezeu să-l păzească întru mulți ani cu fericire! (Vezi „Unirea“, *Blaj No. 22 din 6 Iunie 1908*, pag 192—193.)

Răspunzând la acest discurs de felicitare al episcopului Radu, pentru care întreagă pressa din țară și străinătate n'a avut decât cuvinte de laudă și de admirație, *Papa Pius X* a spus, între altele:

„Mă bucur și vă felicit, că vă văd într'un număr atât de frumos, adunați aici în numele poporului român din prilejul jubileului meu sacerdotal, venind din mare depărtare pentru a arăta alipirea poporului vostru față de acest sfânt scaun apostolic.

Nu m'am îndoit un singur moment că din șirul celor ce îmi vor aduce urările lor de bine din ocaziunea acestui pentru mine atât de fericit moment, nu vor lipsi bunii Români, cari și în trecut au dat dovezi numeroase despre alipirea lor credincioasă către scaunul Romei.

Adevărat este ceea ce a accentuat veneratul nostru frate despre legăturile, care pe voi vă leagă de Roma, prea bine fiindu-ne nouă cunoscut, că Românii sunt de două ori Romani; Romani prin originea lor și Romani prin credința mărturisită în botez.

Străbunii voștri, de aici, din Roma, au dus cu sine în noua lor patrie sămânța credinței lui Petru, pe care au păstrat-o părinții voștri și despre care chiar ieri ați dat la altarul catedrei aceluiaș sfânt Petru o strălucită dovadă, edificând cu pilda evlavie voastre pe Romanii de azi. (*Aluzie la sfânta liturghie românească celebrată în basilica San Pietro, sub care mai toți pelerinii s'au cuminecat. Nota Redacției.*)

De aceea încă odată vă felicit, mă bucur și vă mulțumesc, că făcând însemnate jertfe ați venit aci, ca venerând leagănul neamului vostru să mărturisiți, ca niște fii evlavioși ai părinților, și despre credința voastră, și rog pe Dumnezeu, ca să vă păstreze și să vă întărească întru mărturisirea acestei credințe străbune.

Știu prea bine, că precum peste tot viața creștinului aici pe pământ este viață de neîncetată luptă, așa și viața voastră se petrece între mari greutăți; fie-vă însă de întărire vederea umelor gloriosului vostru trecut, iar de altă parte ocrotirea, care totdeauna ați avut-o la scaunul apostolic, și care ocrotire nici pe viitor nu vă va lipsi, să vă fie isvor de cele mai bune mângâieri, și ajutor întru ajungerea isbândeii dorite.

Ca o cheazășie despre aceasta vă împărtășesc cu mulțumitoare inimă binecuvântarea mea apostolească.

Binecuvântați să fiți voi toți, cei de aici și toți ai voștri, cari vă așteaptă acasă cu dor.

Reîntorși la vetrele voastre, duceți salutul meu părintesc și spuneți iubiților mei Români, fraților voștri, că Papa ne iubeste; și vă rugați și voi pentru Papa, ca să poată purta, nu zic crucea, ci întreg calvarul, pe care Domnul nostru Isus Hristos l-a încărcat pe slabi săi umeri, precum și Papa zilnic se roagă pentru toți și îndeosebi pentru scumpii și iubiții săi Români". (Vezi „Drapelul“ Lugoș No. 63 din 4/17 Iunie 1908, pag. 3.)

Chiar dacă n'ar fi lăsat pelerinajul Românilor la Roma, conduși de episcopii Radu și Hossu, alte urme decât aceste dulci și mângâietoare cuvinte ale Sfinției Sale Papa Pius X și totuși ar fi vrednic de amintire.

Rar ni s'au adresat din străinătate cuvinte mai frumoase și mai încurajatoare decât acestea. De aceea neamul nostru, care e cunoscut că „ține minte“, va ținea, de bună seamă, în minte toate câte s'au spus și cu acest prilej memorabil.

Murind în 1915 mamă-sa, episcopul s'a gândit numai decât să facă o fundațiune culturală întru pomenirea ei, fundațiunea Paraschiva Radu, născută Maior, care astăzi trebuie să reprezinte o valoare considerabilă.

Fiind apoi în mare primejdie școlile românești din fosta Ungarie, în anii 1917 și 1918, dar mai ales liceul din Blaj, care, fiind cel mai vechiu și mai intransigent în spiritul său românesc, era și cel mai urgisit înaintea stăpânirii de atunci, episcopul Radu, pe vremuri elev al acestui liceu a fost acela care, împreună cu Gheorghe Pop de Băsești, i-a asigurat existența, ferindu-l de umilirea ce l-ar fi ajuns, dacă ar fi primit condițiunile puse de guvernul maghiar. Aceasta nu trebuie să se uite, precum nu e iertat să se uite nici faptul că, — dacă conferința episcopilor români uniți a respins în 1918 propunerea guvernului maghiar de a ceda statului școlile românești din așa numita zonă culturală, preferind să le susțină, cu oricâte mizerii, din propriile mijloace, — episcopul Radu, al cărui cuvânt apăsa greu la aceste conferințe, își are partea sa de merit în această hotărâre, de o neîntrecută demnitate națională, hotărâre ce trebuie reliefată cu atât mai mult, fiindcă alții au hotărât să cedeze statului 300 de școli românești din aceeași zonă culturală.

Când s'au început apoi colectele pentru orfelinatul dela Blaj, cel dintâi orfelinat la Românii ardeleni, înființat în Septembrie 1918, tot episcopul Radu a contribuit, alături de mitropolitul Victor Mihalyi, cu suma cea mai mare de bani. Acesta cu 20.000 cor., iar el de două ori atâta (40.000 cor.).

Rolul său politic.

„Cu cât se adaogă experiența vieții, cu atâta pun caracterul mai pre sus de știință și talent.“

(Titu Maiorescu.)

Paginile acestea fragmentare ar fi defectuoase dacă n'am adaoga câteva cuvinte și despre rolul său politic.

Când contele Ștefan Tisa a voit să împăciuească pe Români, făgăduindu-le unele drepturi politice, cu condiția să înceteze de a mai exista ca partid național independent, fuzionând cu oricare dintre partidele maghiare, s'a adresat mai întâi episcopului Radu. Acesta, după ce l-a ascultat cu bunăvoință și răbdare până la sfârșit, i-a spus limpede, că el nu poate primi un steag, pe care nu-l urmează nimeni dintre credincioșii lui. Și numai când s'a isbiț de refuzul categoric al episcopului Radu, l-a amăgit apoi pe nenorocitul vicar dela Orade, Vasile Mangra, mitropolitul de tristă pomenire de mai târziu al Sibiului.

Neavând actele hotărâtoare la îndemână, e greu să vorbim despre rolul politic al episcopului Radu. Când se vor publica odată toate actele privitoare la luptele noastre politice din ultimii ani ai stăpânirii ungurești și când vor vedea lumina zilei și memoriile episcopului, atunci se va face lumină deplină și în această chestiune.

Și până atunci rămâne hotărâtoare sentința ziarelor românești, rostită acum cu prilejul morții sale, că criteriul, după care avem să judecăm pe arhiereii români din timpul stăpânirii maghiare, este gradul de rezistență pe care l-au știut dovedi față cu stăpânirea aceea vrăjmașă; și episcopul Radu, judecat din acest punct de vedere, e unul din cei mai mari arhierei ai noștri, fiindcă a avut să reziste celor mai crâncene atacuri ce s'au îndreptat împotriva ființei noastre naționale. (Vezi „Gazeta Transilvanie“, „Patria“, „Unirea“ și toate zierele românești).

La fel se pronunță și d-l N. Iorga care, înfierând atentatul căruia i-a căzut jertfă episcopul Radu, îl pomeneste ca pe un „prelat, a cărui viață întreagă a fost strâns legată de luptele noastre naționale“ (Vezi „Neamul Românesc“ Nr. 272 din 12 Decembrie 1920), iar în scrisoarea de condoleanță adresată fratelui episcopului, canonicului Dr. Iacob Radu, aduce laudă și recunoștință „acelui suflet de caldă iubire pentru neamul său și de intransigență față de drepturile lui“.

Fiind vorba de rolul său politic, nu trebuie să uităm că intransigența episcopului Radu în chestiuni de politică bisericască se confundă cu intransigența față de drepturile politice

ale neamului nostru, de care vorbește d-l N. Iorga în scrisoarea din urmă. Ce luptă a purtat el împotriva episcopiei maghiare de Hajdudurog, la care au fost alipite cu sila 42 de parohii fruntașe și din eparhia lui! Adevărat că soarta i-a hărăzit norocul să vadă desființat Hajdudurogul și chiar el să fie delegatul apostolic, care să vestească credincioșilor Români, cotropiți pe un moment de urgia ungurească, că de acum sunt iarăși liberi, iarăși alipiți la sânul dulce al eparhiei-mame! Rar noroc!

Sub raportul acesta, nu trebuie uitat, că episcopul Radu folosia tot prilejul binevenit, să verse curaj la luptă și nădejde de mai bine în inimile credincioșilor Români.

Când a fost hirotonit întru episcop P. S. Sa *Dr. Valeriu Traian Frențiu* al Lugoșului în ziua de anul nou 1913 (la o jumătate de an după înființarea Hajdudurogului, — episcopul Radu a electrizat inimile tuturor, însuflețindu-i până la delir, cu un discurs, din care reținem și noi aci câteva crâmpie.

Două sorioare — a zis P. S. Sa Radu — se coboară de pe deal.

— Cântă-mi o dulce doină românească! a zis o soră către cealaltă.

— Aș cânta, dragă sorioară, a răspuns ea, dar sunt în mare jale.

Așa este acum și sufletul meu într'o mare durere! urmă mai departe episcopul Radu. Ar trebui să cânt, căci doară suntem la nuntă, dar jalea copleșește sufletul meu și lacrimile întunecă vederea mea. O singură rază de speranță mai este pentru mine, pentru biserica mea, pentru poporul meu. E trăinicia acestui neam românesc și credința nestrămutată, că sângele tot sânge rămâne.

Adresându-se apoi noului episcop, a zis:

— Iubite frate, grea este astăzi poziția unui episcop român. Să fii mijlocitor între un popor obidit și sărac și între Atotputernicul Dumnezeu; să fii mijlocitor între popor și între tron... Și nu uita, iubite frate... să cultivi buna înțelegere și solidaritatea dintre cei patru episcopi uniți în cadrele provinciei noastre mitropolitane, căci în chipul acesta noi suntem o cetate neinvinsă!

Aceasta era scurta, dar bine gândita, bine simțita și admirabil rostita cuvântare.

Fiecare cuvânt, rupt din sufletul mulțimei, a stârnit furtuni de aplause, scrie raportul ocașional al ziarului, iar la cele din urmă involuntar s'a ridicat toată asistența în picioare, aplaudând frenetic pe oratorul distins și pe Românul de inimă.

Astăzi în vremea abuzului libertăților publice și a celui mai sălbatic materialism sună așa de straniu astfel de accente,

atunci însă, precum a notat și raportorul ocazional al ziarului, fiecare cuvânt al lui venia dela inimă și mergea direct la inimă. (Vezi „Unirea“ Blaj Nr. 3 din 16 Ianuarie 1913).

În aceasta stă însemnătatea istorică a atâtor cuvântări și fapte ale episcopului Radu.

Personalitatea Episcopului.

„De aceea ne-a dat Dumnezeu limba-
ca să spunem cu ea lucruri plăcute“.

(H. Heine, Confesiuni).

Pe cât era serios și de intransigent episcopul Radu în chestiunile mari principiare, când era vorba de interesele superioare ale neamului și ale bisericii sale, pe atât era de vioiu, de glumeț și de plăcut în contactul social dela om la om, mai ales între prietenii săi intimi.

Figura lui, de o rară frumusețe bărbătească, încă era din cele mai plăcute.

Când a intrat mai întâi în sala festivă a liceului din Beiuș, cu ocaziunea jubileului unirei, în toamna anului 1900, privirile tuturora erau atrase de figura lui înaltă și robustă, de ochii lui scânteietori, de fața lui luminoasă, încadrată de o frumoasă barbă neagră; iar când a luat mai apoi cuvântul și a vorbit ceva potrivit publicului asistent, toți erau fascinați de personalitatea lui excepțională. În anii din urma-ai bătrânețelor, când barba lui, neagră odinioară, se albise deabinele și înfățișa un amestec de culori foarte frumos, am auzit pe un pictor zicând: „Ce cap de studiu minunat!“

Decât figura lui frumoasă, mai simpatic era însă spiritul lui, inepușabil în anecdote, istorioare, întâmplări hazlii, observații juste, jocuri de cuvinte ș. a.

Insemnăm aci, la întâmplare, vreo câteva.

Când voia să arate, la administrație, ca să meargă lucrurile bine, trebuie pus fiecare om la locul său, el amintea cuvântul atât de nemerit al Papei *Benedict XIV*, unul din cei mai mari jurisconșulți ai lumii: „cine e sfânt, să se roage pentru noi; cine e învățat, să ne învețe; cine e înțelept, să ne conducă“ (Qui sanctus est, oret pro nobis; qui doctus est, doceat nos; qui prudens est, regat nos).

Tot despre acest papă, care avea patima fumatului, povestea, că odată a primit în audiență pe un călugăr fățarnic. Papa l-a înbiat și pe el cu tutun. Călugărul refuză, zicând:

— Sfinte Părinte, nu am vițiul acesta!

— Fiule, dacă ar fi vițiu, l-ai avea de bună seamă! încheie *Benedict XIV*.

Despre papa *Pius IX*, unul din cei mai mari democrați și binefăcătorul nostru cel mai de seamă, căruia se datorește în rândul întâi înființarea provinciei mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș, cu cele două episcopii nouă (Gherla și Lugoj), la 1853, încă povestea lucruri interesante.

Astfel, discutându-se odată în consistorul papei, dacă trebuie să se dea drepturi poporului în conducerea afacerilor publice ale statului sau nu, s'a pus chestiunea la vot. Cei mai mulți cardinali au votat cu bile negre (contra), numai puțini erau cu bile albe (pentru). Atunci Papa *Pius IX* își ia „tichia“ albă din cap și acoperă bilele negre cu cuvintele: „Faceți-vă și voi albe!“ Și s'au făcut.

Tot din vremea Papei *Pius IX* povestea o întâmplare foarte caracteristică pentru Evrei. Era vorba de un cardinal, care a fost Evreu convertit. (Numele pentru moment îmi scapă). Prietenii lui, ceilalți cardinali, ca să-l pună la încercare, fac o glumă. Intr'o zi frumoasă de primăvară, pe la orele 2 după amiază când în Roma toată lumea doarme și nu se aude glas de clopot, nici dacă ar muri Papa, cardinalii pun pe clopotarii dela câteva biserici din apropiere să tragă ca de sărbătoare, iar pe servitorii cardinalului evreu convertit îi învață ce să-i spună.

— Ce-i asta? întrebă el, auzind clopotele sunând.

— A venit Mesia! răspund servitorii lui.

— Da! Știam eu bine, că încă n'a venit! zise Evreul convertit, trântindu-și tichia roșie pe masă.

Istoria e la tot cazul caracteristică. Vorba Italianului: „Si non è vero, è ben' trovato“...

Despre marele poet *Dante Alighieri* încă spunea un interesant joc de cuvinte în legătură cu călătoria ce avea s'o facă el din Florența la papa. Jocul de cuvinte e: „Dacă merge Dante la papa, cine rămâne în Florența? Dacă rămâne Dante, cine merge la papa?“

În Pipistrello (un sat italian neînsemnat; numele înseamnă liliac) de câte ori începea preotul să predice, credincioșii ieșiau cu grămada afară. Preotul vorbea mai mult numai pereților.

Odată preotul, necăjit, le spune:

— Stați, că astăzi nu predic! Vă spun numai o vedenie a mea de astă noapte: Se făcea că am murit și am plecat să-mi caut credincioșii. Mă duc mai întâi la raiu și întreb de Sfântul Petru: Nu sunt pe aici oameni de-ai mei, credincioși din Pipistrello? Nu! nici de pomană! fu răspunsul sfântului. Mă dusei deci, mai la vale, în purgator, și întreb la fel. Același răspuns! Doar într'un ungher depărtat s'au rătăcit câțiva bătrâni și babe, care n'au uitat cu totul calea bisericii și frica de Dumnezeu.

plec apoi numai decât la iad. Nici nu mi-am pus bine piciorul pe talpa iadului și, iată, din toate părțile resună strigătul: „Trăească popa nostru!“ (Eviva il nostro curato!) Erau numai poporeni de ai noștri din Pipistrello. Aceasta e vedenia mea de astă noapte! Încheie preotul amărât. Judecați acum înși-vă, cum au ajuns oamenii noștri acolo? Eu vă pun numai întrebarea. Răspunsul dați-vi-l fiecare în adâncul sufletelor voastre.

Destul că vedenia și curajul moral al preotului a avut efect. Oamenii au început să se înțeleptească, temându-se de Dumnezeu și ascultând de aleșii Lui.

Reminiscente italiene, ori spicuri din colecții de anecdote! va zice cineva.

Poate să fie unele și așa, dar e sigur că episcopul Radu știa și avea o mulțime de glume și scăpărări curat românești.

Iată vreo câteva și de acestea!

Invitând la un prasnîc (Sfânt Neculai), mi se pare în 1915, pe toți profesorii din Beiuș, la un prânz, unul dintre ei, doctor în teologie dela Viena, întârzie cu câteva clipite. Când intră, unul dintre colegii mai răutăcioși îl apostrofează:

— De ce întârzi? Ori vrei să venim toți după D-ta, ca după Vlădica? Încă nu ești așa domn mare!

— Cum să nu? se amestecă alt profesor în vorbă. Nu vezi ce brâu frumos albastru are? Așa brâu doar numai Papa dela Roma are! (Era brăul albastru frumos al membrilor institutului Sfântului Augustin din Viena).

— Da de unde! interveni episcopul. Papa are brâu alb, nu albastru! lămuri el mai departe. Nu vă place că colegul D-Voastră are brâu deosebit de al celorlalți? Atunci sunteți și D-Voastră, ca naționaliștii Lugojeni cu popa Mafteiu de acolo, care ținea totdeauna cu guvernul, de aceea a și fost decorat cu o cruce frumoasă pentru merite patriotice, pe care popa Mafteiu o purta cu fală, pe piept, la toate ocaziunile. Odată a și interpelat un deputat naționalist pe episcopul Caransebeșului, zicând: „Are S. S. Sa episcopul cunoștință, că unii preoți ai noștri sunt distinși cu insignii bisericești pentru merite streine de biserică? Are cunoștință P. S. Sa că aceste distincții se dau de multe-ori de persoane și autorități streine de biserică noastră? Are?“... Când interpela deputatul mai vehement, intră popa Mafteiu în sală și auzind despre ce e vorba, zise pur și simplu:

— Taci, că ți-e ciudă, de ce n'ai și tu! Cu aceasta s'a încheiat orice interpelație. I-a amuțit popa Mafteiu, — precum au amuțit și bîrfitorii dela Beiuș, cari au priceput numai decât lecția episcopului.

În acelaș an mi se pare, sau ceva mai înainte, hirotonindu-se întru preoți profesorii mai tineri ai liceului din Beiuș: com-

pozitorul Francisc Hubic-Vertileanu, Dr. Gheorghe Hetcou, astăzi directorul liceului Șincai din Baia-Mare, Dr. Ioan Ossian, astăzi directorul liceului Bărnuțiu din Șimleul Silvaniei și Paul Voștinariu, astăzi directorul liceului de fete din Orade, episcopul Radu stăruia să se hirotonească și tânărul doctor în teologie dela Viena cu ocaziunea aceea. Dar el hesita. Văzând șovăiala lui, episcopul i-a amintit de cazul vestitului scriitor bisericesc, *Leo Allatius*, fost bibliotecar la Roma, autorul cunoscutei lucrări „Despre conglăsuirea perpetuă a bisericilor orientală și occidentală” (De ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione, Coloniae 1648). Papă întrebă odată pe Allatius :

— Bine, fiule, de ce nu te hirotonești odată, să fii preot adevărat și la Altarul Domnului, nu numai la altarul științei, de care te ocupi ?

— Nu mă hirotonesc, Prea Sfinte, ca să mă pot căsători, când voi dori ! fu răspunsul lui Allatius.

— Și pentru ce nu te căsătorești ? replică Papa.

— Ca să mă pot hirotoni, când îmi va plăcea ! încheie Allatius.

Un cerc vițios, observă episcopul cu multă dreptate, din care trebuie să ieși odată !

Despre un anumit politician maghiar, care promitea marea cu sarea la toată lumea, încă povestea o întâmplare hazlie.

Cineva își pierduse răbdarea ascultând făgăduințele cele multe ale ministrului și ne mai văzând nici o ispravă.

— Ce-mi tot făgăduiești și de făcut nu se mai face nimic ?

— Altoră nici nu le făgăduesc măcar ! observă politicianul.

Despre un fruntaș Sârb istorisia odată că, increzut cum era în bogăția lui, a pus rămășag, că vlădica lor, pentru bani, îi face și țapul popă, atât e de iubitor de argint.

— Am venit, făcu fruntașul Sârb, Prea Sfinte, să-mi faci feciorul popă ! Are barbă minunată și glas bun. Ce mai popă se poate alege din el !

— Să-l vedem ! grăi vlădica.

Țapul intră. La gât în loc de clopot avea o pungă cu galbeni. Vlădica observă numai decât.

— Ia să văd clopotul acela ! zise vlădica și, punând mâinile pe capul țapului, a mai adaos, luând punga cu galbeni :

— Să fii și tu popă în neamul tău !

Alta despre un cazac și sfântul Petru.

Un cazac făgăduiește sfântului Petru prețul unui cal, dacă-l ajută să-și împlinească dorința. Împlinindu-i-se dorința, i s'a părut prea mult prețul unui cal și atunci, ce face ? Duce la

târg un cal și un cocoș. Acestea două le vând numai împreună : calul cu 2 ruble ; cocoșul cu 200. Și le-a vândut așa, dând prețul calului (2 ruble) sfântului Petru.

Despre bătrânul popă *Tatar din Tulgheș* încă știa o întâmplare ciudată din vremea episcopului Ioan Bob. Zice că veniseră niște nuntași să cunune o tânără păreche. Fiind însă Troțușul mare, umflat de ploi și de ninsori, n'au putut trece de partea cealaltă, unde era biserica. Ce-a făcut atunci popa Tatar ? Nu și-a pierdut cumpătul, ci i-a binecuvântat de pe ter-murele cellalt al râului. Fiind mai apoi pârât la episcopul Bob că nu ține rânduiala bisericeii, popa s'a apărat, precum urmează :

— Bine, Prea Sfinte, eu n'am crezut că darul ce mi l-ai dat, când mai făcut popă, e atât de slab, încât să nu poată trece nici râul, ci să aibă nevoie de punte ca toți neputincioșii !

Dar episcopul Radu știa o mulțime de lucruri hazlii nu numai din trecut, ci și din prezent.

Auzind odată vorbind pe niște intelectuali de un plagiat literar, de care s'a făcut mare caz în „Românul“ dela Arad și în revista „Pagini Literare“, din care au apărut câteva numere tot acolo, a spus cam acestea :

Sunt trei feluri de plagiate. Plagiază albina, fiindcă mierea n'o face dela sine, ci din suc al cel dulce al florilor. Plagiază capra, care de aici culege o frunză, de dincolo alta, dar cotoarele le lasă neatînse. Plagiază, în sfârșit, și măgarul, care, dacă-l lași în grădina cu zarzavat, îți mănăcă nu numai căpăți-nele de varză, ci și cotoarele. Așa sunt și autorii. Sunt unii, cari aud, cetesc, meditează, experiează diferite lucruri, și din tot ce văd, aud și învață, ne dau numai nectarul științei lor. Aceștia sunt ca albinele. Sunt iarăși alții, cari dela unul împru-mută o idee, dela altul alta și mai pun câte ceva și dela ei, dar așa că se vede, din citate sau din alte semne, ce este propriu și ce este strein. Aceștia sunt ca niște capre. Și sunt, în sfârșit, și de cei cari nu aleg nimic, ci își însușesc pe dea în-tregul lucrările altora, fără ca să pună ceva dela ei. Aceștia sunt ca măgarii în grădina cu zarzavat.

Ei bine, întrebă episcopul, cum e cazul din chestiune ?

Răspunsul nu era greu de dat, fiind aflat pricinașul cu ocaua cea mică.

Voind apoi să ilustreze nepotrivirile multe, mari și ade-seori supărătoare, ce le-au adus schimbările noastre sociale în România întregită, ajungând de multe ori oameni fără de nici o pregătire și pricepere în posturile cele mai însemnate și mai cu răspundere ale vieții noastre publice, episcopul Radu povestea de un cioban, cu numele Lica, dela Stâna de vale, cum l-a

pus odată bucătarul lui să mestece la un tort de care el nici habar nu avea ce este.

— Ce faci Lică? îl întrebă episcopul.

— Da, eu mă rog, nu știu ce fac!

Așa sunt mulți oameni ai noștri: mestecă, mestecă, dar nu știu ce fac! observă episcopul.

Incheiere.

„Totul ne vestește, că mergem spre o unitate, pe care trebuie s'o salutăm din adâncul inimelor noastre.“

(I. de Maistre)

Va fi vremea însă să încheiem, căci prea s'ar spori aceste pagine, dacă am voi să însemnăm toate cuvintele și faptele mai de seamă ale acestui vrednic arhieru.

Vieței acesteia, concepute și trăite în stil mare, îi trebuia un sfârșit grandios, un magnific acord final.

Și a venit.

Bomba criminală, care i-a răpit vieța tocmai când voia să rostescă cuvântarea sa în discuția asupra răspunsului la mesajul regal și înmormântarea lui de o măreție rară, învăluie cu o aureolă triumfală figura lui neuitată.

Mica biserică unită din București, în slujba căreia el a stat cel dintâi, s'a făcut în zilele acelea adevărat loc de pelerinaj — zice unul din panegiristi săi, părintele Dr. Elie Dăianu, după care dăm aceste informațiuni — și la prohodul ce i s'a slujit în preajma acestei biserici a Sfântului Vasile, neputând ea cuprinde mulțimea de popor, au asistat cei mai înalți demnitari ai țării. Insuși Majestatea Sa Regele Ferdinand, pe care regretatul episcop l-a găzduit în casa și la masa sa cu ocaziunea călătoriei făcute în Maiu 1919, a îngenunchiat și s'a rugat lângă sicriul său din rotonda Ateneului, iar buna noastră Regină Maria a împrăștiat cu mâna sa flori pe sicriul vlădicului din Ardeal, ca și pe sicriul ministrului Dimitrie Greceanu, boerul bun din țara Moldovei.

Dintre demnitarii bisericeii i-au dat cinstea cea mai de pe urmă Primatul României cu mitropolii Moldovei și Ardealului alături de Nunțul Sanctității Sale Papa dela Roma.

A fost, precum bine zice acelaș panegirist al său, privelește ne mai văzută și nevisată încă, de a vedea alături, lângă sicriul Vlădicului unit, pe toți Mitropolii și Vlădicii bisericeii române de dincoace și de dincolo de Carpați, uniți întru aceleași rugăciuni și slujbe evlavioase pentru sufletul celor ce în slujba țării s'au săvârșit.

Și credem că nu putem încheia mai nemerit această descriere a vieții episcopului Radu, decât exprimând dorința, care trebuie să fie în adâncul tuturor sufletelor românești și creștinești, ca nu numai odată, la astfel de prilejiri dureroase și trecătoare, ci de a pururi și pretutindeni să vedem repetându-se priveliștea înălțătoare a înfrățirii tuturor Românilor și Creștinilor adevărați în acealeași rugăciuni către Dumnezeu și în aceeași muncă pentru binele de obște.

Ce plăcut trebuie să atingă pe toți Românii și Creștinii adevărați această rugăciune a bisericii noastre, pe care o cităm în întregime: „Ocolește ne pe noi, Hristoase Dumnezeule, cu sfinții tăi îngeri, ca, cu mijlocirea lor fiind păziți și conduși, să ajungem la unirea credinței și la cunoștința măririi tale celei neapropiate!“ (Orologierul dela Blaj 1890, pag. 20).

Dea Dumnezeu să se înfăptuiască de grabă acest gând creștinesc și românesc, care l-a îndemnat și pe regretatul episcop să înalțe zidirea sa cea mai frumoasă: biserica Sfintei Uniri.

Ioan Georgescu

BALADA ZEFIRULUI

(fragment din „Bufonii”, piesă de MIGUEL ZAMACOIS)

Uşorul vânt ce mişcă în seara viorie
Glycinele 'nflorite lâng'un butuc de vie,
E un zefir, un suflet, a cărui vieţuire
Cu drag i-am slovenit-o când-va într'o psaltire...
Aşa hoinar, zefirul, visând, incetinel
Pe-un vânt uşor pătrunse într'un bătrân castel!
Şi-a desmerdat zefirul cu dulcea lui suflare,
O tânără copilă, suavă ca o floare!
Albaştri-i erau ochii ca adormitul lac,
Pe-a cărui faţă'n treacăt largi unde se desfac.
Copila, îl vrăjeşte cu-a ei cochetărie;
Ondulătoarea buclă de păr bogat, ea ştie
Cu-un gest de braţ molatic şi-aşa de mlădios,
Pe umeri s-o resfire în aur mătăsos.
Zefirul care sburdă şi face nebunii,
E beat de-amor şi sboară în salt de ciocârliei.
El minte şi împarte şegalnici mărturii.
Văzându-i mâna albă prin firele-aurii,
Şi-a zis: Imi fac regină din ea... căci visătoare
E tânăra copilă suavă ca o floare!
Şi de atunci, iubirea mereu i'ngenunchia
Amantul beat, pe care, ea însă nu-l vedea;
Şi-i fericit zefirul, că'n sine-a cunoscut,
Amantul care trece, mereu necunoscut!
Iar când seninu'n ochii ei calzi se întrista,
După cântări prin cuiburi neobosit sbura;
De nu-i putea aduce în jerbă orice floare,
Prin iarbă, după fluturi, se furişa să-i sboare

Spre ea, din orice crânguri, câmpii, păduri, boschete,
 Și după ce-și făcuse superbe-le-i buchete,
 Din aur și din ambră, sidefuri și rubine,
 I le-arunca'n odae, în zâmbete senine !
 Iar când era ca fânul să'l culce'n valuri coasa,
 El căuta miresme să-i parfumeze casa :
 Parfumuri delicate să-i de ași măghirani,
 Suavei copilițe de șaisprezece ani.
 Până'n Provence, adesea, zefirul rătăcea ;
 Mai încărcat de miros de portocali, venea.
 La orice rău, zefirul, leac repede-i găsea :
 De noaptea era rece, mai caldă o făcea ;
 De s'aprindea văzduhul, iar cerul s'agita,
 El de pe culmi, ninsoarea, în fulgi o scutura ;
 Iar când citea'n vre-o carte și cugeta copila,
 Sufla'ntr'adins zefirul, ca să-i întoarcă fila.
 De câte ori în patul ei drăgălaș, dormea,
 Zefirul da'ntr'o parte a patului perdea ;
 Și pentru ca să simtă parfumul cărnei ei,
 Li respiră a gurei suflare mai inteî,
 Și-apoi privea estatic contururile-i vii,
 Mănușele ei albe pe sâni trandafirii,
 Și'nnamorat nebunul, ca să-și aline dorul,
 Pe buzele ei roșii, își săruta amorul !
 Dar, vai ! un crai sosise, în haină somptuoasă
 Pe care nimeni încă nu-l mai văzuse'n casă ;
 Era așa de mândru... venea dintre-Aquitani,
 Să ceară mâna fetei de șaisprezece ani...
 Frumos era, și nobil... venea'ncărcat de daruri !
 Și i-au sortit copila ce-avea atâtea haruri !
 După adânci saluturi și complimente goale,
 Inelele se schimbă și pun nunta la cale !...
 Or cât ar fi zefirii de parfumați, ei oare
 Ce pot ? când cavalerii, safiruri dau pe-o floare,
 Și perle și rubinuri ? !... Atuncea, mâniat,
 Zefirul, pe castelul bătrân s'a'nviforat ;
 Și nopți de nopți și zile, cu jalnicul lui cânt,
 Izbea, urlând în ziduri... Să-l surpe la pământ !...

Și'n ziua'n care-aiul cu mirul se adună,
 El a stârnit grozave vârtejuri și furtună ;
 Și ca să nu se-arunce în calea lor cu flori,
 A scuturat prin parcuri toți trandafiri'n zori !
 Și, ultima-i speranță, în timpul slujbei sfinte,
 A mai cercat din cupe, chiar vinul să li-l zvinte ;
 Trăgea și clopotarul de nu-și dădea nici pas,
 Dar totuși, trist în clopot, plângea un singur glas !

Dăduse-apoi zefirul o raită'ngrozitoare,
 Ca să-și mărească suflul și totul să doboare.
 A spulberat în cale tot ce venea spre el...
 Cam la doi ani, se'ntoarse spre-acelaș vechiu castel.
 Ar fi putut să-l sufle ca pe un fir de pai :
 Dar, lâng'un zid, zefirul zărind pe flori de mai,
 Un prunc, ce l-ar răpune așa cum stinge-o floare,
 L-a'ndușat privirea lui galeș-rugătoare...
 În ochii calzi ai mamei speranțe dulci citi,
 Și se'ntrebă : putea-voi așa de crunt lovi?...
 Și'nvins de simțământul iubiri'nvingătoare,
 Pe aripa moriștei copilului, să-și sboare
 Se hotări destinul, și sufletul să-și dea,
 Spre fericirea mamei ce zile'ntregi torcea !

George Duma

NOILE NUMIRI DE SATE DIN DOBROGEA-VECHE

de Dr. C. BRĂTESCU, profesor universitar

Nu este o chestiune nouă aceea a botezării satelor din Dobrogea cu nume românești. Pentru întâia oară, după știința noastră, ea s'a pus în județul Tulcea, pe timpul neuitatului prefect Ioan Nenițescu, fără însă a se fi ajuns la un rezultat mulțumitor. De atunci, sau mai dincoace, datează unele nume rămase până azi, date în cinstea membrilor Familiei Regale, sau a unor bărbați reprezentativi în politica și cultura noastră, însă trecuți din viață, precum : *Regele Carol, Carmen Sylva, Principele Ferdinand, Domnița Maria, Principele Carol, Principele Mircea, Principele Nicolae, C. A. Rosetti, Mihail Cogălniceanu, Ion Brătianu, Vasile Alexandri*, etc. În deosebire de aceste nume, destul de dificile de rostit pentru populația rurală și nu tocmai adaptabile, — mai fericit alese, tocmai fiindcă sunt mai aproape de spiritul limbei populare, sunt celelalte numiri așa de firești, precum : *Floriile, Fântâna Dulce* etc. și chiar denumirile date după vechii Domnitori, precum : *Mircea Vodă, Mihai Viteazul* etc.

În județul Constanța s'a lucrat mai puțin în această direcție. În afară de vechea toponimie românească de lângă Dunăre, rămasă din vremea Turcului, puține sate au avut fericirea să-și vadă schimbate numele odată cu schimbarea caracterului lor etnografic. S'ar putea cita : *Carol I, Dorobanțul, Satu Nou, Carmen Sylva* etc.

Vina pentru întârzierea acestei prefaceri nu trebuie căutată deloc în o oarecare ipotetică rezistență sau antipatie a unei populații creștine, care nu are de apărut nici o tradiție națională de veacuri, fiindcă o asemenea tradiție nu există și nici a populației musulmane în proces de dispariție, ci în nepăsarea conducătorilor și chiar în sofismele de gândire ale unor intelectuali. Poporul, la rândul său, cu mici excepții onorabile, nu devenise conștient de necesitatea unor atari schimbări, el, de felul lui, fiind conservativ și păstrând cele apucate din părinți. Din mijlocul acestui popor însă, în ultimele decenii, s'au ridicat tot mai mulți cărturari, cari socot că, a mai persista în menținerea unor nume barbare, fără sens pentru viața lor sufletească, este de-a dreptul o rușine și culturală și națională.

Când, în războiul ruso-turc de la 1828, aceste două poame ne-au prefăcut în ruină și cenușe atâtea sate românești, cu nume așa de frumoase, precum: *Crucea, Straja, Martina, Mangina, Stâncile, Fântâna Nedelii* etc., pentru ca apoi, după războiu, pe ruinele lor să se ridice alte sate cu nume păgâne, ca într'o țară turcească cum era Dobrogea pe atunci, — poate că Turcii au fost în dreptul lor să ștergă caracterul românesc al acestor locuri, potrivit tendinței firești a oricărei națiuni de a imprima teritoriului ei politic caracterul etnic, specific firii sale. Că n'au făcut-o în chip civilizat, aceasta este altă chestiune. — Dar când, în anul 1924, în urma unui proces natural de expansiune a elementului românesc către Marea Neagră, s'a ajuns în acel stadiu de progres național, care echivalează cu o adevărată „schimbare la față“ etnografică a unei întregi provincii, așa încât chiar sate vecine cu țărmul Mării să fie curat românești (ex. Caracicola, Cicârâcci etc.), — oare noi, Românii, nu suntem în drept a șterge caracterul mongol al toponimiei acestei provincii, potrivit tendinței firești a oricărei națiuni de a imprima teritoriului ei politic caracterul etnic, specific firii sale? Că o putem face în chip civilizat, fără ca cineva să aibă dreptul a se supăra, aceasta nu poate fi de cât spre norocul și cinstea noastră. Dar cum se poate califica renunțarea la o reformă devenită o necesitate de conștiință și ce argumente sofistice se mai pot aduce împotriva ei?

Am arătat, încă diu timpul războiului celui mare, în coloanele „*Neamului Românesc*“ al d-lui N. Iorga, ce discordanță există între procentul populației românești în Dobrogea veche, 57 la sută în 1913, și procentul numelor topice românești, abia 33 la sută. Am revenit asupra chestiunii și în paginile „*Analelor Dobrogei*“, prin care ceream să se pună capăt acestei anomalii, și de nicăjери n'am auzit decât cuvinte de aprobare. Iși poate închipui oricine mulțumirea noastră când, în timpul guvernării averescane, un ordin dela centru, trimis prefecturii de Constanța, cerea să se procedă la alegerea noilor denumiri de sate și socoteam că rușinea în care am trăit până acum va avea un sfârșit. *Preocupările de altă natură însă au împiedicat pe politicieni să vadă în toată frumusețea și însemnătatea ei, noua reformă. S'a procedat fără nici un criteriu și fără pricepere și tocmai cei interesați în cauză, locuitorii frunțași ai satelor, tocmai aceia nu au fost consultați. Au sosit, în schimb, dela primării propuneri, dintre care unele purtau pecetea adulației politice, iar altele inotau de-a dreptul în ridicol. Nu mai puțin de șapte sate au cerut să se numească *General Averescu*; vre-o trei *Tache Ionescu*; altele au cerut numele d-lui *Argetoianu*; ba chiar unui sat i se hărăzise pentru veșnicie ne mai auzita denumire de „*Dă-te jos și te plimbă*“.*

În multe rânduri m'am întristat de ușurința și nepregătirea cu care unele persoane dispun asupra societății întregi, dispun de noi, cetățenii cinstiți ai acestei țări și de sufletul nostru; dar nicidecătă mahnirea mea nu s'a impregnat de mai mult desgust ca atunci. Era serios ceea ce se făcea? Și noi, cari în ceasurile de restriște dela lași meditaserăm și asupra acestei chestiuni cu toată durerea pe care ne-o coborâse în suflete o cotropire inamică, noi nu aveam nici măcar puterea de a interveni în potriua unei batjocuri ca aceasta. Socoteam așa: se vor chema bătrânii din sate și cineva le va comunica ordinul dela centru; se va alege un nume firesc, isvorât din sufletul popular și din inspirația locală; consiliul comunal apoi va încheia cvenitul proces-verbal; se vor centraliza apoi rezultatele, care se vor supune unei comisiuni alcătuite dintr'un arheolog, un istoric și un geograf, pentru a corecta abaterile dela bunul simț și, ici colo, a face noi propuneri; se va trece apoi proiectul prin parlament și, în urmă, cu slujbă dumnezească în biserici, se va boteza creștinește în fiecare sat pământul pângărit atâtea veacuri...

Nu s'a făcut așa, dar nici despre proiect nu s'a mai auzit nimic.

A venit apoi guvernarea liberală. Problema a fost scoasă din nou la lumină și, actualul prefect al județului Constanța, punându-mi la dispoziție procesele verbale ale comunelor spre consultare, mi-a cerut să studiez chestiunea și să fac propuneri. M'am simțit, nu măgulit, ci fericit că mi s'a dat mie prilejul a spune un cuvânt acolo unde, prin cercetările mele anterioare, eram în măsură a aduce un serviciu real și desinteresat. M'am achitat de obligația ce mi-am luat-o, iar tablourile cu noile numiri precum și harta județului le-am înaintat prefecturii spre a fi trecute prin consiliul județean. Cu câteva modificări, aceste tablouri au fost trimise apoi mai departe, la centru, spre a căpăta întărirea prin Parlament.

De oarece în afară de un nume, schimbat de consiliul județean și de alte câteva, schimbate de d-l I. N. Roman, celelalte au fost admise așa precum au fost propuse pe tablourile pe care le-am înaintat prefecturii de Constanța, socot necesar, pentru citorii dobrogeni, a face aici o dare de seamă asupra criteriilor de care m'am călăuzit în alegerea nouilor nume de sate, precum și asupra acestor nume, pentru ca toți oamenii de bun simț să-și poată da seama de valoarea lucrării și să-și poată face o convingere față de critica ce se va aduce.

Așa dar:

1. Acolo unde inscripțiile pe monumente și pe stânci, sau mărturiile scriitorilor vechi ne dovedesc că a existat un sat cu nume frumos antic, acest nume a fost reînviat și dat satului

actual cu nume barbar. Exemple: Caranasuf s'a numit *Istria*, după numele cetății vecine; Șeremet s'a numit *Casian*, după inscripția grecească ce se păstrează și astăzi pe un perete de stâncă într'o vâlcică din apropierea satului; Pantelimonu' de sus s'a numit *Ulmelum* după numele cetății desgropate în apropiere; Adam Clisi — *Traian*, după cetatea și Trofeul lui Traian de lângă sat; Cara Murat — *Clementina*, după inscripția care pomenește aici un sat antic „*Vicus Clementinus*“; Cogealia — *Valea Neagră*, după numele Mavro-Vale pomenit aci de scriitorul Procopios; Cala-chioi — *Capidava*, după numele cetății vecine, etc.

2. Vechile nume românești, rămase din vremea Turcului, s'au păstrat. Exemple: *Oltina*, *Mârleanu*, *Satu-Nou*, *Gârlița*, *Pârjoaia*, *Ostrov*, *Cochirleni*, *Seimenii Mari*, *Ciobanu*, *Gârlăciu*, *Bătăgești*, *Peștera*, etc.

3. S'au păstrat, evident, și numirile românești mai noi, date la înființarea satelor după 1878. Exemple: *Viile Noi*, *I. C. Brăteanu*, *Carmen Sylva*, *Traian*, *Ștefan cel Mare*, *Pantelimonul de jos*, *Carol I*, *Dorobanțul*, *Mircea Vodă*, *Satu Nou*, etc.

4. S'au păstrat și câteva nume turcești care prezintă valoare documentară istorică precum: *Beilicul*, *Vlah-chioi* sub forma *Vlahii*, *Saraiu*, *Cerchez-chioi* sub forma *Cerchezul*, *Coslugea* (un sat cu numele Coslogeni e pe malul Borcei, în Ialomița), *Dulgheru*, *Tortoman*, *Facria* sub forma *Făclia*, *Mamaia*, etc.

5. Numele turcești, care în traducere ne arată o caracteristică a locului, au fost traduse întocmai sau apropiat, cu condiția ca numele românesc cel nou să fie frumos și firesc. Exemple: *Horozlar* — *Cocoșii*, *Taşaul* — *Piatra*, *Agigea* — *Amara*, *Laz-Mahale* — *Laza*, *Tuzla* — *Sărata*, *Duingi* — *Nunta*, *Inan-cișme* — *Fântânelele*, *Tariverde* — *Dorotea*, *Ceamurlia* — *Nămoloasa*, *Gargălăcu* — *Corbul*, *Pazarlia* — *Târgoviște*, *Ghelengic* — *Mireasa*, *Hamangia* — *Baia*, *Casimcea* — *Sân Dumitru*, *Sârighiol* — *Galbena*, *Acbași* — *Albești*, *Hoșcadân* — *Cadâna*, *Başpunar* — *Șipotul Mare*, *Cavaclar* — *Plopeni*, *Merdevenli punar* — *Soărișoara*, *Chertic punar* — *Scriptetele*, *Enișenlia* — *Măcieșut*, *Armutlia* — *Periș*, *Cartalu* — *Șoimul*, *Biulbiul* — *Ciocârlia* (mai bine decât *Privighetoarea*, care nu e caracteristică locului), *Chiostel* — *Castel* (fiind lângă ruinele a două castele romane), *Parachioi* — *Banul*, *Teche deresi* — *Valea Țapului*, *Bugeac* — *Ungheni*, *Dauluchioi* — *Darabani* etc. etc.

6. Numirile frumoase cerute de locuitori sau comună, s'au păstrat. Exemple: *Caciamac* — *Podgoreni*, *Sofular* — *Plopul*, *Docuzol* — *Cuza Vodă*, *Agi Cabul* — *Golea*, *Murfatlar* — *Basarabi*, *Alibeiciair* — *Remus Opreanu*, *Idriscuius* — *Valea Veteranului*, *Mamut cuius* — *Isvorul mare*, *Polucci* — *Valea adâncă*, *Seimenii mici* — *Domneasca*, (și balta de lângă lac se numește

astfel), Muslubei — *Horia*, Muslu — *Cloșca*, Capugiu — *Crișan*, Palazul mic — *Adunații*, Toxof — *Călugăreni*, Potur — *Pandurul*, Casicci — *Chiriacești*, Ascilar — *Vanători*, Ghiuvenlia — *Porumbele*, Carachioi (pl. Mangalia) — *Ghioceli*, Baeramdede — *Independența*, Cealmagea — *Veterani*, Baccuius — *Floriile*, Cazil Murat — *Fetești*, Bașpunar — *Tătarul*, etc.

7. Dacă un sat are nume turcesc, însă valea, dealul sau, în genere, locul de lângă sat are un nume românesc mai vechiu, din vremea Turcului, sau chiar și mai nou, atunci s'a reinviat acest nume. Exemple: Nazarcea — *Valea Ciobanului*, Geabacu — *Valea Țibrinului*, Seimenii mici — *Domneasca*, Cadicășla — *Bălăceanu* (după numele văii Bălăceanului), Erchesec — *Valea Stupinei*, Hasancea — *Valul lui Traian*, Mangea Punar — *Berindei*, Chirișlic — *Clisura*, (cu sensul de defileu), Caugagia — *Dealul Mare*, Ester — *Gura Dobrogei*, Calfachioi — *Valea Vinului*, etc. etc.

8. O seamă de sate s'au numit apoi după caracteristica geografică a locului, după ocupația locuitorilor, după proveniența coloniștilor, după aspectul vegetal, după nume istorice, sau chiar și după impresie, acolo unde nici unul din criteriile mai sus pomenite nu se puteau aplica. Exemple: Velichioi — *Porumbacul*, Cășla — *Luminișul*, Agemler — *Miorița*, Defcea — *Gherghina*, Derinchioi — *Văiuța*, Boasgic — *Dunărea Mare*, Chiorticșmea — *Țepeș Vodă*, (și după cererea comunei), Ivrinezul — *S-ta Maria*, Azizia — *Domnița Ileana*, Saragea — *Dumineca*, Balgiu — *Albina*, Satișchioi — *Crucea*, Erchesec — *Valea Stupinei*, Topalu — *Hăsănești*, Cicâracci — *Sibioara*, Caracium — *Năvodari*, Hasiduluc — *Cumpăna*, Osmanfacă — *Bărăganul*, Mohametcea — *Drobia*, Abdulah — *Potârnichea*, Techirghiol — *Tămăduirea*, Casapchioi — *Bogați*, Cavargic — *Crăița*, Cogelac — *Domnești*, Șahman — *Luminița*, Caraharman — *Valul Sinoei*, Caraomer — *Găvanele*, Caracicola — *Limanul* (d-l I. N. Roman propune: *Olteni*), Ilanlăc — *Vama veche*, Hagilari — *Cheița*, Chiragi — *Intorsura*, Valală — *Vâlcele*, Docuzaci — *Măgura*, Mamuzlia — *Căscioarele*, Amzacea — *Gemenea*, Haidarchioi — *Singureni*, Alibeichioi — *Strachina*, Mustafaci — *Comana*, Azaplar — *Apă adâncă*, Popucci — *Călfunul*, Cherim cuius — *Vârtoapele*, Demircea — *Mircești*, a doua Demircea — *Mircea Ciobanul*, Caugagia — *Unirea*, Borungea — *Poenița*, Becter — *Furca*, Enigea — *Burebista*, Asarlăc — *Pădureni*, Sevendic — *Bucuria*, Hairanchioi — *Dumbrăveni*, Schender — *Furca*, Caraaci — *Ulmul*, etc. etc.

În județul Tulcea încercările de naționalizare a toponimiei sunt de dată mai veche și întâiele începuturi cad înainte de anul 1900. Ele s'au continuat apoi și după această dată. Astfel s'a ajuns ca astăzi să fie încetățenite, cu întrebuințare zilnică, o

sumă de nume topice, în a căror alegere se vede spiritul vremii, un spirit dinastic și de tradiție istorică. Nu mai puțin de 16 sate s'au numit precum urmează: *Regele Carol*, *Carmen Sylva*, *Principele Ferdinand*, *Domnița Maria*, *Principele Carol*, *Principele Nicolae*, *Principele Mircea*, sate înființate din nou, în afară de *Domnița Maria*, care se numia mai înainte Prislav. Apoi *Lasca Catargiu* în fața Ismailului; *C. A. Rosetti*, fost Satu Nou, în grindul Letea; *Mihail Cogălnicean*, fost Enichioi; *Traian*, fost Satu Nou, ridicat și acesta pe ruinele vechiului sat românesc Fântâna Nedelii; *Vasile Alexandri*, fost Testemel; *Neatârnairea*, fost Caildere; *Mircea Vodă*, mai înainte Acpunar; *Dorobanțul*, numit mai înainte Aiorman și *Romula*.

Tot printre satele nou înființate trebuie să cităm; *Fântâna Dulce*, *Florile*, *Ilganii de sus*, *Ilganii de jos*, și mica așezare pescărească *Ivancea nouă*.

Evident că toate aceste numiri, la o schimbare a toponimiei județului, trebuiesc păstrate. Ele au trecut în graiul zilnic și și-au câștigat dreptul la viață.

2. De asemenea se vor păstra numirile românești de sate, care datează din timpul stăpânirii turcești, precum: *Pisica Jijila*, *Luncavița*, *Văcăreni*, *Rachel*, *M-rea Tichilești*, *M-rea Cocoș*, *Niculifeț*, *M-rea Saona*, *Greci*, *Țiganca*, *Sarica*, *Parcheș*, *Somova*, *Pârlita*, *Chilia veche*, *Letea*, *St. George*, *Poșta*, *Frecăței*, *Satu Nou*, *Ostrov*, *Dăeni*, *Râmnicul de sus*, *Râmnicul de jos*, *Colilia*; apoi acele denumiri care ne duc până în vremea invaziilor barbare, precum *Peceneaga*; sau care cuprind în ele forme arhaice românești, cum e *Turcoaia*; sau numirile populare mai noi, precum: *Piatra Roșie*, *Făgărașul nou*, *Topologul*; sau cele care cuprind amintiri istorice mai vechi, precum: *Măcin*, a cărui etimologie trebuie cercetată (poporul zice *Mecin*), *Tulcea* (poate dela vorba tule, cărămizi), *Malcoci*, *Cataloi*, *Sulina*, *Babadag* (sub forma *Babadava*?), *Isacea* sub forma *Isacea* (cu un c), ca un fel de amintire a voevodului Sacea, pomenit de scriitoarea bizantină Ana Comnena aci în Dobrogea și despre a cărui naționalitate românească s'au pronunțat d-nii N. Iorga și I. Bănescu.

3. Vor trebui reinviată câteva numiri antice, care sună frumos și se pot rosti ușor de popor, precum: *Dinogefia* pentru *Garvan*, *Salsovia* pentru *Beștepe*, *Grațiana* pentru *Morughiol*, *Sarmatica* pentru *Caraorman* din deltă, *Naracium* pentru *Uzlina*, *Ibidava* pentru *Slava Rusă*, *Salcia* pentru *Caramanchioi*, *Eracleea* pentru *Enisala* (după numele cetății ruinate, care domină satul) și *Conopa* pentru *Litcov*, un cătun în deltă, nume pomenit atât de scriitorul Plinius cel Bătrân, cât și de împăratul Constantin Porfirogenitul în această parte. Alături de aceste numiri vechi, reinviată, s'ar mai putea denumi satul Pașa Câșla — *Valenția*, în

cinstea împăratului Valens, care s'a luptat pe aci, iar Sarighiol — *Domitiana*.

4. Frumoasele numiri românești, dispărute după distrugerea satelor în zăzboiul dela 1828, de asemenea vor trebui reînviată. Așa, ar fi bine ca satul Cerna să se numească *Martina*, cu atât mai mult, cu cât râul ce trece prin sat se numește în pădure „izvorul *Martina*“, Hasanlar — *Crucea*, *Coiumpunar* — *Straja*. De asemenea satul Aigâr Amet s'ar numi mai frumos, după vechiul nume al văii în care se află, *Valea Roștii*, *Orumbei* — *Romanul* și *Iglița* — *Cetățuia*.

5. Unele numiri streine, cu o ușoară modificare, ar căpăta aspecte simpatice românești: *Dunavățul* de sus și de jos ar deveni *Dunărița de sus* și *de jos*, *Zebil* — *Zambila*, *Nalbant* — *Nalba*, *Trestenic* — *Trestiana*, *Cârjelari* — *Cârja*, *Slava Cercheză* — *Cercheza*.

6. S'ar mai putea păstra unele nume streine prea încetățenite și greu de modificat, precum: *Jurilofca*, *M-rea Uspenia*, o mânăstire de sectari ruși; *Pardina* și *Periprava* din deltă, deși acest sat ar putea căpăta numele medieval de gura Lupului, *Licostomon*; apoi *Mahmudia*.

7. Urmează apoi un întreg cortegiu de nume turcești care, prin caracterul etnic al populației din sate, nu mai au nici o îndreptățire a fi menținute. Multe, foarte multe pot da, în traducere, frumoase nume românești, care au o semnificație și astăzi, intrucât pot fi puse în legătură cu anumite aspecte ale locului. Exemple: *Beibugeac* — *Ungheni*, *Agighiol* — *Amara*, *Armutlia* — *Periș*, *Başchiori* — *Sătmar* (Satu Mare), *Atmagea* — *Vulturești*, *Başpunar* — *Izvorul Mare*, *Casimcea* — *Sân-Dumitru*, *Sarighiol* — *Galbena* (Sarighiolul de lângă Beidaud), *Ceamurlia* — *Nămoloasa* și *Iaila* — *Poiana*; la acestea s'ar putea adăogi și *Sfiștofca* — *Fluereasca* (în deltă), nume propus încă din timpul prefectului I. Nenițescu, *Camena* — *Piatra*, *Canlă-Bugeac* — *Roșia*.

8. În sfârșit, un ultim șir de sate, care n'ar suna frumos în traducere, trebuiesc denumite după caracteristica geografică a locului: *Ceatalchiori* — *Grindul verde*, *Pătlăgeanca* — *Furca*, *Carasuhatul de sus* — *Lebăda*, *Carasuhatul de jos* — *Bâtlanul*, *Gorgova* — *Nufărul*, *Cășla* (de lângă Mare) — *Sărăturile*, (toate acestea în deltă); apoi *Caraibil* — *Câmpeni*, *Sarinasuf* — *Sărata*, *Congaz* — *Valea Mării*, *Cineli* — *Consul* (după numele piscului care-l domină), *Meidanchiori* — *Valul lui Traian*, *Dautcea* — *Cărmătura*, *Homurlar* — *Pădureni*, *Telița* — *Codreni*, *Cuciucchioi* — *Valea Morilor*, *Camber* — *Valea Neagră*, *Ceaușchioi* — *Dumbrava*; sau după aspectul vegetal ori frecvența cutărui animal: *Geaferca rusă* — *Albina*, *Hamgearca* — *Prisaca*, *Taița* — *M-rea Teiului* (regiunea fiind vestită în tei, albine, prisăci), *Visterna* — *Nucet*, *Islam Geaferca* — *Mistrețul*, *Balabancea* — *Șoimul*, *Ciucurova* — *Căpri-*

oara, Calfa — *Sulfina*, Hagiomer — *Bujorul*, Mohametcea — *Gree-
rul*, Eschi Baba — *Arama* (după mina de aramă din apropiere);
sau după populație: *Sabangia* — *Moldovița*, *Calica* — *Basarabeni*,
Sarichioi — *Lipovana*, *Carcaliu* — *Băltăreții*; sau după numirile
topice din vecinătate: *Canat Calfa* — *Fântâna Lupului*, *Alifac* —
Nistorești, *Haidar* — *Țarcă*, (după numele cunoscutului Mocan
Țarcă, care reprezintă pe vremuri guvernul austriac față de Turci
în chestiunea oieritului Transilvănenilor în Dobrogea), *Doeran* —
Siliștea, *Caceamac* — *Roșculeț*; în fine, după alte criterii: *Bei-
daud* — *Davidеști*, *Alibeichioi* — *Cantemir* (insuși fostul Domn al
Moldovei povestește despre popasurile lui în acest sat, în dru-
mul spre Constantinopole, la un turc bogat, prietenul său), *Rah-
man* — *Rândunica*, *Curugea* — *Chitila*, *Accadân* — *Domnița Ileana*,
Ortachioi — *Basaraba*, *Hagilari* — *Gherghina* și *M-rea Cilicu* —
M-rea S-ta Maria (după hram).

Transpuneți acum pe o hartă a Dobrogei toate numirile
noui înșirate mai sus și veți vedea ce simpatice aspect toponimic
câștigă provincia întregă! Dacă azi, după topică, te simți în
Dobrogea ca în inima Anatoliei, — botezând satele în sensul
propus de noi, te-ai simți în cel mai neaș pământ românesc.
Și nu e puțin lucru și acest sentiment pentru consolidarea Sta-
tului român!

Nu știu ce va fi făcut Prefectura de Tulcea cu tablourile
ce i le-am trimis. Prefectura de Constanța însă le-a raporta.
Ministerului, îndeplinind formalitățile prescise de art. 7 din legea
pentru organizarea comunelor și administrația plășilor. Dacă nu
mă înșel, calea aceasta e cam lungă și, pentru aceea, unul dintre
deputații județului nostru, d-l C. Alimăneșianu, culegând semnă-
turile altor 21 deputați, a infățișat Parlamentului un proiect de
lege, în a cărui „*expunere de motive*“ citim următoarele:

„Numeroase comune și sate din județul Constanța poartă
denumiri turcești, bulgărești, sau tătărești, care nu au nici o le-
gătură cu pământul Dobrogei românești“.

*Cea mai mare parte din inșiși locuitorii lor dorind schim-
barea numelor acelor comune și sate*, d. prefect al județului a și
raportat Ministerului și a îndeplinit formalitățile prescise de art.
7 din legea pentru organizarea comunelor și administrația plă-
șilor“.

„Pentru aceste motive, subsemnații, avem onoare a propune
următorul proiect de lege:

*Articol unic: Comunele și satele din județul Constanța se
vor numi în viitor după cum urmează“.*

Și urmează lista numelor pe două coloane; într-una cele
turcești, în cealaltă cele românești. *Notez*: în listă figurează numai
nume turcești și românești.

Toate bune până aci. Aș avea însă de observat următoarele: mai întâi se face o afirmație falsă: anume că în județul Constanța sunt numeroase sate cu nume și bulgărești! Care sunt acelea? În afară de numirile *slave* Cernavoda și Dobromirul, aș dori să mi se citeze un singur, dar un singur nume bulgăresc. Această afirmație greșită și chiar primejdioasă, ar putea să lipsească. Apoi „Proiectul de lege“ s'a tipărit cu o neglijență condamnată, pe o simplă fițucă de hârtie proastă, cu foarte multe greșeli de tipar, și fără motivarea nouilor denumiri. De aceea multe sate au ajuns de nerecunoscut. S. ex.: în loc de *Imamcișme*, citim *Inaneismul!*; în loc de *Cicârâcci*, vedem *Cierăeci*; în loc de *Iustiniana*, *Iustimana*; în loc de *Cucuruzu*, *Cucuruziu*, etc. Și tocmai, fiindcă e vorba de schimbarea unor nume, trebuia să se dea o atenție deosebită transcrierii corecte a lor. Dacă apoi s'ar fi spus în proiect, pe scurt, așa cum era și'n tablouri, că s. ex. satul *Cucuruzu* s'a numit astfel după cererea sătenilor, coloniști dintr'un sat cu aceeași denumire, nimănui nu i s'ar mai fi părut curios. Dacă s'ar fi adăogit la numele *Casian* că s'a ales după inscripția antică din vâlcica vecină, unde se pomeneste o localitate în această parte, cu acest nume, iarăși toată lumea ar fi rămas mulțumită. Dacă s'ar fi adăogit că *Nunta* (numire pe care o mai găsim în pământul locuit de Români), sau *Mireasa* și altele, nu sunt decât traduceri ale numelor topice turcești, — cui i s'ar mai fi părut caraghios și fără noimă? Și, în definitiv, de ce *Nunta* și *Mireasa* ar fi nume mai caraghioase decât *Flămânzi*, *Rupți*, *Tupilași*, *Vai-de-ei*, *Șocarici* (Doamne, ce însemnează pe țigănește!) etc.? Dacă s'ar fi spus că *Clementina* nu e decât reînvierea numelui antic „*vicus Clementinus*“, iar nu că s'ar fi dat în glumă sau în chip ușuratec după vre-o modernă și mondenă *Clementină*, iarăși, cine ar mai fi făcut vre-o obiecție? Dacă, în fine, s'ar fi citit criteriul după care un sat s'a numit *Strachina*, la fel cu omonimul său din Ialomița, dar aci cu mai mult temei, satul fiind așezat pe marginea unei depresiuni fără scurgere, întocmri ca o farfurie sau strachină, cine ar mai fi hulit ceva?

Dar, când se tipărește *Pocnița* în loc de *Poenița*, *Soroicu* în loc de *Saraiu*, *Suiera* (!) în loc de *Asănești*, *Justimana* în loc de *Iustiniana*, *Tibrinul* în loc de *Valea Tibrinului* (după numele vechiu al văii), *Nămăloasa* în loc de *Nămoloasa*, *Năvădari* în loc de *Năvodari*, *Vârtoasele* în loc de *Vântoasele* etc., și când acelaș sat cum e *Tatlăgeacul-Mare* apare tipărit cu numele de *Mănăstireni* de două ori în tablou, ca și când ar fi două sate diferite (a nu se confunda cu *Tatlăgeacul Mic* — *Schitul*) înțelegem că s'a lucrat cu nepăsare, fără supraveghere și fără destul suflet. Nu înțelegem apoi de ce s'a schimbat frumosul nume de *Ciocârlia* în *Coșofeni*, când *ciocârlia* e o pasere mult mai sim-

patică și, de sigur, mai caracteristică stepelor acoperite de semănături de cât coșofana. De asemenea, nu înțelegem de ce nu s'a păstrat pentru cele două *Gargalâce* denumirile de *Corbul de sus* și *Corbul de jos*, când aceleași frumoase denumiri le găsim și între Carpații dintre Moldova și Transilvania? Intrucât *Stanca* e mai frumos? etc. etc.

Toată recunoștința noastră pentru d-l C. Alimăneștianu, fiindcă și-a luat asupra-și sarcina (plăcută) de a trece prin Parlament acest proiect de lege; însă, așa cum se prezintă el, nu merge. Trebuie neapărat revăzut. Iată, dacă d-sa e dispus, sunt gata a-i oferi munca mea gratuită.

Și, fiindcă s'au desfigurat prin tipar atâtea nume, înțelegem de ce s'a ridicat în Parlament d-l Iorga împotriva unora dintre ele, calificându-le drept „caraghioaze și fără noimă“, după cum relatează ziarele, deși, o mărturisim sincer, nu înțelegem deci și proiectul întreg a fost calificat drept „bizar“. Bizar? Dece? Dacă noi, Dobrogenii, îl voim? Dacă îl simțim ca necesar? Dacă el a devenit o chestiune de conștiință? Am stat de vorbă și cu țărani de prin unele sate și i-am întrebat ce ar zice de cutare nume cu care s'ar boteza satul lor? Erau încântați! Insuși numele *Nunta* a plăcut foarte mult. Cât despre tineret, el este de-a dreptul însuflețit de această premenire a toponimiei (o, tinerimea generoasă!), alăturându-se sufletește acelor intelectuali cari privesc nu cu puțină repulsiune actualul bizar și caraghios și fără noimă aspect anatolic al toponimiei dobrogene.

Parlamentarii noștri au datoria să *intervie* și să *convingă*.
Ceeace am avut de spus.

C. Brătescu.

RECENZII.

Ionescu Dobrogianu: *Spicuri și tălmăciri din Herodot.*
[In Bulet. Soc. R. R. de geografie Tom. XLII, 1923, pag. 235—241].

În acest articol autorul încearcă să reconstruiască, după datele lui Herodot, înfățișarea deltei dunărene și a țărmului M. Negre la S. de deltă în sec. V a. Cr. După d-sa lagunele de azi: Razim, Golovița, Smeica și Sinoe, precum și grindurile ce le despart, ca și perisipurile dintre lagune și Mare nu existau pe atunci, ci peste tot, până la coasta continentală a Dobrogei, era tot o apă: apele M. Negre, din luciul cărora răsăreau trei insule: Istria, Bisericuța și Popina (am adăogi și Grădiștea); în locul lagunelor era un golf; iar țărmul mării în deltă se afla la o linie ce ar uni Grindul Chilieii cu marginea de răsărit a peninsulei Dunavățului, deci cu mult mai la apus de insulele actuale Letea și Caraorman.

Pentru evoluția deltei dunărene și, în genere, a țărmului dobrogean, o descoperire ca aceasta este într'adevăr foarte interesantă. Ce minunat lucru este să putem ști cum se înfățișa țărmul nostru românesc cu cinci secole înainte de Cristos! —

Afirmarea autorului însă trebuie dovedită. —

1. În locul lagunelor, un golf de Mare. Dovada? Autorul o află în următorul pasaj din Herodot IV, 99: „Sciția începe de unde coasta formează un golf, în acea parte de loc se și varsă Istrul cu gura întoarsă spre răsărit“. S'ar putea însă obiecta că acest pasaj în traducere corectă nu sună cum îl dă autorul, ci cu totul altfel: „Înainte de țara Scythiei se întinde pe lângă Mare Thracia; iar după ce această țară formează un golf, se întinde și Scythia; și Istros se varsă în ea (în Scythia), îndreptându-și gura spre vântul Eurus“. — Vezi comentarul la acest pasaj în Analele Dobrogei II 3 pag. 381. Autorul nefolosind originalul grec, s'a lăsat ademenit de o traducere slabă. Aci noi nu voim să arătăm dacă pe vremea lui Herodot era în locul lagunelor un golf sau nu, ci numai să menționăm că, din nefericire, autorul se contrazice dela pagină la pagină.

Să admitem, prin urmare, că argumentul luat din Herodot e bun; că pe vremea aceea, deci, nu erau nici lagune, nici grinduri, nici perisipuri în această parte a țării, ci tot o apă,

vorba autorului, adecă un golf deschis spre Mare. Să admitem de asemenea, împreună cu autorul, că d-l Pârvan n'are dreptate când afirmă existența unei guri meridionale a Halmyrisului (l. Razim și continuarea spre S.), deoarece golful lui Herodot ne silește la aceasta. Bun. Dar nu înțelegem atunci de ce autorul nu rămâne consequent cu aceste afirmări; căci mai departe când vorbește de gura dunăreană Peuce, iată ce scrie:

„Geografii vechi nu socotiau gura unui fluviu, care se varsă într'un liman, de cât la gura limanului; așa a fost cu gura lui Tiras; și chiar a Tanaisului era socotită la Bosporul Cimmeric, unde M. Azovului (Palus Maeotis) comunică cu M. Neagră. Așa că citatul lui Herodot e foarte la locul lui: *Istria la gura Istrului*“.

Apoi! Sus nu se admit lagune și grinduri, iar jos se admite o lagună cu gura aproape de Istria, unde deci, după concepția antică, s'ar fi socotit și gura Istrului? Dar, dacă se admite un „liman“, atunci trebuie să se admită și un grind, ori un perisip care să-l despartă de Mare și atunci limanul rămâne destul de bine limitat. În acest caz cum rămâne cu golful lui Herodot, susținut de autor mai sus și cum rămâne cu încercarea de a frânge o sulită în d-l Pârvan? — Prima contradicere! —

2. A doua contradicere:

Autorul afirmă că într'o lucrare anterioară (care?) a arătat (cu ce dovezi?) că delta aluvionară a Dunărei nu se întindea dincolo de o linie ce ar uni grindul Chiliei cu capătul peninsulei Dunavățului. Consecința ar fi că orice grind sau serie de cordoane litorale dela răsărit de această linie nu existau pe vremea lui Herodot, ci s'au format mult mai târziu. Prin urmare și insulele Letea și Caraorman, care nu-s decât o serie de cordoane litorale alăturate, nici ele nu existau atunci, fiind la răsărit de această linie de țarm a autorului.

Dar iată că, mai departe, autorul, vorbind de „Drumul lui Achile“ și de pădurea „hylaea“, crede că „fără îndoială“ trebuiesc identificate „cu insula Șerpilor, în dreptul căreia, pe coasta (sic) Scitiei, sunt cele două grinduri mari păduroase, acum ca și atunci Letea și Caraorman“. (? !)

Dar, dacă aceste grinduri existau pe vremea lui Herodot, cum afirmă autorul, atunci țarmul Mării cu necesitate trebuie să fi fost la răsărit de ele, iar nu unde îl pune d-sa, la apus! Dacă Letea și Caraorman ar fi niște insule continentale, atunci da, am putea admite existența lor cu mult înainte de formarea deltei; dar așa, fiind niște grinduri nisipoase, formate din alăturarea cordoanelor litorale născute din nisipul vărsat de Dunăre în Mare și întins spre S. de curenții litorali, nu se poate admite existența lor în momentul când țarmul era la linia Chilia—Dunavăț. Autorul a rămas strein de convingerea ce ne-o lasă studiul cordoanelor litorale din deltă. Ii recomandăm lectura atentă a

capitolului privitor la ele din lucrarea noastră „Delta Dunărei“ (Bulet. Soc. geogr. XLI), urmărindu-l pe harta alăturată.

Păcatul, prin urmare, stă în aceea că se afirmă o idee fără a produce dovezi științifice, iar peste o pagină două se cade în contradicție.

3. Identificarea Drumului lui Achile cu Insula Șerpilor și a pădurii Hylaea cu pădurea din Letea sau Caraorman e falsă. Drumul lui Achile nu e decât lungul și îngustul perisip dela apus de Perecop, care se termina la capătul de E cu capul Tamyraca, iar la cel de W cu Eona, după cum se vede din Periplusul lui Arrian și cel Anonim. Acestea-s izvoarele care trebuiesc citate, iar nu poetul Euripide. Vezi traducerea periplelor și harta M. Negre cu acest drum al lui Achile în *Arhiva Dobrogei* an II. Hylaea, toți scriitorii vechi, cari vorbesc de ea, o pun în vecinătatea Drumului lui Achile, tot în Ucraina de azi.

4. Autorul scrie: „se întindeau apele unui golf al Pontului, despre care vorbește Herodot IV 99 și pe care geografii posteriori lui îl numesc Halmyris“. — Geografii posteriori nu dau numele de Halmyris unui golf, ci unei lagune izolate de mare, căreia îi dau și dimensiunile. Vezi pentru aceasta textul din Plinius!

5. Autorul vrea cu ori ce preț să susțină că datele lui Herodot asupra Dunărei, chiar cele din văzute, sunt precise și ne pot servi la reconstituirea deltei dunărene în vremea aceea. Dar nu vrea să folosească afirmarea scriitorului grec că flota greacă a mers pe Dunăre, dela țărmul Mării până la puntea lui Darius (Isaccea), două zile. În două zile de drum cu corabia, pe un fluviu, Herodot afirmă că se pot străbate 1080 stadii. Dacă un stadiu ar fi de 157·50 m (cum spun unii autori; după alții e mai mare: 185 m), — ar urma că dela Mare la Isaccea ar fi fost atunci 170 km! Măsurați acum pe hartă unde ar cădea țărmul lui Herodot după asemenea calcul! Mult mai în Mare decât cel actual. Și totuși, alt izvor din literatura antică, afară de acesta, pentru a preciza întinderea deltei pe vremea lui Herodot nu avem. Se poate pune temei pe asemenea date? Este aceasta precizie științifică? Așa că afirmarea d-lui Pârvan că Herodot vorbește cu foarte mare aproximație despre gurile Dunărei, o subscriem și noi, nu numai cu privire la aceste date, dar și la celelalte.

6. La pag. 238 autorul deschide o paranteză „pentru a demonstra a nu știu câtea oară“, că lacul Babadag este o rămășiță a unui braț de Dunăre, numit de geografii vechi Peuce sau Hieron. Oare de unde nevoia de a demonstra pentru a nu știu câtea oară? Reproșul de neatenție ce ni-l face autorul nu-l merită nici un geograf. Complotul tăcerii în jurul unei opere valoroase ni se pare o prostie. Dacă într'adevăr s'ar fi demonstrat științificește

aşa ceva, ştiinţa noastră ar fi înregistrat cu mulţumire acest... mare adevăr. Dar ce dovadă aduce autorul? Dovada o ia, *acum întâia oară*, din Ptolemaeu? Într'adevăr Ptolemaeu pune Pterum Promontorium (capul Dolojman de azi) la o longitudine mai răsăriteană decât gura Peuce, care deci ar veni la capătul lacului Babadag.

Ca *identificare*, da, aşa este; şi noi am afirmat-o unde-va prin Analele Dobrogei. Dar de aci şi până la a crede într'adevăr că lacul Babadag este un rest din braţul dunărean Peuce, mai e o distanţă. Ar trebui mai întâi să se facă dovada morfologică a existenţei unei albie de Dunăre între Isaccea şi Babadag, ceea ce e o imposibilitate, căci ar trebui să urci această albie peste cumpăna apelor din nord, peste dealuri!

Afară de aceasta, cât temei se poate pune pe Ptolemaeu când e vorba de lucrări precise de amănunt, am arătat-o în deajuns şi în Bulet. Soc. geogr. XLI şi în Analele Dobrogei IV 4. După acest geograf grec Istria şi Tomis, în loc să vie la S. de capul Dolojman sunt puse la apus! Cotul Vidinului e pus aproape pe acelaş paralel cu Constantinopolea! Nistrul curge în lungul unui paralel! Iar la gurile Dunărei nici urmă nu găsim la Ptolemaeu de laguna Razim, deşi ea exista cu aproape un secol mai înainte, căci doar o menţionează şi Plinius, dându-i chiar şi dimensiunile! Ori autorul a reproduş harta lui Ptolemaeu (fără lagune) ca să întărească afirmarea golfului lui Herodot? Greşala geografilor antici de a desface un braţ de Dunăre dela Noviodunum (Isaccea) şi a-l deschide în lac. Babadag îşi are pur şi simplu originea în ignoranţa lor asupra topografiei regiunii. Apoi unii au împrumutat greşala dela alţii, vorba cronicarului „cesta l-au făcut pre celălalt cu banele lui“. Ce? Dacă s. ex. geograful turc Hagi Calfa, care a umblat sat cu sat prin Dobrogea, afirmă că Dunărea se varsă în Mare pe valea Carasu şi că Dobrogea de N. rămâne ca o insulă, — înseamnă că trebuie să ne lăsăm înbrodiţi de minciunile lui Hagi Calfa? Sau dacă un mare geograf modern, călătorind prin Niculiţel, afirmă că acest sat e alcătuit în majoritate din Țigani, înseamnă că a spus adevărul? *Amicus Plato, sed magis amica veritas*. Dece dar afirmarea că „nu putem atribui lui Ptolemaeu o greşală aşa de mare?“. Ba bine că nu! Nu este el acela care suprimă laguna Halmyris deja existentă înaintea lui?

7. Autorul, în fine, înţelege (cel puţin pe schiţa deltei, pe care o dă) prin insula Peuce, atât delta Dunărei cât şi partea peninsulară a Dobrogei dintre Dunăre, Razim, Babadag şi valea Teliţei. pe unde d-sa crede (fără dovadă) că a curs Dunărea. — Nu! Peuce e numai partea peninsulară, dacă ţinem seama de izvoarele antice care o descriu (s. ex. Apollonius din Rhodos şi alţii) ca fiind *triunghiulară, muntoasă* (mai corect: *deluroasă*)

și mare cât Rhodos. Atâta numai că nu era insulă, ci aproape insulă = peninsulă. —

În scurt, „Spicuri și tălmăciri din Herodot“ — un articol mai mult literar decât științific — dă dovada că autorul încă n'a ajuns la convingeri clare și puse în concordanță unele cu altele. Pentru studii ca cel recenzat se cere: 1. cunoașterea temeinică a literaturii geografice antice, folosită în original; 2. folosirea rezultatelor arheologice; 3. studii de morfologie pe teren. După ce se adună tot materialul, vine apoi elaborarea și argumentarea logică, care să producă certitudinea. Nădăjduim însă că autorul, care este un îndrăgît de chestiunile geografice dobrogene, va relua pentru încă o ultimă oară acest subiect și-l va trata într'adevăr după toate cerințele științei și ale spiritului critic. —

Sals

Ion Neicu: *O infiltrare românească în Dobrogea-Vechi. Colonizarea Dobrogei-Noi cu Macedo-Români.* (Bulet. Soc. R. R. Geogr. XLII. 1923).

Autorul e student, iar lucrarea este o conferință ținută în seminarul de geografie și antropogeografie al D-lui Mehedinti, în anul 1923. Articolul e însoțit de o hartă care dă „Răspândirea elementului românesc baltăreț în sud-vestul Dobrogei“. Se citează un număr de sate de pe malul Dunărei și Borcei, care au denumiri identice sau asemănătoare: Coslogea, Oltina, Satu-Nou, Beilic, Mârleanu, Cocargea, Vaidomir, în Dobrogea, iar altele: Coslogeni, Sat-Noeni, Oltina, Beilic, Mârleanu, Vaidomir dincolo, în Muntenia, aproape toate pe Borcea. Era bine dacă s'ar fi pus și acestea pe hartă, unindu-se numele asemănătoare cu drumul dintre ele prin baltă. Despre ele am vorbit și noi în Neamul Românesc și în publicația „La Dobrogea roumaine“, apărută imediat după războiu. Probabil că autorul n'a cunoscut această publicație, căci lipsește la bibliografie. În acel studiu noi trăgeam concluzia că o parte din elementul românesc al Dobrogei s'a revărsat în trecut, din pricina evenimentelor, în Muntenia, pe malul Borcei, unde a fundat un număr de sate; și întemeiam această afirmare pe faptul că formele primitive ale numelor topice sunt în Dobrogea, iar cele derivate la Borcea. Așa: Satu Nou în Dobrogea, Sat-Noeni pe Borcea; Coslogea în Dobrogea, Coslogeni pe Borcea. La aceeași concluzie ne duc și numele turcești ori slave: Vaidomir (sau Vaidemir), Beilic și Cocargea. La aceeași concluzie ne duce și Oltina, care în Dobrogea continuă pe vechiul Altinum, sau Altena. Migrarea s'a petrecut la o dată anumită, nu tocmai îndepărtată (poate sfârșitul sec. XVIII sau începutul sec. XIX), de sigur în legătură cu un războiu ruso-turc. Înainte de această dată și după această dată curentul de migrare a fost mai puternic din spre Muntenia spre Dobrogea.

Autorul însă se oprește la altă concluzie, destul de nefirească: „*avem deoparte și alta (a Bălții Ialomiței) numai colonii ale unor metropole, care nu mai există. Aceasta pentru că toate aceste sate au fost așezate în cuprinzătoarea baltă a Dunărei, unde se mai pot constata urmele lor în parte*“. Și mai departe: „*putem afirma că balta Dunărei, cel puțin dela Siliștra până la Cernavodă, a fost un radiator de populație românească pentru Dobrogea*“ (pag. 93).

Nu e bine în știință să se sacrifice adevărul pentru frumusețea imaginii ori expresiei sau de dragul originalității. Concluzia, așa cum e formulată, e forțată și nefirească. Rolul antropogeografic al Bălții a fost altul de cât cel ce i se atribuie. Așezările omeniești fug de obicei de șesurile aluvionare inundaabile și se retrag pe margine, pe terase ori pe coaste. Balta a fost în toate timpurile un loc de pășunat pentru turmele păstorilor și un loc de pescuit pentru locuitorii de lângă ea; în toate timpurile a fost și un loc de trecere al turmelor din Carpați spre Dobrogea și Bulgaria; *temporar* numai, a fost un loc de refugiu al satelor de pe margini pe grindurile mai înalte ale ei, unde, până la trecerea primejdiei, oamenii își puteau asigura viața cu turmele și vitele, folosindu-se de peștele, stuful salcia și iarba din baltă. *Dar ținut cu metropole, din care să radieze colonii în Muntenia și Dobrogea, n'a fost nici odată*. Abia în timpul din urmă s'au înființat câte-va cătune prin balta Brăilei; mai multe și mai vechi în Delta Dunărei. În trecut, când oamenii erau refugiați pe grinduri (câți erau!) plugăria o făceau tot dincolo de baltă. Secerau acolo și se retrăgeau în baltă. Dar traiul acesta a fost vremelnic și destul de greu. Trai de silnicie. Mai veneau inundațiile! De aceea, de'ndată ce se liniștea lumea de războiu, balta rămânea din nou fără de bordeie. De ce nu se trage folos din cercetarea celor întâmplate în actualul războiu?

Ideea antropogeografică justă, neforțată, este că *balta a înlesnit foarte mult și în toate vremurile viața satelor de pe marginea ei*: în timp de pace ea a hrănit lumea și i-a dat tot felul de material util; în timp de primejdie a servit drept adăpost vremelnic.

Partea a doua a studiului are vederi foarte juste. Într'adevăr nu e loc în Dobrogea-Nouă pentru o colonizare cu păstori Macedoneni. Negustori, meseriași, intelectuali, da! Am spus-o și noi în altă parte și am cerut pentru această regiune colonizarea cu *români plugari din țările vecine, unde sunt primejduiți cu desnaționalizarea*. Spuneam că din vechiul Regat e mai greu a-i aduce, deși e mai avantajos, de oarece războiul a făcut multe goluri, iar împărțirea moșiilor fixează pe cei fără ogoare pe acele moșii. Plugarul se desparte cu greu de locurile copilăriei sale, de mormintele străbunilor, de rude, când nu e silît de

lipsă etc. Totuși, unii se despart. În timpul din urmă s'a emis și prin presă o idee fericită: să se colonizeze hotarele cu *grăniceri* liberați din armată, (cari vor!), deci cu elemente tinere, viguroase, cu educație românească. Experiența cu veteranii a fost destul de nenorocită.

Folosind o bogăție și mai mare de material, autorul ar ajunge la rezultate și mai fericite, căci precât se vede, calcă bine și are școală bună. Incepătorii însă trebuie să-și satureze mai întâi spiritul cu fapte, cu *cât mai multe fapte bine stabilite*, care *ele* impun concluziile firești. Altcum acestea răsar anemice și silite. — *Urăm tânărului geograf izbândă în activitatea pe care o inaugurează destul de frumos.*

Sals.

Abbé Th. Moreux, *La science mystérieuse des Pharaons.*

Păreră generală este că toate piramidele erau morminte ale regilor Faraoni, ceea ce este și fapt la toate piramidele, cu excepție una, cea mai veche, cea mai mare și cea mai perfectă dintre toate, piramida lui Cheops sau Chefren. Această piramidă nu se pare a fi fost un mormânt sau mausoleu pentru un rege, așa cel puțin pretinde Piazzî Smith, care deja pe la mijlocul secolului al 19-lea a formulat o teorie a piramidei, mai bine zis a construit din dimensiunile piramidei o idee, după care piramida lui Chefren ar fi o monumentalizare a întregii științe exacte, de care dispuneau preoții egipteni de pe timpul Faraonilor. Și ne pune în mirare cât de exactă a fost această știință și cu nedumerire ne întrebăm ce fel de mijloace le-au stat inginerilor egipteni la dispoziție pentru a construi un astfel de monument cu atâta exactitate, încât mii de ani mai târziu nu se putea face un lucru asemenea de exact. D-l Moreux ne dă în cartea sa un rezumat foarte detaliat despre combinațiunile lui Piazzî Smith, după care piramida lui Cheops este monumentalizarea științei astronomice, fizice, geografice și matematice, precum și a măsurilor și greutateților de pe timpul Faraonilor, adică 4000 de ani înainte de timpul nostru.

Fapt este că în piramida numită, care s'a deschis cu forța pe timpul domniei Arabilor, s'a aflat mai târziu intrarea adevărată, care este un canal oblic, foarte bine lucrat, ce duce în interior, se bifurcă apoi și duce, iarăși oblic, în sus, în două camere, una mai mică, așa numita camera reginei și una, cea mai de sus, mai mare, numită camera regelui. În nici una din aceste două camere nu s'a aflat o mumie, nu s'a aflat un sicriu sau alte obiecte, care se află de regulă în mormintele egiptene. Numai în camera regelui se află o ladă de granit adâncă.

Că piramida este situată pe meridianul care parcurge cel mai mult uscat dintre toate meridianele (după părerea D-lui Moreux meridianul zero ideal), precum și paralela care trece prin piramidă este aceea care parcurge cel mai mult uscat; că un-

ghiul diagonalelor bazei (baza piramidei este un patrat cu latura de 232,8 m) este exact unghiul pe care-l formează delta Nilului, ar fi unele din relațiile geografice, pe care le aflăm la piramidă. Iar că canalul de intrare are direcția exactă spre polul ceresc, și anume acolo unde se afla el înainte de 4000 de ani, este o relație astronomică de mare însemnătate, rămânând pentru vecie fixată această direcție, de altcum variabilă. Tot așa aflăm în dimensiunile piramidei, eternizate, mărimea razei pământului, paralaxa pământului și altele. Dacă împărțim perimetrul bazei la de două ori înălțimea piramidei, aflăm un cât de 3,14159, vrea să zică până la 5 zecimale exact numărul π . Și așa mai departe, ne conduce teoria lui Piazzi Smith prin toate științele și vrea să ne convingă că într'adevăr piramida nu este alta nimic, decât monumentalizarea uriașă a științei Faraonilor și, deși stăm la îndoială ori de este posibil așa ceva, mai cu seamă că rezultatele acestei științe sunt atât de înaintate, încât întrec tezaurul de știință al Grecilor și cel al popoarelor din evul mediu, totuși citim cu plăcere cartea lui Moreux, admirând totodată fantaziile lui Piazzi Smith, precum și posibilitatea că omenirea să fi posedat deja pe timpul Faraonilor un stoc atât de mare de știință.

Prof. Alaci

Tabla materiilor pe anii I—IV (1920—23) 1.

- Al. P. Arbore:** Cotul Bugeacului: o încercare de reconstruire istorică a unui ținut de hotar dobrogean. II, 3, p. 332. — Coloniile germane din Basarabia și din Dobrogea. II, 4, p. 471. — Câte-va însemnări etno-istorice asupra Dobrogei în veacul de mijloc: Raguzanii: III, 1, p. 36. — O încercare de reconstruire a trecutului Românilor din Dobrogea. III, 2, p. 237. — Câteva însemnări asupra Cerchezilor, Grecilor și Arabilor din Dobrogea III, 4, p. 504. — De vorbă cu țărani dobrogeni. IV, 3, p. 321. — Din etnografia Dobrogei. IV, 3, p. 329.
- C. Brătescu:** Dobrogea în sec. XII. Bergean, Paristrion. I, 1, p. 3. — Folklor dobrogean (cules de diversși, publicat de C. B.) I, 1, p. 141. — Folklor bulgăresc din Caranasuf (cules de L. Dumitrescu), I, 1, p. 149. — Extrase din Dimitrie Cantemir. I, 1, p. 178. — Folklor dobrogean (cules de diversși). I, 2, p. 264. — Folklor bulgăresc din Dobrogea. I, 2, p. 276. (cules de N. Crivelescu). — Războiul bizantino-rus între Ion Tzimisces și Swiatoslaw la Silistra (trad. din Leon Diaconul). I, 2, p. 282. — Acte din timpul ocupației germane în Dobrogea. I, 2, p. 314. — C. Lit-zica: Castelul romano-bizantine în Dobrogea. I, 2, p. 331 (recenzie). — Dr. I. Gherghel: Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii de Vlach (recenzie). I, 2, p. 334. — Un tablou istoric bulgăresc. I, 2, p. 341. — S. Mehedinți: Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unele sale (recenzie). I, 3, p. 495. — Mișcări epigenetice și caractere morfologice în basiful Dunărei de Jos. I, 4, p. 569. — Sext. Pușcariu: Locul limbii române între limbile romanice (recenzie) I, 4, p. 652. — C. Flammarion: La mort et son mystère (recenzie). I, 4, p. 661. — Două probleme dobrogene: colonizare, toponimie. II, 1, p. 129. — E. Belot: Originea lumilor și structura universului nostru II, 1, p. 145. — Note asupra Dobrogei (geogr. lui Baudrand). II, 1, p. 159. — Contribuțiuni la studiul deltei Dunărene. II, 2, p. 227. — Apel către preoții și învățătorii dela sate. II, 2, p. 310. — Contribuțiuni la studiul deltei Dunărene. II, 3, p. 379. — Excursia d-lui Em. de Martonne în Dobrogea. II, 3, p. 455. — O faptă culturală neobișnuită. II, 3, p. 456. — Itinerariul fratelui W. de Rubruquis. II, 4, p. 507. — G. Miletici: Vechimea elementului bulgăresc în N-E Bulgariei și în Dobrogea (trad.). III, 2, p. 189. — Valea Cara-Su (v. Vincke). III, 2, p. 303. — Concurș. III, 3, p. 443. — Lacul Tașaul. III, 4, p. 522. — Cele mai vechi știri despre Români în Dobrogea (recenzii: N. Iorga și N. Bănescu). III, 4, p. 567. — Ibn Batutah, un călător arab prin Dobrogea în sec. XIV. IV, 2, p. 138. — V. Părvan: Considerații asupra unor nume de râuri dacoscitice (recens.). IV, 2, p. 249. — Dunărea (recens.). IV, 2, p. 264. — Către cititori. IV, 4, p. 1. — Dacia și Moesia după Ptolemaeus. IV, 4, p. 49.
- Brătescu-Salșovia:** Reverie antică. I, 1, p. 114. — Sonet. I, 2, p. 224. — Irina. I, 4, p. 543. — Pădurea de mărgean (Heredia). I, 4, p. 566. — Conquistadores (Heredia). I, 4, p. 620. — Scoica (Heredia). I, 4, p. 621. — Fuga centaurilor (Heredia). II, 1, p. 52. — Copistul. II, 2, p. 205. —

1) Cifrele romane arată anii revistei; cifrele arabe arată volumul, iar p. pagina.

- Cântece de ajun. II, 4, p. 572. — Noapte de Septembrie. III, 1, p. 34. — Baia Nimfelor (Heredia). III, 4, p. 539. — Neliniște. III, 4, p. 545. — Moartea vulturului (Heredia). IV, 1, p. 49. — In cumpănă (S. Prudhomme) IV, 1, p. 80.
- Ion Benteoiu:** Nu mai plâng. I, 1, p. 102. — Idilă din munți (H. Heine) I, 1, p. 103. — Cântece (H. Heine) I, 2, p. 212. — Soveja: Oameni dela munte (recenzie) I, 2, p. 345. — Cântecele creațiunii (H. Heine) I, 3, p. 400. — Poezii (H. Heine). I, 4, p. 529. — Ovid Densușianu: Literatura română modernă (recenzie) I, 4, p. 649. — Din călătoria în munții Harz. Prolog. Pe Hardenberg. Iise. II, 1, p. 30. — Cântece (H. Heine). II, 2, p. 171. — Sfinxul (H. Heine). II, 3, p. 318. — Cărții mele (H. Heine). II, 4, p. 470. — Romante (H. Heine). III, 3, p. 349.
- Aurel Benteoiu:** Dedicatie; Romanță; Cântec (Chamisso); O zi s'a dus (Longfellow). II, 2, p. 186—191.
- Brutus Cotovu:** Cerchezii, un neam dispărut din Dobrogea. II, 3, p. 394. >
- V. B. Cotov:** Vederi asupra portului Constanța. IV, 1, p. 50. — Un proiect unguresc pentru canalul Cernavoda-Constanța. IV, 3, p. 312.
- V. Bogrea:** Note de toponimie dobrogeană. II, 1, p. 33. — Note de prosopografie dobrogeană. II, 1, p. 41. — O scrisoare. II, 2, p. 307. — In jurul Alexandriei. III, 2, p. 325.
- N. Bănescu:** Paristrion, un ducat de graniță bizantin în Dobrogea. II, 3, p. 313.
- Al. Bilciurescu:** Fii fericirea mea. II, 4, p. 493. — Ultima petală. II, 4, p. 494.
- I. Barbier:** Ch. Robert: Notă asupra unor antichități culese în 1855 la Kustendge (Dobrogea). II, 2, p. 219.
- M. Coatu:** Maelstrom (Ed. Poë). I, 3, p. 423.
- G. Coatu:** Valea Cernei. II, 4, p. 562.
- G. Coriolan:** Gerusia din Callatis de V. Pârvan (recenzie). I, 2, p. 329. — V. Pârvan: Zidul cetății Tomi (recenzie). I, 3, p. 500. — Jean Bart: Cum se desleagă chestia Dunărei (recenzie). I, 3, p. 503. — Educatorii față de înrăuririle mediului social. I, 4, p. 603. Legătura lui Mihai Viteazul. II, 1, p. 46. — Din trecutul liceului Mircea cel Bătrân. III, 1, p. 69.
- G. Carp:** Valoarea educativă a desemnului ca obiect de Studiu. I, 3, p. 404.
- Lucian Costin:** Visuri de față I, 3, p. 403. — Cântec II, 1, p. 94. — Poetul II, 1, p. 95. — Seară de primăvară (Hans Bethge). Noapte (K. Busse) II, 1, p. 96. — Lui Eminescu; Nucul; April. II, 3, p. 436—438. — Cântecul timpului II, 4, p. 584. — Ispita II, 4, p. 590.
- V. Cottan:** Mă cred o stâncă; Acorduri. II, 4, p. 545 — 546.
- Cuzmici Tr.:** Folklor lipovenesc din Caracolum. II, 2, p. 273 — 275.
- Eug. Ciuchi:** Cântecul nostru. II, 4, p. 468. — Adriea, Adriea I III 3, p. 386. — Cântec; Amurg. IV, 4, p. 4.
- I. Conea:** Boucher de Perthes: Voyage a Constantinople etc. IV, 2, p. 179.
- I. Catzingri:** Din trecutul satului Muratan III, 3, p. 435.
- I. Dumitrescu:** Insemnări despre Tătarii din Pervelia. I, 1, p. 154. — Femeile (poveste tătarească) I, 2, p. 280. — Note asupra Tătarii din Pervelia. I, 3, p. 491. — Cântec de iaz (Lenau) I, 4, p. 598. — Folklor-tătăresc din Pervelia. I, 4, p. 633. — Imi spune II, 1, p. 100. — Cin. cinat. II, 1, p. 101. — Pastel II, 1, p. 102. — Insemnări despre Tătarii din Pervelia II, 1, p. 115. — Valmy; Și prin somn; Dorul. II, 2, p. 246—247. — Folklor din Pervelia. II, 2, p. 261. — Sărbătorile la Tătarii II, 3, p. 372. — La malul mării; Vestejiră trandafirii II, 4, p. 560—561. — Folklor tătareesc din Pervelia. III, 2, p. 309. — Folklor tătareesc din Pervelia III, 3, p. 370.
- B. Delamare:** Bosporul, Dardanelele și țara noastră. III, 3, p. 423.
- Duma George:** Vorbeste Tomis. I, 1, p. 112.
- D. Frangopoi:** Particularitatea nămolului unor lacuri sărate de pe litoralul M. Negre. M. Neagră e o mare de hidrogen sulfurat. IV, 1, p. 95. — Ce mănăncă și beau Dobrogenii. IV, 4, p. 122.

- I. **Georgescu**: *Legenda Mârleanului*. IV, 4, p. 143. — *Urătură Dobrogeană*. IV, 4, p. 145.
- G. **Georgescu-Theologu**: *Și noi cu vremea*. II, 2, p. 279. — *Pe apele visărei*. III, 4, p. 544.
- G. **Georgescu-Munteanu**: *De soarta zilelor ce trec*. II, 4, p. 558.
- St. **Hepites**: *Clima țărmului românesc al M. Negre*. I, 4, p. 509. — *Numirile geografice cum trebuiesc scrise*. II, 4, p. 457. — *Cea mai mare cantitate de ploaie într'o zi*. III, 2, p. 316.
- V. **Helgiu**: *Școala primară în Dobrogea în curs de 40 ani (1879—1919)*. I, 2, p. 231. — *O școală în aier liber și la soare pe vremea războiului* (trad.) II, 2, 280.
- N. **Iorga**: *Ce trebuie să fie Dobrogea după războiu*. II, 4, p. 594. — *Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit*. III, 1, p. 25. — *Drepturi naționale și politice ale românilor în Dobrogea*. IV, 1, p. 1.
- Col. **Ionescu Dobrogeanu**: *Reminiscente*. II, 1, p. 53.
- C. I. **Karadja**: *Scrisorile lui Kelemen Mikés*. IV, 4, p. 106. — *Pe Dunăre și prin Dobrogea*. IV, 4, p. 118.
- Ing. E. B. **Lazarovici**: *Construcția și exploatarea portului Constanța*. I, 1, p. 39.
- V. **Lăiniceanu**: *Sonet; Celei plecate*. II, 4, p. 591—592. — *Vraje; Privind din prag*. III, 1, p. 86—87. — *Iarnă*. III, 3, p. 359. — *Farul*. III, 4, p. 502. *Atunci; Cântec de toamnă*. IV, 4, p. 35—36. *Vlăstari de trandafiri*. IV, 4, p. 69. — *Pe acelaș drum*. IV, 4, p. 70.
- S. **Mehedinți**: *Observări antropogeografice asupra Dobrogei*. I, 2, p. 193.
- V. **Mihăilescu**: *Siliștra*. II, 3, p. 419. — *Lămuriri privitoare la hartă*. III, 1, p. 185.
- Florica Mihăilescu**: *Ion Ionescu dela Brad: Excursiune agricolă în Dobrogea în anul 1850* (trad.) III, 1, p. 97.
- A. **Mândru**: *Insula; În fața mării*. II, 2, p. 276—277. — *Dulea*. II, 3, p. 320. — *Muncitorii; Noapte*. II, 3, p. 330—331. — *Cei dintâi fulgi*. II, 4, p. 487. — *Lanurile*. II, 4, p. 505. — *Munții*. II, 4, p. 536. — *Scrisoare*. II, 4, p. 575. *În amurg*. III, 3, p. 360. *Lacrima*. III, 4, p. 503. — *Pe culmi*. IV, 1, p. 75. — *Moartea păcii*. IV, 2, p. 177. — *Răbdare*. IV, 2, p. 204. — *Unui vizionar*. IV, 2, p. 206.
- O. **Mironescu**: *Sonicitatea*. I, 3, p. 470. — *Lumina vie și iluminatul în viitor*. II, 1, p. 77. — *O poveste de demult... un adevăr astăzi*. II, 4, p. 547. — *Ce se poate face din lapte?*. II, 4, p. 585. — *Povestea unei grădini*. III, 4, p. 546.
- Al. **Marcu**: *Un alt abate italian la noi în țară*. IV, 2, p. 157.
- V. **Morfei**: *Relațiile satului Topalu cu ostroavele din fața sa*. IV, 1, p. 113. — *Monografia comunei Topalu*. IV, 4, p. 86. — *Din graiul Dobrogean*. IV, 4, p. 100.
- N. **Macedonski**: *Noaptea poeziei*. II, 4, p. 577.
- T. **Mateescu**: *Proiect de abcedar pentru școala românească din quadrilater*. II, 4, p. 597.
- Fania **Niculescu**: *Muhammad-din (R. Kipling)*. I, 4, p. 599.
- P. **Nicorescu**: *O așezare antică la Căcărăcci*. III, 4, p. 559.
- C. S. **Nicolăescu Ploșșor**: *Scrisoare*. II, 2, p. 308.
- Mihnea Olmazu**: *Răsplata Regelui*. II, 3, p. 417. — *Scrisoare Mariei*. II, 4, p. 484. — *Cântec resemnat*. II, 4, p. 492.
- Per. **Papahagi**: *Cneazul Ștefan Vogoride*. I, 4, p. 613. — *Școala bulgară din Siliștra*. II, 1, p. 110. — *Sulumbria*. III, 2, p. 213. — *Dunărea*. III, 2, p. 229. — *Urme românești în toponimia pen. Balcanice*. III, 3, p. 351. — *Din toponimia Bulgariei*. III, 3, p. 363. — *A-și face mendrele*. III, 4, p. 540. — *Căpsala, Arsa, Părieandza, Afumata și Aruncu*. IV, 1, p. 68. — *Notițe etimologice*. IV, 1, p. 89. — *Durostorum*. IV, 2, p. 262. — *Buzău*. IV, 3, p. 337. — *Etimologii*. IV, 3, p. 371. — *Vlăhut*. IV, 4, p. 65.
- Păncescu**: *Epigramă*. II, 1, p. 82.
- Iuliu **Prodan**: *Flora critică a Dobrogei*. IV, 2, p. 217. — *Idem*. IV, 3, p. 345.

- G. Popa Lișeanu: *Insula Șerpilor*. IV, 3, p. 270.
- M. Pricopie: *Întoarcerea*. I, 2, p. 225. — *Întoarcerea*. I, 3, p. 442. — *Luna* (Ed. Haraucourt) I, 4, p. 541. — *Cântecul întoarcerii* (Ed. Haraucourt) I, 4, p. 542. — *Salonul*. II, 1, p. 69. — *În inima codrului*. II, 1, p. 73. — *Agonia soarelui* (Ed. Haraucourt) II, 1, p. 76. — *Scutitul*. II, 2, p. 173. — *Insulta*; *Câne rătăcitor* (Ed. Haraucourt) II, 2, p. 177. — *Reflux* (Ed. Haraucourt) II, 2, p. 178. — *Bătrânul*; *La fereastră*; *S'aștern pe înîmi*. II, 2, p. 225—226. — *Atomii* (Ed. Haraucourt) II, 3, p. 360. — *Prin cîinste*. II, 3, p. 362. — *Interior*, *Cinci cruci*. II, 3, p. 370—371. — *Flori de toamnă*; *În liniște* (Eichendorff). II, 3, p. 392—393. — *Schilozii* II, 4, p. 538. — *Avocații*. III, 1, p. 92. — *Orașul Natal* (Th. Storm). III, 2, p. 302. — *Cântecul clopotului* (Fr. Schiller). III, 3, p. 339. — *Despărțire*; *De pe front*. III, 3, p. 440. — *Pegasus înhămat* (Fr. Schiller). III, 4, p. 508. — *Castelul*. IV, 1, p. 87. — *Întoarcerea* (W. Müller); *Nava* (Ed. Haraucourt). 4, 1, p. 100. — *Întoarcerea* (N. Lenau), *Întoarcerea* (H. Lingg), *Bolnavul în grădină* (N. Lenau). IV, 2, p. 135—137. — *Inserare* (Eichendorff). IV, 2, p. 205. — *Verde e speranța* (Kielland). IV, 2, p. 207. — *Vorbește tu* (K. F. Mayer) IV, 2, p. 216. — *La ferăstrăe* (Kerner). IV, 3, p. 269. — *Sihastrul* (Eichendorff). IV, 3, p. 301. — *Cucul* (Gelleit); *Sgârțitul* (Gottthelf); *În agonie* (Chamisso). IV, 3, p. 305—308. — *Pe țarm* (Goethe). IV, 3, p. 314. — *Odihna morților* (Chamisso). IV, 3, p. 336. — *Peștorii* (Eichendorff). IV, 4, p. 37. — *Asra* (Heine). IV, 4, p. 64. — *Rămăi* (Eichendorff), *Speranța* (Geibel). IV, 4, p. 103—104.
- C. D. Păriano: *Scrisori*. I, 2, p. 216. — *Scrisori*. I, 3, p. 443. — *Scrisori*. I, 4, p. 616. — *Veste bună*: *Românii emigrează în America*. II, 1, p. 97.
- V. Pârvan: *În chestiunea etimologiei Dunărei*. III, 2, p. 316. — *Pentru Callatis*. III, 3, p. 317. — *Dacia scythică*. IV, 2, p. 129. — *Buzăul*. IV, 4, p. 46.
- Protopopescu Dragoș: *Băjenarii*. I, 1, p. 110.
- Șt. Popescu (comandor): *Din graiul marinarilor*. IV, 1, p. 121.
- G. D. Petrescu: *D. Onciul*; *Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român* (recenzie). I, 2, p. 337. — *V. Pârvan*: *Descoperiri nouă în Scythia Minor* (recenzie). I, 4, p. 658. — *Tudor Vladimirescu*. Conferință. II, 2, p. 248.
- Maria G. Petrescu: *V. Pârvan*: *Gânduri despre lume și viață la Greco-Românii din Pontul stâng*. (recenzie). I, 3, p. 506.
- I. N. Roman: *Către cititori* I, 1, p. 1. — *Proiecte, cuvinte și gesturi bulgărești*. I, 1, p. 117. — *Notă*. I, 2, p. 348. — *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, I, 3, p. 355. — *Colonel Inescu* (M. Dobrogeanu: *Năvălirea bulgarilor din 1916—18 în jud. Tulcea*. (recenzie). I, 4, p. 650. — *S. Mehedinți*: *Politica de vorbe și omul politic*. (recenzie). II, 1, p. 151. — *Drepturi ce trebuiesc valorate*. II, 2, p. 161. — *O eroare ce nu pare a fi eroare*. II, 2, p. 297. — *Amintiri și documente privitoare la Dobrogea, din anul frământărilor sufletești 1918*. III, 1, p. 1. — *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile Bulgarilor asupra ei*. III, 4, p. 443.
- Rozmarin (I. N. Roman): *Rugăciune*. I, 1, p. 101. — *Un glas iubit*. I, 1, p. 116. — *Reverie*. I, 2, p. 210. — *Ochii* (S. Prudhomme). I, 3, p. 354. — *Înimă de mamă* (J. Richepin). I, 3, p. 399. — *Poezii*. I, 3, p. 421. — *Poezii*. — I, 4, p. 567. — *Bufnițele* (Ch. Baudelaire). II, 1, p. 39. — *Pipa* (Ch. Baudelaire). II, 1, p. 40. — *Binecuvântarea căsătoriei persane* (H. Cazalis). II, 1, p. 44. — *Brahm* (H. Cazalis). II, 1, p. 45. — *La Ter-vueren*. III, 1, p. 22. — *Roua* (S. Prudhomme), *Trei paseri* (Fr. Coppée), *Infinitul* (Ed. Grenier). III, 1, p. 48—50. — *Lasă lumea*; *În durere*; *Pe gânduri*; *Prietenoașe rîndunele*. III, 4, p. 516—521. — *Gîndacul*. IV, 1, p. 63.
- N. Răiculeanu: *Industria italiană în momentul actual și perspectivele ei* (trad.) I, 3, p. 458.

- D. Stoicescu**: Cuatrene de Omar Kaiam. III, 1, p. 51. — Omar Kaiam. III, 1, p. 54. — Cuza Vodă și călugării III, 1, p. 65. — Negustorul de femei (Herondas). III, 2, p. 206. — Cuatrene de Omar Kaiam. III, 2, p. 211. — Insemnări III, 2, p. 222. — Azima III, 2, p. 292. — Serenada; Pe țărmul mării. III, 3, p. 411—416. — Piatra din Prunt; In Bălți-Basarabia. III, 4, p. 511—515. — A. Măndru: Grădina raiului (recensie) IV, 1, p. 127. — A. Pineta: Regimul bunurilor imobiliare rurale în Dobrogea nouă IV, 2, p. 256. — Episcopia Tomisului și Durostorului IV, 3, p. 265. — Delfinii IV, 3, p. 302. — Fericirea e totdeauna aproape IV, 3, p. 309. — Macedonski în Dobrogea IV, 3, p. 315. — Noua pătimire a sf. Nepomuc; Șalul Negru și A. Pușchin IV, 4, 39—45. — Insemnări juridice: Gereme, Invățătura și pedeapsă, Genealogie și protimisii... more judaico, Hașdeu și obiceiurile juridice, Mărul răzeșitelor IV, 4, p. 71—85. — T. Bălan: Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina în 1914—1918. — IV, 4, p. 146.
- Jean Stoianescu-Dunăre**: The Roumanians and their Lands (recensie) I, 1, p. 185. — Criza cărbunelui și electrificarea căilor ferate I, 2, p. 196. — Canalul navigabil Cernavoda—Constanța III, 3, p. 388.
- P. P. Stănescu**: Sonet de Mart (P. Arene); Sonet (F. Arvere) II, 3, p. 434—435. — Din „Sites” (H. de Regnier); Epilog (H. de Regnier); Gând pierdut (S. Prudhomme); De-aș fi eu Dumnezeu (S. Prudhomme) II, 4, p. 541—544; Amor și atomul II, 4, p. 593. — Amiaza (G. Falke) III, 1, p. 87. — Pe un câmp cu maci (G. Falke) III, 2, p. 236. — Mi-i sufletu-o infantă IV, 1, p. 102. — Cugetări de Chamfort IV, 1, p. 115. — Baladă IV, 3, p. 335. — Pe țărmul mării (T. Storm) IV, 4, p. 105.
- Sălceanu** (Sulcină): In amurg; Pe gânduri II, 3, p. 440—441. — Vieța II, 4, p. 556. — Visam II, 4, p. 557. — Dimineața IV, 1, p. 120. — Trăești, vorbești (V. Hugo) IV, 4, p. 38. — Până când IV, 4, p. 68. — Elefanții (L. de Lisle) IV, 4, p. 120.
- I. Simionescu**: Dobrogea I, 3, p. 349. — Privești dobrogene I, 3, p. 477.
- Ioan M. Sadoveanu**: Toamnă târzie II, 1, p. 93.
- G. N. Șerbănescu**: Monografia comunei Topalu IV, 1, p. 104.
- V. I. Sassu**: Monografia satului Caranasuf IV, 3, p. 291. — Idem IV, 4, p. 131.
- Th. D. Speranția**: Dobrogea în folklorul nostru II, 4, p. 578.
- Mihail Straje**: Cetatea; Corabia. II, 2, p. 278. — In zori de zi. II, 3, p. 439. — Toamna. II, 4, p. 555.
- Stan Alexe**: Legenda satului Tatar Atmagea. III, 3, p. 437. — O mână de Români în mijlocul Delormanului. IV, 3, p. 376.
- Al. S. Soare**: Statuele albe. IV, 1, p. 88.
- O. Tafrali**: Apărarea României transdaniubiene în străinătate. II, 1, p. 1.
- G. Toma**: Pagini alese din Ernest Renan I, 4, p. 622. — Judecata lui Socrate. II, 1, p. 83. — Visul lui Scipio. II, 2, p. 179. — Filosofia poetului Q. Horatius Flaccus III, 3, p. 442. — Un filosof poet din antichitate: Titus Lucretius Carus. II, 4, p. 495. — Marina la Romani III, 1, p. 58.
- Dr. G. Ulieru**: Marea și efectele ei binefăcătoare. II, 1, p. 103. — Poeme de Rabindranath Tagore. II, 1, p. 140. Lacul Techirghiol. II, 2, p. 192. — Ernest Renan: Cuvântare la mormântul lui Ivan Turghenieff. II, 2, p. 242. — La drum. II, 3, p. 452. — Amintiri duioase. III, 1, p. 81. — La țărmul mării. III, 1, p. 88. — Prin grădina lui Esculap. III, 2, p. 296. — Cântul LXVI din grădinarul lui Rabindranath Tagore. III, 3, p. 361. — Prin grădina lui Esculap. III, 3, p. 417. — Tăcere (Ed. Poë). IV, 3, p. 288.
- G. Vălsan**: Români în Dobrogea, de pe o hartă din circa 1769—1774. I, 4, p. 582. — Bulgarii lui Boscovich. III, 3, p. 319. — Rectificări și adaosuri la Bulg. lui Boscovich, III, 3, p. 442.
- Kr. H. Zambaccian**: Portul Constanța și România mare. I, 2, p. 310. — Activitatea portului Constanța în 1922. IV, 1, p. 81.

C. Brătescu

**Colecția Analelor Dobrogei pe patru ani (1920—23),
costă :**

Ediția velină (4 ani) 400 lei

Ediția pe hârtie de tipar 240 lei

**Cererile se adresează d-lui C. Brătescu, prof. univ-
sitar, Cernăuți.**

PREȚUL LEI 68.—